هەواڵنامەی کتێب

بۆ وڵات

جەمال نەبەز

جەمال نەبەز

بۆ وڵات

هەواڵنامەی کتێب

چاپی یەکەم
2720 ـی کوردی - 2021 ـی زایینی
ناونیشان: هەولێر - باشووری کوردستان
چاپی یەکەم : شوباتی 2021

هەموو مافەکانی ئەو پەرتۆکە پارێزراوە بۆ وەقفی جەمال نەبەز، هەموو جۆرە لەبەرگرتنەوەو بەکارهێنانەوەیەکی قەدەخەیە.

ژمارەی سپاردنی لە کتێبخانەی گشتی هەرێمی کوردستان (115)ی 2021 بۆ تەرخانکراوە
چاپخانەی رۆژهەڵات

هەواڵنامەی کتێب

بەڵگەفیلمی (بیرمەندی ئازادی)
www.jemalnebez.org

پێڕێست

زانستکاری وڵات
ئاکۆ محەممەد — 5

بەشی کوردیی زانستگەی بەغدا لە 1959دا چۆن دامەزرا؟
جەمال نەبەز — 10

پرۆگرامی کوردیی رادیۆی قاهیرە، لە هاوینی 1957دا چۆن دامەزرا؟
جەمال نەبەز — 24

چەند دەمژمێرێک لەگەڵ ئیمامی کۆچکردووی شیعەکانی جیهان...
جەمال نەبەز — 95

ئازادی لە سەربەخۆیی بەنرخترە — 133

هەڤپەیڤین لەگەڵ د.جەمال نەبەز — 141

مرۆڤێکی نەبەز
ئاکۆ محەممەد — 168

رەسمەن ئینفیسالی بوو
ئاکۆ محەممەد — 172

هەواڵنامەی کتێب

پێشکێشە بە

نیعمەت خان و هانەلۆرە کویشلەر و هۆشەنگ ئۆسمان سەبری

هەواڵنامەی کتێب

زانستكاری وڵات

ئاكۆ محەممەد

هەواڵنامەی کتێب

لــە كوردســتان لــە دوای راپەڕینــی 1991، لــە رێگــەی بیــری كوردســتانیانەی نێــو پەرتووكەكانییــەوە خۆشمویســت. پەرتووكەكانــی زۆر بــە ئاســتەم دەســتدەكەوتن. ئەوانیــش هەموویــان نــا. ئەوانــەی دەستیشــدەكەوتن بــە نرخێكــی گــران و چــاپ و كۆپییەكــی زۆر خراپــەوە هەبــوون، بــەڵام ئــەو بیــرەی لەنێویاندابــوو ئەوەیــان دەهێنــا بەهەمــوو ســەختییەكەوە بیانخوێنییــەوە.

لەنێــو پەرتووكەكانــی د.جەمــال نەبــەز (1933/12/1-2018/12/8) دا، خــۆت وەك نەتــەوە و، كوردستانیشــت وەك وڵات دەدۆزییــەوە. ئــەو پەرتووكانــە ئێمــەی گەنجــی تــازە پێگەیشــتووی دەورەدراو بــە بیــری عێراقچێتــی فێــر دەكــرد كوردســتان هەبوونێكــی مێژوویــی و جوگرافــی راســتەقینەیە، بــێ مۆراڵــی زلهێــزەكان و داگیركەرانــی كوردســتان و نەبوونــی ئیــرادەی ئــازاد بەهــۆی بیــری هاوردەكــراو و دۆگــماوە، ئــەو وڵاتەیــان كردووەتە ژێردەســتی دەوڵەتــی تازەدروســتكراو و ســێ نەتــەوە، كــە دووانیــان كــەم مێــژوون لــەو ناوچەیــەدا. فێریــان دەكــردی یەكســانی بنەمایەكــی خوایــی و مرۆڤانەیــە، بــۆ هەمــووان وەك یەكــە و ناكــرێ رێــژە و پلــەی بــۆ دابنرێــت، ناكرێــت بڵێیــن دەبــێ عــەرەب ســەت لــە ســەت ئازادبــن، بــەڵام كــورد 40 لــە ســەت ئازادبــن. بــۆ ئــەوەی مــرۆڤ بتوانــێ وڵاتەكــەی ســەربەخۆبێت، دەبــێ یەكەمجــار بیــری ئازادبێــت و خــۆی ئــازاد بــكات. ژیانــی

ئازادو خۆشیش هەر بە بیری ئازاد دروستدەبێت. بۆیە ئازادی بەهایەکی گەورە و مانایەکی فەلسەفیی زۆر مەزنی هەبوو لەلای د.جەمال نەبەز. هەر بەو بیرە ئازادەو بە باوەڕی تەواو بە مافداری کورد بۆ سەربەخۆیی لەسەر خاکی وڵاتەکەی، مافەکانی وەك ئۆتۆنۆمی و فیدرالی و ئەوانەی بە "فشە ماف" و "خەیاڵی" دەبینین کە بەهیچ شێوەیەك ناتوانن چارەسەربن بۆ مافەکانی نەتەوەیەکی خاوەن وڵاتی بێ دەوڵەت و دەوڵەتە داگیرکەرەکان خۆشیان بەوشێوە هاوبەشییەی کورد رازینابن بەکردەوە. لەبەرئەوەش بوو، بە هیچ شێوەیەك لە ساڵی 2005دا پشتیوانی لە دەستووری عێراق نەکرد، چونکە دەستوورەکە دانی بەوە دانەنا کە دەوڵەتی عێراق لە دوو وڵات پێکدێت : عێراق و کوردستان. هەروەها لەوباوەڕەدابوو تائێستا یاسا و دەستوور هیچ بایەخێکیان نییە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دا. چونکە پێیوابوو ئەوەی جێبەجێدەکرێت لۆژیکی هێز و دەستباڵاییە نەك یاسا و دەستوورەکان لەو ناوچەیەدا. هەروەها لەو باوەڕەدابوو ئەوەی دەبێ بخرێتە گشتپرسییەوە سەربەخۆیی باشووری کوردستانە نەك کەرکووك و ناوچە کوردستانییەکان کە خرابوونە قوماری مادەی 140ەوە.

د.جەمال نەبەز، رابردووی کوردستان و کەتواری ئێستای وڵات و، سوود وەرگرتن لە پاشخانی بیری لە کوردستان و پێشکەوتنی زانستیی جیهانی کردبووە کەرەستەیەك بۆ دروستکردنەوەی بیری کوردستانی، لەوبارەشەوە زۆر لێکۆڵینەوەی بەنرخی نووسیون، ئەو هەوڵە بەدیارتر لە نووسینی (کاژیکنامە) لەساڵی 1959وە وەك هەوڵێکی نێوکۆیی کە زیاتر بەرهەمی د.جەمال نەبەز بوو دەستپێکرد، تاوەکو هەموو لێکۆڵینەوەکانی لەسەر کۆمەڵگەی کوردستانی و بزاڤی رزگاریخوازی کوردستان و فەلسەفەی کوردستانی کە ئەو لەسەرەتادا بە "بیری نەتەوەیی یان قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم" ناوینا‌وە.

د.جەمال نەبەز نەکەوتە داوی "خەریککردن و خافڵکردنەوە"، وەك ئەوەی زۆر رۆشنبیر و نووسەری کورد هاتن و رۆیشتن هەر خەریکی شرۆڤەکردن و لێکدانەوەی ململانێی نێوان حیزبەکانی نەتەوە سەردەستەکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان بوون، یان خەریکی لێکدانەوەی لێدوانە ناوە ناوە نەرمەکانی هەندێ لەو حیزبانە بوون لەچاوەڕوانی ئەوەدا بەڵکو ئەوە خوایە دڵیان نەرمبێت بۆ وردە مافێکی

هەواڵنامەی کتێب

کورد، بەڵکو بەردەوام کاری لەسەر بیری نەتەوەیی کورد دەکرد. مامۆستا جەمال نەبەز هەوڵی بۆ خوێندن بە کوردی (بە سیستەم و پرۆگرامی کوردی نەك تەنیا بە زمانی کوردی)، کردنەوەی بەشی کوردی لە زانستگە و رادیۆکان دا، ئەوکاتەی خاوەن ڕێبازێکی نووسراوی کوردی سیاسی نەبوو، بەڵام دوای ئەوە ڕێگەیەکی روونی هەبوو و، تاوەکو کۆچی دواییکرد ئەو ڕێگەیەی بەرنەدا.

مامۆستا جەمال نەبەز و هاوبیرەکانی لە کۆتایی پەنجاکانی سەتەی رابردووەوە بە دانانی ڕێبازێکی کوردستانیانە، بە بەکارهێنانی دەستەواژەی ناوابەستە بە داگیرکارییەوە، ئازادی وڵاتیان لە هزری مرۆڤی کورددا دەچاند. دەستەواژەکانی "باشووری کوردستان"، "باکووری کوردستان"، "رۆژهەڵاتی کوردستان" و "رۆژئاوای کوردستان" یەکەمجار لەنێو چاپەمەنی و نووسراوەکانی ئەواندا فراوانبوون وەك دەستەواژەی تازەی سیاسی، کە دەربڕی بیرێکی تازە و بیرکردنەوەیەکی تازەبوون سەبارەت بە وڵاتەکەمان.

کە ئەو هەموو بیرە دڵخوازەی خۆم لە نووسینەکانی مامۆستا جەمال نەبەزدا هەڵدەهێنجا، زۆر چووبووە دڵمەوە، هەر بیستنی ناوەکەی خۆشی پێدەبەخشیم. ئەوەبوو رۆژێك لە کۆتایی نەوەتەکاندا کە لەگەڵ د.مارف خەزنەدار دانیشتبووم لەماڵەکەی لە هەولێر، ژمارە تەلەفۆنەکەی مامۆستا جەمال نەبەزم لێوەرگرت. تەلەفۆنم بۆ کرد، داوام لێکرد کە بۆ رۆژنامەی (میدیا) بنووسێت کە ئەوکات دوو هەفتە جارێك بڵاودەکرایەوە، دوای گفتوگۆیەکی زۆر دەستیکرد بە ناردنی نووسینەکانی بۆ من، ئێمەش هەموو جار دەستنووسەکانی ئەومان چاپدەکردن و بە فاکس بۆم دەناردەوە، هەندێجاریش دوو جار بۆم دەناردەوە بەهەمان ڕێگەی فاکسەوە. بەوشێوەیە دوای دامەزراندنی هەفتەنامەی (رووداو)یش بەردەوامبوو لە ناردنی نووسینەکانی، تاوەکو ساڵی 2012، لەوکاتەوە چیدیکە نووسینی بۆ نەناردم، چونکە نەیدەویست پڕۆژەی دروستکردنی تەلەڤزیۆن و رادیۆی رووداو جێبەجێبکەم. ئەوانەی نووسینەکانی مامۆستا جەمال نەبەزیان خوێندبێتەوە، ئەوانەی شارەزای شێوەی ژیانی مامۆستا جەمال نەبەز بوون لە کوردستان و ئەڵمانیا، دەزانن هەموو ژیانی خۆی بۆ کوردستان تەرخانکرد، چونکە دڵدار و عاشقی کوردستان بوو، هەروەك ئەو عاشقەی جگە لە خۆشەویستەکەی هیچ شتێکی دیکە شایەنی

هەواڵنامەی کتێب

عاشقبوونەکەی نابینێت، ئەویش هەموو خۆشەویستییەکەی خۆی دابووە کوردستان، تاوەکو رادەی ئەوەی کە هاوبیری دڵسۆز و وەفاداری مامۆستا جەمال نەبەز هۆشەنگ ئۆسمان سەبری دەیگوت :"لەبەر کوردستان هیچ خۆشی و ئاهەنگێکی نەبوو، رۆژ و شەو بیری هەر لای کوردستان بوو". مامۆستا جەمال نەبەز هەموو کارێکی بۆ کوردستان دەکرد، بەبێ ئەوەی چاوەڕێی هیچ دەستکەوت و پاداشتێك بێت بۆ خۆی. لەگەڵ ئەوەشدا زۆر کوردی پەنابەر کە چوونەتە ئەڵمانیا زۆرجار ئەوەیان بۆ من و زۆر کەسی دیکە گێڕاوەتەوە کە د.جەمال نەبەز چۆن بە دڵسۆزی یارمەتیداون. نیعمەت خانی خوشکی مامۆستا جەمال نەبەز دەڵێت زۆرجار کە باسی ئەوەی لەگەڵ کردووە، حەزدەکات منداڵێکی هەبێت، مامۆستا جەمال نەبەز بەوشێوەیە وەڵامیداوەتەوە: "کورد هەمووی کچ و کوڕی منن".

هەروەك لەو هەڤپەیڤینەش دا دەردەکەوێت کە لەو پەرتۆکەدا بڵاوکراوەتەوە، ژیانی مامۆستا جەمال نەبەز لە ئەوروپا ئاسان نەبووە، چونکە کەسێکی بیرمەند بووە، هەمیشە دیدێکی رەخنەگرانەی هەبووە تەنانەت بەرامبەر ئەوروپاش، ئەویش لە روانگەیەکی کوردییەوە، چونکە پێیوابوو لەسەردەمە جیاوازەکاندا پشتیوانییان لە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان کردووە بەبێ ئەوەی دان بەو هەڵەیە دابنێن. لەگەڵ ئەوەی د.جەمال نەبەز نانی خۆی بەسەختی پەیدا دەکرد، چونکە لە هیچ تەمەنێکدا دەستی لەبەر هیچ کەس و حیزب و دەوڵەتێك پان نەکردووەتەوەو هیچ یارمەتییەکیشی قبوڵ نەکردووە، بەڵام لە هەمانکاتدا زۆر دەستکراوەبووە بۆ هەموو کوردێك.

من یەکەمجار لە 21ی نیسانی 2007 لە بەرلین چاوم بە مامۆستا جەمال نەبەز کەوت، ئەو رۆژە بۆ من رۆژێکی زۆر خۆشبوو، دوای ئەوە بە چەند ساڵێك لە شاری فرانکفۆرت چاوم پێیکەوتەوەو چەند رۆژێك پێکەوەبووین. دوایین جاریش بەتایبەت لە بەرلینەوە هات بۆ شاری کوێلن بۆ بینینی من. بەڕاستی ئەو دانیشتنانە بەشێکن لە خۆشترین چاوپێکەوتن و دانیشتنەکانی ژیانم. هەمیشە کە دەچمە ئەڵمانیا، هەستێکی سەیر دامدەگرێت، چونکە مامۆستا جەمال نەبەز بەشێوەیەکی بەردەوام دەخاتە بیروەریمەوە. ئێستاش کە ئەو پێشەکییە لە شاری دووسلدۆرفی ئەڵمانیا دەنووسم، ئەو هەستە دایگرتووم، کە حەزدەکەم مات بېم

و بیربکەمـەوە، بێگومـان بیرکردنـەوەش لـە مامۆسـتا جەمـال نەبـەز راتدەکێشـێتەوە بـۆ بیرکردنــەوە لــە دۆزی کــورد و کوردســتان.

ئەوکاتـەی لـە هەفتەنامـەی (میدیـا) بـووم، مامۆسـتا جەمـال نەبـەز داوای لێکـردم کـە هەمـوو نووسـینەکانی لـە چوارچێـوەی پەرتۆکێکـدا بـۆ کۆبکەینـەوە لەسـەر خەرجیـی خـۆی، ئەوەبـوو کردمـان و وەك دوو بەرگـی زنجیـرەی کۆبەرهەمەکـەی چاپکـران، بـەڵام ئـەو سـێ باسـەی کـە لـە هەفتەنامـەی (رووداو)دا بڵاوکراونەتـەوە، هەروەهـا پووختـەی ئـەو سـەمینارەش کـە رووداو لـە فرانکفـۆرت بـۆی سـازکرد، نەچوونەتـە چوارچێـوەی پەرتۆکـەوە، بۆیـەش بـە پێویسـتم زانـی وەك وەفادارییـەك ئـەو چـوار بەرهەمـەی، لەگـەڵ هەڤپەیڤینێکـی بڵاونەکراوەیـدا وەك بەرهەمێکـی دیکـەی بیـر و کاری مامۆسـتا جەمـال نەبـەز بەناونیشـانی (بـۆ وڵات) چـاپ و بڵاوبکەمـەوە.

هـەزاران چـرا لەسـەر گـۆڕی مامۆسـتا جەمـال نەبـەز بـن و ئێزدانـی مـەزن ئـاگای لـە گیانـی پاکـی بێـت.

2021/1/14

دووسلدۆرف

هەواڵنامەی کتێب

بەبۆنەی ئاهەنگی پەنجا ساڵەی بەشی کوردی
زانستگەی بەغداوە لە پاییزی 2009 دا

بەشی کوردیی زانستگەی بەغدا لە 1959دا چۆن دامەزرا؟

جەمال نەبەز

هەواڵنامەی کتێب

لـە پاییـزی ئەمسـاڵدا (2009)، پەنجا سـاڵی تـەواو تێدەپەڕێـت بەسـەر دامەزراندنـی بەشـی کوردیـی کۆلێـژی پـەروەردەی زانستگەی بەغدا لە پاییـزی 1959دا. بـەم بۆنەیەوە، بەڕێـز دوکتـۆر یـوسرا محەممـەد عەبدوڵـڵا سـەرۆکی ئـەو بەشـە، نامەیەکـی ئاراسـتەی کۆمەڵـەی ڕۆژاوای کوردسـتان WKA لـە لەنـدەن کردبـوو، کـە وەك هەواڵێـك پەخشـی بـکات. ئـەز ژی لـە ڕێـی WKAیـەوە نامەکـە گەیشـت پێـم. لـە هەواڵەکـەدا داخوازیـی ئـەوە کرابـوو، هـەر کەسـێك لـەو بـارەوە زانیارییـەك، بەڵگەیـەك، یـان پێشـنیازێکی هەیـە، پێوەندیـی بـکات بـە لیژنـەی ئاهەنگگێڕانـەوە، چۆنکـە بەتەمـان "ڕێنوێنییەکـی گشـتگیر و فـراوان لەوبارەیـەوە بڵاوبکەنـەوە و، ماڵپەڕێکیـش ئامـادە بکـەن بـۆی". جـا لەبەرئـەوەی ئـەز هێنـدەك زانیـاری و بەڵگەنامـەم لەلایـە و پێشنیازێکیشـم لـەم ڕووەوە هەیـە وا لێـرەدا بـە کورتـی دەیانخەمـە بەرچـاو. مەرجـی مـن بـۆ سـووتوەرگرتن لـەم وتـارە و بڵاوکردنـەوەی، چ لەسـەر کاخـەز و چ لەسـەر ئینتەرنێـت، ئەوەیـە وەك خـۆی، بـێ هیـچ دەسـتکارییەك پێشـانبدرێ و، وەرگێڕانیشـی بـۆ زمانانـی دی، بـەر لـە بڵاوکردنـەوەی، ڕەزامەندیـی منیـش وەربگیـرێ لەسـەری.

هـەر لـە سـەردەمی چوونـە قوتابخانـەی نێوەندییـەوە لـە سـلێمانی، کـە وانـە گوتنـەوەو پەرتۆکـەکان، یەکسـەر و لـە پـڕ هەمـوو بوونـە عەرەبـی، پـاش ئـەوەی، لـە قوتابخانـە

هەواڵنامەی کتێب

دەروازەی زانستگەی بەغدا

سەرەتاییەکاندا بە کوردی بوون، هەرچەندە ئەز خۆم هیچ کێشەیەکم لەگەڵ زمانی عەرەبی نەبوو، چۆنکە هەر لە منداڵییەکی زووەوە بە عەرەبی و فارسی راهێنرابووم، لێ هەستم بەوە کرد کە قوتابیی کورد لە زمانی زگماکی خۆی بێبەشەو ئەمەش بووە بەهۆی سەرکوێرکردنی و پاشخستنی لە مافی فێربوون، کە مافی هەموو مرۆڤێکە، بێ جیاوازی، تەنانەت مامۆستایانی کوردیش، کە ژمارەیان یەکجار کەم بوو، ئەوانیش ناچارمابوون بە عەرەبی قسە بکەن لەگەڵمان. جا ئەگەرچی منداڵیش بووم، ئەمەم هەر بەلاوە شتێکی سەیر و سەمەرەبوو، چۆنکە لە شاری سلێمانی ئەو رۆژانەدا تەنێ بە کوردیی قسە دەکرا و عەرەبزمانیش ئەگەر تاکوتەرا وەك مووچەخۆری میری رەوانەی سلێمانی نەکرانایە، ئەوا عەرەب بە دەگمەن رێیان دەکەوتە شار. منداڵانی ئەو مووچەخۆرە عەرەبانەش، لە قوتابخانە سەرەتاییەکاندا، بە کوردیی دەیانخوێند و فێرە کوردیش دەبوون. لەبەر ئەوە قوتابخانەی نێوەندیم وەك شارێکی دی، کە سلێمانی نەبێ، دەهاتە بەرچاو. کە هاوقوتابییەکانیشم لە زمانی پەرتۆکەکان و وانەی مامۆستاکان نەدەگەیشتن، بە زۆری هانایان دەهانی بۆمن، تاوەکو دەقە عەرەبییەکانیان بە کوردی تێبگەیێنم. ئەمەش وای لە من کرد کە ئاوات بخوازم رۆژێك لە رۆژان، خۆم ببمە مامۆستا بۆ ئەوەی بتوانم بە کوردی وانەبڵێمەوە. هەر ئەمەش بوو بیری منی بەلای چوونە کۆلێژی بەرزی فێرکەران (دار المعلمین العالیة) دا برد. شایانی باسە، ئەو دەمە لە هەموو عێراقدا یەك زانستگە هەبوو لە شێوەی چەند کۆلێژێکی سەربەخۆدا، بۆیە پاش تەواوکردنی قوتابخانەی دوانێوەندی (بەشی زانست) چوومە کۆلێژی بەرزی فێرکەران کە نێوەکەی کرابوو بە "کۆلێژی پەروەردە" و لە بەشی فیزیك بوومە خوێندکار. ئەم بەشە، لە سێ ساڵی یەکەمیدا لە پاڵ فیزیکدا، ماتماتیکی بەرز و کیمیا و پەروەردە و عەرەبی و ئینگلیزی و دەروونناسی و فەلسەفەی تێدا دەخوێندرا. ساڵی چوارەمیش دانرابوو بۆ خوێندنی فیزیك بە خەستی و راهێنانی خوێندکار لەسەر وانە گوتنەوە لە قوتابخانەکانی بەغدادا. تەواویی پەرتۆکەکانی خوێندن بە زمانی ئینگلیزی بوون. تازە مامۆستا عەرەبەکان خەریکی ئەوەبوون چەند پەرتۆکێکی سەرەتایی لە بارەی کیمیاوە بە عەرەبی ئامادەبکەن.

مامۆستاکانی کۆلێژەکە بە زۆریی عەرەب بوون، لەوانەی لە ئەمریکا و ئەوروپا

خوێندنیان تەواوکردبوو. چەند مامۆستایەکی ئینگلیز و کەنەدایی و ئەڵمان و سێ مامۆستای کورد لەوێ بوون. یەکێکیان ناجی عەباس کەرکووکی بوو کە لە جۆگرافیادا لە زانستگەیەکی ئەمەریکا ماستەری وەرگرتبوو. ئەوی دیش سەدیق ئەترۆشی بادینانی بوو کە لە جۆگرافیادا لە ئینگلتەرە دوکتۆرای هێنابوو، بەڵام وەك تۆمارکەر (مسجل) دامەزرابوو. سێیەمیشیان کچێك بوو نێوی لەمیعە عەسکەری بوو، لە بنەماڵەی عەسکەرییەکان و، خزمی شەهید فەریق بەکر سیدقی عەسکەری بوو. ئەمیان ماستەری لە زمانی ئینگلیزیدا لە ئەمەریکا هێنابوو. دوکتۆر سەفا خلووسیش هەبوو کە خانەقینی بوو، دوکتۆرای زمانی عەرەبی هەبوو، بەڵام خۆی بە کورد نەدەدایە قەڵەم. ئیدی ئاو بێنە و دەست بشۆ.

راگری کۆلێژەکەش تەحسین ئیبراهیم نێوێك بوو، ترکمانێکی تۆرانی و زوڕناژەن بۆ بنەماڵەی شا فەیسەڵ و، بۆ خۆشاردنەوە و بەدرۆ، خۆی بە دۆستی عەرەبە ناسیۆنالیستەکان پێشاندەدا. ژمارەی خوێندکارانی کوردیش لە بیست دانە تێنەدەپەڕی، ئەمە لە کاتێکدا ژمارەی خوێندکارەکانی کۆلێژەکە، خۆی لە 400 کەسێك دەدا.

بەمە رێژەی خوێندکارانی کورد دەبووە نێزیکەی 5%، هۆی ئەمەش، سەرەڕای نەزانینی زمانی عەرەبی، سەبارەت بەوە بوو کە حکوومەتی عێراق قوتابخانەی، بەتایبەتی نێوەندی و، دوانێوەندی لە کوردستاندا بەدەگمەن دەکردەوە و خەڵکی کوردستانیش لەبەر هەژاری نەیاندەتوانی منداڵیان بنێرنە بەغدا بۆ خوێندن. ئەوەی هەر زوو سەرنجی منی راکێشا ئەوەبوو، کە کردنی خوێندن بە کوردی لە قوتابخانەکانی کوردستاندا، لە پاڵ بوونی دەسەڵاتێکدا بۆ جێبەجێکردنی ئەو کارە، نەك هەر پێویستی بە نووسینی زانستەکان بە زمانی کوردی هەیە، کە ئەو دەمە هیچ پەرتۆکێکی زانستی بە کوردی نەبوو، بەڵکو بەر لەوە، پێویستیی بە پێگەیاندنی کادری زانستییە، واتە مامۆستای پسپۆڕ. بۆ ئەمەش دەبوو بەشێك هەبێ بۆ زمانی کوردی لە زانستگە، کە نە تەنێ مامۆستای زمانی کوردی بەرهەمبێنێ، بەڵکو خوێندکارانی کوردی بەشەکانی دیکەش بتوانن گوێ لە وانەکانی ئەو بەشە بگرن و کوردیزانینی خۆیان بەهێز بکەن. بە هیوای گەیشتنیش بەم ئامانجە، لەو ماوەیەدا کە لە زانستگەی بەغدا دەمخوێند، دەستمکرد بە خوێندنەوەی ئەو شتانەی کە

هەواڵنامەی کتێب

تاوەکو ئـەو دەمـە بـە کـوردی نووسرابـوون و ئەوانـەی دەنـووسران، کـە بەداخـەوە زۆر کەمبـوون. هەروەهـا هەوڵمـدا رادەی ئینگلیزیزانینـم باشـتر بکـەم. ئـەوەش نـەك هـەر بـە خوێندنـەوەی فـراوان بـەو زمانـە، بەڵکـو بـە بەشـداریکردن لـە کۆرسـەکانی زمانـی ئینگلیزیـدا کـە لـە (British Council Institute)ی بەغـدا پێشکێشـدەکران بـۆ ئەوانـەی بـە تەمـای درێـژەدان بـوون بـە خوێندنیـان لـە دەرەوەی وڵات. هـەر لـەو سـاڵانەدا هەوڵمـدا لەگـەڵ چەنـد هەڤاڵخوێندکارێـك لێژنەیـەك دابمەزرێنیـن بـۆ پێشخسـتنی زمانـی کـوردی و، چەنـد وتارێکیشـم بـە عەرەبـی لـە رۆژنامەکانـی بەغـدادا لـە بـارەی زمانـی کـوردی و مافـی کـوردەوە بـۆ خوێنـدن بـە زمانـی خـۆی نووسـی، وەك رۆژنامـەی (صـوت الاهالـی) زمانحاڵـی (حیزبـی نیشـتمانیی دێمۆکراتـی) کامیـل چادرچـی و گۆڤـاری (صـدی المسـتقبل) کـە خاوەنەکـەی (رسـمي العامـل) بـوو، یـەك ژمـارەی لێدەرچـوو، داخـرا. بـەڵام هـەر زوو دەرکـەوت بـۆم کـە زۆربـەی خەڵـك ئەمەیـان بـە (خەیاڵپـڵاوی) دەدایـە قەڵـەم و دەیانگـوت:"نـە زانسـت بـە زمانـی کـوردی دەنووسرێتـەوە، چۆنکـە ئەوەتـە عەرەبـەکان خۆیـان ئەوەیـان پێناکـرێ و، نـە خوێندنیـش دەکرێتـە کـوردی و، نـە بەشـی کوردیـش لـە زانسـتگە دادەنـرێ". لەگـەڵ ئەوەشـدا پشـتم سـارد نەبـووەوە. کـە خوێندنەکـەم لـە زانسـتگە بـە پلـەی لیسـانس لـە فیزیکـدا تەواوکرد و لـە کەرکـووك بووم بـە مامۆسـتا، یەکەمیـن پەرتۆکـی فیزیـك و جەبـرم بـە کـوردی نووسـی و، ژمارەیەکـی بەرچـاو زاراوەی زانسـتیم، بـە تایبەتـی، بـۆ ماتماتیـك و فیزیـك داهێنـا و، چاوەڕوانـی هەلێکـی لەبـارم دەکـرد.

ئـەو هەلـە لەبـارە، لەگـەڵ کودەتای سـوپایی لـە 14 تەممـووزی 1958دا بە سـەرۆکایەتیی ژەنـەڕاڵ عەبدولکەریـم قاسـم و بەشـداریکردنی چەنـد ئەفسـەرێکی کورد هاتە پێشـەوە، هــەر چەنــد رۆژێــك دوای داخۆیانیکردنــی کۆمــاری عێــراق، بیــر خەرەوەیەکــم بــە عەرەبـی نووسـی، وەك رێوشـوێن دانانێـك بـۆ چاکسـازیی کاروبـاری خوێنـدن و رەوتـی رۆشـبیریی و بارودۆخـی پیشـەیی وانەگوتنـەوە و مافـی مامۆسـتایان، چ لـە کوردسـتان و چ لـە عێراقـدا. یەکێـك لـە داخوازییـەکان تەرخانکردنـی کورسـییەك بـوو بـۆ زمانـی کـوردی و وێژەکانـی ئـەم زمانـە لـە زانسـتگەی بەغـدا (وێنەیەکـی ئـەو بیرخەرەوەیـە بـە کـوردی لـەم ژمارەیـەی رووداودایـە) ئـەز لـەو سـەردەمەدا لـە قوتابخانـەی نێوەندییـی زوبێـر (بـەسرە) مامۆسـتا بـووم، چۆنکـە سـاڵێك لەوەبـەر (بـە فەرمانـی بەڕێوەبەرانـە -

أمر اداري) لـە قوتابخانـەی دوانێوەندیـی موسـەڵلای کەرکووکـەوە دوورخرابوومـەوە بـۆ قوتابخانـەی نێوەندیـی زوبێـر (کـە هۆ و درێژەی ئەم باسـەم لە پێشـگۆتنی (وشـەنامەکی ئێتیمۆلۆژیـای زمانـی کـوردی، چاپـی ئەلیکترۆنـی 2008دا نووسـیوە). بـەڵام لـەو ڕۆژانـدا، پشـووی هاویـن بـوو، گەڕابوومـەوە سـلێمانی. خـۆم وەك یەکەمیـن کـەس بیرخەرەوەکەم واژۆکـرد و، لـە سـلێمانی و کەرکـووك و هەولێـر پێشـانی چەنـد هەڤاڵمامۆسـتایەکەم دا و، ئەوانیـش پـاش ئـەوەی چەنـد پێشـنیازێکی کەمیـان خسـتەڕوو، بەتێکـڕای دەنـگ وەرگیـرا. ئەوجـا دەسـتبەجێ بـردم بـۆ بەغـدا و، لـە وەزارەتـی پـەروەردەو زانیـاری، پێشـکێش بـە وەزیـری پـەروەردەو فێرکاریـی (التربیـة والتعلیـم) دوکتـۆر جابـر عومـەرم کـرد، کـە لـەوە پێـش یەکتریـمان دەناسـی، چۆنکـە کاتێـك کـە لـە کولێـژی پـەروەردە خوێندکاربـووم، ئـەو، بابەتـی "پـەروەردە لـە وڵاتـە عەرەبییەکانـدا"ی وەك وانـە بـە ئێمـە دەگوتـەوە. جابـر عومـەر عەرەبێکـی سـوننی کۆنـە نـازی بـوو، بـەڵام لەبەرئـەوەی دژ بـە ئیمپریالیزمـی بەریتانیـا و ڕژێمـی عێـراق لـە سـەردەمی شافەیسـەڵدا بـە ئاشـکرا و بـێ تـرس قسـەی دەکـرد، لەلایـەن ئەوانـەوە کـە خۆیـان بـە "پێشـکەوتنخواز" دەزانـی و تەنانـەت "چەپەکان"یـش ڕێـز دەگیـرا لێـی. ئـەم کابرایـە سەردەسـتەی ئەوانەبـوو کـە بەئاشـکرا نەدەیانگـوت نابـێ بـە کـوردی بخوێنـدرێ، بەڵکـو دەیانگـوت: "چـۆن خوێنـدن بکـرێ بـە کـوردی، لـە کاتێکـدا هیـچ زانسـتێك بـە کـوردی نەنـووسراوە تـا وەکـو ئێسـتە". کـە بەرهەمەکانـی خۆمـم لـە بـارەی فیزیـك و، ماتماتیکـەوە بـە کـوردی خسـتە بەردەمیـان و تێمگەیانـدن کـە لـە پەرتۆکـە عەرەبییەکانـی خۆیـان کـە کۆپـی سـەرچاوە ئینگلیزییەکانـن، گەلێـك گونجاوتـرن، بێدەنـگ بـوون، بـەڵام لـە دووژمنایەتیکـردن وازیاننەهێنـا. هـەر ئـەو ڕۆژەی کـە بیرخەرەوەکـەم بـرد بـۆ وەزارەت، لـە ڕێـی عەقیـد فەتـاح شـاڵییەوە، کـە خەڵکـی سـلێمانی و یەکێکبـوو لـەو ئەفسـەرانەی لـە کودەتـای تەممـووزدا بەشـداربوو و دوایـی بـووە ئەندامـی "دادگـەی گـەل" و سـەردانی دووکانەکـەی (ئوسـتاد) بەشـیر موشـیری دەرکـرد، نـارد بـۆ قاسـم. هـەر ئـەو ڕۆژەش خێـرا کردمـە کـوردی و بەیارمەتـی هاوڕێـی منداڵـی و هەڤاڵپیشـەم دوکتـۆر عێزەدیـن مسـتەفا ڕەسـووڵ، کـە هـەر لـە سـەرەتای داخۆیانیـی کۆمـارەوە، لـە بەشـی کوردیـی ڕادیـۆی عێراقـدا کاریدەکـرد، کاتـم وەرگـرت و خوێندمـەوەو، خەڵکەکـەش لـە کوردسـتان و لـە بەغـداوە بەتەلگورافنـاردن بـۆ کار بەدەسـتان پشـتگیریی داخوازییەکەیـان کـرد

هەواڵنامەی ئێستا

بەشیر موشیر بە دڵگەرمییەوە پشتیوانی یادداشتەکەی کرد

هەواڵنامەی کتێب

و بووە داخوازییەکی جەماوەری. هەر ئەو ئێوارەیەش لەگەڵ عێزەدین بردمان بۆ رۆژنامەی (البلاد) و بۆ سبەینێ و ، بەرەزامەندیی چاودێریی سوپایی (الرقابة العسكرية) بڵاوکرایەوە لە ژێر سەرنێوی (الحقوق الثقافية للمواطنين الأكراد) واتە (مافە خوێندەوارییەکانی هاونیشتمانە کوردەکان) دا. هەر لەو کاتەشدا بەشێوەی نامیلکەیەکیش چاپمکرد. لێرەدا بە پێویستی دەزانم ئەوە بێژم کە ئەم رۆژنامەی (البلاد)ە خاوەنەکەی رۆفاییل بوتتی (روفائيل بطي) بوو، لە کۆتایی سییەکانی سەتەی رابردووەوە لە بەغدا دەرچووە. بوتتی عەرەبێکی دیانی خەلکی مووسڵ و شۆڤێنییەکی دژ بە کورد بوو، کە جارێك لە سەرەتای سییەکاندا لە رۆژنامەکەیدا، کوردی بە “الشعب المارد” (گەلی سەربزێو) نێوبردبوو، سەردەمانێکیش وەزیر بوو لە دەوڵەتی شانشینی عێراقدا. هەر ئەو بوو کە گۆڤاری (صدى المستقبل) ی داخست. بەڵام هەر لەگەڵ کودەتای تەممووز روویدا، یەکسەر 180 پلە گێڕی گۆڕی و رۆژنامەکەی کرد بە زمانی حاڵی چەپییەکان و، کۆمۆنیستەکانیش کە ئەو

دەمە هێشتا رۆژنامەی خۆیان نەبوو، بە ناچاری، وتارەکانیان لە وێدا بڵاودەکردەوە. جا لەبەر ئەوەی جێیەکی دیکە نەبوو بیرخەرەوەکەمان بڵاوبکاتەوە، بردمانە ئەوێ. هەر بۆ رۆژی دوای دەرچوونی لە رۆژنامەکەدا، عەقید عەبدولسەلام عارف، کە وەزیری نێوخۆ و جێگری قاسم بوو، واتە کەسی دووەمی رژێم و کابرایەکی شوڤێنی عەرەب و مێشك هیشك بوو، رۆژنامەی (البلاد)ی لەسەر بڵاوکردنەوەی ئەو بیرخەرەوەیە داخست و کەوتە دووژمنایەتیمان، کۆمۆنیستەکانیش لەبەر ئەوەی "رۆژنامەکەیان" داخرابوو، کەوتنە سەرکۆنە کردنمان، کە گوایە جارێ کاتی ئەوە نییە و" کۆمارەکەمان ساوایە" و "ئیمپریالیزم خەریکی کەینو بەینە لە دژی" ، ئەمە لە کاتێکدا یەك دووساڵێك لەوەبەر باسی "مافی بریاری چارەنووسی کورد بە دەستی کورد" یان دەکرد بە "مافی سەربەخۆیی کوردستان"یشەوە. پارتییەکانیش، خوا هەڵناگرێ، لەوان توندوتێژتر کەوتنە وێزەمان، نەك لەبەر ئەوەی کارەکەمانیان بەباش نەدەزانی، بەلکو دەیانگوت "ئەمانە خۆبەسەری و بێ پرسی هیچ لایەنێك ئەمەیان کردووە". واتە، بۆیە لە دژی کارەکە بوون، کە خۆیان نەیانکردبوو، یان بە فەرمانی وان نەکرابوو، چۆنکە خۆیان بە "پێشڕەو"ی کورد دەزانی و ، مافی کردنی کارێکی وایان بە خەلکی دیکە کە سەر بەوان نەبوون، رەوا نەدەدی، خۆشیان کاری وایان لە دەست نەدەهات. هێژای گۆتنە مامۆستا برایم ئەحمەد کە ئەو دەمە لە سەرکردایەتیی "پارتی" دا بوو، چووبووە دووکانەکەی (ئوستاد) بەشیرموشیر و لەبەر ژمارەیەکی زۆر لەو کوردانەدا کە لەوێ بوون گوتبووی "ئا ئەمەیە لە پشتەوەو دزانە تێسرەواندن،... ئەم کارە قۆرە عەبدولسلام عارفی زۆر تووڕە کردووەو ئەوجا چۆن داوای مافی کورد دەکرێ لێی؟ ئوستاد پێگوتبوو: ئەتۆ یاغنیشیت. جەمالەدین و برادەرەکانی ئازایانە هاتوونە دەست. جا ئەگەر عەبدولسلام ئەو مافە کەمە بە کورد نەدا، دەبێ ئەتۆ چاوەڕوانی چی بیت لێی؟".

بێجگە لە مانەش، زەعیم روکن نازم تەبەقچەلی کە کابرایەکی تۆرانی و کورد دووژمن و ، لەو سەردەمەدا فەرماندەی فیرقەی دووی عێراق بوو، کە مەڵبەندەکەی کەرکووك بوو، لە رۆژی 1958/9/9دا نامەیەکی "زۆر نهێنی و تایبەتی" لەژێر سەرنێوی" زۆرانگرتن لە نێوچەی فیرقەی دوودا"، نووسیبوو بۆ "بەڕێوەبەری هەواڵگوازاریی سوپایی " (مدير الاستخبارات العسكرية) لە بارەی بیرخەرەوەکەی

ئێمـەوە (کۆپییەکـی ئـەو نامـە نهێنییـە، کـە لـە بیرەوەرینامەکانـی نـازم تەبەقچەلییـەوە وەرگیـراوە، لـەم ژمارەیـەی رووداو دا دەخرێتـەڕوو). تەبەقچەلـی لـەو نامەیـەدا گوتبـووی ئـەم کارەی مامۆسـتاکانی کـورد "داخۆیانیـی" بووەیەکـی (کیـان) رامیاریـی کوردسـتانە" و گوتبـووی "لـە بەرژەوەندیـی (عێراق)نییـە" بەڕێوەبەرێتیـی زانیاریـی کوردسـتان "دامەزرێ" و "راسـتیش نییـە مەڵبەندەکـەی کەرکـووك بـێ". ئەمەشـی بـە "تواندنـەوەی" گەلەکانـی دیکـە" دابـووە قەڵـەم، هەروەهـا بـە "هەوڵـدان بـۆ دەسـتگرتن بەسـەر نەوتـی کەرکووکـدا".

کـورت و کرمانجـی، خوێنـمان لـە هەمـوو لایەکـەوە کرابـووە کاسـە و، چاوەڕوانـی گرتـن و زیندانـی و سـەرتێدا چوونمـان دەکـرد، بـەڵام خۆشـبەختانە رۆژگار بەدڵـی عەبدولسـەلام عارفـی چەکمـەڕەق و نـازم تەبەقچەلـی تۆرانـی و پێشـکەوتنخوازی سـاختە و رێبەرانـی فشـە کوردایەتـی نەچـوو بەڕێـوە، لەکاتـی ئـاژاوەی عەقیـد شـەوافدا لـە مووسـڵ، دەرکـەوت کـە نـازم تەبەقچەلـی لەگـەڵ بەعسـییەکان و ناسریسـتەکان هاوبەشـی پیلانگێـڕان بـووە، بەنیـازی کودەتـا لـە دژی قاسـم و نووسـاندنی عێـراق بـە کۆمـاری عەرەبیـی سـووریا و میسرەوە. ئەوەبـوو شـەواف لـە مووسـڵ کـوژراو، نـازم تەبەقچەلـی گیـراو، پـاش دادگەییکـردن، فەرمانـی مەرگـی بەسـەردا درا و، فەرمانەکـەش جێبەجێکـرا، پـاش ئـەوەش عەبدولسـەلام عـارف کـە لەسـەر کارەکـەی لابـرا بـوو و کرابـووە سـەفیری عێـراق لـە ئەڵمانیـا، ئەویـش بەنیـازی کودەتـا لـە دژی قاسـم، بـە دزییـەوە گەڕابـووەوە بەغـدا، بـەڵام لـە فڕگـەی بەغـدا دەسـتگیرکراو، پـاش دادگەییکـردن و فەرمانـی مـەرگ بەسـەرداداان، قاسـم (لەبـەر خاتـری کۆنـە هاوڕێیەتـی) چـوو لە زینـدان هێنایـە دەرەوەو بـردی بـۆ ماڵەکـەی خـۆی و، لەوێـدا دەستبەسـەریکرد، تاوەکـو ئەویـش دوایـی هەلـی بـۆ هەلکـەوت و کۆتایـی بـە ژیانـی قاسـم و رژێمەکـەی هێنـا.

هێـژای گۆتنـە، پـاش ئـەوەی قاسـم ئەفسـەرە هاوکارەکانـی خـۆی سەرشـۆڕ و بێدەنـگ کـرد و، بەیارمەتـی کۆمۆنیسـتەکان و خۆپێشـاندانی یـەك ملوێنیـان لـە شـەقامەکانی بەغـدادا بـۆ پشـتگیریی قاسـم و دەستوەشـاندن، ناحەزەکانـی قاسـمیان دەمکـوت کـرد، قاسـمیش ماوەیـەك چـاوی پۆشـی لێیـان و، ئێـدی هەرچـی هەلپەرسـت و مشـەخۆرو گەمـژە هەبـوو، خۆیـان بـە کۆمۆنیستەکانەوە هەلپەسـاردو، ئەوانیـش لـە کورتبینیـی خۆیـان، شـانازییان بـەم رەشـە گۆشـتەوە دەکـرد و، بـە "جەمـاوەری تێکۆشـەر"یان

نەقیب مەدحەت موفتی، کامیل ژیر، د. محەممەد نوری عارف، جەمال نەبەز، د.عەلی تۆفیق،
ئوستاد بەشیر موشیر، هەژار موکریانی - 1960/1/8
وێنەکە لە فیلمی دیکۆمێنتاری (بلیمەت) وەرگیراوە، کە لەلایەن سیروان رەحیم ئامادەکراوە

هەواڵنامەی کتێب

دەدایە قەڵەم. ئەمەو، گوێڕایەڵیکردنیان بۆ فەرمانەکانی رژێمی سۆڤێت، تووشی گەلێك هەڵەی گەورەوگرانی کردن و بە زیانی خۆیان و نەتەوەی کورد و گەلی عێراق تەواوبوو. ئەمە لەکاتێکدا کە پارتی کۆمۆنیستی عێراق لە سوپا و پۆلیس و حکوومەت و سەر شەقام هێزێکی وا گەورەیان هەبوو، دەیانتوانی قاسم لەسەر کار لابدەن و خۆیان حکوومەتێك دابمەزرێنن کە خەڵکی کوردستانیش و عێراقیش لە خۆیان رازیبکەن، بەڵام سەرکردەکانیان بە قسەی سەرکردە دیکتاتۆرەکانی یەکێتیی سۆڤێت جووڵانەوە کە خەریکی رێککەوتن بوون لەگەڵ ئەمریکاو ئەمریکاش نەیدەویست کۆمۆنیستەکان لە عێراق بێنە سەر کار، تاوەکو بەعسییەکان بە یارمەتی CIA و ئینتلیجەنس سێرڤیسی بەریتانیا هاتنە سەرکار و گۆلاوی خوێنیان لە کۆمۆنیستەکان و کورد دروستکرد.

کە لە هاوینی 1958دا هەوڵمدا کارەکەم لە قوتابخانەی نێوەندیی زوبێرەوە بگێڕدرێتەوە شوێنی پێشووی لە کەرکووك، کۆمۆنیستەکان کە لە (وەزارەتی پەروەردەو

فێـرکاری)دا زۆر دەسـتیاندەڕۆیی، بـە تایبەتـی ئـەو سـەردەمەی کـە بـە سـەردەمی "لێشـاوی کۆمۆنیسـتەکان" و لـە کوردسـتاندا بـە سـەردەمی "لرفەکـە" بەنێوبانگبـوو، ڕێگرییانکـرد و هەوڵەکـەم سـەرینەگرت . لـە ئەنجامـدا خزمەتەکـەم وەك مامۆسـتای قوتابخانـە، بەشـێوەی خواسـتەمەنی(اعاره) گوێزرایـەوە بـۆ قوتابخانـەی دوانێوەندیـی جەعفەرییـە لـە بەغـدا کـە قوتابخانەیەکـی شـیعەکان بـوو و، بـە "دوانێوەندیی مۆسـکۆ" نێویدەرکردبـوو، چۆنکـە زۆربـەی قوتابییەکانـی کۆمۆنیسـت بـوون. لـەم قوتابخانەیـەدا، ژمارەیەکـی زۆر کـوردی فەیلـی هەبـوون، هـۆی ئەمـەش ئەوەبـوو، کـوردە فەیلییـەکان ڕێیاننـەدەدان دوانێوەندیـی خۆیـان هەبـێ. لەگـەڵ ئەوەشـدا، بوونـم لـە بەغـدا هێنـدەك لایەنـی ئەرێنـی هەبـوو، بەتایبەتـی، توانیـم زوو زوو ئاگاداربـم لـەو کارانـەی کـە لـە پێتەخـت ڕوویانـدەدا. لـەم ماوەیـەدا ویسـتم بـە کـوردە فەیلییەکانـی قوتابخانـەی جەعفەرییـە وانـەی کـوردی بڵێمـەوە و، بەڕێوەبـەری قوتابخانەکـەش حەسـەن زەلزەلـە ڕازیبـوو، بـەڵام کاربەدەسـتی بەرنامـەی قوتابخانـەکان لـە وەزارەت، دوکتـۆر سـەدیقی ئەترۆشـی، کـە ڕەنگـی کۆمۆنیسـتی لـە خـۆی دابـوو، ڕازینەبـوو. هەرچـی دامەزراندنـی (بەڕێوەبەرێتیـی زانیاریـی کوردسـتان)ە، ئـەوا شـەڕی حیزبحزبێنـەی نێـوان، پارتـی کۆمۆنیسـتی عێـراق و پارتـی دیمۆکراتـی کوردسـتان ڕێینـەدا، ئـەو بەڕێوەبەرێتییـە بـەو شـێوە دابمـەزرێ کـە ئێمە دەمانویسـت. چۆنکە کۆمۆنیسـتەکان لـە کوردسـتان، بەتایبەتی سلێمانی لـە خۆپێشـاندانی جەماوەرییانـدا دەیانقیژانـد: "نامانـەوێ مەعاریفـی قلیاسـان (سـەرنج: داخوازیـی ئێمـە مەعاریـف - زانیـاری - کوردسـتان بـوو). لەبـەر ئـەوە قاسـم لەجیاتـی ئـەوە (بەڕێوەبەرێتیـی خوێندنـی کـوردی- مدیریـە الدراسـات الکردیـە)ی دامەزرانـدو مەڵبەندەکەشـی خسـتە بەغـدا، نـەك کەرکـووك، تاوەکـو لـە سـەر کاریـش مـا، خوێندنـی لـە قوتابخانـە نێوەندییـەکان و دوانیۆەندییەکانـدا نەکـرد بـە کـوردی. بـەڵام زمانـی کـوردی لـە قوتابخانـەی مامۆسـتایانی سـەرەتایی لـە هەمـوو عێراقـدا بـووە دیوانـی (ڕەسـمي). لەگـەڵ ئەوەشـدا، دەزگەیەکـی نـوێ بـۆ خوێندنـی کـوردی هاتەکایـە، کـە لەوەوپێـش نەبـوو، ئەمـەش جـۆرە دەسـتکەوتێك بـوو بـۆ ئـەو دەستپێشـکەرییەی کردبوومـان.

ئەوجـا بـۆ دامەزراندنـی بەشـی زمانـی کـوردی لـە زانسـتگەی بەغـدا، کاربەدەسـتانی وەزارەتـی پـەروەردەو فێرکاریـی، منجـە منجـی ئەوەیـان دەکـرد، کـە گوایـە کەسـێکی

وانییـە لـە زانسـتگەیەکدا زمانـی کـوردی خوێندبـێ و باوەڕنامەیەکـی ماسـتەر، یـان دوکتـۆرای لـەو بابەتـەدا وەرگرتبـێ و بکـرێ بـە مامۆسـتای ئـەو بەشـە. راسـتە لـەو سـەردەمەدا، زمانـی کـوردی لـە زانسـتگەی سـۆربۆن(پاریس) و زانسـتگەی لێنینگـراد و مۆسـکۆ(یەکێتیی سـۆڤێتی جـاران) دەخوێنـدران، بـەڵام نـەك وەك بەشـێکی سـەربەخۆ، بەڵکـو لـە سـنووری خوێندنـی رۆژهەڵاتناسـیدا. جـا لەبەرئـەوەی پێـش سـەردەمی قاسـم، عێـراق هیـچ پێوەندییەکـی دیپلۆماسـی و بازرگانـی لەگـەڵ یەکێتیـی سـۆڤێت نەبـوو، خوێنـدکار نەدەنێـردران بـۆ ئـەو وڵاتـە، بـەڵام پـاش ئـەوەی لەسـەردەمی قاسـم بـەولاوە رێکرایـەوە، گەلێـك خوێنـدکار چوونـە سـۆڤێت و لـە زمانـی کـوردی و مێـژووی کـورددا دوکتۆرایـان هێنایـەوە. عەرەبـە شۆڤێنیسـتەکان بیانـووی ئەوەیـان دەهێنایـەوە کـە پسـپۆری زمانـی کوردیـی خـاوەن باوەڕنامـە نییـە. خـۆ نەشـدەکرا لـە بەغـدا سـاڵانێك کارەکـە دوابخـرێ تاوەکـو خوێنـدکارەکان لـە سـۆڤێت باوەڕنامـە دەهێننـەوە، لەگـەڵ ئەوەشـدا ناهومێـد نەبـووم و لـە پـڕ تروسـکەیەکی هیـوا دەرکـەوت. ئەمـەش ئەوەبـوو کـە دوکتـۆر عەبدولجەبـار عەبدوڵـڵا بـووە سـەرۆکی زانسـتگەی بەغـدا، کـە بـە فەرمانـی دەوڵـەت لـە یەکگرتنـی کۆلیـژەکان پێکهـات. دوکتـۆر عەبدولجەبـار عەبدوڵـڵا کاتـی خـۆی مامۆسـتای فیزیـك بـوو لـە کۆلیـژی پـەروەردە و، فیزیکـی تیۆریـی بـە ئێمـە دەگوتـەوە. ئـەم پیـاوە سـوببە بـوو، خەڵکـی خـوارووی عێـراق بـوو، لـە بـاری زانایيـەوە فیزیکزانێکـی بەنێوبانـگ بـوو، ماوەیـەك لـە زانسـتگەی نێـوداری MITی ئەمریـکا ئەزیسـتێنتز پرۆفیسـۆر بـوو، مرۆڤێکـی دیمۆکـرات و کـورد دۆسـت بـوو. ناسیاوەتیشـمان لەگـەڵ یـەك زۆر خـۆش بـوو، دەیزانـی کـە خەریکـی خزمەتکردنـی زمانـی کوردیـم و، دەمـەوێ کـوردی ببێتـە زمانـی زانسـت و، وتـاری منیشـی لـە رۆژنامەکانـی بەغـدادا خوێندبـووەوە. بەتایبەتـی، ئـەو وتـارەی لـە بـەر پێچدانـەوەی سـەرکردەیەکی نـاسراوی بەعـس (ریـاض طـە)، کـە لـە (صـوت الاهـالي) دانووسـیبووم و، دەنگێکـی گـەورەی دایـەوە. کـە بـووە سـەرۆکی زانسـتگە، چوومـە لای بـۆ پیرۆزبایـی و ئەویـش پیرۆزبایـی بیرخەرەوەکەمانـی کـرد لێـم کـە لـە (البـلاد) دا بەرچـاوی کەوتبـوو. لەگـەڵ مامۆسـتا عەبدولجەبـار باسـی پێویسـتیی بوونـی بەشـی کوردیـی زانسـتگەی بەغـدام کـرد. ئەویش زۆر بـە دڵـی بـوو و گوتـی" دڵنیابـە کـە بەشـی زمانـی کـوردی دادەمـەزرێ و کەسـیش ناتوانـێ لـە دژی بوەسـتێ و، تـۆش دەتوانیـت لـەوێ خەریکـی خزمـەت بیـت". گوتـم:"

ماموستای بەڕێـز، زۆر سوپاسـت دەکـەم، بـەڵام ببـوورە لێـم کـە ئـەز نامـەوێ هیـچ کارێـك وەك کاربەدەسـت لـەوێ بگرمـە دەسـت، چۆنکـە لێـرەدا مەبەسـتم ئـەوە نەبـووە و نییـە بـۆ خـۆم پایەیەکـم دەسـتبکەوێ". لـە کورتـی بیبڕمـەوە، نێـوی چەنـد کەسێکم پێگـوت کـە بـۆ ئـەو کارە دەسـتدەدەن، لەوانـە: جەمیـل رۆژبەیانـی، عەبدوڵـڵا گـۆران، رەفیـق حیلمـی، ئەحمـەد هـەردی، گیـوی موکریانـی، عەلادیـن سـوجادی و ئەنـوەر مایـی کـە هێندێکیانـی دەناسـی.

ماموسـتا عەبدولجەبـار گوتـی، بـۆ سـاڵی نوێـی خوێنـدن 1959 بەشـی زمانـی کـوردی دەکرێتـەوە و کرایـەوە. هەروەهـا ماموسـتا عەبدولجەبـار گوتـی: ئێـوە نابـێ بەبەشێکی زمانـی کـوردی دابیـن بـن، دەبـێ داوای زانسـتگەیەکی کوردیـی بکـەن.

ئەمـە مێـژووی لەدایکبوونـی ئـەو بەشـەبوو، لـەم ماوەیەشـدا کـە لـە ئەوروپـام، پێوەندییـم بـە هەڤاڵانـی بەشـی کوردیـی زانسـتگەی بەغـداوە نەپچـڕا، ئەگەرچـی ئـەو بەشـە چەنـد ئـەم بـەر و ئەوبەرێکـی لەلایـەن رژێمـی بەعسـەوە پێکـرا، بـەڵام هـەر بـە پێـوە مـا. ژمارەیـەك لـەو خـاوەن دوکتۆرایانـەی کـە داوایانکردبـوو ببنـە پرۆفیسـۆر، زانسـتگەی بەغـدا بەرهەمەکانیانـی دەنـاردن بـۆ مـن بـۆ نرخاندنیـان. لەوانـە: دوکتـۆر مـارف خەزنـەدار، دوکتـۆر عێزەدیـن مسـتەفا، دوکتـۆر ئەمیـن عەلـی موتابچـی.

ئێستەش دێمە سەر پێشنیازەکەم:

بـە بیـروڕای مـن پێویسـتە بەشـی زمانـی کـوردی بکرێتـە بەشـی کوردزانسـتی (کوردۆلـۆژی)، واتـە لـە پـاڵ زمانـی کوردیـدا، زمانـە کـۆن و نوێیـە ئێرانییـەکان، وەك ئاڤێسـتا و پەهلەوی و سـۆگدی و پارتی و بەلووجی و ئۆسـێتی و پەشـتۆ و فارسـی و چەند زمانێکـی دی، وەك سانسـکریت و لاتینـی و یۆنانیـی کـۆن، لەگـەڵ زانسـتی زمانەوانیـی هینـدۆ جەرمەنـی، بخوێندرێـن و، ئەمانـە بخرێنـە خزمەتـی زمانـی کوردییـەوە، نـەك بـە پێچەوانـەوە، کوردیـی بخرێتـە خزمەتـی فارسـییەوە، وەك گەلێـك لـە ئینسـتیتووتە ئێرانەوانییـەکان دەیکـەن. هەروەهـا مێـژووی کـورد و جۆگرافیـای کوردسـتان و ژیانـی کۆمەڵایەتیـی کـورد و هونـەری کـوردی و ئایینـە کوردییـەکان و ئابووریـی کوردسـتان، هەمـووی لـەو سـنوورەدا بخوێندرێـن. کاتـی خـۆی ، بـە بەڕێـز مـام جـەلالم گـوت، کـە

بوونــی زانســتگەیەکی کوردزانســتی (کوردۆلــۆژی)ی ســەربەخۆ لــە کوردســتاندا زۆر پێویســتەو بۆشــم باسـکرد چـۆن بنیاتدەنـرێ. ئەویـش گوتـی ”ئـەوە شـتێکی زۆر باشـەو دەبــێ ببــێ“. بــەڵام ئــەو بەڵێنــە بەداخــەوە، بــوو بــە ”خەونــی هۆزانــان ”و نەچــووە ســنووری کارەوە. ســەیر ئەوەیــە لــە زانســتگەکانی هەرێمــی کوردســتاندا، زمانــی کــوردی هەیــە، بــەڵام کوردزانســتی (کوردۆلــۆژی) نییــە. زمانــی کــوردی بەتەنــێ بــەس نییــە، دەبــێ کوردزانســتی هەبــێ.

لــە کۆتایــی ئــەم وتــارەدا و بــە بۆنــەی تێپەڕبوونــی پەنجــا ســاڵ بەســەر ســەرکەوتنی ئــەم هەوڵــە پیـرۆزەدا، یـادی ئـەو حەفـت هەڤاڵمامۆسـتایانە دەکەمـەوە، کـە سـەرەڕای هەمــوو شــێوە مەترســییەك، لــە رۆژێکــدا کــە ئــەوەی لەگــەڵ ”لێشــاو“ و ”لرفەکــە“ نەبووایە”ســەحل“ یــان دەکـرد تاوەکـو گیانـی دەردەچـوو، خۆڕاگرانـە، بەشـداریی ئـەم دەستپێشــکەرییەیانکرد و، لــە هیــچ جــۆرە بەرگــری و بەرهەڵســتێك نەســڵەمینەوە. ئــەو هەڤاڵانــەی کۆچیانکــردووە، هــەزاران ســڵاو لــە گیانیــان بــێ و، رەوانیــان شــادبێ و، ئەوانــەی ماویشــن، تەمەنیــان درێژبــێ و وێنەیــان فرەبــێ و ئافەرینیــان لێبــێ.

بەرلین 2009/10/15

پرۆگرامی کوردیی رادیۆی قاهیره، له هاوینی 1957دا چۆن دامەزرا؟

جەمال نەبەز

چەند وشەیەکی پێویست

پرۆگرامـی کوردیـی رادیـۆی قاهیـرە کـە لـە هاوینـی1957دا کەوتـەکار، بـۆ کاتـی خـۆی، واتــە 53 ســاڵ لەمەوبــەر، رووداوێکــی رامیاریــی و فەرهەنگیــی یەکجــار گرنــگ بــوو لــە مێــژووی ســەتەی رابــردووی کــورد و رۆژهەڵاتــی ناڤینــدا، کــە رژێمــە داگیرکەرەکانــی کوردســتانی خســتە تــرس و لــەرز و شــڵەژانەوەو، ناچاریکــردن بەگرتنەرێــی چەنــد کاردانەوەیەکــی وا، کــە لــە ئەنجامــدا بوونــە مایــەی کەڵــک بــۆ کــورد.

ئێســتە رەنگــە هێنــدەک هەبــن، لەوانــەی لــەو ســەردەمەدا نەژیــاون، پێیانســەیربێ، پرۆگرامێکــی رادیۆیــی توانیبێتــی رۆڵێکــی ئــاوا گرنــگ بنوێنــێ. چۆنکــە نازانــن کــە ئــەو رۆژە رۆژێکــی وەک ئــەورۆی ئێســتە نەبــوو، کــە ئەگــەر چەنــد کەســێکی بــە ژمــارە کــەم پێکــەوە کۆببنــەوە و، خۆیــان نێوبنێــن "حیــزب" و برێــک پارەشیان بە دەستەوەبێ،

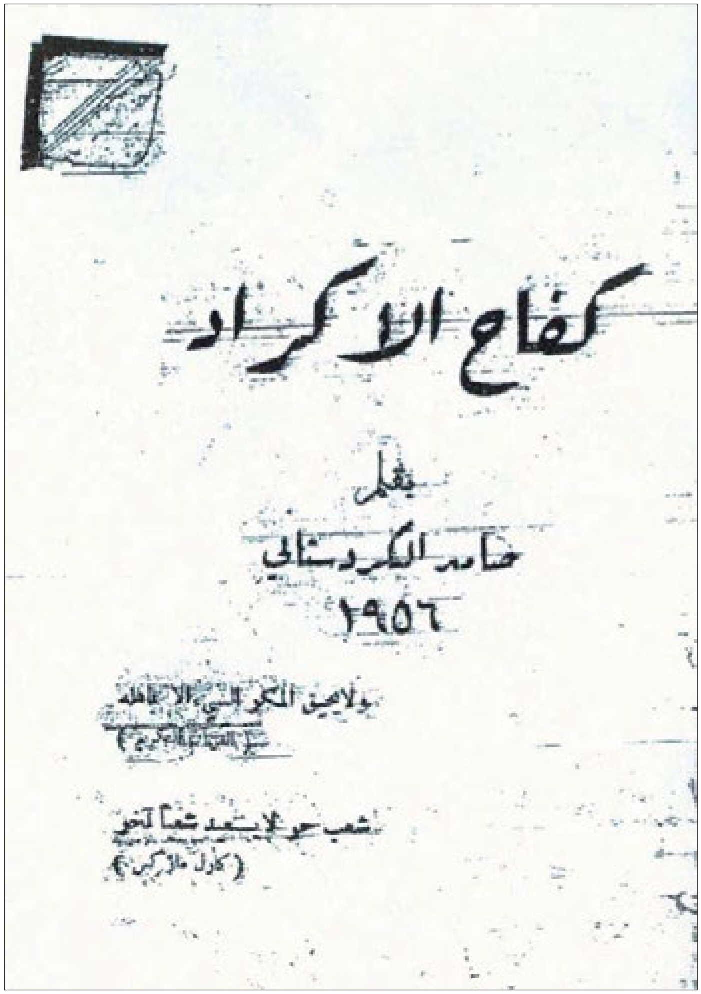
كفاح الاكراد
بقلم
حامد الكردستاني
١٩٥٦

بەرگی ئەو نامیلکەیەی کە جەمال نەبەز بۆ جەمال عەبدولناسری نارد

بتوانــن ببنــە خاوەنــی وێســتگەی رادیــۆ و رۆژنامــە و تەنانــەت تەلەڤزیۆنیــش. ئــەو رۆژە رۆژی تەلەڤزیۆنــی ســاتەلیت و ئینتەرنێــت و فاکــس و ئیمەیــل و یوتیــووب و فێــس بــووک و تویتــەر، نەبــوو. شۆرشــی تەکنیکــی راگەیانــدن هێشــتا روویندابــوو، رۆژێــک بــوو کــە رادیــۆ، بــە پێچەوانــەی؛ چاپنامــە Presse ەی ســنووردار و بەرگیــراوی ئــەو ســەردەمەوە، دەزگەیەکــی هەواڵگوزاریــی زۆر گرنــگ و بــێ بەرگــر و، تەنــێ بەدەســت دەوڵەتــەوە بــوو. خــۆ ئەگــەر تاقمێــک ئەفســەر کودەتایەکیــان بکردایــە، جــارێ لەپێشــدا دەچــوون دەستیانبەســەر وێســتگەی رادیــۆدا دەگــرت. ئەگــەر گەلێکیــش شۆرشــی بکردایــە، هەوڵــی دەســتگرتنی بەســەر وێســتگەی رادیــۆدا دەدا. لــە

هەمـوو عێراقیشـدا، تاکـە یـەک وێسـتگەی رادیۆیـی حکوومەتیـی هەبـوو لـە گەڕەکـی ساڵحییە"سـاڵەیی"بەغدا. ئـەم وێسـتگەیە؛ لـە سـاڵی 1937ەوە، رۆژانـە، چەنـد دەمژمێرێکـی کەمـی بـۆ زمانـی کـوردی، لـە سـنوورێکی دیاریکـراودا، تەرخانکردبـوو. ئێـدی لـە هەمـوو جیهانـدا، رادیـۆی هیـچ دەوڵەتێـک پرۆگرامـی بـە زمانـی کـوردی نەبـوو، بـەڵام دەوڵەتـە گـەورەکان و، ژمارەیەکـی زۆر لـە دەوڵەتـە مامنێوەندیـی و گچکەکانیـش، بەرنامـەی رۆژانەیـان بـە عەرەبـی و فارسـی و ترکـی هەبـوو. کوردیـش خواخـوای ئەوەیـان بـوو، رادیۆیـەک، یـان رۆژنامەیـەک، یـان تەنانـەت کاربەدەسـتێکی گچکـەی بیانـی، نێوێکیـان بهێنـێ، لـێ، نێـوی کـورد لـە کوولەکـەی تەڕیشـدا راسـتەوخۆ نەدەهێنـدرا. خـۆ ئەگـەر جاروبارێکیـش بەڕێکـەوت و، بەهـۆی باسـێکی دیکـەوە، نێـوی بهێندرایـە، ئـەوا، یـان بـە چەنـد هۆزێکـی لەنێوخۆیانـدا ناکـۆک و دوور لـە شارسـتانێتی، یـان بـە کۆمۆنیسـت و نۆکـەر و زوڕناژەنـی سـۆڤێت، یـان بـە رێگـر و چەتـە و شـەڕانی، دەدرانـە قەڵـەم. یەکێکـی وەک رامیـار و

ئەو پێشکێشکردنەی لە پێشەوەی نامیلکەکە کە بۆ جەمال عەبدولناسر نووسراوە

نووسـەری نـاسراوی کـورد؛ ڕەحمەتـی برایـم ئەحمـەد دەیگـوت: " کـە جاروبـار رادیـۆی عەرەبیـی بەغـدا نێوی"حنطـە کردیە"(گەنمـە کـوردی) دەهێنـێ، گەشـکە دەمگـرێ لـە خۆشـیاندا". کـورت و کرمانجـی؛ کـورد ئەسـتێرەی بـە ئاسـمانەوە نەبـوو. سـنوورە دەسـتکردەکانی دەوڵەتـە داگیرکەرەکانـی کوردسـتان، بەپێـی پەیمانـی فەرەنسـا ـ ئەنقـەرە(1921)، پەیمانـی ئێـران ـ ترکیـا(23-1-1932)، پەیمانـی سادائاڤا(سـەعد ئابـاد 1937)، پەیمانـی عێـراق ـ ترکیـا(1946) و پەیمانـی بەغـدا(1953)] کـە لـە دواییـدا بـووە پەیمانی"سـەنتۆ " [لەسـەر کـورد خڕداخرابـوون. ئـەم سـنوورە، بـە زۆر و هێـزی چـەک بەسـەر کـورددا سـەپێندراوانە، سـەرەڕای جەنگـی ساردی نێـوان ئـەو دوو دژبـەرەی کـە بـە "بـەرەی سـەرمایەداری" و "بـەرەی سۆسـیالیزم" نێودەبـران، لەلایـەن هـەردوو زلهێزەکـەوە (ئەمریـکا و سـۆڤێت) و بلۆکـی هـەردوو لاوە، وەک یـەک، دەپارێـزدران. لـەو پارچانـەی کوردسـتاندا کـە لـە بندەسـتی ئێـران و تـرک و سـوریادا بـوون، ڕێنـەدەدرا، یـەک ڕۆژنامـە، یـان کاتنامـە، یـان تەنانـەت پەرتۆکێـک و نامەیـەک، بـە ئاشـکرا، بـە زمانـی کـوردی دەربچێـت. لـە هەمـوو باشـووری کوردسـتان و عێراقـدا، تەنـێ هەفتەنامـەی (ژیـن) هەبـوو کـە بـە چـوار لاپـەڕەی قـەوارە بچـووک لـە سـلێمانی دەردەچـوو. گۆڤارێکـی مانگانـەی چەنـد لاپەڕەییـش بەنێـوی (هەتـاو) ەوە لـە چاپخانـەی کوردسـتان لـە هەولێـر دەردەچـوو. کـە ئـەم دووانـە، هەردووکیـان، وێـژەی بـوون. دەرکردنـی چاپنامـەی رامیاریـی بـۆ کـورد ڕێبەند(ممنوع)کرابـوو [سـەرنج: وشـەی"چاپنامە"م بەرامبـەرPresse ی ئینگلیـزی و ئەڵمانـی دانـاوە، بـۆ جیاکردنـەوەی لـە "چاپەمەنی"(مطبوعـات)].

لـە ساڵێکیشـدا، پەرتۆکێـک یـان دووان، بـە کـوردی چاپدەکـران. بـۆ ئـەوەش، دەبـوو وەزارەتـی نێوخـۆی عێـراق؛ ڕێ بـە چاپکردنیـان بـدات. ئێـدی، ئـاو بێنـە و دەسـت بشـۆ. ئێسـتە، بەرلـەوەی بێمـە سـەر باسـی هـۆی دامەزرانـدن و کارکردنـی ئـەم پرۆگرامـە کوردییـەی رادیـۆی قاهیـرەی پێتەختـی میـسر، کـە لەپـڕ هاتـە کایـە و، ڕۆژانـە بـۆ مـاوەی دەمژمێرێـک پەخشـدەکرا و، لـە هەمـوو ڕۆژهەڵاتـی ناڤینـدا دەبیسـترا و، هاتنـە کایەشـی پێوەندییەکـی ڕاسـتەوخۆی بەخۆمـەوە هەیـە و، ماوەیەکـە، چەنـد کـەس و لایەنێکـی سـاختەکار، نابەرپرسـیارانە و بێشـەرمانە و خۆهەڵکێشـانە، هێنـدەک هەواڵـی ئاخنـدراو بـە درۆ و دەلەسـە و فیشـاڵیان، لەوبارەیـەوە بڵاوکردووەتـەوەو،

گەلێـک دۆسـت و ناسـیاویش روویدەمیـان لـە مـن کـردووە، کـە لـەم بارەیـەوە بێدەنـگ نەبـم و قسـەیەک بکـەم، وادێمـە وەرام، بـەڵام بـە پێویسـتی دەزانـم، جـارێ سـەرنجێکی کورتـی هەلومەرجـی ئـەو سـەردەمەی خـۆم و، کورتـە چیرۆکێکـی بارودۆخـی ئـەو رۆژانـەی کوردسـتان و نێوچەکـە بخەمـە بەرچـاو، ئەوجـا بێمـە سـەر نێوەرۆکـی بابەتەکـە. مەبەستیشـم لێـرەدا خزمەتـی مێـژووە، نـەک خۆپەسـندان. چۆنکـە رووی راسـتینەی رووداوەکانـی سـەرگۆڕەپانی مێـژوو؛ نابـێ بشـاردرێنەوە و ون بـن، یـان بـە چەوتوچەوێڵـی بێنـە گێڕانـەوە. شـێوێنەرانی راسـتیش، پێویسـتە، بێلەڕوودامـان، کارنامـەی بۆگەنـی خۆیـان بدرێتـەوە بـە چـاوی دزێوانـە و ئێسـکی گرانیانـدا.

ئاوڕدانەوەیەکی مێژوویی بۆ چوونە نێو باس

لـە نیـوەی یەکەمـی سـەتەی رابـردوودا، هێنـدەک کارەسـاتی گـەورەی جیهانشـڵەقێن روویانـدا، وێنـەی جیهانیـان گـۆڕی و، چارەنووسـی کوردستانیشـیان بـەرەو ئـەم رۆژە رەشـە هانـی. سەردەسـتەی ئـەو کارەسـاتانە؛ جەنگـی یەکەمـی جیهانـی بـوو، کـە هەرەسـهێنانی ئیمپراتۆرێتیـی رووسـیای قەیسـەری و هاتنـە کایـەی یەکێتییـی سـۆڤێتی لێکەوتـەوە و، جیهانیشـی، لەگـەڵ کات، کـردە دوو بەشـی دژ بەیـەک. ئـەوەش لـە مانگـی ئۆکتۆبـەری 1917دا بـوو، واتـە پێـش تەواوبوونـی جەنـگ لـە مانگـی ئەیلوولـی 1918دا. ئـەم جەنگـە لەنیـوان دوو لایەنـدا هەڵگیرسـا، لایەنـی یەکەم"هاوپەیمانـان" (لـە پێشـەوە؛ بەریتانیـا و ژاپـۆن و فەرەنسـا و ئیتالیـا و یۆنـان و رووسـیا و، ئەوجـا ژمارەیەکـی زۆر لـە دەوڵەتانـی دی، وەک ئەمریـکا و چینـی چـووە سـەر). لایەنـی دووەمیـش کـە بە"هێزەکانـی نێوەنـد" نێودەبـران (بریتیبـوون لـە ئەڵمانیـا و ئیمپراتۆرێتیـی ئۆسـمانی و نەمسـا و هەنگاریـا و بولگاریـا).
پـاش هەڵگیرسـانی شۆڕشـی رووس لـە شـوباتی1917دا، فەرمانـدەی لەشـکری ئەڵمانیـا، لـە دژی رووسـیای قەیسـەری، ڤلادیمیـر لێنینـی، بـە دزییـەوە و، بـە شـەمەندەفەری سـەربازیی ئەڵـمان گەیانـدەوە رووسـیا، بـۆ ئـەوەی لـە شۆڕشـدا دژی رژێمـی قەیسـەر بەشـداربیکا، کـە ئـەو دەمـە لێنیـن چەنـد سـاڵێک بـوو لـە سـوێسرا وەک

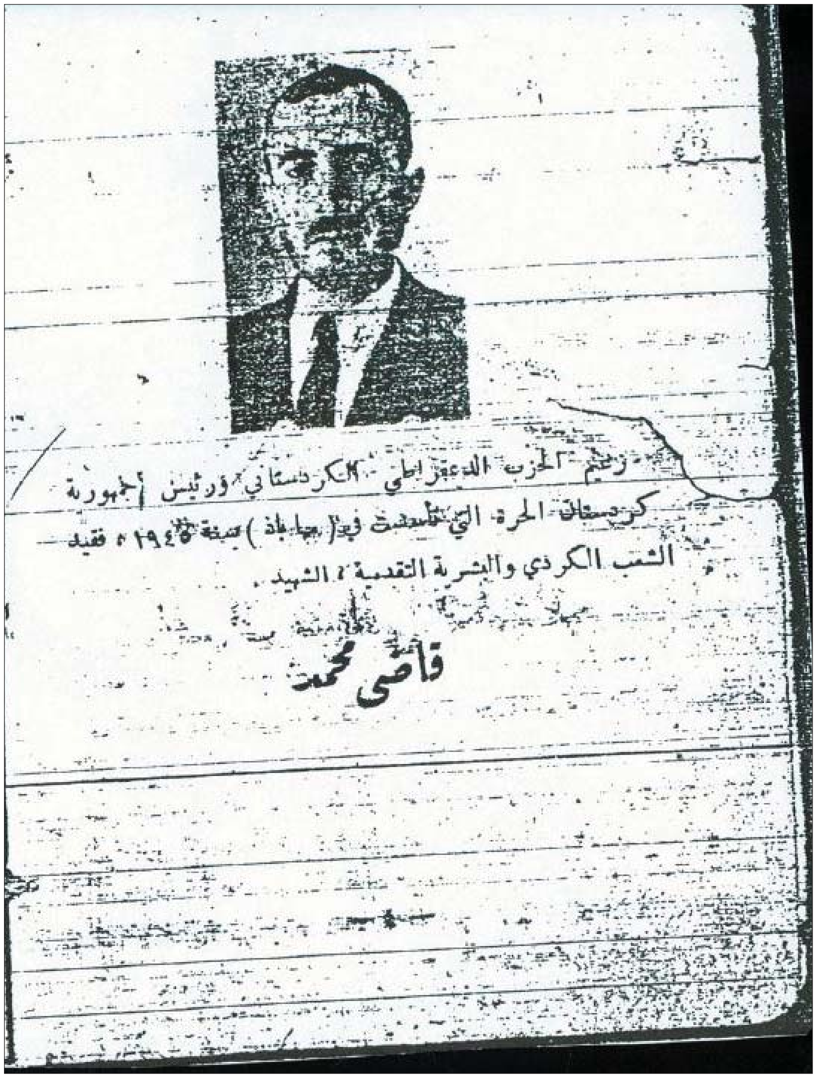

وێنـەی قـازی محەممـەد، کـە لـە لاپەڕەکانـی پێشـەوەی نامیلکەکـەدا لەژێـرەوەی نـووسراوە: رێبـەری حیزبـی دیموکراتـی کوردسـتان و سـەرۆکی کۆمـاری کوردسـتانی ئـازاد کـە لـە سـاڵی 1945 لـە مەهابـاد دامـەزرا، قوربانیـی گەلـی کـورد و مرۆڤایەتـی پێشـکەوتووخواز، شـەهید قـازی محەممـەد.

پەنابـەر دەژیـا. پـاش سـەرکەوتنی شـۆرش لـە ئۆکتۆبـەری1917دا کـە بـووە هـۆی رووخاندنـی حکوومەتـی تەمـەن کـورت و لیبەراڵـی سـەرۆکڤەژیران و ڤەژیـری جەنگـی رووسـیا ئەلێکسـاندەر کەرەنسـکی(1881ـ 1970) لەلایـەن دامەزرێنـەر و فەرماندەی"لەشـکری سـۆر" لیێیـڤ ترۆتسـکی (1879ـ 1940)یـەوە، لێنیـن کرایـە سـەرۆکی "کـۆڕی کۆمیسـاریا(نوێنەرایەتی)ی گـەل".

المناضل الكردي الجماهيري البطل والزعيم العسكري الجريء

قائد جيش التحرير الشعبي في كردستان

الجنرال مصطفى البارزاني

وێنـەی مسـتەفا بارزانـی، کـە لـە لاپەڕەکانـی پێشـەوەی نامیلکەکـەدا لەژێریـدا نـووسراوە: تێکۆشـەری کـوردی جەماوەریـی پاڵـەوان و فەرمانـدەی سـەربازیی بوێـر و فەرمانـدەی سـوپای رزگاری میللـی لـە کوردسـتان، جەنـەڕاڵ مسـتەفا بارزانـی.

هەرچەنـدە لێنیـن(1870 ـ 1924) پـاش دامەزراندنـی سـۆڤێت زۆر نەژیـا، بـەڵام سـنووره دەسـتکردە کۆڵۆنیالیسـتییەکەی رووسـیای قەیسـەری، بـە نێزیکـە، هـەروەک خـۆی هێشـتەوەو، لـەو مـاوە کورتـەدا، کـە هێشـتا جەنـگ کۆتایینەهاتبـوو، سـوڵتانی ئۆسـمانی (سـوڵتان محەممـەدی شەشـەم) هێشـتا خـۆی بـە دەسـتەوە نەدابوو(لـە 1918/9/30دا خـۆی دا بەدەسـتەوە)، لێنیـن لەگـەڵ دەوڵەتـی ئۆسـمانی و

سەرکردەکانی ئەڵمانیا ڕێککەوت و، پەیمانی بریست ـ لیتۆڤیسک ی لە مانگی مارتی1918دا واژۆ کرد لەگەڵیان و، دانینا بەوەدا کە سنووری سۆڤێت و دەوڵەتی ئۆسمانی، بە شێوەیەکی گشتی و، بە گۆڕینێکی زۆرکەم، وەک خۆی بمێنێتەوە، کە بەپێی ئەم پەیمانە، بەشێکی گچکەی کوردستان کەوتە سنووری یەکێتیی سۆڤێتەوە، کە ئەو بەشە، کوردستانی سۆریشی دەگرتەوە، بەڵام کوردستانی ئۆسمانی، هەروەک جاران، بۆ ئیمپراتۆرێتیی ئۆسمانی مایەوە.
کە پەیمانی سێڤر لە 1920/8/10دا لەلایەن هاوپەیمانانی سەرکەوتووی جەنگەوە خرایە سەر کاخەز، رژێمی سۆڤێت، بە سەرکردەیەتیی لێنین، دانیپێدانەنا، بەڵکو لەلایەکەوە، کەوتە هاوکاریی لەگەڵ رەزاخان(1878ـ 1944)ی کودەتاکەر و ملهوڕ و، لە 1921/2/26دا، پەیماننامەی"ڕێزگرتنی سنووری ئێران" و "لابردنی پەیماننامەی ترکمانچایی" ساڵی 1848ی بۆ واژۆ کرد. لەلایەکی دیکەشەوە، لەگەڵ "حکوومەتی ئەنگۆرا" کە بە سەرکردەیەتیی ئەفسەری سەرکێش "یاخی بوو" مستەفا کەمال (1881 ـ 1938/1/10)کەوتبووەگەڕ، "پەیماننامەی دۆستایەتیی" لە 1921/3/16دا، بەست.
حکوومەتی مستەفا کەمالی سەرکێش، سەر بە "گەنجە ترکەکان"بوو کە بە"ژۆن ترک"نێویانرۆیبوو. ئەمانە، دەستەیەک تۆرانی و شۆڤێنی و تیرۆریست بوون، کە لەڕێی کودەتایەکی سوپاییەوە، لە 1908/7/24دا و، بە بیانووی خستنەکاری دەستووری ئۆسمانیی1876ەوە کە خرابووە پشتگوێ، دەسەڵاتیان بەدەست سوڵتانەوە نەهێشتبوو؛ ساڵێکیش دوای ئەوە(1909)بەجارێ حکوومەتیان گرتەدەست خۆیان. ئەمانە، بیری ترکچێتی و تۆرانێتییان لە چەند پەرتۆکێکی بۆ ترکی وەرگێڕدراوەوە وەرگرتبوو، کە یەکێکیان پەرتۆکی جووێکی ئینگلیزبوو بەنێوی (Arthur L.David) و ئەوی دیش پەرتۆکی جووێکی فەرەنسی بوو بە نێوی ب(David L.Cohun) ، کە رەگەزی ترکیان بە رەگەزێکی دانسقەی سەربەخۆ و بەرزتر لە رەگەزەکانی دی دابووە قەڵەم. تەنانەت رۆژهەڵاتناس بێرنارد لێڤیی دەبێژێ" ترکەکان بەقۆپییێکردنی بەرهەمی رۆژئاوایی، نەتەوایەتیی خۆیان دۆزییەوە(سەرنجی:جەمال نەبەز:ناسنامە و کێشەی ناسیۆنالی کورد، بڵاوکراوەی بنکەی کوردنامە؛ لەندەن 2002، ل56/ 130بدە).

ژۆن ترکـەکان کەوتبوونــە ســەر کەڵکەڵــەی دامەزراندنــی دەوڵەتێــک بــۆ "ڕەگــەزی تــرک" لەســەر خاکــی کوردســتان و یۆنــان و ئەرمــەن و لاز و چەرکــەز، لەڕێــی گەلکوژییــەوە لــەو نەتەوانــە. چۆنکــە، ترکــەکان گەلێکــی کۆچکــردوو بــوون بــۆ ئاسـیای گچکـە و، نیشـتمانێکی مێژوویـی تایبـەت بـە خۆیـان، لـە وڵاتـی مێزۆپۆتامیـا و ئەناتۆڵ(کـە وشـەکە یۆنانییـە و بـە مانـای خۆرهەڵاتـە و، ترکـەکان کردوویانـە بـە "ئەنەدۆلـو") دا نەبــوو. شــایەنی باســە، ئیمپراتۆرێتیــی ئۆســمانی، کــە بناخەکــەی لــە 1515دا، بــە پشــتگیریی و یارمەتیــی ســوپایی میرنشــینە کوردەکانــی دژی دەوڵەتــی ســەفەوی و، دەڵاڵــی و خۆفرۆشــی و بەرتیلخۆریــی مــەلا ئیدریســی بیتلیســی یەوە(کــە لــە 1520دا مــرد) دامــەزرا، دەوڵەتــی تــرک نەبــوو، تەنــێ ســوڵتانەکانی؛ ســەر بــە بنەماڵــەی "ئۆســمان" نێوێــک بــوون.

"ژۆن ترکـەکان"، کـە وشـەی"ژۆن" یـان لـە jeune ی فەڕەنسییەوە، کـە مانـای "گەنـج"ە وەرگرتبــوو، لــە مــاوەی جەنگــی یەکەمیــی جیهانیــدا، بوونــە هەڤاڵبەنــدی ئەڵمانیــا و، بــە چەکــی ئەڵمانیــا گەلکوژییــان لــە یۆنانییــە پۆنتییــەکان و ئەوجــا ئەرمەنییــەکان و ئەوجــا کــورد کــرد. هەڤاڵبەندێتیــی تــرک و ئەڵــمان، لــە ســەردەمی ئۆســمانی و لــە سـەتەی 19ەوە دەسـتپێکربوو، کـە بـە یارمەتیـی چـەک و ئەفسـەرانی ئەڵمانیـی پروسـیا، میرنشـینەکانی کـورد رووخێنـدران و، درێـژەی ئـەم باسـەش لـەو نامانـەدا دەردەکـەون کـە ئەفسـەری ئەڵـمان هێلمـوت فـۆن مۆڵتکـە(1800 ـ 1891)وەک ڕێکخـەری لەشـکری ئۆسـمانی، لـە کوردسـتانەوە ناردوونـی بـۆ ژنەکەی(تەماشـای جەمـال نەبـەز: کورتـە مێژوویەکــی کوردناســیی لــە ئەڵمانیــادا، بەشــی یەکــەم، بەرگــی دووەم، گۆڤــاری "کــۆڕی زانیــاری کــورد" بەغــدا 1974 لــە 422 ـ 424، بکــە". [ســەرنج: لەبــەر ئــەوەی وتارەکەمیــان نەنــاردەوە بــۆم تاوەکــو هەڵەچاپییەکانــی سەرڕاســتبکەمەوە، گەلێــک هەڵــەی چاپــی تێکەوتــووە، کــە ئەمــەش ڕاددەی لێوەشــاوەیی کارمەندانی"کــۆڕ" بەباشــی دەخاتــەڕوو]. هەروەهــا ئــەو نامەیــەی کــە مۆڵتکــە لــە 1886/2/16دا لــە وەرامــی ئەمیــن عالــی بەدرخــان(1851 ـ 1926)ی کــوڕی بەدرخــان پاشــادا نووســیوێتی بـۆی کـە چارەنووسـی باوکـی خـۆی پرسـیوە لێـی و، مۆڵتکـە، پـاش ئـەوەی بەدرخان پاشـا بــە کوردێکــی ئــازا دەداتــە قەڵــەم دەبێــژێ: پــاش ئــەوەی مەڵبەندەکــەی وێرانکــراوە و خــۆی گیــراوە، ئێــدی ئــاگای لــە چارەنووســی نەماوە(جــمال نبــز: الامیــر الکــردي، میــر

محمـد الروانـدزی الملقـب ب"میـری کـوّره"..... ترجمـه الـی العربیـه، فخـری سلاحشـور مـن منشـورات الاکادیمیـه الکردیـه للعلـم والفـن. اربیـل 1994، ص 266 الطبعـه الثانیـه. اربیـل 2003 ص206 ئـەم چاپـەی دوایـی لـە لایـەن "ئـاراس"ەوە کـراوە، بـێ پێشـاندانی بـە مـن، لەبـەر ئەمـە، هەڵـەی چاپیـی زۆری تێکەوتـووە).

فـۆن مۆڵتکە،بەرامبـەر بـەو خزمەتـەی، کـە وەک بەکرێگیراوێکـی رژێمـی ئۆسـمانی بەجێیهێنابـوو، واتـە بەشـداریکردنی لـە تاوانـی جەنگـدا بەرامبـەر بـە گەلـی کـورد، هەروەهـا بەشـداریکردن لـە شـەڕی پروسـیا(ئەڵمان)دا دژ بـە فەرەنسـا (لـە 1870/7/19ەوە تـا 1/28/ 1871) کـە بـووە هـۆی دامەزراندنـی ئیمپراتۆرێتیـی ئەڵمانیـا و بوونـی ولیەمـی یەکـەم بـە ئیمپراتـۆری ئەڵـمان و، دەرهێنانـی ئەلـزاس و لۆریـن لـە دەسـت فەرەنسـا، کـرا بـە فیلـد مارشـال.

سـەرکەوتنی هاوپەیمانان(بـە تایبەتـی بەریتانیـا و فەرەنسـا و ئیتالیـا و یۆنـان) بەسـەر حکوومەتـی "ژۆن ترکـەکان"و ئەڵمانیـادا، بـووە هـۆی داگیرکردنـی ئەڵمانیـا و رووخاندنـی ئیپمراتۆرێتیـی ئۆسـمانی، بـەڵام نەبـووە هـۆی لەنێوبردنـی "ژۆن ترکـەکان" کـە تاوانـی جەنـگ و گەلکوژیـی دەکەوتـە ئەسـتۆیان. بـە پێچەوانـەوە، "ژۆن ترکـەکان" بـە سـەرۆکایەتیی مسـتەفا کەمالـی سـەرکێش(متمرد)و، بـە یارمەتیـی هـوردە بـۆرژوای "جلخـوار"و نیشتمانفرۆشـی کـورد و، پشـتگیریی و یارمەتیـی رژێمـی تـازە دامـەزراوی سـۆڤێت و، سـووتوەرگرتنی داروەدەسـتەی مسـتەفا کەمـال لـە دەرفـەت، توانییـان هاوپەیمانـان والێبکـەن، چـاو لـە پەیماننامـەی سـێڤر دابخـەن و، بەپێـی پەیمانـی لۆزان(1923/7/24)دەوڵەتێـک بـۆ تـرک دەستنیشـان بکـەن، کـە باکـووری کوردستانیشـی بخرێتـە سـەر. بێجگـە لەمـەش، چەنـد دەوڵەتێکـی عەرەبیـی رژێمدەرەبەگیـش دروسـتکران کـە فەرمانڕەواکانیـان گوێڕایەڵـی خۆیـان بـوون. بـۆ بنبەسـتکردنی بەرژەوەندیـی ئابـووری و سـتراتیژیی خۆیـان و بەهێزکردنـی کەمایەتیـی عەرەبـی سـوننە، ئینگلیـزەکان شانشـینیی باشـووری کوردسـتانیان رووخانـد و، باشـووریان بـە زۆری چـەک نووسـاند بـە عێراقـی دەسـتکردەوە و، چاویـان لـە مافـی رۆژهەڵاتـی کوردسـتانیش پۆشـی و، دایانـە دەسـت رەزاخانـی دیکتاتـۆر. لـەم کاتـە بـەدواوە، هەرسـێ دەوڵەتـە دەسـتکردەکە؛ عێـراق و ترکیـا و ئێـران، بەبەرچـاوی هەمـوو جیهانـەوە، کەوتنـە گەلکوژیـی لـە کـورد. گەلکوژیـی دێرسـم لـە 1937 دا بـە

گازی ژەهـراوی، سەردەسـتەی ئـەو گەلکوژییانـە بـوو. ئـەوەش لـە سـەردەمی مسـتەفا کەمـاڵ و ئەڵمانیـای نازیـدا بـوو، کـە تائێسـتا کـەس بـەدوای ئـەوەدا نەچـووە تاوەکـو بزانـێ، چ دەوڵەتێکـی ئەوروپایـی ئـەو گازەی داوە بـە تـرک. چاکـە ئـەوەش لێـرەدا بگوتـرێ کـە ئەڵمانـەکان بـۆ یەکەمجـار لـە 1915/4/22دا گازی ژەهراویـی کلۆریـان لـە ئیبریـای فەرەنسا بەکارهێنـا و، ئیتالییەکانیـش هـەر لـەو سـەردەمەدا گازی ژەهراوییـان دژی خەڵکـی حەبەشـە بەکاربـرد، تاوانەکـەی ئیتالیـا، کەوتـە وتووێـژەوە، بـەڵام تاوانەکـەی رژێمـی تـرک، بێدەنگیـی لێکـراوە تاوەکـو ئێسـتە. زیندووکردنـەوەی ئـەو کێشـەیە خزمەتێکـە بـۆ ئاشـتیی جیهانـی.

هـەر لـە نیـوەی یەکەمـی سـەتەی رابـردوودا بـوو، کـە جەنگێکـی جیهانیـی دیکـە قەومـا، لەنێـوان بـەرەی "هاوپەیمانـان" (بەریتانیـا و سـۆڤێت و ئەمریـکا .....) لەلایـەک و، بـەرەی "تـەوەر" Achsel (ئەڵمانیـای نـازی و ژاپـۆن و ئیتالیـا.....) لەلایەکـی دیکـە. ئـەم جەنگـە، نێزیکـەی پەنجـا ملیـۆن کـوژراو وبرینـداری لێکەوتـەوە، لەوانـە شـەش ملیـۆن جـوو، کـە لەلایـەن ئەڵمانیـای نازییـەوە بـە گاز خنکێنـدران. گەلکوژیـی لـە کوردانـی سـۆڤێت لەلایـەن رژێمـی فاشسـتی سـتالینەوە، کـە سـتالین (1879ـ 1953) لـە مانگـی تەباخـی1939دا "پەیماننامـەی پەلامارنەدانـی یەکـدی" لەگـەڵ هیتلـەر(1889 ـ 1945)ی تێرۆریسـت، واژۆ کردبـوو، بەشـێکی دیکەیـە لـە گەلکوژیـی لـە کـورد لـە سـەتەی رابـردوودا، کـە تاوەکـو ئـەورۆ لێینەپرسراوەتـەوە. ئەگەرچـی، پەیماننامـەی لاهـای(1907)و پەیماننامـەی ڤێرسـای (1919/5/7) و کۆنگـرەی واشـنتەن(1922) بەکارهێنانـی گازی ژەهراوییـان رێبەندکردبـوو.

لـە سـاڵانی جەنگـدا، رژێمەکانـی رەزاخانـی ئێـران و شـاغازی و رەشـید عالـی گەیلانـی(1892ـ 1965)ی عێـراق، بـە ئاشـکرا و، رژێمـی کەمالیسـتی تـرک بـە نهێنـی، لەگـەڵ رژێمـی نازیـی ئەڵمانیـا هاوکێـش و هـاوکار بـوون. کوردیـش، بەپێچەوانـەی عەرەبـەوە، بەتەمـای "خێروبێـر"ی بەریتانیـا و سـۆڤێت، لـە مـاوەی جەنگـدا، دژایەتییـی هاوپەیمانانیـان نەکـرد؛ بـەڵام سـنوورەکانی دەوڵەتـە داگیرکەرەکانـی کوردسـتان؛ هـەروەک خۆیـان هێڵدرانـەوە و دەسـتیانلێنەدرا. تەنانـەت کـە هێزەکانـی بەریتانیـا و سـۆڤێت بـۆ بەربەرەکانیـی دەسـەڵاتی ئەڵمانیـای نـازی لـە ئێرانـدا، لـە باکـوور و باشـوورەوە، لـە هاوینـی1941دا بـە ئێرانـدا کشـان و رەزاخانیـان ناچـار کـرد لـە

1941/9/16دا دەست لە پلەی شانشینیی هەڵگرێ و، تاوەکو مردنی لە1944دا لە یۆهانسبۆرگی باشووری ئەفریکا پەنابەربێ، زۆر بە ئاسانی، حەمەرەزای کوڕیان خستە جێی و، کە ئینگلیزەکانیش لە عێراق، شاغازیی نازییان لە 1939دا لەنێوبرد و، پاش ئەوەش، حکوومەتی گەیلانیی دۆستی هیتلەریان، کە لە 1941/4/3دا بەنێوی" حکوومەتی بەرگری نیشتمانییەوە" دامەزرابوو بە بۆمبابارانکردنی بەغدا لە 1941/5/2دا رووخاند، عەبدولئیلای ژنبرای غازییان کردە بریکار(وصي)ی شانشینیی عێراق تاوەکو ساڵی 1953، کە فەیسەڵ بووە شا و، بەم جۆرە، سنوورەکانی عێراق و ئێران وەک خۆیان مانەوە. فەڕەنساش کە کرابووە مانداتار(کوێخا)ی سووریا و، بەشێکی کوردستان لە بەری رۆژاواوە کەوتبووە دەستی، ئەو بەشەی، بەبێ پرسوڕای کورد، هێندێکی دا بە رژێمی سووریا و هێندێکی دا بە رژێمی ترک.

بەسەرهات و ئەزموونەکانی خۆم لەو سەردەمانەدا

ئەز نازانم لە بەختی رەشم بوو، یان لە خۆشبەختیم بوو کە لەم نیو سەتەیەدا لەدایکبووم، واتە؛ لە سەردەمێکدا کە دوو جەنگی جیهانیی قڕکەری تێدا قەوما و، دوو دەرفەتی گەورەش کەوتنە دەست کورد، کە لە یەکەمیاندا شانشینیی باشووری کوردستان بە سەرۆکایەتیی شێخ مەحموودی بەرزنجی (1882 ـ 1956/10/19) دامەزرا و، لەوی دیشیاندا کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتیی قازی محەممەد لە(1946دا)، کە هەردووکیان زۆر تەمەنکورت بوون، کە لەمەشدا کورد خۆشیانبێگوناح نەبوون. هەرچەندە ئەز لە سەردەمی شانشینیی کوردستان و، بوونی وڵاتی ئەناتۆڵ لە 1923دا و، ئێران لە1925دا و، عێراق لە1932دا، بە دەوڵەتی ناسیۆنالی ترک و فارس و عەرەب، هێشتا چاوم بە جیهان هەڵنەهێنابوو، بەڵام کاتێک منداڵی حوجرە و قوتابخانە بووم، لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەو پیاوانەی کە لە زەمانی ئۆسمانییەکان و مستەفا کەمال و رەزا خان و شا فەیسەڵی یەکەم و ئینگلیزەکان و شێخ سەعیدی پیران و سمکۆی شکاک و سەید رەزای ئالەوی و شێخ مەحموودی بەرزنجی و عەبدولسەلامی بارزانی دا؛ چالاک و هەڵسووڕاوی رامیاریی ببوون، بەهۆی هاتوچوویانەوە لەگەڵ باوکم، ناسیاویم

پەیداکردبوو و، گوێم لە گەلێک باس و چیرۆکی ئەو سەردەمانە گرتبوو. شوێنی بنەماڵەییم کارێکی وایکردبوو، هەر لە منداڵییەوە، بەشێوەی منداڵێکی ئاسایی پەروەردە نەکرێم، بەڵکو گەلێک شت فێربکرێم کە منداڵانی دیکە ماوەی ئەوەیان نەبوو فێری بن. تەنانەت لە تەمەنی چوار ساڵیدا بووم، کە باوکم پێنووس و کاخەزی دایە دەستم و گوتی:" دەبێ خوێندنەوە و نووسین فێرببی". هەر لە منداڵیشەوە، گوێ و زمان و چاوم بە عەرەبی و فارسی و ترکی راهات و کە چوومە قوتابخانەی سەرەتایی، هێندە ئامادەکرابووم، کە پاش ئەزموونێک، یەکسەر خرامە پۆلی سێیەم و، پاش چەند مانگێک خرامە پۆلی چوارەم. سەپاندنی خوێندن بە زمانی بیانیی عەرەبی، لە قوتابخانەی سەرەتایی بەدواوە، هەرچەندە منداڵیش بووم و، هیچ کێشەیەکم لەگەڵ ئەم زمانە نەبوو، زۆر کاریکردە سەرم. بەتایبەتی کە مامۆستا کوردەکانیشمان،کە بە پەنجەی دەست دەژمێردران، ناچارکرابوون لە قوتابخانەی نێوەندییەوە، بە عەرەبی قسە بکەن لەگەڵمان. هەڤاڵە قوتابییەکانیشم، وەک کەڕولاڵیان لێهاتبوو. کە لە باوکمم دەپرسی"بۆچی کورد دەبێ بە عەرەبی بخوێنن" دەیگوت:"چۆنکە کورد حکوومەتی نییە"، لەوەرامی ئەوەدا کە بۆچی حکوومەتی نییە؟، دەیگوت: "ئینگلیزەکان نەیانهێشت کورد حکوومەتەکەی بمێنێ". ئەم بارودۆخە ناسازە، وایانلەمن کرد کە هەر لە قوتابخانەی نێوەندییەوە بکەومە سەر بیری ئەوەی هەوڵبدەم ببمە مامۆستا و، بە کوردی وانە بڵێمەوە و، لەبەرئەوە، پاش تەواوکردنی دوانێوەندیی لە سلێمانی؛ چوومە "کۆلێژی پەروەردە"ی زانستگەی بەغدا، کە بەشێکی ئەم باسەشم لە وتاری "بەبۆنەی ئاهەنگی پەنجا ساڵەی بەشی کوردییەوە لە زانستگەی بەغدا لە پاییزی 2009 دا/ بەشی کوردیی زانستگەی بەغدا لە1959دا چۆن دامەزرا؟(پاشکۆی هەفتەنامەی "رووداو"ژ86، 2009/11/16) خستووەتەڕوو. هەر لە مەشەوە، کە چوومە زانستگەی بەغدا، هەرچەندە بابەتی خویندنەکەی من فیزیک و ماتماتیک بوو، بەڵام بە ئارەزووەوە دەستمکرد بەخۆخەریکردن بە زمان و مێژوو ویژەی کورد و دراوسییەکانی و، کەوتمە سەرڕێی بەرەو برِیدان لەگەڵ کێشەی رامیاری. دەبێ ئەوەش بێژم، کە لەبەغدا بەهۆی دووکانی (ئوستاد) بەشیر موشیر(1893 ـ 1963)ەوە، کە یانەیەکی کوردان بوو، ناسیاوەتیم

لەگـەڵ ژمارەیەکـی زۆر لـە کەسـایەتییەکانی کـورد و ناکـوردی خاوەنڕابـردووی ئـەو سـەردەمەدا پەیداکـرد و، توانیـم زانیاریـی خـۆم لەبـارەی بەسـەرهاتەکانی کۆتاییـی سـەدەی نـۆزدە و دەیەکانـی سـەدەی بیسـتەمەوە فراوانـتر بکـەم.
بـەم پێیـە، سـەردەمی جەنگـی دووەمـی جیهانـی، وەک منداڵێکـی ئـەو کاتـە دێتـەوە بیـرم کـە لـە سـلیمانی، خەڵـک تیپـی Vی ئینگلیزییـان لـە سـنگی خۆیـان دەدا، کـە نیشـانەی Victory (سـەرکەوتن) بـوو لـە جەنگـدا بەسـەر ئەڵمانیـای نازیـدا و، دەچوونـە چایخانـەکان، بـە تایبەتـی چایخانـەی حەمـەڕەق و، گوێیـان لـە هەواڵەکانـی وێسـتگەی "رادیـۆی دەنگـی کوردسـتان" دەگـرت. ئـەم وێسـتگەیە ئینگلیـزەکان لـە "حەیفـا" دایانمەزراندبـوو بـۆ پروپاگەنـدەی خۆیـان. رەفیـق چـالاک و عەبدوڵـلا گـۆران و شـێخ حەسـەنی شـێخ حەمـە مـارف دەیانـبرد بەڕێـوە. نێـوی ویسـتگەکە خـۆی (رادیـۆی رۆژهەڵاتـی نێزیـک) بـوو، بـەڵام رەفیـق چـالاک نێوەکـەی کردبـوو بە"رادیـۆی دەنگـی کوردسـتان". نێوانـی گۆرانـی بەگـزادە و پارێزکـەری ئـەو سـەردەمە و کۆمۆنیسـتی دوایـی، لەگـەڵ چالاکـی کـوڕە هـەژار و سـەرچڵ، خۆشـنەبوو. رەفیـق لـە پەنجاکانـدا نامەیەکـی پێشـانمدا بـە دەسـتنووسـی گـۆران، کـە لـەلای ئینگلیـزەکان شـکاتی لـە چـالاک کردبوو کـە کاری خۆبەسـەری دەکا و پێویسـتە بچێتە ژێـر کۆنترۆڵەوە. هۆیەکەشـی بەتایبەتـی ئـەوە بـوو، کـە ئەشرەفـی خوشـکی حەمـەڕەزا شـا چووبـوو بـۆ حەیفـا، رەفیـق ویسـتبووی بەشـێوەیەکی زبـر لـە رادیـۆدا باسـی بـکا. گۆرانیـش بـەوە رازینەببـوو. کـە لـە پەنجاکانـدا ئـەم نامەیـەی گـۆران ئاشـکرا بـوو، گـۆران کـە ئـەو دەمـە سـەر بـە پارتـی کۆمۆنیسـتی عێـراق بـوو، دەمـاری بەجۆرێـک رووخـا کـە بـە جنێونامـەی ....."لێیانگـەڕێ بـا بگەفـن... هـەر خۆیـان هـەردوو تەرەفن"وەرامیدایـەوە. بـە کورتـی؛ "رادیـۆی دەنگـی کوردسـتان" بـووە هـۆی ئـەوەی کـورد هیوایـان بـە ئینگلیـزەکان هەبـێ، تەنانـەت گۆڤـاری "نیشـتمان"(ئۆرگانی ژێـکاف) لـە ژ3 و 4 ی سـاڵی یەکەمـی، سـەرماوەز/ رێبەندانـی1322دا، کـە دەکاتـە دێسـەمبەری 1943 و کانوونـی دووەمـی 1944؛ باسـی ئـەم رادیۆیـە دەکا و هێنـدەک داخوازیـی و پێشـنیازیش دەخاتـە بەرچـاو. هـەر پـاش تەواوبوونـی جەنـگ، رادیۆکـە داخـرا.
لەبیرمـە، پـاش تەواوبوونـی جەنـگ، کـە قوتابیـی قوتابخانـەی نێوەندیـی سـلەیمانی بـووم، قوتابییەکـی بادینانـی نێـوی سـاڵح روشـدی بـوو، بـە عەرەبـی لـە باخەکـەی

مارف جیاووک (1885 1958)

بەرامبەر ماڵی ‹متەسەریف“و لەبەردەم متەسەریف مارف جیاووکدا گوتی: ”دەبێ کورد بگاتە هەموو مافەکانی خۆی، بە سەربەخۆییشەوە“. لە سلێمانی لە ساڵی 1946دا خۆپێشاندانی گەورە گەورە دەکران بۆ خۆشیدەربڕین بەبۆنەی دامەزراندنی کۆماری کوردستانەوە و هاوار دەکرا“بژی کورد و کوردستان، بژی پێشەوا قازی محەممەد“ (1893ـ 1947/3/31). ئەوەشم لەبیرە کە ئەو ئەڵمانانەی بە سەرۆکایەتیی ئەفسەری ئەڵمان فریدریک یۆهانس مویلەر و، هاوڕێیەتیی شەهید رەمزی نافیعی هەولێری، هاتبوونە کوردستان و، لە دەوروبەری مووسڵ گیران، هەر ئەو رۆژە کە گیران، رەحمەتی قادراغای حاجی مەلا سەعید(مامی جەمال ئاغا/جەمال حەکیم)ئەم هەواڵەی هێنا بۆ باوکم. لێرەدا بە پێویستی دەزانم ئەوە بێژم کە ئەو نامیلکەیەی لەژێر سەرنێوی (رەمزی نافیع/ رۆڵەیەکی هەولێریی فیداکاری سەربەخۆیی کوردستان) کە لە ساڵی2001 دا دەزگەی ”بەدرخان“ بڵاویکردووەتەوە، شێواندنی مێژووە. لە پێشەکییەکەیدا، محەممەد گۆران نووسیویێتی“بۆ تائێستە بێ ئاگاین لە رەمزی و هەقی تەواومان نەداوەتێ“. ئەوە هەر خۆی تاوانبار دەکا چۆنکە ئەو دوو کەسەی کە ئەو نووسینەکانی بڵاوکردوونەتەوە، یەکێکیان مەسعوود محەممەدە کە لە ساڵی 1985 لە کاروانی وتارێکی لە بارەی رەمزییەوە بڵاوکردووەتەوە، ئەوی دیکەیان محەممەدی مەلا

کەریمـە کـە ئـەو لـە سـاڵی1986دا، وتارەکـەی هـەر لـە (کاروان)دا بڵاوکردووەتـەوە. جـا لەبەرئـەوەی مـن بـۆ یەکەمجـار لـە سـاڵی 1971 دا لـە سـەمیناری (کوردسـتان و شۆرشـەکەی)دا باسـی ئـەم پیلانـەم کـردووە. (کوردسـتان و شۆرشـەکەی چاپـی دووەم ـ وەرگێڕانـی کـوردی. هەولێـر2007، ل112. هەروەهـا لـە سـاڵی1974دا لـە گۆڤاری "کـۆڕی زانیاریـی کـورد"دا بـۆ دووەمجـار باسـی رەمـزی و پەرتۆکەکانـی گۆتفریـد یۆهانـس مویلـەرم کـردووە و، ئەوانیـش 10 و 11 و 14 و 15 سـاڵ دوای مـن ئەوەیـان نووسـیوە، گونـاە دەکەوێتـە ملیـان، چۆنکـە هەردووکیـان کارمەنـد و نانخۆری "کـۆڕی زانیاریی "بـوون، کـە وتارەکـەی منـی بڵاوکردووەتـەوە و، دیـارە ئاگایـان لـە وتارەکـەی مـن هەبـووە، ئەوجـا ئـەو نووسـینانە زۆر بێمانـا و کـەچ و کرووچـن. جـارێ مویللـەر داهێنـەری ئـالای کوردسـتان نەبـووە، پاشـان ئەڵمانیـای نـازی، هیـچ کاتێـک بـە نیـازی دامەزراندنـی دەوڵەتـی کوردسـتان نەبـووە، چۆنکـە هیتلـەر لەگـەڵ رەزاشـای ئێـران و سـەرکردە عەرەبەکانـی وەک رەشـید عالـی گەیلانـی و ناجـی شـەوکەت و مفتـی حسـێنی، پێوەندییەکـی زۆر توندوتۆڵـی بـووە و، لەگـەڵ سـەرکردەکانی ترکیـش لەژێـرەوە رێککەوتبـوون کـە ئیمپراتۆرێتییەکـی تۆرانـی دروسـتبکەن بۆیـان؛ کـە ترکـی سـۆڤێت و چیـن و عێـراق و ئێرانیـش بگرێتـەوە. پـاش ئـەوەش، کابرایەکـی وەک مویلـەر کـە سـەرکردەی کارەکـە بـووە، پـاش گیرانـی لـە سـاڵی 1943دا، مـاوەی 65 ساڵێک پـاش ئـەوە بـە ئارامـی ژیـا، بـەڵام رەمـزی کڵـۆڵ کـە خواردەسـتێک بـوو، هێنـدە شـکەنجە درا هـەر پـاش بەربوونـی بـە ماوەیـەک مـرد.

پاشـان، ئایـا راپەڕینـی هۆزێکـی کـورد ـ ئەمـەی کـە مویلـەر ویسـتوویەتی و باسـیدەکا ـ بەبـێ مسـۆگەرکردنی چـەک و تەقەمەنـی و مەشـقپێکردن و پـارە و بژێـو، بـە لایەنـی کەمـەوە بـۆ مـاوەی دوو سێ سـاڵ، کـردەوەی مرۆڤـی ژیـرە؟ رەمـزی گەنجێکـی ئـازا و دڵسـۆژ بـووە، بـەڵام خۆشـباوەڕ و بێ ئەزمـوون بـووە. ئـەو پیلانـەی مویلـەر لـە ئەنجامـی گۆڕانـی رەوتـی جەنگـەوە بـە زیانـی ئەڵمانیـا، لـە نێوەڕاسـتی1943وە، بـە تایبەتـی ئـەو شکسـتە گەورەیـە کـە بەسـەر لەشـکری ئەڵمانـدا هـات لـە سـتالینگراد، کـە ئـەو لەشـکرە گەمـارۆدراوە، بەجارێـک لەنێوبـرا. ئەوجـا، کەمیـی نـەوت و بەنزیـن لـە ئەڵمانیـا و، نەمانـی دۆسـتەکانی هیتلـەر لـە عێـراق و ئێرانـدا لەسـەر کار، ئەمانـە هەمـوو بوونـە هـۆی بیرکردنـەوەی رژێمـی نـازی ئەڵـمان بـۆ رووکردنـە

کـورد. ئـەز خـۆم، لـە میـر کامـەران بەدرخـان و مامۆسـتا رەفیـق حیلمـی و محەممـەد ئەرمەغانییـەوە، کـە دۆسـتی رەمـزی بـوون، هێنـدەک شـتم لەبـارەی رەمـزی و ئـەو هەوڵـەی مویلـەرەوە بیسـتووە، کـە لـە هەلێکـی دیکـەدا دەیخەمـە بەرچـاو.

هــەر لــە نیــوەی یەکەمــی چلەکانــدا، دوو ستاندار(متەســەریف) لــە ســلێمانی کاربەدەسـت بـوون، یەکێکیـان عەقیـد بەهادیـن نـووری بـوو، ئـەوی دیـش مـارف جیـاووک(1885ـ 1958) بـوو. هەردووکیـان، هێزوپێزێکـی باشـیان بـە بزووتنـەوەی کوردایەتــی دا، جارێکیــان قوتابییــەکان لای مــارف جیــاووک شــکاتیان لــە مامۆســتا جـەلال نیهـال کردبـوو، کـە خـۆی کـوردە، بـەڵام بەکـوردی قسـە نـاکات، مـارف جیـاووک هاتــە قوتابخانــە و لەبــەردەم هەمووانــدا، گەلێــک ســووکایەتی بــە جــەلال نیهــال کــرد. ئەویــش لــە دوای ئــەوە دەســتیکرد بەکــوردی قســەکردن. پیرەمیــرد (1867ـ 1950/6/19)ی هەڵبەسـتوانیش، هەمـوو سـاڵێک نـەورۆزی بـە هەڵپەڕکـێ و چێشـتی پەلــی رەزان(یاپــراخ) لــە گردەکــەی "مامــە یــارە" پیــرۆز دەکــرد. لەســێدارەدانی چــوار ئەفســەرەکەی کــورد لــە بەغــدا و، ئــەو ئێــش و خەفەتــەی کــە لــە دڵــی خەڵکیـدا پەیداکـرد و، خەڵکەکـە هەمـووی بـە فیتـی ئینگلیـزی دەزانـی، هەسـتێکی دووژمنایەتیــی خەســتیی بەرامبــەر ئینگلیــز لــە دڵــی خەڵکــدا دروســتکرد.

هێشــتا لــە قوتابخانــەی نێوەنیــدا بــووم کــە راپەڕینــی کانوونــی 1948 لــە بەغــدا روویــدا و، لــەوەوە حکوومەتــی ســاڵح جەبــری دۆســتی بەریتانیــا رووخــا و پەیمانــی پۆرتســماوسPortsmouth پووچکرایــەوەو، ماوەیــەک سەربەســتیی رەخنەگرتــن و نووســین لــە عێراقــدا هاتــە کایــە و، جــۆرە رک و کینێکــی تیــژ دژ بــە ئینگلیــزەکان خــۆی بەســەر خەڵکــدا ســەپاند. زۆربــەی زۆری قوتابییــەکان لەســەر شــەقامەکانی ســلێمانی لەباتــی "بــژی کــورد و کوردســتان"ی جــاران، هاواریاندەکــرد "بڕووخــێ ئیسـتیعمار" (مەبەسـتیان ئیمپریالیزمـی بەریتانـی بـوو) ، "بـژی برایەتیـی کـورد و عــەرەب". ئــەم خۆپێشــاندانانە لەلایــەن کۆمۆنیســتەکانەوە رێکدەخــران کــە بەنێــوی (حیزبـی تەحـەڕوڕ)ەوە کاریاندەکـرد، چۆنکـە پارتـی کۆمۆنیسـت لـە عێـراق رێبەنـد بـوو. لەمـەوە دوو رێبـاز دروسـتبوون، یەکێکیـان (پارتـی) و ئـەوی دی(تەحـەڕوڕ)، کـە وەک دووژمـن تەماشـای یەکدییـان دەکـرد. لێـرەدا پێویسـتە بگوترێ کـە دامەزراندنـی کۆمـاری کوردسـتان، لـە سـەردەمێکدا کـە لەشـکری سـۆڤێت ئازربایجانـی ئێـران و،

بەشـێکی گچکـەی ڕۆژهەڵاتـی کوردستانیشـی لـە1941ەوە داگیرکردبـوو، تاوەکـو هەندازەیەکیـش، ئازادیـی خوێنـدن و نووسـین و ڕۆژنامەچاپکردنـی بـە کـوردی سەربەسـت کرابـوو و، چـاوی لـە دامەزراندنـی کۆمـاری کوردسـتان، بـۆ بەرژەوەندیـی خـۆی، پۆشـیبوو، ئەمەبـوو کـە، دڵپەرۆشـیی کـوردی سـادە و زووبـاوەڕی بـەلای سـۆڤێت و سـتالیندا ڕاکێشـابوو. ئەمـەش لـە کاتێکدابـوو، کـە کـورد بەگشـتی؛ لـە درۆ و دەلەسـە و دەسـتبڕینی بەریتانیـا بێـزار ببـوون. لەبەرئـەوە و؛ لەپـاڵ پڕۆپاگەنـدەی زۆرزانانـەی کۆمۆنیسـتە عـەرەب و فـارس و ترکـە ئازەرییەکانـدا بـۆ سـۆڤێت و دژ بـە بەریتانیـا، هـوردە بـۆرژوای خوێنـدەواری کـورد، پـاش ڕووخانـی کۆماریـش، لەباتـی ئـەوەی نەحلـەت لـە هـەردوو لا بکـەن، سـاڵانی سـاڵ و، تاوەکـو هەرەسـهێنانی ڕژێمـی سـۆڤێتیش، هــەر چەپڵەیــان بــۆ ڕژێمــی چەپەڵــی سـۆڤێتی لێدایــەوە. لــە هەمــوو ئـەو دەوڵەتانـەدا کـە کوردسـتانیان داگیرکـردووە، چینـی هـوردە بـۆرژوای خوینـدەواری کـورد، بوونـە دەروێشـی بێپاداشـی ڕژێمـی تێرۆریسـتی سـۆڤێت. هـەر کەسـێکیش بـە سووسـەیەک ڕەخنـەی لـە سـۆڤێت بگرتایـە، ئـەوا ئـەو کەسـە "نۆکـەری ئەمریـکا و ئینگلیـز و ئیسرائیل"بـوو؛ و بەوپـەڕی تووندوتێژییـەوە بەربەرەکانیدەکـرا. ئـەم ڕەوشـتە نزمـەش، درێژەیکێشـا، تاوەکـو ڕووخانـی ڕژێمـی سـۆڤێت و خلۆربوونـەوەی بـەرەو ئاودەسـتخانەی مێـژوو. ئـەز خـۆم سەردەسـتەی ئـەو کەسـە کەمانـە بـووم کـە ڕەخنـەم لـە بیـری مارکسـێتی و هەڵسـوکەوتی ڕژێمـی تێرۆریسـت و فشەسۆسیالیسـتی سـۆڤێت دەگـرت و، ببوومـە ئامانجـی تیـرو توانـج و بوختانی ئـەم دووژمنایەتییـەی چینی گەمـژە و خۆفرۆشـیی هـوردە بـۆرژوای کـورد کـە ئـەوڕۆ ژمارەیەکـی زۆریـان بوونەتـە زوڕناژەنــی (پارتــی) و هێندێکیــان لــە ئاخــوڕی ئەمریـکا و ڕۆژئــاوادا دەلــەوەڕن. بــۆ زانیاریـی پـتر لـەم بـارەوە، خوێنـەرەوە دەتوانـێ بگەڕێتـەوە بـۆ ئـەو نامیلکەیـەی کـە لەژێـر نێـوی (کوردایەتـی، بزووتنـەوە و بـڕوا ورژێمـە/ نەشـتەرە کولەکـەی حەمـەی مـەلا کەریـم لەژێـر زەبـری فەلسـەفەی کوردایەتـی دا، "چاخانـەی نەجـاح - بەغـدا کـە بەنێـوی خواستەمەنیی"زەردەشـت"ەوە لە1960دا(واتـە 50 سـاڵ لەمەوبـەر) لـە بەغـدا چاپمکـردووە، وەک بەرپێچدانەوەیەکـی ئـەو نامیلکەیـەی کـە لەژێـر نێـوی "(کوردایەتی)یەکـەی کامیـل ژیـر لەژێـر نەشـتەری یەکالاکردنـەوەدا" حەمـەی مەلاکەریـم بـە فەرمانـی پارتـی کۆمۆنیسـتی عێـراق؛ دژی چەنـد هۆنراوەیەکـی کامیـل

ژێـر کـە بەنێوی(کوردایەتـی) بڵاویکردبوونـەوە). هەروەهـا ئـەو زنجیـرە وتارانـەی کـە لەژێـر نێـوی (الابجدیـة الكردیـة اللاتینیـة بیـن دعاتهـا و معارضیهـا، رد علـی أضالیـل و أباطیـل جریـدة "اتحـاد الشـعب" لسـان حـال الحـزب الشـیوعی العراقـی ـ کـە لـە رۆژنامـەی "صـوت الاکـراد" دا لـە سـاڵی 1961/1960دا لـە بەغـدا بڵاوکرانـەوە، وەک بەرپێچدانەوەیەکـی بەهادیـن نـووری، ئەندامـی سـەرکردایەتیی پارتـی کۆمۆنیسـتی عێـراق کـە لـە رۆژنامەکەیانـدا "إتحـاد الشـعب" بەنێـوی خواسـتەمەنییەوە، هەوڵدانـی منـی بـۆ بڵاوکردنـەوەی تیپـی لاتینـی بـۆ زمانـی کوردیـی، بـە دژایەتییکردنی"برایەتیـی کـورد و عـەرەب" دابـووە قەڵـەم. دەوەرن سـەیرێکی ئـەم ژێرەکییـە بکـەن).

لـە دەیـەی پەنجاکانـدا، کـە نیـوەی یەکەمیـم وەک خوێنـدکاری زانسـتگەی بەغـدا و، نیـوەی دووەمیـم وەک مامۆسـتا لـە قوتابخانەکانـی کەرکـووک و زوبێر(بـەسرە) و بەغـدا و هەولێـر بـردە سـەر، گەلێـک هەڵکەوتـی گرنـگ روویانـدا، لەوانـە: لـە تشرینـی یەکەمـی 1952دا "راپەڕینـی تشریـن" لـە بەغـدا روویـدا، کـە بـووە هـۆی رووخانـی حکوومـەت و هاتنـە کایـەی حکوومەتێکـی سـوپایی بـە سـەرۆکایەتیی فەریـق روکـن نوورەدیـن مەحمـوود، فەرمانـدەی سـوپای عێـراق. ئـەم پیـاوە کوردێکـی هەورامـی بـوو، لەلایـەن عەبدولئیـلاوە کرایـە سـەرۆکوەزیران بـۆ رزگارکردنـی تەخـت و تاجـی پاشـایەتی. بـەڵام پـاش ئـەوەی کارە چەپەڵەکـەی پێکـرا، لەسـەر کار لابـرا و خانەنشـینکرا. لـە هاوینـی سـاڵی 1954داکـە هێشـتا لـە بەغـدا خوێنـدکار بـووم، دەرفەتێـک هەڵکـەوت بـۆم کـە لەگـەڵ عەقیـدی خانەنشـینکراو ئەمیـن رەوانـدزی، بـۆ مـاوەی چەنـد دەمژمێرێـک لـە ماڵەکـەی خـۆی لـە بەغـدا چاوپێبکـەوێ و لەگەڵـی بدوێـم. لـە وتووێـژدا لەگەڵـی؛ گوتـی بەتەمابـووە لـەو هەلـەدا کارێـک بـۆ کـورد بـکات، بـەڵام ئەفسـەرە کوردەکانـی سـوپای عێـراق، بێجگـە لـە عەقیـدی خانەنشـینکراو محەممـەد عەلـی کـوردی، کەسـی دی پشـتگیریی نەکـردووە. کـە لـە محەممـەد عەلـی کوردیـم لەوبارەیـەوە پرسـی، گوتـی: "راسـتدەکات". ئـەم باسەشـم لـە وتـاری (پاشـنیوەڕۆیەک لـە خزمـەت کۆنەشـای کوردسـتان شـێخ مەحمـوودی نەمـردا - خسـتووەتەڕوو کـە لـە مانگنامەی"سـەکۆ"،بەرلین ژ 13 و 14 ئۆکتۆبـەر و نۆڤەمبـەری1997، گۆڤـاری "کۆنگـرە"/ ژ20 ی جۆزەردانـی2001، کۆبەرهـەم ژ(6) سلێمانی 2006، ل 66 ـ 95 بڵاوکردووەتـەوە). لـە "راپەڕینی"تشریـن"دا کـە ئـەز ژی وەک

خوێندکارانــی دیکــەی زانســتگە و قوتابیانــی قوتابخانەکانــی بەغــدا، لــە دژی سیســتەمی بەڕێوەبەرێتیــی وڵات بــووم، کــە سیســتەمێکی بێدادیــی بــوو، چۆنکــە پەرلەمــان و پرۆســەی هەڵبــژاردن هەبــوون، بــەڵام بــە دەگمــەن کەســێک دەگەییشــتە پەرلەمــان، ئەگــەر ســەر بــە سیســتەم نەبووایــە. ســەیر ئــەوە بــوو، هــەر کەســێک ڕەخنەیەکــی لــە حکوومــەت بگرتایــە، یــان داخوازییەکــی ڕەوای ببووایــە، کــە بــە دڵــی کاربەدەســتان نەبووایــە، دەســتبەجێ بە"کۆمۆنیســت"دەدرایەقەڵەم. کــە ئەمــەش لــە گەمژێتیــی چینــی دەســەڵاتدار و بەخۆدانەچوونــەوە و خۆنەگۆڕینیــان بــوو. هــەر ئــەم هەڵوێســتە چەوتــە، ڕێزێکــی زۆر و جەماوەرێتییەکــی گــەورەی بــۆ کۆمۆنیســتەکان دروســتکردبوو، کــە بەداخــەوە، ئەوانیــش لــە بێئەزموونیــی خۆیــان و گوێڕایەڵکردنیــان بــۆ فەرمانــی ســەرکردەکانی ســۆڤێت، ئــەو هەلومەرجــە گونجاوەیــان لــە دەســت خۆیــان و خەڵکیــش دا.

لەگــەڵ هاتنــە ســەرکاری نوورەدیــن مەحمــوود، هەمــوو حیزبــە ئاشــکراکان و زۆربــەی هــەرەزۆری ڕۆژنامــەکان داخــران و، ژمارەیەکــی زۆر لــە خەڵــک تەنانــەت یەکێکــی وەک کامیــل چادرچــی؛ ســەرۆکی پارتــی دیمۆکراتــی نیشــتمانی و، گەلێــک لــە لایەنگرانــی حیزبــی نــووری ســەعید "ئیتحــادی دەســتووری" و حیزبــی ســاڵح جەبر"ئوممــەی ئیشــتراکی" و، ژمارەیەکــی بەرچاویــش لــە خوێنــدکاران، گیــران. ئــەز یەکێــک بــووم لەوانــەی کــە مــاوەی چەنــد هەفتەیــەک لــە گرتووخانــەی ئەبووغرێــب زیندانــی بــووم. بەهــۆی ئــەو گرتنــەوە، گەلێــک کــورد و عەرەبــم لــە گرتووخانــەدا ناســی. لەوانــە دکتــۆر فەیســەل ئەلســامیر، کــە لەپــاش کودەتــای قاســم، بــووە بەڕێوەبــەری گشــتیی پــەروەردە و فێــرکاری و پاشــان جێگــری ڤەزیــر و، ژمارەیەکــی زۆر کــورد و عەرەبــی کۆمۆنیســت، لەوانــەی لەبیــرم مــاون، کوڕێکــی خەلکــی ئامەد(دیاربەکــر) کــە لــە پاپــۆڕدا کارمەنــد بــوو، لــە بــەسرەوە بــۆ رابــواردن هاتبــووە بەغــدا و گیرابــوو، دە زمانــی دەزانــی، عەزیزولشــێخی خوشــکەزای شەریفولشــێخ و براکــەی دکتــۆر خانمــی نەزیهــە دلێمــی و جــەلال بێتووشــی و دوو کــوردی کۆیــی کــە هۆنراوەکانــی دڵــزار و وردی یــان لەبــەر دەگوتــەوە. هــەر ئــەو تەویلەیــەی ئێمــەی تێدابووین(160)کــەس بوویــن. لەســەر زەویــی چیمەنتۆکــراو دەخەوتیــن بــە یــەک بەتانــی لــە زســتانێکی ســارددا. کۆمۆنیســتەکان دەیانگــوت دەبــێ مانبگریــن لــە خــواردن و خواردنــەوە تاوەکــو

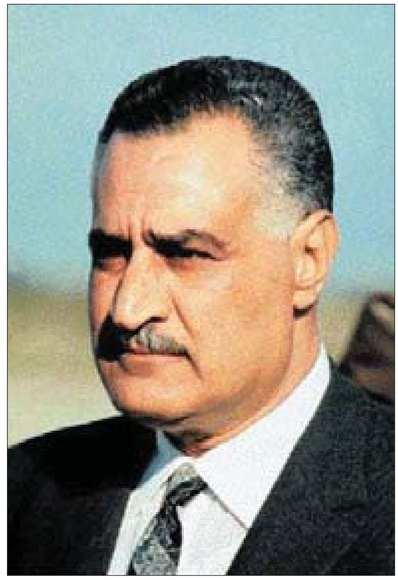

جەمال عەبدولناسر(1918 ـ 1970/9/28)

بەرەڵلامانبکـەن، کابرایەکـی کـوردی لادێـی کـە پیـاوی بابـە عەلـی شـێخ مەحمـوود بـوو و، بـە سـەردان هاتبـووە بەغـدا و گیرابـوو، دەیگـوت لـە هـەر شـتێک ماندەگـرن لەگەڵتانـم، بـەڵام لـە چایـی نـا، لـە چایـی مانبگـرن دەبـم بـە پیـاوی حکوومـەت: نانەوایەکـی عـەرەب پێیگـوت" کاکـە فەتـاح ئـەز پارێـزەرم، لـە دادگـە لـە سـەرت دەکەمـەوە". گوتی"أنـت محامـی مـال صمـون"(تـۆ پارێـزەری سـەموونیت) زۆر خۆشـمان رابـوارد.

لـە نیوەشـەوی 1952/7/23دا کودەتـای "ئەفسـەرە ئـازادەکان" بەبـێ خوێنرێژیـی لـە میـسر روویـدا، وەک کاردانەوەیـەک دژ بـە هەڵوێسـتی شلوشـێواوی دەوڵەتـە عەرەبـەکان بەرامبـەر بـە کێشـەی فەلەسـتین. ئـەم کودەتایـە بـووە هـۆی کۆتاییهێنـان بـە فەرمانڕەوایـی شـافاروق(1920 ـ 1965) کـە لـە بنەماڵەیەکـی کـوردی خدێـوی میـسر بـوو. لەمەشـەوە، میـسر بـووە کۆماریـی و، پـاش ماوەیـەک جەمـال عەبدولنـاسر(1918 ـ 1970/9/28) وەک سـەرۆکڤەزیر و، ئەوجـا وەک سـەرۆککۆمار، دەسـەڵاتی گرتـە دەسـت و،رامیارییەکـی نوێـی لـە میـسر و جیهانـی عەرەبـدا گرتەبـەر، کـە دوایـی دێمـەوە سـەری. تۆپینـی سـتالین(1878/9ـ1953) لە مارتـی1953دا بووە هۆی

گۆڕانێـک لـە رژێمـی سـۆڤێتدا، بـە تایبەتـی لـە سـەردەمی خروشـۆف دا کـە هـەر لـەو ساڵەدا بـووە سـکرتێری یەکەمـی پارتـی کۆمۆنیسـتی سـۆڤێت. خروشـۆف(1894ـ 1971) رامیاریـی "پێکەوەژیانـی بـە ئاشـتیی نێـوان سـەرمایەداریی و سۆسـیالیزمی" هێنایـە پێشـەوە و، ئەمـەش کونوکەلەبـەری خسـتە دیـواری ئاسـنینی وڵاتـی سـۆڤێتەوە، کـە سـتالین سـاڵانی سـاڵ بـوو دەیپاراسـت. خروشـۆف رێـز و پیرۆزیـی سـتالینی شـکاند و، تەنانـەت گۆڕەکەیشـی لـە کرملیـن گواسـتەوە و، خـۆی لـە ئەمریـکا و ئەوروپـا و میـسر و سـووریا نێزیککـردەوە. مـەلا مستەفای بارزانـی کـە لـە سـەردەمی سـتالیندا، ژیانـی لـە پەنابەرێتیـی سـۆڤێتدا بـە کولەمەرگـی و بـە دەستبەسـەری دەبـردە سـەر، بـاری ژیانـی کەمێـک بەرەوباشـی گـۆڕا، بـەڵام هەڵوێسـتی سـۆڤێت بەرامبـەر کـورد هـەروەک خـۆی مایـەوە.

لێـرەدا دەبـێ ئـەوە بخەمـە بەرچـاو، کـە پـاش رووخانـی کۆمـاری کوردسـتان، لـە ئەنجامـی خۆبەدەسـتەوەدانی سـەرکردە ستالینپەرسـتەکانی کۆمـاری ئازربایجـان بـە فەرمانـی سـتالین، لەپێـش هەموویانـەوە سـەرۆککۆماری ئازربایجـان جافـەری پیشـوەری، هـەزاران ترکـی ئازربایجانـی و، ژمارەیـەک کـورد روویانکـردە وڵاتـی سـۆڤێت و، بوونـە پەنابـەر لـەوێ. سـتالین کـە تەفـرەی درۆ و فێڵـی سـەرۆکڤەزیرانی ئێـران؛ قەواموسـەڵتەنەی خواردبـوو، سـەرەتیی(امتیاز)ی دەرهێنانـی نەفتـی باکـووری ئێرانـی پێنەبڕابـوو، لەشکرەکەشـی ئێرانـی بەجێهێشـتبوو. بـۆ تۆڵـە سـەندنەوە لـە رژێمـی ئێـران، بەرنامەیەکـی رادیۆیـی نهێنیـی لـە باکـۆ خسـتبووەژێر دەسـتی"فیرقەی دێمۆکراتـی ئازربایجـان" کـە شـەوانە نیـو دەمژمێـر بـە فارسـی و نیـو دەمژمێـر بـە ترکـی ئـازەری و نیـو دەمژمێـر بـە کـوردی، هـەواڵ و وتـاری بـڵاو دەکـردەوە، بـە نێـوی "وێسـتگەی رادیـۆی فیرقـەی دێمۆکراتـی ئازربایجـان". بەشـە کوردییەکـەی، وەک رەحمەتـی دکتـۆر حەسـەنی حیسـامی کـە لـە سـەردەمی کۆمـاری کوردسـتانەوە بـۆ خوێنـدن لـە کۆلێـژی ئەفسـەری نێردرابـوو بـۆ باکـۆ و، پـاش رووخانـی کۆمـار، کەوتـە خوێندنـی بژیشـکی، گێڕایـەوە بـۆم، لەلایـەن عەلـی گەلاوێـژ و رەحیمـی قـازی و سـوڵتانی وەتمیشـییەوە دەبرابەڕێـوە کـە پێوەندییـان بـە دەزگـەی سـیخوڕیی سـۆڤێت "کـەی ـ جـی ـ بـی" یـەوە هەبـووە. بەرنامەکـە، بـە زۆری، هـەر پەسـندانی سـتالین و رژێمـی سـۆڤێت بـوو، خـۆ ئەگـەر باسـی کـوردی بکردایـە، ئـەوا بسـتێک لـە مەهابـاد

نەدەچـوو بـەولاوە. بـەڵام ئـەوەی هەبـوو، بـە مارشـی کوردسـتان(ئەی رەقیـب) دەکرایـەوە. بـە زۆریـی، شـەوانە گوێمدەگـرت لێـی، بـەڵام پـاش تۆپینـی سـتالین، بەرنامەکـە شـەوێکی دەمەوهاویـن لـە 1953دا لەپـڕ وەسـتا، چۆنکـە رژێمـی تـازەی سـۆڤێت، خـۆی لـە رژێمـی شـای ئێـران نێزیککردبـووەوە.
لـە سـاڵی1953دا و، پـاش ئـەوەی سـەرۆکڤەزیرانی ئێـران دوکتـۆر محەممـەد موسـەدیق(1882/5/19ـ 1967/3/5) توانـی کۆمپانیـای نەوتـی ئێـران بکاتـەماڵـی دەوڵـەت و، حەمـە رەزاشـا لـە ئێـران دەرپەڕێنـێ. دەزگـەی سـیخوڕیی ئەمریـکا CIA کودەتایەکـی دژی موسـەدیق رێکخسـت بـە سـەرۆکایەتیی جەنـەرال فەزلوڵـلای زاهیـدی و، حکوومەتـی موسـەدیقی لـە28 ی مـوردادی 1322(1953/8/19) داخسـت و، شـای راکـردووی گێڕایـەوە بـۆ ئێـران و، ئەوجـا دیکتاتۆرێتیـی رژێمـی شـا دژی هەمـوو رەخنەگـر و مافخوازێـک، بـە تایبەتـی دژی کـورد و چەپییـەکان، پـتر لـە جـاران توونـدوتێژتـر بـوو. ئەگەرچـی موسـەدیق هیـچ مافێکـی بـە کـورد رەوا نەدیتبـوو.
لـە سـاڵی1953دا پەیماننامـەی بەغـدا لەنێـوان عێـراق و ئێـران و تـرک و پاکسـتان و بەریتانیـادا بەسـترا، کـە لـە نێوەڕۆکـدا دژی بزووتنـەوەی ئازادیخوازانـەی کوردبـوو، بـەڵام هـەر لـەو کاتەشـدا بلۆکێـک بـوو دژ بـە سـۆڤێت. لەگـەڵ ئەوەشـدا و، سـەرەڕای ئـەوەی، زۆربـەی هـەرەزۆری خوێنـدەواران و هـوردە بـۆرژوای کـورد ببوونـە زوڕناژەنـی سـۆڤێت و، بـەرەی رۆژئاوایـان کردبـووە دووژمنـی خۆیـان و، بیانوویـان دابـووە دەسـت دەوڵەتـە داگیرکەرەکانـی کوردسـتان کـە بـاس لـە مەترسـیی کـورد بکـەن و، جیهانـی رۆژاوا بکەنـە دووژمنـی کـورد، سـۆڤێت، تەنانـەت بـۆ جارێکیـش، ئـاوڕی لـە کـورد نەدایـەوە. کەچـی سـێیەمین کۆنگـرەی (پارتـی دێمۆکراتـی کوردسـتان) کـە لـە 1953/1/26دا لـە کەرکـووک بەسـترا، دانینـا بـەوەدا کـە " هـەر کاتێـک (بەرژەوەندیـی) بزووتنـەوەی کوردایەتیـی لەگـەڵ بزووتنـەوەی سۆسـیالیزم و نێونەتەوەیـی جیهـان (واتـە بەرژەوەندیـی سـۆڤێت:ج.ن) پێچەوانـەی یـەک وەسـتان، ئـەوا پێویسـتە واز لـە بەرژهوەندیـی کوردایەتیـی بهێـنرێ"وەک یەکێـک لـە سـەرکردە گەورەکانـی پارتـی؛ عەلـی عەبدوڵـلا بۆمـان دەگێڕیتـەوە" (عەلـی عەبدوڵـلا: مێـژووی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان" مارتـی1971،ل49). ئەوجـا ئێسـتە هێنـدەک نـەزان و گەلـۆر و کۆنـە زۆڕناژەنـی سـۆڤێت و چیـن پەیدابـوون؛ جنێـو بـە کوردایەتیـی دەدەن و دەبێـژن

ئەم"حیزبانــە" حیزبــی کوردایەتیــن و"کوردایەتی"یــە، کــە ماڵــی خەڵکــی وێــران کــردووە و، ئەمــەش کوردایەتییەکەی"حیزبــە کوردییــەکان"ە، کــە کڕنووشــیان دەبــردە بــەر ئاغــا کۆنەکانــی ئــەم جنێودەرانــە بــە کوردایەتــی.

گورگەزێی دیاردەی جەمال عەبدولناسر
لە نیزیک ئاسمانی تاریکونووتەکی کوردستانەوە

ئــەم بەســەرهاتانە کــە تاوەکــو دەهاتــن دەبوونــە هــۆی پــتر تەنگکردنــی ڕێــی ژیــان لەبــەردەم کــورددا، ببوونــە مایــەی دڵشــکاویی و خەموخەفەتێکــی گــەورە بــۆم. زۆر ناخۆشــە، مــرۆڤ هەســت بــە زۆرداریــی و ناڕەوایەتیــی بــکا بەرامبــەر خــۆی، بــەڵام دەســەڵاتی گۆڕینــی بــاری بەســەردا ســەپاوی نەبــێ. تاڵــتر و ســتەمتریش لەمــە ئەوەیــە، ئەوانــەی تــۆ خۆشــت دەوێــن و دەتــەوێ خزمەتیــان بکەیــت، لێتێنەگــەن و، چاکەخوازیــت بۆیــان، بــە خراپەکاریــی لێکبدەنــەوە و، بەربەرەکانیــت بکــەن و، لــە هەمــوو لایەکیشــەوە دەرگــە داخرابــێ لــە ســەرت. لەگــەڵ ئەمەشــدا، هیوابــڕاو نەبــووم، بــە تەمــای دەرفەتێــک بــووم. تروسکەی ئــەو دەرفەتــە نوێیــەم لــەو ڕامیارییــە نوێیــەدا بەدیدەکــرد کــە لــە میــسر و، بــە تایبەتــی لــە جەمــال عەبدولنــاسرەوە ســەریهەڵدابوو. لــە ماتماتیکــەوە، فێــری ئــەوە بــووم کــە مــرۆڤ دەتوانــێ بەهــۆی چەنــد زانراوێکــەوە، نەزانروێــک، بەخۆیــی و بڕەکــەی و نرخەکەیــەوە دەستنیشــان بــکا، ئەگــەر بــە باشــی زانــراوەکان بــە یەکــەوە ببەســتێ. ڕامیارییــش هــەروەک ماتماتیــک وایــە، بریتییــە لــە زووناســینی دەرفەتێــک کــە لــە یەککگرتــن، یــان، لێکدانــی چەنــد ڕووداوێکــەوە دێتەگــۆڕێ، ئەوجــا بەکارهێنانــی ئــەو دەرفەتــە لــە شــوێن و کاتــی خۆیــدا.

کــە جەمــال عەبدولنــاسر لــە1954ەوە ســەرکردەیەتیی میــسری بــە تــەواوی گرتــە دەســت، کەوتــە بانگەشــەکردن بــۆ یەکێتییــی دەوڵەتــە عەرەبــەکان و، بەربەرەکانیــی ئیسرائیــل و، نەهێشــتنی سیســتەمی دەرەبەگێتــی، کــە ئــەو ئــەم دووانــەی بــە گابــەردی ڕێگــەی هێنانــەدی ئــەو یەکێتییــە دادەنــان کــە لــە هەوڵدانــدا بــوو بــۆی. هەروەهــا باســی (سۆســیالیزمی دێموکراتیــی هــەرەوەزی- الاشــتراکیە الدیمقراطیــة

التعاونیــة)ی دەكــرد و، دژی سیســتەمی ســەرمایەداریی قســەیدەكرد و، بــە ئاشــكرا دژی پەیمانــە ئیمپریالیســتییەكان، بەتایبەتــی (پەیمانــی بەغــدا) دەوەســتا و، داوای بێلایەنیــی ئەرێنــی (الحیــاد الایجابــی) دەكــرد لەنێــوان لەشــكرگەی كۆمۆنیســتی و لەشــكرگەی ســەرمایەداریدا، كــە ئــەم هەڵوێســتەی دوایــی نــاسر؛ لــە كۆنگــرەی شــاری باندۆنگــی ئەندونیســیا لــە1955دا و، بــە بەشــداریی29 دەوڵەتــی ئاســایی و ئەفریكایــی (رێكخــراوی دەوڵەتــە لانەگیــرەكان)ی لێكەوتــەوە، بــە ســەرۆكایەتیی جەواهیــر لال نەهــرۆ (1889ـ 1964)ی ســەرۆكڤەزیرانی ئەوســای هیندســتان كــە ســەرۆكی حیزبــی كۆنگــرەی هیندســتانیش بــوو؛ ئەمــەش دووژمنایەتییەكــی ئاشــكرای نــاسر بــوو بەرامبــەر رژێمەكانــی عێــراق و ئێــران و توركیــا و بەریتانیــا كــە ئەندامــی (پەیمانــی بەغدا)بــوون. بێجگــە لەمــەش، نــاسر، بــە پێچەوانــەی عێــراق و گەلێــك لــە دەوڵەتــە عەرەبەكانــی دیكــەوە، پێوەندیــی دیپلۆماســی و بازرگانــی لەگــەڵ ســۆڤێت بەســت و، چــەك و ئامێرەكانــی جەنگیــی لــە ســۆڤێت كــڕی. ئەمــەش، بــەرەی رۆژئــاوا و دەســتوپێوەندەكانی لــە وڵاتانــی عــەرەب و ئێــران و توركیــادا، تــەواو نائــارام كــرد. جەمــال عەبدولنــاسر بنچینــەی رێبازەكــەی خــۆی لــە نامیلكەیەكــدا كۆكردبــووەوە و بــە نێــوی (فەلســەفەی شــۆرش)ەوە (فلســفە الثــورە) لــە چاپیدابــوو، كــە بــە هــوردی خویندبوومــەوە.

ئاشــكرایە، حكوومەتــە عەرەبەكانــی عێــراق و ئــەردەن و عەرەبســتان (حیجــاز) كــە ســەركردە دەرەبەگــە هۆزپەرســتەكانیان؛ دووژمنایەتیــی ناسریــان دەكــرد، لەبــەر ئــەوە نەبــوو كــە نــاسر باســی ناســیۆنالیزمی عــەرەب و یەكێتییــی عەرەبــی دەكــرد، ئــەوان ســەری زمــان و بنــی زمانیــان "عەرەبایەتــی" و "یەكێتییــی عــەرەب" بــوو. دووژمنایەتییەكەیــان لــەوەوە هاتبــوو كــە دەترســان" یەكیتییــی عەرەب"بــە ســەرۆكایەتیی نــاسر، ببێتــە هــۆی لەدەســتدانی كورســیی شانشــینییان. هەروەهــا كــە ئێــران و رژێمــی توركیــش لــە دژی بــوون، لەبەرئــەوە بــوو كــە ئــەم دوو دەوڵەتــە، وەك عێراق، دوو ئەندامــی (پەیمانــی بەغدا)بــوون، كــە نــاسر بــە ســەختیی دژایەتیــی دەكــرد. ئەمــە بێجگــە لــەوەی كــە نــاسر، نێوچــەی خۆزستان(عەرەبســتان) ی بــە ئێرانەوەبەســتراو و، ئەســكەندەروونە(خەتای)ی بــە توركیــاوە نووســێندراوی، بــە دووبــەش لــە وڵاتــی عــەرەب دادەنــا و، داوای رزگاركردنیانــی دەكــرد. لەگــەڵ ئەمەشــدا، رژێمــی عێــراق،

کە خۆی بە رژێمێکی عەرەبیی دادەنا و، پروپاگەندەی بۆ "یەکگرتنی عەرەب" دەکرد، نەیدەتوانی رەپوڕاست دژی یەکێتیی عەرەب بوەستێ، بەڵام بە رادیۆ و تەلەڤزیۆن و رۆژنامە بەکرێگیراوەکانی، دژی ناسر پروپاگەندەی دەکرد. تەنانەت لە کۆتایی تەمەنی شانشینیی عێراقدا، کابرایەکی راگرتبوو، هەموو رۆژێک بەرنامەیەکی تایبەتی بۆدانرابوو دژ بە ناسر و رێبازەکەی کە بە (أخي في مصر) واتە (برام لە میسردا) دەکرایەوە. رادیۆی بەغداش، هەر ساتەناساتێک، گۆرانی (هال پۆستەچییە)ی لێدەدایەوە، کە گوایە ئەمە بۆ سووکایەتیکردن بوو بە جەمال عەبدولناسر کە باوکی کارمەندێکی گچکەی پۆستەخانە بووە و، کاری نامەبەرێتیی کردووە، وەک ئەوەی ئەمە کارێکی شەرمهێنەربێ. بە پێچەوانەی ئەمەوە، جەماوەرێتیی ناسر و خۆشەویستیی لەنێو عەرەبەکاندا، رۆژ لە دوای رۆژ، بەهێزتر دەبوو ـ عەرەبەکان، بە تایبەتیی فەلەستینییەکان، بە رزگارکەری خۆیانیان دەدایە قەڵەم.

لە بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوەوە بۆ بڕیاردان

ئەو دەمە، چەند مانگێک بوو، ببوومە مامۆستا لە قوتابخانە نێوەندییەکانی کەرکووک. رۆژانە، بە رادیۆ و رۆژنامەکان، بەدوای دەنگوباسەکاندا دەچووم ـ پاش بیرکردنەوەیەکی کوور و لێکۆڵینەوەیەکی بابەتانە لە بارودۆخەکە، دڵنیابووم لەوەی سەرکردەیەکی وەک ناسر، هەرچەندە دژی حیزبدروستکردن و حیزبایەتییە؛ چۆنکە دەیگوت حیزبەکانی وڵاتە عەرەبەکان نیشتمانپەروەرنین، یان سەر بە بەرەی رۆژهەڵاتن، یان سەر بە بەرەی رۆژاوان و، دیارە دژی حیزبی بەعس و حیزبە ناسیۆنالیستە عەرەبییەکانی دیکەشە، بەڵام کە ئەو بییەوێ یەکێتیی عەرەب پێکبهێنێ، پێویستی بە هاوکاریی و پشتیوانیی ئەم حیزبانە و رامیارە عەرەبە شۆڤێنیستەکانیش دەبێ و، ئەو دروشمانەی کە هەڵیشیگرتوون "یەکێتیی عەرەب"، "سەربەستی، سۆسیالیزم"، هەر دروشمەکانی حیزبی بەعسە، لەبەرئەوە، ناتوانێ پشتی کێشەی کورد بگرێ و، لەوانەشە دژایەتییشی بکا. پاش ئەمەش. ئایا سەرخستنی دۆزی کورد، کاری ناسرە، یان کاری کورد خۆیەتی؟ ئەرێ، کاری کورد

خۆیەتـی، بـەڵام، ئـەوە هەیـە، بەهـۆی ئـەم ناکۆکییانـەوە، کـە لـەم کاتـەدا، ئـەم سـەرکردە عەرەبـە، لەگـەڵ رژێمەکانـی تـرک و عێـراق و ئێـران و پەیمانـی بەغـدا هەیەتـی، دەلاقەیەکـی گـەورەی کردووەتـە ریزەکانـی داگیرکەرانـی کوردسـتانەوە و، گورگەزێیەکـە لـە تەنیشـت ئاسـمانی تاریـک و نووتەکـی کوردسـتانەوە، هەروەهـا دژایەتییکردنـی پەیمانـی بەغـدا و ئیمپریالیزمـی بەریتانیـا و دژایەتییکردنـی سیسـتەمی دەرەبەگێتـی و باسـکردنی سۆسـیالیزم لەلایـەن نـاسرەوە، سـەرەڕای جیاوازیـی ئامانجەکانـی لـە ئامانجەکانـی کـورد، هێنـدەک خاڵـی هاوبەشـی لەگـەڵ کـورد هەیـە و پێویسـتی بـە کوردیـش دەبـێ و، دەکـرێ وەک دەرفەتێـک بـۆ هێنانـە پێشـەوەی کێشـەی کـورد، کەڵـک وەربگیـرێ لێـی. لەبەرئـەوە، بڕیارمـدا رێیـەک بدۆزمـەوە بـۆ ئـەوەی کێشـەی کـورد، لەپـاڵ ئـەو خاڵـە هاوبەشـانەدا بخەمـە بەرچـاوی، بەجۆرێـک کـە تێبـگا پشـتگیریکردنی ئـەم کێشـەیە، هەرچەنـدە سـنوورداریش بـێ، سـووتێکی بۆخۆیـی و ئامانجەکانـی تێدایـە، چۆنکـە لـە رامیاریـدا کـەس خێـر بەکـەس نـاکا، مەگـەر ئەوانـەی لـەم رووەوە زۆر نـەزان و سـاویلکەن. ئەمـەش بـەوە دەکـرا، کـە بـە رۆنـی بخرێتـە بەرچـاوی نـاسر، کـە ئـەو دەوڵـەت و رژێـم و هێـز و پەیماننامەیـەی، ئـەو، وا بەکوڵـودڵ دژایەتییـان دەکا، وەک دەوڵەتانـی تـرک و عێـراق و ئێـران، کـە واژۆکەرانـی پەیماننامـەی بەغـدان، ئەوانـە هـەر ئەوانـەن کـە بـە پشـتی ئیمپریالیزمـی رۆژاوا دژایەتییـی کـورد دەکـەن و، کوردیـش ناچـارە دژایەتییـان دەکا و، دژایەتیـی پەیمانـی بەغـداش دەکا، کـە ئـەم پەیمانـە بـۆ پـتر بندەسـتکردنی کـوردە و، لەلایـەن ئـەم سـێ دەوڵەتـە و بەریتانیـا و پاکسـتانەوە بەسـتراوە، کـە بەریتانیـا ئـەو دەوڵەتەیـە چارەنووسـی کـوردی گەیانـدووە بـەم رۆژە رەشـە. ئەمـەش دەبێتـە خاڵێکـی گرنگـی هاوبـەش لەنێـوان کـورد و رێبـازی ناسریـدا، هەروەهـا بەربەرەکانیـی دەرەبەگێتـی و دادۆشـینی هـەژاران و چینـە بەشـخوراوەکان، لەلایـەن سـەرمایەدارانەوە، کـە نـاسر جەخـت دەکا لەسـەریان، ئەمـەش لەلایـەن کـوردەوە، وەک گەلێکـی بەشـخوراو و رووتێنـدراو پشـتگیریدەکرێ. خـۆ ئەگـەر نـاسر گوێڕانەگـرت لێـی و گرنگـی نەداپێـی، ئـەوا هیـچ زیانێکـی بـە کێشـەی کـورد نەگەیانـدووە. کـورد هیچـی نییـە، تاوەکـو لـە دەسـتی بچـێ. کوردیـش گوتوویانـە: "کردەپەشـیمان بیـت باشـترە لـە نەکـردە پەشـیمان"واتە؛ کـە هەلێـک هاتـە پێشـەوە بیقـۆزەرەوە، سـا یـان گاڵ دێنـی یـان

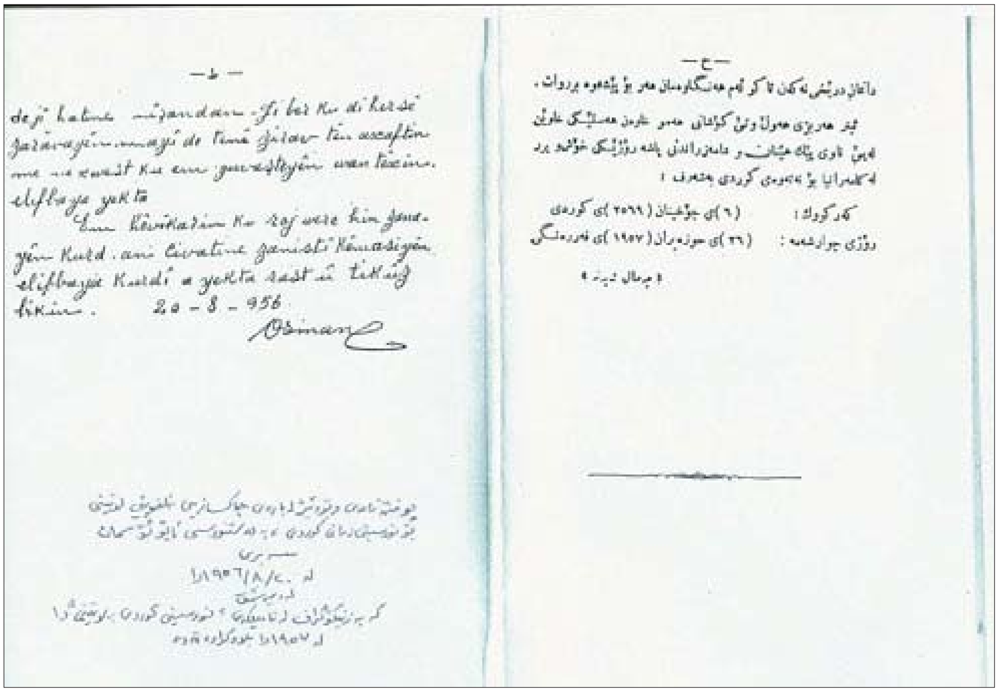

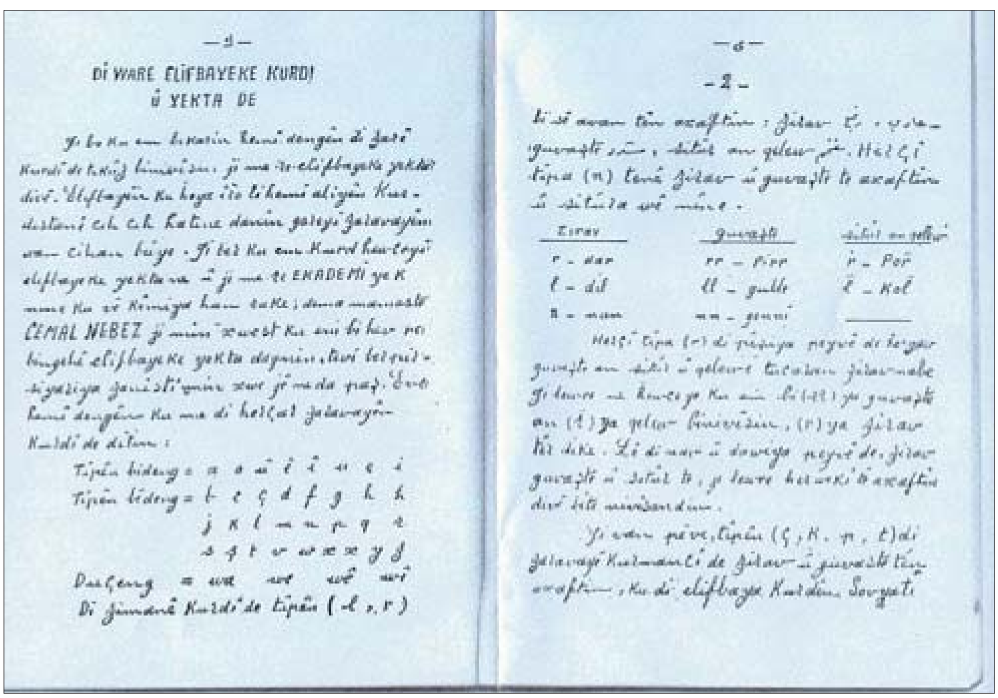

نامەی دەستنووسی ئۆسمان سەبری لەسەر ڕێنووسی کوردیی بە لاتینی بۆ جەمال نەبەز

پەمـوو. پـاش بڕیـاردان، ئەوجـا بیـرم لـەوە کـردەوە، چـۆن ئەمـە بگەیێنـم بـە جەمـاڵ عەبدولنـاسر؟ ئایـا، ئەمـە بکەمـە نامەیـەک و بینێـرم بـۆی؟ باشـە ئەگـەر بـە نامـە نووسـیم، نامەکـە چـۆن بنێـرم؟ بـە پۆسـتە؟ بێگومـان ئەگـەر بەهـۆی سـەفارەتخانەی میـسرەوە لـە بەغـدا بینێـرم، ئـەوا پۆسـتەی سـەفارەت، بێجگـە لـە پۆسـتەی دیپلۆماسـی کـە پشـکنینی لەسـەر نییـە، هەمـوو پۆسـتەیەکی دی لـە بنچـاوی دەزگـەی نهێنیـی عێراقـدان و، ئـەو دەمـە پۆسـتەکە دەگـرن و ناگاتـە دەسـتی. پاشـان، ئەگـەر بـە نامـە نـاردم و بـە جۆرێـک کـە بگاتـە دەسـتی، بـە چ نێویکـەوە بینووسـم؟ بەنێـوی راسـتینەی خۆمـەوە؟ ئەگـەر بـە نێـوی خۆمـەوە نووسـیم، باشـە، ئـەز کێـم و سـەنگم چییـە و بـە نوێنەرێتیـی کێـوە قسـە دەکـەم و ئـەو کارە دەکـەم؟ ئـەز مامۆسـتایەکی قوتابخانـەم و، تەمەنـم هێشـتا نەگەیشـتووەتە 23 سـاڵی تـەواو، نـە سـەرۆکهۆز و نـە سـەرۆکحیزب و نـە کۆنـە ڤەزیـر و نـە مرۆڤێکـی لـە سنووری رامیاریـی کـورد، یـان عەرەبـدا نـاسراوم. راسـتە؛ چەنـد وتارێکـم لـە رۆژنامـەی بەنێوبانگی(صـوت الاهـالي) زمانڕەوشـی پارتـی نیشـتمانیی دێمۆکراتـی عێراق، بە سـەرۆکایەتیی کامیـل چادرچـی(1897/4/4ـ 1968/2/1) دا بڵاوکرابوونـەوە، کـە یەکێـک لەوانـە ئـەو وتـارە بـوو کـە لەبەرپێچدانـەوەی جـەلال بایـاری سـەرکۆماری ئـەو دەمـەی رژێمـی ترکـدا نووسـیبووم، کـە لـە ئەمریـکا گوتبـووی" لـە ترکیـا، بێجگـە لـە تـرک، هیـچ کەمـە نەتەوەیـەک نییـە" و، وتارەکـەش بەهـۆی ئـەو پشـتگیرییەی کـە مامۆسـتا مـەلا جەمیلـی رۆژبەیانـی هـەر لـەو رۆژنامەیـەدا بڵاویکردبـووەوە و، سـەفیری تـرک شـکاتی لـە هەردووکـمان و رۆژنامەکـەش کردبـوو، رۆژنامەکـەش لەلایـەن دادگـەوە سـزای پـارە درابـوو بەسـەریدا، لـە هەمـوو جیهانـی عەرەبـدا دەنگیدایـەوە، بـەڵام رۆژبەیانیـش و منیـش، هەردووکـمان وتارەکانمـان بەنێـوی خواسـتەمەنییەوە بڵاوکردبـووەوە. پاشـان، ئایـا وتارێـک، یـان چەنـد وتارێـک، دەبێتـە هـۆی سەرنجراکێشـانی نـاسر بـۆ نامەکـەم؟، راسـتە بیسـتبووم کـە نـاسر مرۆڤێکـی سـادە و خاکـی و بێفیـزە، بـەڵام ئایـا نامەکـەم نـرخ و کارکردێکـی دەبـێ لـەلای وی؟ لـەوە دڵنیـا نەبـووم، لەبـەر خۆمـەوە گوتـم: ئـەی چۆنـە ئەگـەر ئـەم بابەتـە بکەمـە نامیلکەیـەک بەنێویکـی خواسـتەمەنییەوە و، کێشـەکان لەوێـدا باشـتر و فراوانـتر رۆنبکەمـەوە و، نامیلکەکـەش بـە چاپێکـی جـوان دەربکـەم و، وەک دیارییـەک لەلاپـەڕەی یەکەمیـدا، بەچەنـد وشـەیەکی باڵکێـش و شـیرین پێشـکێش بەخـۆی بکـەم؟ پـاش لێوردبوونـەوە،

قدم الدكتور جمال نبز صورته هدية إلى آپو عثمان صبري في ١٩٥٦/٨/٢٥

وفيما يلي الصورة وخلفها كلمة الإهداء التاريخية.

Ji bo edîbî nûserî
huşyar, xebatkerî
Kolnederî Kurd û Kurdis
tan, mamî xoşewîst
Cenabî apo O. Sebirî
pêşkeş dibe bo
yadigar û
dilsozit
Cemal Nebez

25/8/956

10

ئـەم ڕێیـەی دوایيـم بەباشـزانی، چۆنکـە؛ نامیلکەکـە، بێجگـە لـە سـەرۆک نـاسر خـۆی، بەسـەر ژمارەیەکـی زۆر لـە نووسـەران و ڕۆژنامەڤانـان و ڕامیارانـدا بڵاودەکرایـەوە و کێشـەکەش، ئـەو دەمـە؛ بەهـۆی پێشکێشـکردنییەوە بـۆ سـەرۆک نـاسر، بەجۆرێکـی دی تێیدەڕوانـرا لەلایـەن ئـەو عەرەبانـەوە کـە سـەربە ڕێبـازی نـاسر، یـان لـە دژی بـوون. بـەڵام گوتـم، باشـە ئـەو نامیلکەیـە لەکـوێ چاپبکـەم؟ لـە عێراقـدا ئـەو کارە نەدەکـرا. بـۆ چاپکردنـی بـە ئاشـکرا؛ دەبـوو وەزارەتـی نێوخـۆ کـە بەدەسـت سـەعید قـەزازەوە بـوو، ڕازیبـێ، ئـەوەش کارێکـی لـە نەبـووان بـوو. بـە نێوێکـی خواسـتەمەنیی و بـە دزییـەوە، هیـچ چاپخانەیـەک ئامادە نەبـوو ئـەو کارە بـکا. چۆنکـە، دەدۆزرایـەوە و، دەسـتبەجێ چاپخانەکـە دادەخـرا و خاوەنەکەشـی دەگیـرا. خـۆ ئەگـەر چاپیـش بکرایـە، چـۆن لـە عێراقـەوە بـە پۆسـتە بنێـردرێ بـۆ سـەتان کـەس لـە دەوڵەتـە عەرەبـەکان و شـوێنانی دی. ئەوجـا بڕیارمـدا کـە بچـم لـە دەرەوەی عێـراق چـاپ و بڵاویبکەمـەوە. شـوێنیش بـۆ ئـەو کارە لـەو ڕۆژهدا، لـە لوبنـان باشـتر دەسـتنەدەکەوت. لەبەرئـەوە بڕیارمـدا سـەفەرێکی سـووریا و لوبنـان بکـەم. لوبنانـی ئـەو سـەردەمە بە"سـویسرا"ی ڕۆژهـەڵات نێودەبـرا، دەوڵەتێکـی گچکـە، بـەڵام سیسـتەم دێموکراتـی بـوو. ئازادییەکـی ڕامیاریـی و ڕۆژنامەوانـی و ئایینـی، بـە هەمـوو مانـای وشـە تێدابـوو. لـە سـووریاش لـە 1954/2/25دا حکوومەتـی ئەفسـەرەکان بـە سـەرۆکایەتیی ئەدیـب شیشـەکلی رووخێندرابـوو، لـە 1955ەوە لەلایـەن حکوومەتێکـی فرەحیزبـی بـە سـەرۆکایەتیی شـوکری قوەتلـی کـە ناسیۆنالیسـتێکی عـەرەب و سـەر بـە ڕێبـازی نـاسر و دژ بـە ڕژێمـی عێـراق و پەیمانـی بەغـدا بـوو، دەبـرا بەڕێـوە. بـەڵام ماوەیەکـی زۆر نەبـوو کـە لـە فەرمانـی لەشـکریی ڕزگاری ببـوو، لەبەرئـەوە، هێشـتا ڕەنگێکـی تـەواوی بەخۆیـەوە نەگرتبـوو، بەکورتـی؛ جـارێ کـەس بەکـەس نەبـوو. ژمارەیەکـی زۆر لـە بەرهەڵسـتکارانی عێراقـی، کـە لەنێویانـدا کوردیـش هەبـوون، لـەوێ وەک پەنابـەر دەژیـان، کـە هێندێکیانـم دەناسـی. نەرێتـی ئـەو دەمـەش لـە عێـراق وابـوو، مامۆسـتاکانی قوتابخانـەکان و زانسـتگە؛ دەیانتوانـی لـە پشـووی هاوینـدا کـە سـێ مانـگ بـوو، سـەفەر بکـەن بـۆ دەرەوەی عێـراق. ئـەز ئـەو دەمـە کـە لـە کەرکـووک مامۆسـتابووم، مافـی سـەفەرکردنم هەبـوو. چـووم بـۆ بەغـدا و لـەوێ پاسـپۆرتێکم دەرهانـی، کـە چوونـی بـۆ هەمـوو جیهـان لەسـەر نووسرابـوو، ئیسرائیـل نەبـێ.

ئاپۆ ئۆسمان سەبری (1905/1/7. 1993/10/11)

چوونیش بۆ سووریا بێڤیزە بوو. بەڕێکەوت، لەو ڕۆژانەدا کە خۆم ئامادەدەکرد بۆ سەفەر، ناسر لە رۆژی 1956/7/26دا بە بڕیارێکی کوتوپڕ کەنداوی سوێسی کردە هیخۆیی (ملْک)ی دەوڵەتی میسر، وەک تۆڵەسەندنەوەیەک بەرامبەر خۆکێشانەوەی بانکی نێودەوڵەتان و ئەمریکا و ئینگلیستان لە پارەدانی تێچوو (مەسرەف)ی بیناکردنی (بەربەستی بەرز- السد العالي)و، ئەمەش؛ بەریتانیا و فەرەنسای لە دژی ناسر بەجارێک هورووژاند و، خزمەتێکی دیکەی بە کارەکەی من کرد.

له بڕیاردانەوە بۆ کردەوە

لـەو سـەردەمەدا، لـە بەغـدا پاسـی زۆر گـەورەی کۆمپانیای"نێـرن" هەبـوون. لەبـەر ئـەوە خەڵکەکـە بەهەمـوو جـۆرە پاسـێکی واگەورەیـان دەگـوت "نێـرن". رۆژێکـی دەمەونیـوەڕۆی سـەرەتای مانگـی ئابـی 1956 بـوو کـە بـە یەکێـک لـەو "نێرنانـە" لـە بەغـداوە کەوتمـەڕێ و، پـاش بڕینـی چەنـد شاروشـارۆچکەیەک، ئەوجـا بـە دەشـتێکی کاکیبەکاکـی و پـڕ لـە خـۆڵ و تەپوتـۆزدا، بـۆ رۆژی دوایـی، دەمـی چێشـتەنگاڤ، گەیشـتمە دیمەشـق. لـە پاسـەکەدا، بێجگـە لـە هاژۆرەکـە و سـەکنەکەی، بیسـت سـەفەرکەرێک هەبـوون. عەرەبێکـی بەغدایـی لـە تەنیشـتمەوە جێیگرتبـوو. ئـەم بەڕێـزە، بـۆ ئـەو رێگـە دوورە، لـە بوتڵێـک ئـاو پـتر، هیـچ جـۆرە خواردنێکـی لەگـەڵ خـۆی نەهانیبـوو. لـێ، مـن هێنـدەک خواردنـی خـۆش و میـوە و ئـاو و کۆکاکـۆلام پێبـوو. پارەیەکـی باشیشـم لەگـەڵ خـۆم هێنابـوو، چۆنکـە؛ دەمزانـی پەرتـۆک بـە هـەرزان چاپناکـرێ.

دەمەوئێـوارێ کـە دەسـتمکرد بـە خـواردن و، وەک رەوشـتی کـوردەواری وێرمکـرد، دەسـتبەجێ کەوتەخـواردن لەگەڵـم و بەشـی شـێری بەرخـۆی خسـت و، کـە پێمگـوت "کـوردم" دەسـتیکرد بـە پەسـندان و هەڵدانـی کـورد و گوتـی: "هـەر ئێـوە مرۆڤـن و هـەر ئێـوە ویـژدان و ئاوڕووتـان هەیـە و گەلێـک قسـەی رەق و ناشـیرینی بەعـەرەب گـوت. منیـش گوتـم: " لەهەمـوو گەلێکـدا باشـیش و خراپیـش هـەن". گوتـی : نـا، لـە عەرەبـدا بـاش هەڵناکـەوێ..." گوتـم: "ئـەوە وانییـە، ئەوەتـا عەرەبێکـی بـاش لەگـەڵ مـن قسـە دەکا". لەقسـەکردندا لەگەڵـی، بـۆم دەرکـەوت کـە ئـەم کابرایـە چەنـد جارەکـی دی سـەفەریکردووە بـۆ شـام و دەیگـوت: "ئـەم واوالێکراوانـەی واواپێکراوانـە، لەسـەر سـنوور؛ باجـی زۆر وەردەگـرن". گوتـم: بۆچـی هیـچ کاڵایەکـت پێیـە کـە باجباربـێ؟ گوتـی: "ئـەرێ پێمـە". کـە گەیشـتینە سـەر سـنوور و، چاوێکـی خشـاند بـەم لاوبـەولادا، بـە پێکەنینێکـی خۆشـییەوە گوتـی: "تەلبەنـدی سـنوورەکە و نیشـانەی گومرگیـان لابـردووە، وادیـارە یەکێتیـی ئابووریـی لـە نێـوان سـووریا و عێراقـدا پێکهاتـووە و ئێـدی گومـرگ ناسـتێنن". کـە نەختێکـی دیکـە چووینـە پێشـەوە، ئەفسـەرێکی سـووریایی نێرنەکەمانـی راگـرت و، گوتی:"وەرنـە خـوارەوە". کابـرای تایـەن بـە دەنگـی

بـەرز گوتـی: "انشـاءألله وحـدە... انشـاءألله وحـدە" (ئەگـەر خواپێخۆشـبێ، یەکێتییـە) و روویکـردە ئەفسـەرەکە و گوتـی: "تـرە انـا مـن صمیـم القومیـە العربیـە "-بنـۆڕە، ئـەز لەنێـو جەرگـەی ناسـیۆنالیزمی عەرەبـەوە هاتوومەتـە دەرێ). ئەفسـەرەکە دەمبەپێکەنیـن گوتی:"بارەکانتـان داگـرن". هـاژۆر و سـەکنەکەی بارەکانیـان داگـرت. مـن باوڵێکـی گچکـەم پێبـوو، جلەکانـم و شـتومەکی کەسـیی تێدابـوو، بێبـاج دەرچـووم. بـەڵام ئـەو، کـە شـتەکانی هاتنـە پشـکنین، داوای باجێکـی زۆریـان لێکـرد. کابـرا کەوتـە هـاوار هـاوار "ئەمـە چ یەکێتییەکـە و، چ عەرەبپەروەرییەکـە و چ برایەتییەکـی عەرەبییـە؟". ئێسـتەش وشـەکانیم لەبیـر مـاوە کـە گوتی:"خـرە بهالوحدە-ئـەی گـوو بـەم یەکێتییـە). لـەوەوە بووبـە حەنەحەبەشـێیەکی قـورس و، پاسـەکەمان ماوەیـەک لەبەرئـەو هەتـاوە گەرمـە راگیـرا و دواکـەوت، دواییـش پارەکەیـان هـەر لێسـەند. کـە کەوتینـەوەڕێ، روویکـردە مـن و گوتـی:" نەمگـوت هـەر ئێـوە پیـاون و عـەرەب چ ماڵێکـن!"، منیـش دڵخۆشـیم دایـەوە و گوتـم: زۆر سوپاسـت دەکـەم، حەزمدەکـرد هێنـدەک میـوە و شـیرانیم پێبمایـە پێشکەشـتمبکردایە، بـەڵام بەداخـەوە هیچـم پێنەمـاوە.

لە دیمەشق

پـاش ماوەیـەک گەیشـتینە گەراجـی نێرنەکـە. لـە بەغـدا پرسـیبووم بچمـە چ هۆتێلێـک کـە کـورد و پەنابەرانـی عێراقـی روویتێدەکـەن. نێـوی هۆتێلـی "فەلەسـتین و رۆژهەڵاتـی ئـەردەن- فلسـطین و شرق الاردن)یـان هەڵدابـوو بـۆم. ئـەز ژی لـەوێ دابەزیـم. سـەیر ئەوەیـە؛ تاکسـیهاژۆرەکەش، کەزانـی پاسـەکەمان لـە عێراقـەوە هاتـووە، خۆشـی دەیویسـت بمبـا بـۆ ئـەو هۆتێلـە، وادیـارە شـارەزای کارەکـەی بـوو. خـاوەن هۆتێلەکـە نێـوی ئەبـوو ئەیووبـی ئەیووبیـی بـوو، بە"ئەبـوو دیاب"یـش بانگیـان دەکـرد. پیاوێکـی کـوردی خەڵکـی تاخـی کـوردان (حـی الاکـراد)ی دیمەشـق بـوو، بـەڵام کوردیـی زۆر کـەم دەزانـی. سـەربە پارتـی کۆمۆنیسـتی سـووریابوو، کـە خالیـد بەگـداش سـکرتێری گشـتیی ئـەم حیزبـە بـوو، کـە ئەویـش بەبنەچـە کـورد بـوو. هـەر ئـەو رۆژە، لـە هۆتێلەکـە ئەوڕەحمانـی زەبیحیـم دی، کـە گوتـی لـەو هۆتێلـە کار

دەکا و نێـوی خـۆی کـردووە بە"عیسـا عەرەفـات"، زۆر گلەیـی لـە ئەبـوو ئەیـووب دەکـرد، دەیگـوت چەکووسـە (رژدە، پیسـکەیە)و مانگـی تەنـێ (60) لیـرەی سـوورییایی دەداتـێ. کـورد دەبێـژن "قسـە قسـە دەهێنـێ"؛ زەبیحیـم، دووسـێ سـاڵێک لەوەبـەر لـە بەغـدا ناسـی، ئەمـەش بـە بۆنـەی ئـەوەوە بـوو کـە (پارتی)بـوو بـە دوو بەشـەوە. بەشـێکیان بـە سـەرکردەیەتیی هەمـزە عەبدوڵـڵا بـوو کـە بەخۆیـان دەگوت"بـەرەی پێشـکەوتوو". بەشـەکەی دیـش بـە سـەرکردەیەتیی برایـم ئەحمـەد، کـە لایەنگرانـی "بـەرەی پێشـکەوتوو" بەمانیـان دەگـوت "دەسـتەی نێوەنـد" (مرکـز). لایەنگرانـی "بـەرە" بـە ژمـارە زۆرتـر و بەرچاوتربـوون لـە "نێوەنـد". هەربـۆ وێنـە، لـە سلێمانی: شـێخ شـەهابی شـێخ نـووری و بابەتایـەری شـێخ جـەلال و درەخشـانی خوشـکی و قالـەی حاجـی حسـێن (گۆرانیبێـژ و نانـەوا) و جەمالـی موختـار و جەمالـی حاجـی شـەریف و سـلێمانی مەجـی بـەگ و حەمەکەریـم فەتحوڵـڵا و حسـەینە شـەلی هەڵەبجەیـی و جەمـال شـالی و جـەلال عەزیـز و موعـەزەزی خوشـکی و نەجاتـی عەبـدە و عەزیـز محەممـەد (بـرای ئـەرکان) و ئەحمـەد سـمێڵ کاکەیـی و گەلێکـی دی سـەر بە"بەرە"بـوون. بـە پێچەوانـەی ئەمـەوە ، تاکـە کەسـێک لـە "دەسـتەی نێوەنـد" کـە بـە رابردوویەکـی تێکۆشـەرانە ناسرابـوو؛ حیلمـی عەلـی شـەریف بـوو. ئەویـش نـەک لەبـەر خاتـری برایـم ئەحمـەد، سـەر بـەو باڵـە بـوو؛ بەڵکـو دەیگـوت؛ "هەمـزە عەبدوڵـڵا دەیـەوێ پارتـی بـکا بەکلکـی پارتـی کۆمۆنیسـتی عێـراق". ئـەم پێشبینییەشـی راسـت دەرچـوو، بـە تایبەتـی؛ نیازەکـەی هەمـزە عەبدوڵـڵا لـە سـەردەمی فەرمانڕەوایـی عەبدولکەریـم قاسـم دا کەوتـەڕوو، ئـەم باسەشـم لـە سەمیناری(کوردسـتان وشۆرشـەکەی)دا رۆنکردووەتـەوە. جـا لەبەرئـەوەی ئـەز سـەر بـە هیـچ لایەکیـان نەبـووم، هـەردوو لایـان رووياننالێـم هەوڵـی یەکگرتنەوەیـان بـدەم و رازیبـووم. بـە کورتـی؛ شـەوێکیان کاک حیلمـی بردمـی بـۆ شـوێنێکی چۆڵەوانـی و تاریـک لـە (بغـداد الجدیـدة). ماوەیـەک وەسـتاین و چاوەڕوانمانکـرد، ئەوجـا زەلامێـک لەنێـو دارودەوەنـی نێزیـک بـەو شـوێنەوە هاتـە دەرێ بەرەوڕوومـان و کـە سـەرنجمدا برایـم ئەحمـەد بـوو. سـمێڵی تاشـیبوو، کلێتەیەکـی کردبـووە سـەری و، چاویلکەیەکـی لێڵـی کردبـووە چـاوی. برایـم ئەحمـەد، لـەو سـەردەمەدا لـە ترسـی گرتـن، خـۆی لـە حکوومـەت شـاردبووەوە. لەگـەڵ کاک حیلمـی و کاک برایـم پێکـەوە چوویـن بـۆ ماڵێـک

عەبدولڕەحمان زەبیحی

لـەو نێزیکانـە کـە ماڵـی کوردێـک بـوو، بـە نێـوی کاک قـادرەوە ناسـاندیان بـە مـن. دوایـی زانیـم کـە ئـەو قـادرە ئەوڕەحمانـی زەبیحییـە و لـە دیسـکۆی عەبدوڵـڵا کار دەکا. دیسـکۆی عەبـدوڵا، دیسـکۆیەکی نـاسراو بـوو لـە بەغـدا، تەنانـەت ئەوەتـە هۆزانـی بەنێوبانـگ عەبدوڵـڵا گـۆران (1904ـ 1962) بـە هۆنـراوەی "شـەوێک لـە عەبدوڵـڵا" باسـیدەکا. خاوەنـی دیسـکۆکە کوردێکـی سـنەیی زۆر دەوڵەمەنـد و دەستڕۆیشـتوو بـوو، نێـوی عەبدوڵـڵای شـەریفی بـوو. لـە کۆبوونەوەکـەدا، بێجگـە لـەم کەسـانەی باسـکران، عەلـی شـەریف لـەوێ بـوو، کـە سـەر بـە "بـەرەی پێشـکەوتوو" بـوو. هەروەهـا کوردێکـی ئێرانیـش لـەوێ بـوو، کـە لەوەپێـش دەمناسـی و، چەنـد جارێـک لـە سلێمانی هاتبـووە ماڵـەوە بـۆلام، بـەڵام بەنێوێکـی خواسـتەمەنی، دوایـی زانیـم کـە غەنـی بلووریـان بـووە. لـە کۆبوونەوەکـەدا؛ زەبیحـی و غەنـی بلووریـان؛ پـتر بـەلای برایـم ئەحمـەددا رایاندەکێشـا؛ دوور نییـە لەبەرئـەوە بووبـێ کـە برایـم ئەحمـەد کۆنـە ئەندامـی ژێـکاف بـوو. دەبـێ ئـەوەش بگوترێ کـە زەبیحـی ماوەیـەک لەگـەڵ هەمـزە عەبدوڵـڵا و ماوەیەکیـش لەگـەڵ کۆمۆنیسـتە عێراقییـەکان کاریکـرد. دوایـی لـە دژی هەردوولایـان وەسـتا و گەڕایـەوە لای برایـم ئەحمـەد و مـام جـەلال.

هەرچــی پێوەندیــی بــە کۆبووونەوەکــەی ئــەو شــەوەوە هەیــە، ئــەوا بــە تەواویــی دەرکــەوت بــۆم کــە ناکۆکییەکــەی نێوانیــان، بنچینەیەکــی هزریــی، یــان ڕێکخســتەیی پتــەوی نەبــوو، ئەوەنەبــێ، کــە نێوانــی برایــم ئەحمــەد و هەمــزە عەبدوڵــڵا، بەهــۆی دردۆنگیــی خێزانییانــەوە لەگــەڵ یــەک، خۆشــنەبوو. تاکــە داخوازییەکــی بــەرەش کــە پێمڕاســت بــوو، ئــەوە بــوو دەیانگــوت؛ دەبــێ نێــوی "حیــزب"، "پارتــی دێمۆکراتــی کــورد" ببێتــە "پارتــی دێمۆکراتــی کوردســتان". پاشــان، کــە یەکیانگرتــەوە، نێوەکەیــان گــۆڕی بــە "پارتــی دێمۆکراتــی یەکگرتــووی کوردســتان". بــەڵام بــەم یەکگرتنەوەیــەش؛ ئــاو بــە ئاگــری ناکۆکییەکانــدا نەکــرا. (درێــژەی ئــەم باسەشــم لــە سەمیناری"کوردســتان و شۆرشــەکەی"دا خســتووەتەڕوو، چاپــی ئەڵمانــی 1972 (وەرگێڕانــی کــوردی، چاپــی یەکــەم ســوێد 1985، چاپــی دووەم، ئەلیکترۆنیــی کــوردی2003، چاپــی ســێهەم هەولێــر 2007). هــەر لــە هۆتێلەکــەی دیمەشــق، چــاوم بــە عێزەدیــن مســتەفا ڕەســووڵ کــەوت کــە ئــەو دوایــی، دوو ســاڵێک لــە ســووریا مایــەوە. هەروەهــا شــوکور مســتەفا و حەبیــب محەممــەد کەریمیــش، هاتوچــووی ئــەو هۆتێلەیــان دەکــرد.

پــاش یــەک دوو ڕۆژ، هــەر لــە هۆتێلەکــە، ئاپــۆ ئۆســمان ســەبری (1905/1/7ـ 1993/10/11)شــم ناســی. بەڕاســتی هــەر لــە یەکەمیــن بینیــن و قســەکردن لەگەڵــی، چــووە دڵمــەوە. پاشــان بــۆم دەرکــەوت کــە هەســتم بەهەڵــە نەچووبــوو. ئاپــۆ ئۆســمان کوردێکــی هەتــا بڵێیــت لەســەرخۆ، ڕۆشــنبیر، ڕەوشــتجوان، زمانشــیرین، لــە زمانــی کوردیــی و مێــژووی کــورددا شــارەزا، پێکــەوە باســی کێشــەی ئەلفوبێــی کوردیــی و چاکســازیی ئەلفوبێــی لاتینیــمان کــرد، کــە جــەلادەت بەدرخــان(1897ـ1951) لــە کۆتایــی بیســتەکاندا بــۆ ڕێنووســی کوردیــی دایهێنــاوە و، ئاپــۆ ئۆســمانیش بــەو ڕێنووســە لــە گۆڤاری(هــاوار)دا وتــاری بڵاوکردووەتــەوە. هــەر لەســەر ئــەو باســە، ئاپــۆ ئۆســمان پووختەیەکــی وتووێــژ و بیروڕاکانمانــی خســتە ســەر کاخــەز بــە دەستنووســی خــۆی. کــە گەڕامــەوە کەرکــووک؛ ناميلکەیەکــم لەبــارەی (نووســینی کوردیــی بــە لاتینــی) یــەوە نووســی و، لــە ســاڵی1957دا لــە بەغــدا چاپمکــرد و، دەستنووســەکەی ئاپــۆ ئۆسمانیشــم بــە زینکۆگــراف بەچاپگەیانــد. وێنەیەکــی ئــەو دەستنووســە مێژووییــە وا لــەم ژمارەیــەی(ڕووداو)دا خراوەتــە بەرچــاو.

هــەر لەگــەڵ ئاپــۆ ئۆســمان؛ باســی ئــەو پڕۆژەیەشــم کــرد کــە بــە تەمــای کردنــی

بـووم و گوتـم دەمـەوێ لێـرە، لـە هۆتێـل، نامیلکەکـە بنووسـم و دوایـی بیبـەم بـۆ لوبنـان، لـەوێ چاپیبکـەم و، بەپۆسـتەی لوبنـان بینێـرم بـۆ جەمـال عەبدولنـاسر و خەڵکـی دیکـە. ئاپـۆ ئۆسـمان گوتـی؛ بـۆ ناردنـی نامیلکەکـە بـە پۆسـتە، لوبنـان گەلێـک باشـترە لێـرە (دیمەشـق)، خەڵـک لـەوێ؛ هێنـدە فـزوول نیـن وەک ئێـرە و، لـەم رووەوە وڵاتێکـی ئـازادە، بـەڵام بـۆ چاپکردنـی، لەوانەیـە لێـرەش بتوانـرێ بـە دزییـەوە چاپبکرێـت. گوتـم: چـۆن؟ گوتـی: لـە نێزیـک ئـەم هۆتێلـەوە چاپخانەیـەک هەیـە نێـوی چاپخانـەی (کـەرەم)ە، ئێمـە، هـەر لـە کۆنـەوە لـەوێ شـتمان چاپکـردووە و چاپدەکەیـن و جاروبـار شـتی کوردیـش لـەوێ چاپدەکەیـن. گوتـم:" دەکـرێ بەڕێـزت بپرسـیت لـە خـاوەن چاپخانەکـە، ئایـا ئامادەیـە، بـێ ئـەوەی چـاوی بـە مـن بکـەوێ و بزانـێ کـێ نووسـیوێتی، ئـەو کارە بـکات بۆمـان. چۆنکـە ئـەز نامیلکەکـە بـە نێوێکـی خواسـتەمەنییەوە دەنووسـم و حەزناکـەم ببینـێ و بمناسـێ". ئاپـۆ ئۆسـمان گوتـی: "دەچـم قسـە دەکـەم لەگەڵـی". گوتـم: "ئاپـۆ ئۆسـمان، ئەگـەر کەمێکیـش بـە گرانـتر کـردی لـە نرخـی بـازاڕ، تکایـە خەمنـاکا و گوێمـەدەرێ، مەبەسـت ئەوەیـە کارەکـە بکـرێ". ئاپـۆ ئۆسـمان، یـادی زیندووبـێ، هەرئەودەمـە هەسـتایە سـەرپێ و چـوو بـۆ چاپخانەکـە، کـە گەڕایـەوە گوتـی:" رازییـە ئـەو کارە بـکا و کـە نامیلکەکـەی دی، ئەوجـا نرخەکەیـمان پێدەڵـێ".

بـەم هەواڵـە زۆر دڵـم خۆشـبوو. هـەر ئـەو رۆژە دەسـتمکرد بـە نووسـین و بـە مـاوەی هەفتەیـەک تاوەکـو دە رۆژ تەواومکـرد. دوکتـۆر عێزەدیـن مسـتەفا رەسـووڵ؛ ئـاگای لـەوە هەیـە کـە بـەکاری شـەوانە رۆژیـی، ئـەو نامیلکەیـەم بەرهەمهێنـا و، بێجگـە لـەوەش (بنچینەکانـی لێنینیـزم)م کـرد بـە کـوردی و بـە تیپـی لاتینـی و، ئـەوەش هـەر لـە چاپخانـەی (کـەرەم) لـە چاپـدرا. مەبەسـتم لەمـەش ئەوەبـوو کـە خەڵکەکـە هێنـدە بـە دوای قسـەکانی لێنیـن و سـتالین دا دەگەڕێـن و، بـە پیرۆزیـان دەزانـن، بـا بزانـن ئـەو دوو کەسـە چییانگوتـووە و، بـە زمانـی خۆیـان کـە کوردییـە بیخوێننـەوە. بـۆ هـەردوو نامیلکەکـە، کـە لـە هەریەکـە هـەزار دانـە چاپکـران، پارەیەکـی زۆرم بەختکـرد و، بەوپـەڕی خۆشـییەوە دام. نامیلکەکـەم لەژێـر نێـوی (کفـاح الاکـراد) واتـە (خەباتـی کـوردان) بەچاپگەیانـد و، بۆنێـوی نووسەرەکەشـی، نێـوی خواسـتەمەنی (صامـد الکردسـتاني)م هەڵبـژارد، کـە (صامد)لەجیاتـی (نەبـەز)ە. نامیلکەکـەم بەچەنـد

وشـــەیەکی شـــیرین پێشـــکێش بـــە جەمـــاڵ عەبدولنـــاسر کـــرد. هـــەر لـــەم ماوەیـــەدا ناســـیاوەتیم لەگـــەڵ گەلێـــک کـــوردی دانیشـــتووی دیمەشـــق پەیداکـــرد، لەوانـــە ڕۆشـــن بەدرخـــان(1909 ـ 1992)و قەدریجـــان(1916 ـ 1972)و مەمـــدووح ســـەلیم. کـــە بـــۆ یەکەمیـــن جـــار لەگـــەڵ قەدریجـــان چاومـــان بەیەککـــەوت، لـــە چاپخانەیەکـــی (غوطـــە دمشـــق)بوو، ئەمـــەش پـــاش ئـــەوەی نامیلکەکـــەم چاپکرابـــوو و گەیشـــتبووە دەســـتی. ئـــەز لەگـــەڵ ئاپـــۆ ئۆســـمان بـــووم کـــە قەدریجانـــم دی، قەدریجـــان نەیویســـت دابنیشـــێ لەگەڵـــمان، گوتـــی کاری هەیـــە، بـــەڵام زۆر حـــەزدەکا ببینـــێ و، تکایکردلێـــم کـــە بـــۆ ســـبەینێ پاشـــنیوەڕۆ؛ کاتـــی تەواوبوونـــی کار، بچـــم بـــۆ فەرمانگـــە بـــۆلای. گوتـــی لـــە فەرمانگـــە بـــە فەرمی(رەســـمي)نێوی (عەزیـــز)ە و لـــە وەزارەتـــی زانیاریی(معـــارف) لـــە بەشـــی کەســـیی(ذاتیە)کاردەکا. گوتـــی: کـــە هاتیـــت، ئەگـــەر خەڵکـــی لێبـــوو، بـــە عەرەبـــی قســـەبکە لەگەڵـــم. کـــە بـــۆ ڕۆژی دوایـــی چـــووم بـــۆلای، هاوپیشـــەیەکی لـــەوێ بـــوو، منیـــش بـــە عەرەبـــی قســـەم کـــرد لەگەڵـــی. قەدریجـــان بردمـــی بـــۆ ماڵەکـــەی خـــۆی کـــە بەتەنـــێ دەژیـــا. باســـی خەباتـــی خـــۆی کـــردو، کورتـــە چیرۆکێکـــی خـــۆی خوێنـــدەوە بـــۆم. لـــە قسەوباســـدا بـــۆم دەرکـــەوت کـــە بـــەلای پارتـــی کۆمۆنیســـتی ســـووریادا دادەتاشـــێ، زۆر خـــۆی بـــە زل دەزانـــێ. زۆریـــش لـــە دژی ئاپـــۆ ئۆســـمان و بنەماڵـــەی بەدرخـــان قســـەیکرد. بـــەڵام ئـــەز خـــۆم، تەنانـــەت بـــۆ جارێکیـــش، نـــە لـــە ئاپـــۆ ئۆســـمان و نـــە لـــە ڕۆشـــن بەدرخـــان؛ یـــەک وشـــەم دژ بـــە قەدریجـــان گوێلێنەبـــوو. ڕۆشـــن خـــان، وەک نموونـــەی ژنێکـــی ڕۆشـــنبیر و ئـــازا و بوێـــری کـــورد هاتەبەرچـــاوم. د. عێزەدیـــن مســـتەفا ڕەســـووڵ، لـــە ژیانـــدا مـــاوە و، هیـــوام وایـــە تەمەنـــی درێژبـــێ، لێـــرەدا ئـــەو دەگـــرم بـــە گۆڤـــان (شـــایەت)، بـــۆ بردنـــی ســـەتان دانـــە لـــە پەرتۆکەکـــە بـــۆ لوبنـــان بـــە یارمەتیـــی و هاوکاریـــی ڕۆشـــن خـــان و، لەوێـــوە ناردنـــی بـــە پۆســـت و دانانـــی ژمارەیەکـــی زۆری لای ناســـیاوەکانی لـــە بێـــرووت. ڕۆشـــن خـــان نامیلکەکانـــی خســـتە خورجێکـــەوە و، بـــە ئۆتۆمۆبێلێـــک کەوتـــەڕێ، ئێمـــەش (عێزەدیـــن و ئـــەز) بـــە ئۆتۆمۆبێلێکـــی دی کەوتینـــەڕێ لـــە پێشـــییەوە بـــەرەو بێـــرووت. لـــەوێ پەرتۆکەکانمـــان لـــە پۆســـتەخانەی بێرووتـــەوە نـــارد بـــۆ گەلێـــک رامیـــار و نووســـەر و ڕۆژنامـــەوان و کەســـایەتی و ســـەفارەتخانەکان و یەکێـــک لەوانـــە، ســـەعید قـــەزاز بـــوو کـــە ڤەزیـــری نێوخـــۆی عێـــراق بـــوو. دیـــارە دانەیەکیشـــمان بـــۆ ســـەرۆک جەمـــاڵ عەبدولنـــاسر خـــۆی نـــارد بەهـــۆی ســـەفارەتخانەی میســـرەوە لـــە

لوبنـان و رۆشـن خانیـش دانەیەکـی دیکـەی بەهـۆی سـەفیری میـسرەوە لـە دیمەشـق ناردبـوو بـۆی. ژمارەیەکـی زۆر لـەو نامیلکانـە لای رۆشـن خـان مانـەوە و ژمارەیەکـی زۆریـش نێـردران بـۆ رۆژنامـەوان یۆسـف مەلـەک لـە بێـرووت کـە دوایـی باسـیدەکەم. دەمـەوێ ئـەوەش بێـژم کـە مەمـدووح سەلیمیشـم هـەر بەهـۆی ئاپـۆ ئۆسـمانەوە ناسـی، پیربـوو، بـەڵام زۆربەجـۆش بـوو، گوتـی؛ بەتەمایـە پەرتۆکێـک لەبـارەی بەسـەرهاتی کوردسـتانەوە بنووسـێ. سـاڵانێک پـاش ئـەوە، بەنێـوی خواسـتەمەنی "زنـار سـلۆپی"یەوە پەرتۆکێکـی لەژێـر نێـوی (دۆزی کوردسـتان) دا بڵاوکـردەوە.

پـاش لەچاپدەرچوونـی نامیلکەکـە، رۆژێکیـان لـە ماڵـی رۆشـن خـان چـاوم بـە عەزیـز شـەریف کـەوت، کـە عێراقییەکـی دەربـەدەر و مرۆڤێکـی دێمۆکـرات و رۆشـنبیر و دۆسـتی کـورد بـوو، نێـوی بە"پارێـزەری کـوردان" رۆیببـوو. عەزیـز شـەریف، لەسـاڵی 1954ەوە وڵاتینامـە (الجنسـیە)ی عێراقیـی لێسـەندرابووەوە و، لەعێـراق دەرکرابـوو. لەسـووریا پەنابەربـوو. لەبەرئـەوەی جێیباوەڕبـوو، پێمگـوت ئـەو نامیلکەیـە مـن نووسـیومە. گوتـی: وامزانـی کـە رۆشـن خـان نووسـیوێتی، چۆنکـە نامیلکەکـەی بەهـۆی رۆشـن خانـەوە وەرگرتبـوو و خوێندبوویـەوە. دەمزانـی کـە پێوەندیـی هەیـە لەگـەڵ جەمـال عەبدولنـاسر و، لەگـەڵ گەلێـک لـە سـەرکردە عەرەبەکانـی دژ بـە رژێمـی عێـراق. تکامکردلێـی کـە لـەلای نـاسر باسـی کێشـەی کـورد بـکات. گوتـی: بەسـەرچاو، و گوتـی: "خۆشـم بەتەمـام لەگـەڵ چەنـد هاوڕێیـەک کـە کوردیشـی تێدابـێ، بچینـە سـەردانی ـ دانەیەکیـش لـەم نامیلکەیـە دەبـەم بـۆی و بەدەسـتی خـۆم دەیدەمـێ". هـەر لـەو قسـانەدا؛ نێـوی راسـتیی خـۆم بـە عەزیـز شـەریف دا و، پێمگـوت" لـە بەغـدا بەهـۆی دووکانەکـەی (ئوستاد)بەشـیر موشـیرەوە دەتوانـرێ پێوەندیـی بکـرێ پێمـەوە بـۆ باشـتر باسـکردنی دۆزی کـورد، یـان بـۆ پرسـیار و وەرام لەوبارەیـەوە". دوایـی دەرکـەوت کـە عەزیـز شـەریف بەڵێنـی خـۆی بەجیهێنابـوو.

چەنـد رۆژێـک دوای ئـەوە؛ چـاوم بـە هـەژار موکریانـی کـەوت. هـەژار لـە تورپـا سـپییەوە هاتبـووە دیمەشـق. بەتەمابـوو بینێـرن بۆ"فێسـتیڤاڵی جیهانیـی لاوان و خوێنـدکاران" هـەژار لـە 1956ەوە لـە کەرکـووک و رێـی مووسـڵەوە ، بەنێوانکاریـی عەبدوڵـڵا شـەریفی نێوبـراو و، بـە یارمەتـی موحسـین توحەلـەی سـەرمایەداری گـەورەی مووسـڵ، بـە قاچـاخ رەوانـەی ماڵـی حاجۆئاغـا لـە تورپـا سـپی(رۆژاوای

کوردستان) کرابوو و، لەوێ مایەوە تاوەکو کودەتای قاسم، ئەوجا لەگەڵ ئەورەحمانی زەبیحی و حەسەنی قزڵجی گەڕانەوە بەغدا.
راکردنی هەژار دووساڵێک لەوەبەر لە بەغداوە بۆ کەرکووک؛ هۆیەکەی ئەوەبوو کە حکوومەتی عێراق هەستی بەوە کردبوو کە هەژار لە گەڕەکی فەزڵ "لە بەغدا" لە ستۆدیۆیەکی وێنەگریدا کاردەکا. چیرۆکە راستییەکەشی ئەمەی خوارەوەیە کە هەژار لە (چێشتی مجێور)ەکەیدا بەڕاستی باسی نەکردووە.
لە پاییزی 1954دا کە هێشتا لە زانستگەی بەغدا خوێندکار بووم، رۆژێکیان رەفیق چالاک(1923 ـ 1973/12/7) بە هەڵەداوان هات بۆ دووکانی (ئوستاد) بەشیر موشیر و گوتی کە لە(فەرمانگەی لێکۆڵینەوەی تاوانەکان- دائره التحقیقات الجنائیە)ەوە بانگیانکردووە و؛ وێنەیەکیان پێشانداوە، کە وێنەی هەژار بووە (چۆنکە رەفیق هەژاری باش دەناسی) و گوتوویانە ئەمە کێیە، دەیناسیت؟ رەفیق گوتوویەتی: نایناسم، کێیە؟ گوتوویانە ئەمە هەژارە، کوردێکی ئێرانییە، ئێران ساڵانێکە بەدوایدا دەگەڕێ و ئێمەیان (فەرمانگەی لێکۆڵینەوەی تاوانەکان) ئاگادار کردووە لەوەی لە گەڕەکی فەزڵ لە ستۆدیۆیەکی وێنەگریی کاردەکا، بەڵام جارێ دڵنیانین. رەفیق، هەر پاش ئەوە، یەکسەر هاتبوو بۆ دووکانی (ئوستاد) و کە منی لەوێ دی، ئەوەی گێڕایەوە بۆم، دەستبەجێ بەپەلە چووم بۆ لای هەژار لە ستۆدیۆی(سەباح) و پێمگوت تازووە راکە و خۆت بشارەوە. ئەویش دەستبەجێ لەبەرچاوی خۆم دووکانەکەی داخست و رۆیی. چووبوو، جەلال بێتووشی و براکەی لەمە ئاگاداردبوو. پاشان بە یارمەتیی پارتی؛ رایکردە کەرکووک، کە پۆلیس هاتبوونە دووکانەکەی؛ هەژاریان دەستنەکەوتبوو.
شایانی باسە، هەژارم لە ساڵی 1952دا ناسی بەهۆی مام جەلالەوە؛ پاش ئەوەی هەژار نووسینەکانی منی خوێندبووەوە، ویستبووی بمبینێ، مام جەلال منی برد بۆ شوێنی کارەکەی کە نێوی خۆی کردبووە (عەزیز قادر)و، لەوەوە ناسیاویمان لەگەڵ یەک زۆر خۆش بوو. هەژار هۆزانێکی هەڵکەوتوو، قسەخۆش و گاڵتەزانێکی پلەیەک بوو. هەژارم ناساند بە ئوستاد (بەشیر موشیر) و بە هێندەک لەو دۆست و هاوڕێیانەی کە دەمزانی نهێنی نادرکێنن و، کە پێویستیشی بە یارمەتی پارەبووایە برایەتیم دەکرد. کە لە بەغداشەوە چوو بۆ شەقڵاوە بۆ حەسانەوە

و هاتنــەوە ســەرخۆ لــە نەخۆشــییەکەی کــە ســیل بــوو، تاکەکەســێک کــە یارمەتیــدا و بــردی بــۆ وێســتگەی شــەمەندەفەری بەغــدا و بەڕێیکــرد ئــەز بــووم، کــە ئەویــش لــە شــەقڵاوەوە هەڵبەســتێکی ناردبــوو بــۆم بــۆ سوپاســبژێری ئــەو هەڵوێســتەم. بــەڵام ئــەو هەڵبەســتەی لــە دیوانەکەیــدا چاپنەکــردووە. دوکتــۆر عێزەدیــن مســتەفا ڕەســووڵ لــە نامیلکەکەیدا(ئوســتاد) هەڵبەســتەکەی بەتــەواوی تۆمارکــردووە.

هــەژار، چەنــد تایبەتکارێکــی خراپــی هەبــوو. زۆر ســپڵە و ناســوپاس و پێنــەزان بــوو. تــادەم بڕبــکا پارەپەرەســت و پوولەکــی بــوو. کــە بکەوتایــە قســەکردن لەگەڵــت، ئێــدی هەرخــۆت و خــۆی، وەک مرۆڤــی چــاک دەمانــەوە. تاکەکەســێک کــە لــەدژی قســەی نەکردبــێ؛ ڕەنگــە ڕەحمەتــی مــەلا مســتەفای بارزانــی بــێ. ئــەوەش هــۆی خــۆی هەبــوو. بەشــێکی زۆری قســەکانی کــە لــە (چێشــتی مجێــور)دا نووســیونی دەســتکردن، بــە تایبەتــی ئــەوەی لەبــارەی ڕەفیــق چالاکــەوە نووســیونی. چۆنکــە، وەک لــە ســەرەوە باســمکرد؛ ڕەفیــق بــووە هــۆی ڕزگارکردنــی لــەوەی ڕادەســتبکرێتەوە بــە ئێــران، کەچــی بە"ســیخوڕ" لەقەڵەمیــداوە.

ڕۆژێکیــان بــە ئاپــۆ ئۆســمانم گــوت، تکایــە باپێکــەوە بچیــن بــۆ ســەردانی خالیــد بەگــداش کــە کەســێکی بەنێوبانگــە و دەڵیــن کــوردە و، دانەیــەک لــە نامیلکەکــە (کفــاح الاکــراد) ببەیــن بــۆی و هێنــدەک باســی کــورد بکەیــن لەگەڵــی. ئاپــۆ ئۆســمان هیــچ دەنگــی نەکــرد، بــەڵام کەمێــک مــات بــوو. نەمزانــی کــە پێشــنیازەکەی منــی بــەدڵ نییــە. تکاکــەم دووبــارە کــردەوە. ئەوجــا گوتــی "باشــە، بابچیــن". ماڵــی خالیــد بەگــداش لــە تاخــی کــوردان بــوو. کــە چوویــن دوو پاســەوان لەبــەر دەرگەکــەی بــە تفەنگــەوە وەســتابوون. وادیاربــوو ئاپــۆ ئۆســمانیان دەناســی و، بەکوردیــی قســەیان کــرد لەگەڵــی. ئاپــۆ ئۆســمان منــی وەک"پســمام" (کــوڕی مــام، کــە لــەوێ، ئــەو زاراوەیــە بــاوە) پێناســاندن و، گوتی"هاتوویــن دەمانــەوێ ســەرێکی هــاوڕێ خالیــد بدەیــن". لەوکاتــەدا منداڵەکــەی خالیــد بەگــداش لەبــەر دەرگەکــەدا یاریدەکــرد. پاســەوانەکان بــە عەرەبــی پێیانگــوت کــە بچــێ بەباوکــی بێــژێ، فیســار و فیســارەکەس هاتــوون بــە میوانــی. پــاش ماوەیــەک منداڵەکــە گەڕایــەوە بۆلامــان و گوتی"باوکــم دەبێــژێ لەماڵــەوە نیــم". پاســەوانەکان بــەو قســەیە زۆر ڕەنگیــان تێکچــوو، گوتیــان ئــەوە منداڵــە، دیــارە هــاوڕێ خالیــد لــە مــاڵ نییــە. ئێمــەش هەردووکــمان پێکەنیــن و، ئاپــۆ ئۆســمان

نامیلکەکـەی دایـە دەسـتیان کـە بیدەنـە دەسـت"هاوڕێ خالیـد"و گەڕاینـەوە. ئەوجـا ئاپـۆ ئۆسـمان گوتـی: تەماشـاکە؛ کـە تـۆ گوتـت بابچینـە لای خالیـد بەگـداش، ئەگـەر بمگوتایـە بانەچیـن، لەوانەبـوو وابزانیـت کـە ئـەز دووژمنایەتیـی خالیـد دەکـەم و نامـەوێ تـۆ بیبینیـت". گوتـم: " ئاپـۆ هیـچ زیانێکـمان نەکـردووە. ئەزموونیـک بـوو کـردم". ئاپـۆ ئۆسـمان گوتـی: "کاکـۆ، ئـەو پیـاوە نایـەوێ خـۆی بـە کـوردەوە خەریـک بـکا، بـەڵام کـورد بەکاردەهێنـێ بـۆ پێشخسـتنی کاری خـۆی. لـە هەڵبژاردنەکانـدا هـەر بـە دەنگـی کـورد دەیباتـەوە". گوتـم: "سـوپاس. تێگەیشـتم".

خالیـد بەگـداش و حیزبەکـەی (پارتـی کۆمۆنیسـتی سـووریا) لـەو ڕۆژانـدا، ڕۆژنامەیەکیـان دەردەکـرد بەنێـوی (النـور)ەوە، کـە ببـووە زمانڕەوشـی ناسـیۆنالیزمی عـەرەب و بیـری "یەکێتیـی عـەرەب"و ڕێبـازی ناسریـی. ڕاسـتییەکەی، خالیـد پێیوابـوو، ئەگـەر میـسر و سـووریا یەکیانگـرت، ئـەوا نـاسر ڕێـدەدا بـەوەی کۆمۆنیسـتەکانی میسریـش، وەک کۆمۆنیسـتەکانی سـووریا بـە ئازادیـی بکەونـە کار. بـەڵام کـە یەکێتیـی عەرەب(میـسر و سـووریا) لـە شـوباتی 1958دا پێکهـات، نـاسر حیزبـی کۆمۆنیسـتی سووریاشـی ڕێبەندکـرد. ئەوجـا خالیـد بەگـداش و کۆمۆنیسـتەکانی عیراقیـش و پارتییەکانیـش، لـە سـەردەمی قاسـمدا، بوونـە دووژمنتریـن بـەرە بەرامبـەر نـاسر و یەکێتیـی عـەرەب و کەوتنـە جنێـودان پێـی و، کردنـی بـە نۆکـەری ئەمریـکا و، گەلێـک سـووکایەتیانکرد پێـی. ئەویش"لەجێـی سـندان قوزەڵقورتـی گوتـەوە پێیـان". پارتییەکانیـش زاتییـان پەیـدا کـرد و کەوتنـە باسـی"کوردە بندەسـتەکانی سـووریا". درێـژەی ئـەم باسـەش لـە نامیلکـەی (کـورد و یەکێتیـی عـەرەب)، بڵاوکـراوەی کاژیـک سـاڵی1961 لـە کوردسـتان و، چاپکردنـەوەی لـە ئەورووپـا سـاڵی1968 دا هەیـە. (ئـەم نامیلکەیـە بـە کوردیـش و بـە عەرەبیـش بڵاوکرایـەوە).

جارەکی دی چوومەوە لوبنان

پـاش چەنـد ڕۆژێـک، جارەکـی دی چوومـەوە لوبنـان، بـەڵام ئەمجـارە بەتەنـێ و بـە تایبەتـی بـۆ سـەردانی یۆسـف مەلـەک، کـە نێونیشـانەکەیم لـە ڕۆشـن خـان وەرگرتبـوو، چەنـد ژمارەیەکـی ڕۆژنامەکەشـیم هـەر لـەلای ڕۆشـن خـان دیتبـوو. دوو

یوسف مەلەك

ساڵیش لەوەبەر، لە بەغدا نامیلکەیەکم لەلای (ئوستاد) بەشیر موشیر دیتبوو، کە یۆسف مەلەک بە عەرەبی لەبارەی کوردستانەوە نووسیبووی. یۆسف مەلەک؛ رۆشنبیرێکی ئاشووری و رۆژنامەوانێکی لوبنانی بوو. عەرەبی و ئینگلیزی بەباشی دەزانی. باوەڕی وابوو؛ تاوەکو کوردستان سەربەخۆ نەبێ، ئاشوورییەکان ناگەنە هیچ مافێک و لەوانەشە لەنێوبچن، یان ببنە کۆچەر و رووبکەنە ئەورووپا و ئەمریکا. یۆسف مەلەک لە بێرووت هەفتەنامەیەکی دەردەکرد بەنێوی (الوجدان)ەوە، بەشێکی بۆ باسی کێشەی کورد و، بەشەکەی دیکەشی بۆ بەرگریکردن لە مافی یۆنانییەکانی قوبرس، کە ئەو دەمە لەلایەن ئینگلیزەکانەوە داگیرکرابوو و، "ماوماو"ەکان، وەک پێشمەرگە، بۆ سەربەخۆیی قوبرس چالاکییان دەنواند. کە چووم بۆ ماڵەکەی لە بێرووت، بەگەرمی بەخێرهاتنمی کرد و، گوتی رۆشن خان بە تەلەفۆن ئاگاداریکردووە کە دەچم بۆ لای و، نامیلکەکەشمی خوێندبووەوە و زۆر بەدڵی بوو. یۆسف مەلەک کەوتبووە تەمەنەوە، بەڵام خاوەنورە و وزەدار هاتەبەر چاوم. لە قسەکردندا لەگەڵی، بۆمدەرکەوت، کە زۆر دژی رامیاریی ئینگلیزەکان بوو بەرامبەر بە کورد، دەیگوت "ئەوی پشت

بــە ئینگلیــز ببەســتێ پشتیدەشــکێ“. ئــەو بەیەکگەیشــتنەمان کــە هەمــووی چەنــد دەمژمیرێــک درێژەیکێشــا، بــووە هــۆی دروســتبوونی دۆســتایەتییەکی خــۆش لەنێوانمانــدا. کــە گەڕامــەوە عێــراق، چەنــد جارێــک، بەهــۆی کچێکــی ئاشــوورییەوە کــە لــە گەڕەکــی بەتاوینــی بەغــدا کاری بەرگدرووێتــی دەکــرد و خزمایەتیــی لەگــەڵ یۆســف مەلــەک هەبــوو، پــارەم دەنــارد بــۆی؛ چۆنکــە پارەنــاردن لــە عێراقــەوە بــۆ دەرەوە لەڕێــی بانکــەوە؛ چاودێرییەکــی توونودتۆڵــی لەســەر بــوو، لەبەرئــەوە دەبــوو بەدەســت بــبرێ. ســەیر ئەوەیــە ئــەو کچــە کــە خــۆی ئاشــووری بــوو، بیــروڕای بەرامبــەر بــە ئاشــوورییەکان بــاش نەبــوو، دەیگوت“کــردەوەی خــراپ و نزمانــە دەنوێنــن و لــە رامیاریشــدا زۆر نەزانــن، پــاش ئــەو هەمــوو خراپەیــەی کــە ئینگلیــزەکان پێیانکــردوون، ئێســتەش ئینگلیــزەکان بــە هەڤاڵعیســاکان(حواریون) دەزانــن“. هــەر جارێکیــش پــارەم بناردایــە بــۆ یۆســف مەلــەک، بــە نامــە لــە گەیشــتنی ”پارەکــە“ منــی ئاگاداردەکــرد. پــاش ماوەیــەک وازی لە(الوجــدان) هێنــا و، رۆژنامەیەکــی دیکــەی بەنێــوی (الحریــە)وە دەرکــرد کــە گەلێــک بابەتــی زۆر گرنگــی لەبــارەی کــورد و کوردســتانەوە بــە عەرەبــی و ئینگلیــزی تێــدا بڵاوکرانــەوە. هــەر ئــەو رۆژەش کــە لــە بێــرووت چاومانبەیەککــەوت، هێنــدەک دەنگوباســم داپێــی لەبــارەی باشــووری کوردســتانەوە، وەک ئــەوەی کــە ”پارتــی دێمۆکراتــی کــورد“ بــووە بــە ”پارتــی دێمۆکراتــی یەکگرتــووی کوردســتان“ وچالاکیــی کورد لــە عێــراق لــە پەرەســەندندایە و، ڤەژیــری نێوخــۆی عێــراق؛ ســەعید قــەزاز کــە کــوردە، کابرایەکــی تۆرانــی کــە نێــوی عومــەر عەلــی یــە، کــردووە بــە ستاندار(متەســەریف) ی ســلێمانی کــە خەڵــک زۆر تــووڕە و بێــزارن لێــی. چەنــد رۆژێــک پــاش گەڕانــەوەم لــە بێرووتــەوە بــۆ دیمەشــق، (الوجــدان) هــات بــۆ رۆشــن خــان و، ئــەو دەنگوباســانەی تێدابــوون.

رۆژێکیــان لەگــەڵ ئاپــۆ ئۆســمان بەڕێــوە بوویــن بــەرەو ماڵــی رۆشــن خــان. کوڕێکــی گەنــج بــە لامانــدا تێپــەڕی و ســڵاوی لــە ئاپــۆ ئۆســمان کــرد. ئاپــۆ ئۆســمانیش منــی پێناســاند. کــە لێــم پرســی نێــوت چییــە؟ گوتی:(حەننــان)، گوتم:“حەننانــی کــێ؟“ گوتــی: ”مەننــان“. حەننانــی کــوڕی مەننــان؛ پرســیاریکرد لێمان کــە دەچیــن بــۆ کــوێ. منیــش هــەروا بــە ســادەیی گوتــم دەچیــن بــۆلای رۆشــن خــان. کوڕەکــە گوتی:“ئــەز ژی تێــم“. کــە ئــەوەی گــوت؛ ئاپــۆ ئۆســمان رەنگــی تێکچــوو. نەمزانــی چییــە، بــەڵام

ڕۆشن بەدرخان و جەمشیدی کوڕی

هەستمکرد بەوەی هەڵەیەکم کردووە کە تێپەڕیوە. کە چووینە ماڵی ڕۆشن خان، جەمشیدی کوڕی و سینەمی کچی لەوێبوون. سینەم کچێکی دەوروبەری 16ـ 17 ساڵان بوو، وریا، ڕووخۆش، هێمن. جەمشیدیش کوڕێکی گەنجی ژیرەک، بەتۆرە(ئەدەب)، بەڵام زۆر تووڕە. هەر چاوی بە کوڕەکە کەوت؛ دەستیکرد بە قیژاندن بە سەریدا و، زۆری نەمابوو، پەلاماری کوڕەکەبدا. ڕۆشن خان دەستبەجێ فریاکەوت و بە جەمشیدی گوت: "بۆ دەرەوە دەی"، جەمشیدی لە ماڵ کردە دەرێ ـ لەو کاتەدا سینەم دەچوو بۆ ناندینەکە چایی بهێنێ بۆمان، ئەز ژی چووم بەدوایدا بۆ ئەوێ و لێمپرسی : ئەرێ ئەوە چییە؟سینەم گوتی:"ئەو کوڕە گەلێک قسەی گەمار(پیس)ی بەدایکم گوتووە کە دایکم ژنێکی ڕەوشتنزمە و .... هتد و ئێستەش پاش ئەو هەموو قسانە هاتووەتە ماڵمان". گوتم:" ببوورە. بەڕاستی نەمزانی. ئەوە گوناهی من بوو کە گوتم دەچین بۆ ماڵی ڕۆشن خان". هەر ئەوەم گوت و چوومە تەنیشت کوڕەکە و بە گوێمدا چرپاند کە هەستێ و لەگەڵم بێ، دەمەوێ قسەیەک بکەم لەگەڵی و، بردم تا دەمی دەرگەی ماڵەکە و گوتم:" کاکۆ خۆت دەزانیت چت کردووە، تکایە ئەم ماڵە بەجێبهێڵە". کوڕەکە

سینەم بەدرخان و هاوژینی و دوو لە خزمەکانی

دەنگی نەکرد و رۆیی. ئەوجا داوای لێبووردنم لە رۆشن خان کرد، بەڵام وێ گۆت: "هیچ خەمناکا. ئەو کوڕە پاش ئەو قسانە کە هاتووەتەماڵم، مانای وایە دەبێژێ درۆیکردووە و بوختانیکردووە. ئەوە بەسە". گوتم "زۆر سوپاس کە ئەو هەڵوێستە دایکانەیەت هەبوو". گوتی: ئەوە ئاشکرایە، ئەگەر وانەبووایە؛ رۆشن نەدەبووم، جەمشید دەبووم. جەمشید هێشتا زارۆکە و دڵی نازکە".

رۆژێکیان لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان لە هۆتێلەکە دانیشتبووم، حەبیب محەممەد کەریم فەیلی، کە لەو سەردەمەدا ئەندامی لیژنەی بەغدای پارتی بوو؛ خۆی کرد بە ژووردا بۆلامان و گوتی؛ دەیەوێ وەک نێردەی کورد لە" فێستیڤاڵی لاوان و خوێندکارەکانی جیهان"دا بەشداریبکا و، پێویستی بە پارەیە. لەو سەردەمەدا،

وەک لەوەبەر گوتم، بەرەی سۆڤیت بە سەرۆکایەتیی خروشۆڤ پرۆپاگەندەی پێکەوەژیانی "سۆسیالیزم و سەرمایەداریی بە ئاشتی"دەکرد و، هەموو ساڵێک ئاهەنگێکی گەورەی لە وڵاتێکی ئەوروپای رۆژهەڵات، یان مۆسکۆ سازدەکرد و، پارتە کۆمۆنیستەکانیش، شاندیان دەنارد بۆ ئەو ئاهەنگە. پارتی کۆمۆنیستی عێراقیش، پاش گەلێک دەمەدەمێ و بە نابەدڵی، یەک دوو ئەندامی پارتیشی دەخستنە ناو شاندەکەوە، چۆنکە سۆڤێت دانی بە پارتی دا نەدەنا، ئەگەرچی پارتی گەلێک پتر و خەستتر لە کۆمۆنیستەکان مۆسکۆ پەرستتر بوو. کە حەبیب ئەوەیگوت؛ ئاپۆ ئۆسمان بەو بەلەنگازییەی خۆیەوە، ویستی، هەرچییەک لە کیسەپارەکەیدا هەبوو، کە شتێکی کەمیش بوو، بیداتێ. دەستمگرت و نەمهێشت و، خۆم هێندەک پارەم بەخشی بە حەبیب، بەڵام حەبیب، دوایی نەچوو بۆ ئەو ئاهەنگە.

ئاپۆ ئۆسمان، هەرچەندە لەبارەی داراییەوە رەوشی باش نەبوو، بەڵام بەرچاوتێر و سەربڵند و هەستبەرزبوو. دەستی لەکەس پاننەدەکردەوە. خۆی و خێزانی، لە تاکە یەک ژووردا دەژیان. هۆشەنگی کوڕی لەو سەردەمەدا تەمەنی 8 ـ 9 ساڵێک دەبوو. لەبەرئەوە، شەوانە هۆشەنگی دەناردەوە بۆ ماڵی خوشکە بە مێردەکەی بۆ نووستن؛ چۆنکە ماڵی خوشکەکەی ژوورێکی زێدەیان هەبوو. ئاپۆ ئۆسمان، هۆشەنگی بە گیانی نیشتمانپەروەریی کوردستانیانە پێگەهاند. هۆشەنگ کوڕی باوکی خۆیەتی.

رۆژێکیان لە دیمەشق، لەگەڵ ئاپۆ ئۆسمان بە باخێکدا پیاسەماندەکرد، شوێنێکی خۆش بوو، چەند کەسێکی دیکەشمان لەگەڵ بوون، بەرێکەوت سەوزاییەک لە نێزیکمانەوەبوو، چەند کەرێک لەوێ دەلەوەڕان. یەکێکمان گوتی؛ باوێنەیەک پێکەوە بگرین؛ منیش گوتم؛"دەبا ئەو کەرانەش لەوێنەکەدا دەربچن". ئاپۆ گوتی: "هەتا ئێستە لەگەڵ سەرۆکی عەرەب وێنەی خۆم نەگرتووە، ئێستە بچم لەگەڵ کەری عەرەب وێنەی خۆم بگرم"؟ زۆر پێکەنین.

لە دیمەشق وێنەیەکی خۆم لە ستۆدیۆیەک گرت بۆ یادگار و، دانەیەکیشم بە دیاری دا بە ئاپۆ ئۆسمان. پەنجا ساڵ دوای ئەوە، هۆشەنگ کۆپییەکی ئەو وێنەیەی خۆمی دایەوە پێم و گوتی:" ئاپۆ ئۆسمان تاوەکو مردن، ئەم وێنەیەی

د.عێزەدین مستەفا رەسووڵ

تـۆی پاراسـت، بـەڵام ئـەوە ئێسـتە بـووە بـە میراتـی باوکـم بـۆ مـن. هـەر کۆپییەکـت دەدەمـێ". راسـتییەکەی نێوانمـان لەگـەڵ ئاپـۆ ئۆسـمان هێنـدە خـۆش بـوو، کـە گەڕامـەوە عێـراق، بەنامـە یەکدیـمان یاددەکـردەوە. پـاش کودەتاکـەی قاسـم کـە بیرخـەرەوەی مامۆسـتایانی کـوردم لـە رادیـۆی بەغـدا خوێنـدەوە کـە لـە وتـاری (بەشـی کـوردی زانسـتگەی بەغـدا لـە 1959دا چـۆن دامـەزرا؛ بەبۆنـەی ئاهەنگـی پەنجـا ساڵەی بەشـی کـوردی لـە زانسـتگەی بەغـدا، پاشـکۆی (رووداو) ژ86، 2009/11/16 دا باسـمکردووە)، ئاپـۆ ئۆسـمان نامەیەکـی ناردبـوو بـۆم و، گوتبـووی دەنگـە خۆشـەکەتم لـە رادیـۆدا بیسـت، هیـوادارم داخوازییـە رەواکانتـان سـەربگرن.

رۆژێکیـان زەبیحـی گوتـی: " بادانەیـەک لـە نامیلکەکە(کفـاح الاکـراد) ببەیـن بـۆ سـەفیری سـۆڤێت لـە دیمەشـق و باسـی کێشـەی کـورد بکەیـن لەگەڵـی، بـەڵام توخـوا تکایـە بـا ئـەو عێزەدین(مسـتەفا رەسـووڵ)ە نەزانـێ". زەبیحـی زۆر رکـی لـە عێزەدیـن بـوو، گەلێـک جنێـوی دەداپێـی و دەیگوت"جەنـاب دڕندەیەکـی خراپـە"، عێزەدینیـش درێخـی نەدەکـرد لێـی. بـە پـرس سـەفارەتخانەی سـۆڤێتمان دۆزییـەوە کـە ئـەو دەمـە لەگـەڵ سـووریا نێوانیـان خـۆش بـوو، گەلێـک چەکـی پێشـکەوتووی دابـووە سـووریا و، تەنانـەت لـەو ماوەیـەدا کـە لـەوێ بـووم، شـەوێکیان چوونـەدەرەوەی خەڵکیـان

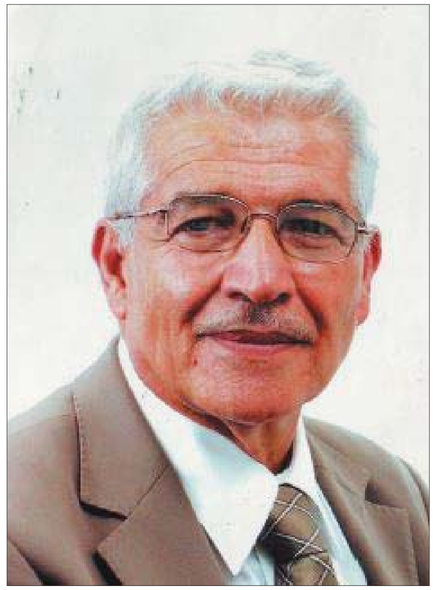

د.جەمشید حەیدەری

ڕێبەندکردو، چەکە دژەفڕۆکەکانیان تاقیکردەوە. کە چووینە سەفارەتخانە؛ وایانزانی بۆ ڤیزە وەرگرتن هاتووین، زەبیحی کە چەند وشەیەک فەرەنسی دەزانی، گوتی "کوردین و پەرتۆکێکمان هێناوە بۆ سەفیر". لەڕێگەشدا بۆ ئەوێ، هێندەک شیرانی و خواردنەوەم کڕی، کە وەک دیاری بیدەم بە سەفیر. گوتیان:"سەفیر سەفەری کردووە"، بەڵام"لێپرسراوی ڕۆشنبیری" کە عەرەبییەکی باشی دەزانی پێشوازیکرد لێمان و دیارییەکە و نامیلکەکەی بە سوپاسەوە وەرگرت و گوتی: دەینێرم بۆ (نامەخانەی لینین) لە مۆسکۆ. قسەکەشی ڕاستدەرچوو. پاش هەرەسهێنانی ڕژێمی سۆڤێت و فەرهودکردنی نامەخانەکە و سووتاندن و دڕاندنی هەزاران پەرتۆک لەلایەن کەسانی مێشکپووت و گورگخووەوە، د.جەمشید حەیدەری کە ئەو دەمە بۆ خوێندن لە مۆسکۆ دەژیا، هەلهەڵکەوتبوو بۆی، هێندەک لەو پەرتۆکە کەمدەستکەوتانەی کە سەر بە کوردن، لە نەمان ڕزگارکردبوو، یەکێک لەوانە (کفاح الاکراد)بوو کە لە چاکەی خۆی ناردبووی بۆم، دوالاپەڕەی نامیلکەکە دڕێندرابوو. لێرەدا وێنەیەکی بەرگەکە و پێشکێشییەکەی ئەو نامیلکەیە بەرچاو دەکەون. نازانم، ئەوڕۆ دانەیەک لەو پەرتۆکە دەستدەکەوێ یان نا؟ ئەگەر کەسێک دانەیەکی لاهەبێ پێمبفرۆشێ زۆر سوپاسی دەکەم. پاش

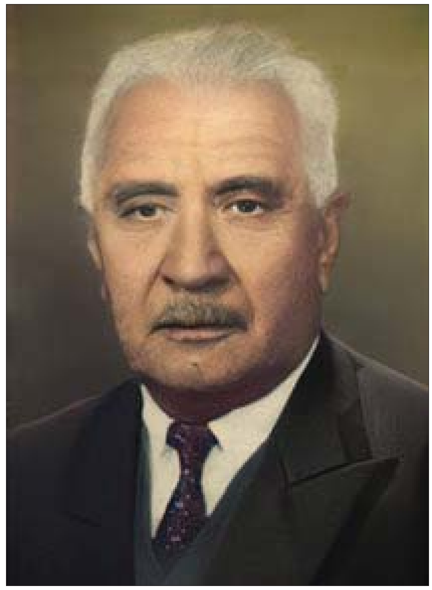

ڕەفیق حیلمی

مـاوەی مانگێـک پتر،سـەفەرەکەم بـۆ سـووریا و لوبنـان بـەرەو تەواوبـوون دەچـوو. چۆنکـە لـە9 ی ئەیلوولـدا قوتابخانـەکان دەکرانـەوە و، ئـەز ژی پێویسـت بـوو بگەمـەوە کەرکـووک. هێشـتا چەنـد ڕۆژێکـی مابـوو کـە کەوتمـەڕێ. ناميلکەکـە، چۆنکـە بـە قـەوارەی گیرفـان چاپکرابـوو، دوودانـەم، هـەر یەکـەی لەنێـو تاکێکـی پێڵاوەکەمـدا بـە نوشـتاوەیی و لەژێـر بـەری پێمـدا لەگـەڵ یـەک دانـە هەفتەنامـەی (الوجـدان) بردنـەوە بـۆ عێـراق. دانەیەکـی ناميلکەکـەم دا بـە مامۆسـتا ڕەفیـق حیلمـی کـە نێـوی لـە ناميلکەکـەدا وەک پـەروەردەکار و ڕامیـار و دامەزرێنـەری (حیزبـی هیـوا) هاتبـوو. کـە گەیشـتمەوە بەغـدا، لـە دووکانـی (ئوسـتاد) بەشـیر موشـیر لەنێـو کـورددا دەنـگ بڵاوبـوەوە، کـە کابرایەکـی سـەر بەحکوومـەت گوتوویەتـی؛ ناميلکەیـەک لـە لوبنـان چاپکـراوە و دانەیەکـی نێـردراوە بـۆ سـەعید قـەزاز و، ناميلکەکـە لـە دژی عێراقـە و بـە دڵـی جەمـال عەبدولنـاسری "ئاژاوەگێـڕ" نـووسراوە. ئەحمـەدی عەزیزئاغـا (باوکـی نـەژادی کۆنـە مۆسـکۆڤیچ کـە دوایـی بووبـە "پارتـی")، پیـاوی سـەعید قـەزاز بـوو، لـە دووکانـی (ئوسـتاد) و لەبەردەمـی خەڵـک و خۆمـدا گوتـی: " سـەعیدبەگ(قەزاز)دەڵێ ئـەو ناميلکەیـە، یـان ڕەفیـق حیلمـی خـۆی نووسـیویێتی، یـان بـە فیتـی وی نـووسراوە. ئـەم کابرایـە (ڕەفیـق حیلمـی) ڕەحـەت دانانیشـێ، هـەر خەریکـی ئاژاوەنانەوەیـە".

بـە دزییـەوە (ئوستاد)بەشـیر موشـیرم تێگەیانـد کـە مـن نووسـیومە و پێمگـوت کـە ئەویـش تکایـە کارێـک بـکا سـەر لـە دارودەسـتەی حکوومـەت تێکبـدا و، بڵـێ کوردێـک کـە لـە زانسـتگەی ئەزهـەری میـسر دەرچـووە نووسـیویێتی. بەڕەحمەتبـێ نەجمەدیـن عەونی(بـرای محەممـەد عەلـی عەونـی و مامـی دوڕڕییـە خـان) کـە وەڵاتینامـەی میـسری هەبـوو، لـە بەغـدا وەک هەندازیـار کاریدەکـرد و زۆر ناسرابـوو، گوتـم، لـە مامۆسـتا رەفیـق حیلمـی ئـەو نامیلکەیـە وەربگـرە و بزانـە کـە مـن نووسـیومە، بـەڵام تکایـە تۆیـش هـەروەک (ئوسـتاد) بڵـێ لـە میـسر نـووسراوە و، لـە لوبنـان چاپکـراوە، قسـەی تـۆ زۆرتـر دەچێتـە دڵـەوە، چۆنکـە خـۆت کوردێکـی ناسراویـت و وڵاتینامـەی میـسرت هەیـە. نێوانـم لەگـەڵ نەجمەدیـن عەونـی زۆر خـۆش بـوو. ئەویـش نێوانـی لەگـەڵ بنەماڵـەی بەدرخـان و گەلێـک لـە کوردانـی سـووریا و ئەوروپـا خـۆش بـوو. کـە چوومـەوە سـلێمانی بـۆ چەنـد رۆژێکـی کـەم، دانەکـەی دیکـەم دا بـە هاوڕێـی منداڵـی و قوتابخانـەم شـێخ ئەحمـەد نەقیـب. ئەحمـەد، سـاڵانێکیش دوای ئـەوە دەیگوت"بـە نامیلکەکـەی تـۆ ئەندامـمان بـۆ پارتـی پەیـدا دەکـرد". هاوڕێیەتیـم لەگـەڵ شـێخ ئەحمـەد بـووە هـۆی ئـەوەی پێشـنیازی ئـەوە بـکا؛ پێکـەوە سـەردانێکی شـێخ مەحمـوود بکەیـن لـە گونـدی داریکەلـی کـە سـاڵانی سـاڵ بـوو دەستبەسـەر کرابـوو لـەوێ. بەختـم هێنـای و ماوەیەکـی کـورت، بـەر لـەوەی شـێخ مەحمـوود، بەشـێوەیەکی چاوەڕواننەکـراو کۆچیدواییبـکا، چووینـە سـەردانی (لەوبارەشـەوە وتارێکـم نووسـیوە لەژێـر ئـەم سەرنێوەدا:"پاشـنیوەڕۆیەک لـە خزمـەت کۆنەشـای کوردسـتان شـێخ مەحمـوودی نەمـردا" ـ سـەرچاوەکانی پێشـوو).

رۆژێکیـان لـە کەرکـووک لـە مانگـی ئۆکتۆبـەردا، بەیانییەکـی زوو، کـە لـە ماڵـەوە دەچـووم بـۆ قوتابخانـە، گوێـم لـە هەواڵـی رادیۆیەکـی عەرەبـی بـوو کـە لـە دووکانێکـدا بەدەنگێکـی بـەرز کرابـووەوە و، باسـی شـەڕوپەلاماردانی دەکـرد بـۆ سـەر میـسر. کـە چوومـە قوتابخانـە، مامۆسـتاکان گوتیـان؛ بەریتانیـا و فەرەنسـا و ئیسرائیـل پێکـەوە پەلامـاری میسریـان داوە لـە تۆڵەکردنـەوەی ئـەوەدا کـە نـاسر کەنـداوی سوێسـی کـردووە بەهیخۆیی(موڵـک)ی میـسر، دوایـی دەرکـەوت بـۆم کـە جەمـال عەبدولنـاسر سـەرکردەیەتیی (بەربەرەکانیـی گەلێر-المقاومـە الشـعبیة) دەکا دژی دەسـتدرێژکەر و، لـە رادیـۆدا گوێملێبـوو گوتی:هـل نستسـلم؟-ئایا خۆمـان بدەیـن بەدەسـتەوە؟ لا،

لـن نستسـلم. سـنقاتل، سـنقاتل -نەخێـر، دەجەنگیـن، دەجەنگیـن...). دەسـتدرێژیی ئـەم سـێ دەوڵەتـە بـۆ سـەر میـسر، منـی زۆر بێـزار و خەفەتبارکـرد و لەنێـو مامۆسـتاکان و قوتابییـەکان و خەڵکـدا و بـە ئاشـکرا لـە دژی ئـەو پەلامـارە ناڕەوایـە کەوتمـە قسـەکردن، کەدوایـی بـووە یەکێـک لـە هۆیەکانـی ڕەهەندەکردنـم بـە "فەرمانـی بەڕێوەبەرێتـی" لـە کەرکووکـەوە بـۆ زوبێر(بـەسرە) کـە باسـی ئەمـەم لـە پێشگۆتنی"وشـەنامەکی ئیتیمۆلۆژیـای زمانـی کـوردی"دا کـردووە، (تەماشـای ماڵپـەڕی www.kncsite.com، هەروەهـا ماڵپـەڕی هەفتەنامـەی (میدیـا) و ماڵپـەڕی www.kurdbun.com، بکـە). شـایەنی باسـە، ئـەم سـێدەوڵەتە دەسـتدرێژکەرە، لـە ئەنجامـی نەگونجانـی بەرژەوەندییـان لەگـەڵ سـۆڤێت و ئەمەریـکا، پاشەکشـەیان کـرد و سەرشـۆڕیی مایـەوە بۆیـان. لـە بەهـاری 1957دا؛ کـە هێشـتا لـە کەرکـووک بـووم، نامەیـەک لـە (ئوسـتاد)ەوە هـات بـۆم بـۆ چـاک و چۆنـی و، لەنێـو سـڵاوی دۆسـتان و ناسـیاواندا، باسـی ئـەوەش کرابـوو کـە "مامـی دوڕڕییـە" (مەبەسـت لـە نەجمەدیـن عەونی)بـوو، زۆر حـەز بەبینینـم دەکا. لـەوە تێگەیشـتم کـە شـتێک هەیـە، چۆنکـە لەوەپێـش لـە بـارەی نامیلکەکەمـەوە قسـەمکردبوو لەگەڵـی و، دەمزانـی کـە نەجمەدیـن لـە سـەفارەتخانەی میـسر ناسـیاوی هـەن. چـووم بـۆ بەغـدا و چـاوم بـە نەجمەدیـن عەونـی کـەوت. گوتی"چـاوی بـە سـەفیری میـسر کەوتـووە و سـەفیر پێیگوتـووە کـە سـەرۆک نـاسر لـە چەنـد لایەکـەوە نامیلکەکـەی پێگەیشـتووە و، پێیڕاگەیێنـدراوە کـە ئـەو کەسـەی نووسـیوێتی کێیـە و، تۆیش(نەجمەدین)خـۆت کوردیـت و پێوەندیـت بـە کوردەکانـەوە هەیـە و، دیـارە نووسـەری نامیلکەکـە کـە نێـوی ئەمەیـە دەناسـیت و، تکایـە بێژەپێـی؛ ئایـا ئامادەیـە چاوێکـی بکـەوێ پێـم. ئەگـەر رازیبـوو، ئـەوا لەگـەڵ خـۆت بیهێنـە ئێـرە و، کارێـک بکـە کـەس پێنەزانـێ". کـە نەجمەدیـن ئەمـەی گـوت، گوتـم:" سـەفیر دەیـەوێ لـەو چاوپێکەوتنـەدا باسـی چیبکەیـن". گوتـی: "نازانـم، چۆنکـە ئـەو نەیدەزانـی کـە دەتـەوی چـاوت پێیبکـەوێ و، منیش(نەجمەدیـن) پرسـیارمنەکردلێی، بـەڵام، دیـارە لەبـارەی نامیلکەکەوەیـە". گوتـم رازیـم بچـم بـۆ لای، بـەڵام چـۆن؟ گوتـی: "دەبـێ کاتێـك دابنێیـن کـە بـۆ هەرسـێکمان دەستبدا. ئـەو دەمـە تـۆ دێیـت بۆ مـاڵ بـۆ لام، دەرگـەی پشـتی گەراجـی ئۆتۆمۆبیلەکەم لەسـەر حەوشـی ماڵەکەمـە و لەنێـو حەوشـەکەوە دەچیتـە نێـو گەراجەکـەوە

و سـواری ئۆتۆمۆبیلەکـە دەبیـت و جلـک و چاویلکـەت بەجۆرێـک دەگۆڕیـن کـە نەناسرێیتـەوە و لەوێـش بەپەلـە دادەبەزیـن، هەمـوو کاتێکیـش چاودێـر لەبـەر دەرگـەی سـەفارەتدا نیـن. خەڵکێکـی زۆریـش دەچـن داوای ڤیـزە دەکـەن بـۆ سـەفەر بـۆ میـسر. واشـمەزانە ئەوانـەی سیخوڕیی بـۆ ئـەم عێراقـە دەکـەن زۆر بەوەفابـن بـۆی، سـیخوڕ وەفـای بـۆ کـەس نییـە". بـە کورتـی؛ لەگـەڵ نەجمەدیـن چـووم بـۆ لای سـەفیر. سـەفیر زۆر بەگەرمـی بەپیرمـەوە هـات و پـاش چـاک و چۆنـی، نەجمەدیـن عەونـی گەلێـک بەباشـی منـی بەسـەفیر ناسـاند. ئەوجـا سـەفیر بـە روویەکـی خۆشـەوە گوتـی:" سـەرۆک نووسـینەکەتی زۆر بـە دڵـەو سـڵاو دەکا لێـت و زۆر پێیخۆشـە کـە نەوەکانـی سەرگەورەمان(قائدنا)سـەلاحەدین ئەییووبیـی، ڕۆڵـی باپیـرە گەورەیـان بگێڕنـەوەو، بەربەرەکانێـی داگیرکەرانـی ئەوروپایـی ئـەم ڕۆژهەڵاتـە بندەسـتە بکـەن و، حەزیـش دەکا بزانـێ داخوازیـی بـرا کوردەکانمـان لـە شـۆرش و بزووتنـەوەی پێشـکەوتنخوازانەی عـەرەب چییـە؛ تاکـو هاوکارییەکـی ڕێکوپێـک لـە نێوانـی عـەرەب و کـورددا دروسـتببێ". منیـش، پـاش سوپاسـکردن و، باسـێکی بزووتنـەوەی ئازادیخوازانـەی کوردایەتـی و، ڕۆڵـی دەوڵەتەگەورەکانـی ڕۆژئـاوا، بەتایبەتـی بەریتانیـا و فەرەنسـا، لـە دابەشـکردنی کوردسـتاندا و، بێبەشـکردنی کـورد لـە دەوڵەتـی سـەربەخۆی خـۆی، گوتـم سـەربەخۆیی کوردسـتان هیـچ زیانێـک ناگەیێنـێ بـە عـەرەب، بەڵکـو دەبێتـە پشـتگیر و پەنـای عـەرەب". سـەرنجم دا، لـە کاتـی قسـەکردنمدا، سـەفیر چـاوی بڕیبـووە چـاوم و، زۆر بـە هۆشـیارییەوە گوێـی لـە قسـەکانم دەگـرت، بـێ ئـەوەی پێمببـڕێ. کـە هاتەقسـە گوتـی:" بـۆ نەهێشـتنی ئـەم بارودۆخـە ناخۆشـەی کـە خـۆی بەسـەر عـەرەب و کـوردا سـەپاندووە، هاوکاریـی هـەردوو گەلەکـە پێویسـتە، بـەڵام وەک دەسـتپێکی ئـەو هاوکارییـە، دەبـێ بزانـرێ برایانـی کـورد داخوازییـان، وەک هەنـگاوی یەکـەم چییـە". لەوەرامـدا گوتـم:" ئـەز بەتەنـێ نیـم و، ناتوانـم لەخۆمـەوە قسـە بکـەم، دەبـێ پـرس بـە هاوبیرانـم بکـەم، چۆنکـە کـە مامۆسـتا نەجمەدیـن داوایکـرد لێـم لـە کوردسـتانەوە بێـم بـۆ بەغـدا، نەمزانـی بـۆ ئـەم بەیەکگەیشـتنەیە، تاوەکـو پرسـێک بـە هاوبیرانـم بکـەم، لەبەرئـەوە تـکای دەرفەتێـک دەکـەم تاوەکـو بچمـەوە کوردسـتان و، کـە جارێکـی دی هاتمـەوە، چاوەڕوانیـی خۆمـان لـە سـەرۆک عەبدولنـاسر و بزووتنـەوەی عەرەبایەتـی بـە سـەرۆکایەتیی عەبدولنـاسر، بەبەڕێزتـان دەگەیێنـم". گوتـی:" زۆر

ئەحمەد هەردی

زۆر باشە“ و، دۆستانە هەردووکمانی بەڕێکرد. لەگەڕانەوەمدا بۆ کوردستان، زۆر بەپەلە لەگەڵ ئەو برادەرانەی ببووینە هاوبیری یەک و ڕەخنەمان لە سیاسەتی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دەگرت و، سۆسیالیزممان بە ئازادی و یەکسانیی مرۆڤ دەزانی، نەک بە دیکتاتۆرێتیی پرۆلیتاریا؛ بێ ئەوەی هیچ پێوەندییەکی حیزبایەتی هەبێ لەنێوانماندا، باسێکی ئەم چاوپێکەوتنەم کرد. یەکێک لەوانە مامۆستا فایەق عارف بوو کە ئێستە لە ژیاندا ماوە، تەمەنی درێژبێ. خۆم زۆر حەزم بەوە دەکرد کە یەکێک لە داخوازییەکانمان دانانی بەرنامەیەکی ڕۆژانەبێ بە زمانی کوردی لە ڕادیۆی قاهیرەدا کە هەموویان پێیانباش بوو، مامۆستا ئەحمەد هەردی نەبێ، کە دەیگوت:“ ئەو ڕادیۆیە چ سووتێک بە کورد دەگەیێنێ کە ئەو باسی سیاسەتی دەرەوەی خۆی بکا بە زمانی کوردی، خۆ ئینگلیزەکانیش کاتی خۆی لە حەیفا(ڕادیۆی کوردستان)یان دانابوو کە کاریان بە کورد نەما، دایانخست“. گوتم:“ ئەو قسەیە زۆر ڕاستە؛ بەڵام ئەمە ئەگەر بیکەن، ئەوە دانپێدانانێکە بەوەدا کە کوردیش هەن و زمانی کوردیش هەیە“. پاشان، ئەحمەد هەردی گوتی:“ باشە بابزانین“. هەردی لەوسەردەمەدا، پاش وازهێنانی لە بیری کۆمۆنیستێتی، هەستی

بــە ناهومێدییەکــی گــەورە دەکــرد، کــە لــە هۆنراوەکەیدا"شۆرشــی نائومێــدی":
بەسەرسـامی لەسـەر لووتکـەی بڵنـدی گەنجـی وەسـتاوم* شریتـی عەمـری رابـوردووم وەکـو خـەو دێتەبەرچـاوم" بەجوانـی دەردەکـەوێ. بـەڵام کـە پـاش چەنـد سـاڵێکیکەم کەوتـە نێـو بیـری کاژیکـەوە، هیـوای تازەبـووەوە، یـادی زیندووبـێ.

زۆربــەی زۆری ئــەو برادەرانــە گوتیــان؛ پێویســتە نوێنــەری کۆمــاری میــسر لــە نەتەوەیەکگرتووەکانــدا باســی دۆزی کــورد بهێنێتــە بەربــاس و، زانســتگەی قاهیــرە خوێنــدکاری کــورد وەربگــرێ و، زمــان و وێــژە و مێــژووی کــورد لــەو زانســتگەیەدا بخوێنــدرێ. لەســەر نەخشــەی دەوڵەتــە عەرەبــەکان، کوردســتانی عێــراق و ســووریا؛ وەک هەرێــم (ئیقلیم)ێــک پێشــانبدرێ.

پــاش ئــەوە چوومــەوە بەغــدا و داخوازییــەکان کــە بەعەرەبــی دامڕشــتبوون، دامــە دەســت نەجمەدیــن عەونــی، ئەویــش دابوویــە دەســت ســەفیر و، ماوەیەکــی پێچــوو نەجمەدیــن عەونــی هەواڵــی نــاردەوە بــۆم کــە زۆر حــەز بەبینینــم دەکا. چوومــەوە بەغــدا و، هــەر بەشــێوەی پێشــوو منــی بــردەوە لای ســەفیر. ســەفیر زۆر گــەرم، وەک جــاری یەکــەم، بەخێرهاتنمــی کــرد، پــاش گەیاندنــی ســڵاو و رێــزی نــاسر بــۆ گەلــی کــوردی بــرا و رەوایەتیــی داخوازییەکانیــان؛ گوتــی:" گەلێــک حــەز و ئــارەزوو هــەن کــە بەجــێ و رەوان، بــەڵام هاتنەدییــان بەدەســت خاوەنحــەز و ئــارەزوودار نییــە، بەڵکــو هەرەوەزیــی و کات و چاوەڕوانیــی دەوێ. دانانــی بەرنامەیــەک بــە زمانــی کــوردی بــۆ رادیــۆی قاهیــرە، هەرچەنــدە پێویســتی بــە ســتافێکی تایبەتــی و مرۆڤــی شــارەزا و بودجەیەکــی بــاش هەیــە، بــەڵام لەکــردن دێ. خوێندنــی مێــژووی کــورد و چاپکردنــی ئــەو پەرتۆکانــەی لەبــارەی کــوردەوە نــووسراون؛ وەک (شــەرەفنامە) کــە زانــای کۆچکــردووی کــوردی میسریــی محەممــەد عەلــی عەونــی، بــرای مامۆســتا نەجمەدیــن کردوویەتــی بــە عەرەبــی، کارێکــن لەکــردن دێــن. وەرگرتنــی خوێنــدکاری کــورد لــە زانســتگەکانی میــسر بەسەرســەر. بــەڵام نەخشەدروســتکردن و هێنانەپێشــەوەی دۆزی کــورد لــە کۆڕەکانــی کۆمەڵــەی نەتەوەیەکگرتووەکانــدا، هەرچەنــدە کارێکــی رەوایــە، بــەڵام لــەم رۆژەدا، کارێــک نییــە کــە بەکەڵکــی هەردوولامــان بــێ، بەڵکــو زیانیشــی پــترە. ئەوەتــا نــووری ســەعید باســی مەلامســتەفای بارزانــی دەکا و، مەترســی کــورد دەخاتــە مێشــکی عەرەبــەوە کــە گوایــە ســۆڤێت مەشــق بــە مەلامســتەفا و

بارزانییـه هەڵاتـووەکان دەکا، بۆئـەوەی بیاننێرێتـەوە بـۆ عێـراق؛ تاکـو عێـراق بڕووخێنـن (سـەرنج: لـە زسـتانی1956دا، نـووری سـەعید لـە وتارێکـی رادیۆییـدا، رەخنـەی لـە سیاسـەتی نـاسر گـرت و، باسـی ئـەوەی کـرد کـە سـۆڤێت مەشـق بـە مەلامسـتەفا و بارزانییـەکان دەکا، بـۆ ناردنەوەیـان بـۆ عێـراق و، هەڕەشـەی ئـەوەی کـرد کـە عێـراق قەڵایەکـە ناگیرێـت و بـە عەرەبـی گوتـی: "دار السـيد مأمونە-ماڵـی ئاغـا پارێزراوە)کـە دەرکەوت"ماڵـی ئاغا"بەترێـک بەندبـوو ـ ج ـ نەبـەز) لەنێـو جەمـاوەری عەرەبـدا خەڵکـی تێنەگەیشـتوو هێشـتا زۆرن. دەبـێ وریابیـن. ئەوەتـە لەلایەکەوە،"الاخـوان المسـلمين-برا موسـوڵمانەکان" هەوڵـی کوشـتنی سـەرۆک ناسریـان دا و لەلایەکـی دیکـەوە سـەرکردە کۆنەپەرسـتە عەرەبـەکان و، بـەرەی پەیمانـی بەغـدا هەمـوو لـە دژمانـن...[سـەرنج: براموسـوڵمانەکان، لەسـاڵی 1954دا هەوڵـی کوشـتنی ناسریـان دا، بـەڵام سـەری نەگـرت، ئەویـش هێندێکـی لـەوان لەسـێدارە دان، لەوانـە سـەیید قوتـب].

کـە قسـەکانی تەواوکـرد، گوتـم ئـەوەی بەرێزتـان فەرمووتـان، قسـەی مرۆڤـی لـە رامیاریـدا شـارەزا و ئـاگادار لـە رووداوەکانـی جیهانە. راسـتە، هیچ شـتێک بـە ئاواتخوازیی نایەتـە دی و پێویسـتی بـە خەباتـی شـێلگیر و خۆڕاگرییـە، وەک هەڵبەسـتوانی گـەورەی میـسر، ئەحمـەد شـەوقی، کـە ئەویـش کـورد بـوو؛ دەبێـژێ:

وما نيل المطالب بالتمنى ولكن تؤخذ الدنيا غلابا

(دەستکەوتنی خواستەکان بەئاواتخواستن نایەتەدی، بەڵکو ئەم جیهانە بەخەبات دەبرێتەوە).

بـەڵام هەمـوو دەسـتکەوتێکی گـەورە و پیرۆزیـش، هـەر بـە هیـوا و ئارەزوویـەک دەسـتپێکردووە و کەوتووەتـەڕێ و، لـە ئەنجامـی تێکۆشـینەوە، زوو، یـان درەنـگ سـەریگرتووە و، پەندێکـی پێشـینیانی کوردیـی هەیـە دەبێـژێ: "بـرا لـە پشـت برابـێ، مەگـەر قـەزا لـەلای خـودا بێـت"، کـە ماناکـەی بەعەرەبـی ئەمەیـە. تکایـە سـڵاو و رێزمـان بگەیەنـە بـە سـەرۆک نـاسر و دەزانیـن کـە ئـەو ئامانجـەی ئـەو خسـتوویەتە سەرشـانی خـۆی زۆر قورسـە، بـەڵام" ماضـاع حـق ورائـە مطالب-هیـچ مافێـک ون نابـێ،

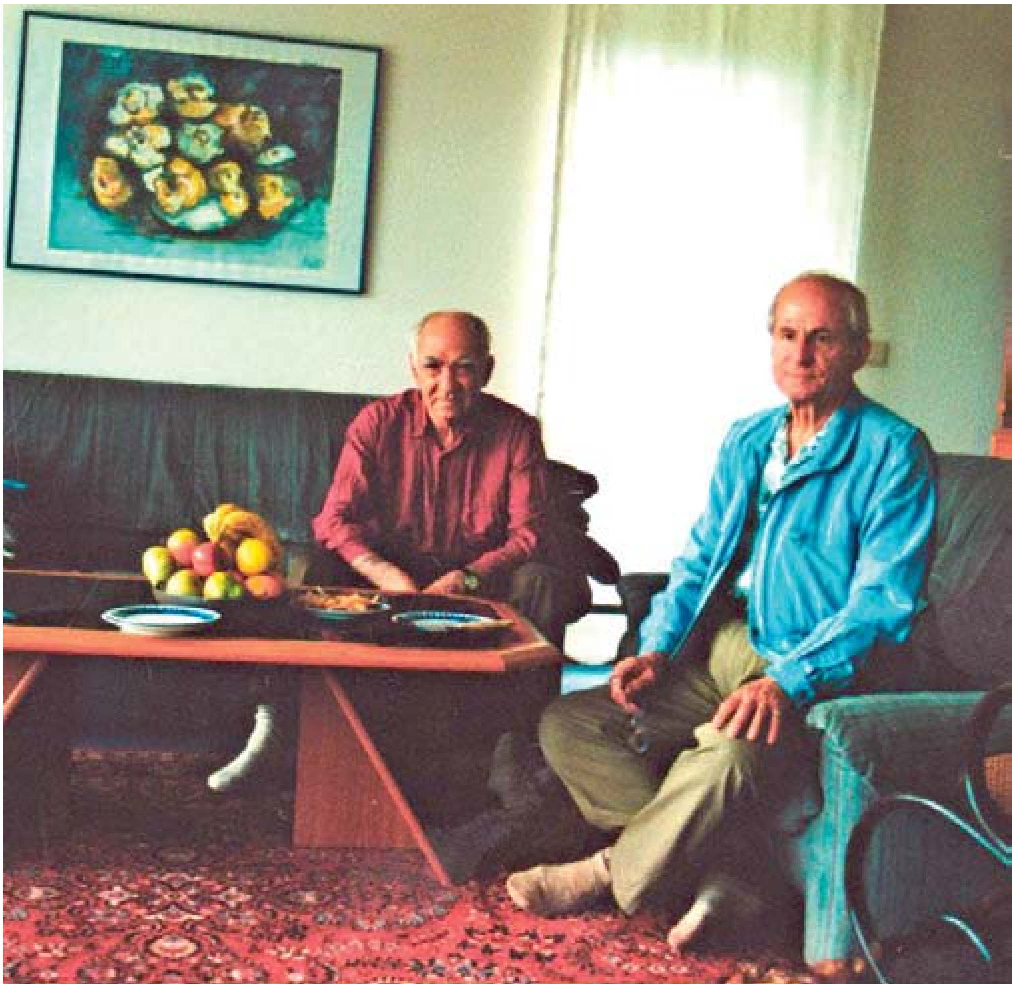

جەمال نەبەز و (یۆسف زەند، یەکێك لە وێژەرانی پرۆگرامیی رادیۆی کوردیی قاهیرە)

ئەگـەر داواکەرێکـی لەپشـت بـێ). ئێمـەش دەبـێ بـۆ ئامانجـی هاوبەشـمان خەبـات بکەیـن...". هەسـتم بەوەکـرد کـە قسـەکانمی زۆر بـەدڵ بـوو. دوایـی گوتـی:" کـە بەرنامـەی رادیـۆ دامـەزرا، پێویسـتمان بـە کەسـانێک دەبـێ کـە زمانـی کوردی بـاش بزانن و، دەبـێ دڵنیابیـن لـەوەی ئـەو کەسـانە هیـچ جـۆرە پێوەندییەکیـان بـە رژێمەکانـی عێـراق و ئێـران و ترکیـا و،"ئیسـتیعمار"ەوە نییـە. بەڕێوەبـەری بەرنامەکـەش، دەبـێ کوردێکـی میـسری بـێ". لەمـەدا نەجمەدیـن عەونـی گوتـی: مامۆسـتا عومـەر وەجـدی زانایەکـی گـەورەی کـوردی میسرییـە و کوردییەکـی بـاش دەزانـێ و بەڕێوەبـەری (رواق الاکـراد)ە لـە ئەزهـەر، لـە زانسـتگەی قاهیـرەش خوێندکارانـی کـورد هـەن کـە عومـەر

وەجـدی دەیانناسـێ و، دەتوانـێ چەنـد کەسـێک لەنێوانیانـدا بـۆ ئـەوە هەڵبژێـرێ".
شـایەنی باسـە، ئـەو سـەردەمە (رواق الاکراد)کەکاتـی خـۆی سـەلاحەدینی ئەیووبـی دایمەزراندبـوو، هێشـتا مابـوو. ئەنـوەر سـادات(1918ـ 1981) کـە نانخـۆری شـای ئێـران و یەکێـک بـوو لـە دەڵاڵەکانـی نێـوان سـەددام و حەمـەرەزا شـا؛ بـۆ بەسـتنی پەیمانـی جەزائیـر لـە 6 ی مارتـی 1975دا. ئـەو(رواق)ەی داخسـت.
کـە گەڕامـەوە کوردسـتان، قسـەکانم وەک خـۆی گەیانـدە یـەک بەیەکـی ئـەو برادەرانـەی پرسـمکردبوو پێیـان.
لـە سـاڵی1957دا جەمـال عەبدولنـاسر سـەفەرێکی کـرد بـۆ مۆسـکۆ بـۆ قاییمکردنـی پشـتی خـۆی لـە دژی ئیسرائیـل و بـەرەی رۆژاوا و، پـاش گەڕانـەوەی لـە مۆسـکۆ، رادیـۆی قاهیـرە و(صـوت العـرب) هەواڵـی دامەزراندنـی پرۆگرامـی کوردییـان راگەیانـد و، رۆژی دەسـتپێکردنیان دەستنیشـانکرد. پرۆگـرام بـە کوردییەکـی جـوان و بەلێدانـی مارشـی کوردسـتان(ئەی رەقیـب) و سروودی نیشـتمانپەروەرانەی وەک (دەمـی راپەڕیـن) و (ئەمـڕۆژی سـاڵی تازەیـە نـەورۆزە هاتـەوە)، کـە خوێندکارەکانـی ئـەوێ، هەمـوو پێکـەوە دەیانچڕانـد، کەوتـەکار. بەڕاسـتی، نایشـارمەوە کـە رۆژی یەکـەم گوێـم لـە مارشـی کوردسـتان بـوو، هـەردوو چـاوم پڕبـوو لـە فرمێسـکی خۆشـی. ئـای چەنـد خۆشـە تـۆ هەوڵتدابـێ بـۆ گەیشـتنە ئامانجێـک و، هەوڵەکـەت سـەربگرتبێ.
وەک باسـکرا، عومـەر وەجـدی بـووە بەڕێوەبـەری بەرنامەکـە و، چەنـد خوێندکارێکـی زانسـتگەی ئەزهـەر، وەک یۆسـف مـارف مەریوانـی (زەنـد) و هۆشـیار بابـان و محەممـەد شـەیدا و، چەنـد سـاڵێک پـاش ئـەوە، مـەلا عەبدولوەهـاب ئامووەدیـی، بوونـە وێـژەری رادیـۆ. بەرنامـەی کوردیـی رادیـۆی قاهیـرە، زیـڕەی لـە کاربەدەسـتانی عێـراق و ئێـران و تـرک هەسـتاند و، کەوتنـە تاوانبارکردنـی جەمـال عەبدولنـاسر کەگوایـە دەیـەوێ کـورد هانبـدا بـۆ جیابوونـەوە لـەم سـێ دەوڵەتـە. ئێـران ناچارمـا؛ بەشـێکی کوردیـی لـە رادیـۆی تارانـدا بکاتـەوە کـە میدیـای زەندی(کچـی دکتـۆر عەزیـزی زەنـدی کرماشـانی کـە دوایـی بـووە خێزانـی حەسـەن زیـرەک) و شـوکروڵڵای بابـان، دەیانـبرد بەڕێـوە و، وتارەکانـی دژ بـە نـاسر و کۆمۆنیـزم بـوون، بـەڵام وتـاری مێژوویـی و مۆزیکـی کوردیشـی بڵاودەکـردەوە و، بـە کوردییەکـی رەوان دەهاتـە گـۆ. سـەرۆکڤەژیرانی ئێرانیـش بـە رۆژهەڵاتـی کوردسـتاندا گـەڕا و، داوای لـە خەڵکەکـە

کـرد، پێویسـتییەکانی خۆیـان باسـبکەن بـۆی. هێنـدەک نامیلەکـەش بەکـوردی لـە ئێـران چاپکـران کـە باسـیان لـەوە دەکـرد کـە کـورد کۆنتریـن و ڕەسـەنترین ئێرانیـن و، هـەر ئـەوان بـوون کـە یەکەمیـن دەوڵەتـی ئێران(ماد)یـان دامەزرانـدووە. هێنـدەک لـەو چاپکراوانـە دەگەیشـتنە سـلێمانی و، شـەوانە فڕێدەدرانـە نێـو ماڵانـەوە. هـەر لـەو ماوەیـەدا، سـەفیری تـرک لـە قاهیـرە چووبـووە لای جەمـال عەبدولنـاسر و، بەزمانـی حکوومەتەکەیـەوە پێیڕاگەیاندبـوو کـە ئـەو پرۆگرامـە دژ بـە دەوڵەتـی ترکیایـە و دەبـێ ڕابگیـرێ. نـاسر پێیگوتبـوو:" میـسر دەوڵەتێکـی سـەربەخۆیە و، مافـی خۆیەتـی ڕامیاریـی دەرەوەی خـۆی بـە زمانـی کوردیـی، یـان هـەر زمانێکـی دی بڵاوبکاتـەوە. ئەمـەی تـۆش دەبێژیـت دەستخسـتنەکاروباری دەرەوەی میـسرە کـە ئێمـە ڕێگەنادەیـن بـەوە. ئێـوەش ئەگـەر ناڕازیـن لـە ڕامیاریـی دەرەوەی ئێمـە، فەرمـوون بچـن بـە زمانـی کوردیـی بەرنامەیـەک دابنێـن و بەرگریـی لـە ڕامیاریـی خۆتـان بکـەن. پاشـان ئەگـەر ئێـوە کـورد بکـەن بـە دۆسـتی خۆتـان، باشـتر نییـە بـۆ ئێـوە؟"، سـەفیری تـرک گوتبـووی: "لـە ترکیـا کـورد نییـە". جەمـال عەبدولناسریـش پێیگوتبـوو، وەک میسرییـەکان دەڵێن"یاسـلام! (واتـە: سـەیرە،) ئەوجـا کـە کـورد نییـە لـە وڵاتـی ئێـوە، ئێـوە لـە چـی دەترسـن؟"، بەوجـۆرە کۆتایـی بەدانیشـتنەکە هێنابـوو. (سـەرنج: جەمـال عەبدولنـاسر ئـەم قسـەیەی لـەلای ئـەو کەسـانە کردبـوو کـە پـاش کودەتـای قاسـم لـە عێـراق، چووبـوون بـە دوای ڕەحمەتـی مـەلا مسـتەفای بارزانـی دا لـە ئەوروپـای ڕۆژهـەڵات و، لەڕێـی قاهیـرەوە هێنایانـەوە بەغـدا و، لـە قاهیـرە چـوون بـۆ سـەردانی نـاسر. لـەوەدا دەردەکـەوێ کـە نـاسر دانانـی ئـەو ڕادیۆیـەی چەنـد بـە گرنـگ زانیـوە، کـە دانانـی ئـەوەش، لەڕێـی نامیلکەی(کفـاح الاکـراد) و پێوەندیـی منـەوە هاتـە کایـەوە). هەرچـی عێراقـە، ئـەوا پـتر لـە ئێـران و ڕژێمـی تـرک، زەندەقـی چووبـوو. ڕادیـۆی بەغـدا ئـەم هەنـگاوەی بـە کەینوبەینێکـی دووژمنانـە بەرامبـەر پەیمانـی بەغـدا دایەقەڵـەم و، بـە هەوڵدانێـک بـۆ هورووژاندنـی کـورد و، هاندانیـان بـۆ جیابوونـەوە. سـەعید قـەزاز لەوکاتـەدا ڤەزیـری نێوخـۆی عێـراق و کاربەدەسـتێکی زۆر دەسترۆیشـتووی دەوڵـەت بـوو، بـە پەلەپـڕووزێ خـۆی گەیانـدە کوردسـتان و، ڕۆژێـک لـە سـلێمانی بیسـتم کـە هاتـووە و، چووەتـە نێوبـازاڕ و لـە دووکانێـک وێنەیەکـی جەمـال عەبدولنـاسری بـە هەڵواسراوەیـی دیـوە و، بەکابـرای گوتـووە:

"ئەمە ئێستە لەجیاتی وێنەی مەلامستەفای بارزانییە؟"، ئەویش پێیگوتووە" بۆچی قوربان جەنابت حەزدەکەیت وێنەی مەلامستەفا هەڵواسم؟"، سەعید قەزاز وەرامی نەداوەتەوە و رۆیشتووە.

بەم شێوەیە، کورد رێزێکی لەنێو دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستاندا پەیدا کرد. چۆنکە، لە ژمارەیەکی کەم دۆست و برادەرنەبێ، کە دەیانزانی شتەکە چۆن هاتووەتە کایە، خەڵک وایاندەزانی ئەمە هەر لەبنچینەوە، نەخشەیەکی جەمال عەبدولناسر خۆیەتی؛ بۆ رووخاندنی حکوومەتەکانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و یارمەتیدانی کورد بۆ شۆرشکردن. کە دیارە رووخاندنی حکوومەتەکانی پەیمانی بەغدا و، لەنێوبردنی ئەو سەرکردە عەرەبانەی دژی سیاسەتی ناسر بوون لە پرۆگرامیدا هەبوو، بەڵام هیچ پیلانێکیش لە ئارادا نەبوو کە ناسر لەباری سوپایی و تەکنیکی شەڕەوە یارمەتیی کورد بدا.

یەک دوو رۆژ دوای دەستپێکی بەرنامەی کوردیی قاهیرە، لە سلێمانی بەبەر دووکانی حەمەی حاجی تایەری کۆییدا تێپەڕیم کە یەکێک بوو لە کادرەکانی پارتی و پرسیارم کرد لێی ئایا گوێی لە رادیۆی کوردیی قاهیرە بووە؟ گوتی:"ئەدی. ئیعتراڤمان پێدەکەن. ئەمە ئەنجامی خەباتی پارتیمانە". پێکەنینم بەقسەکەی هات. بەڵام بەرنامەکانی رادیۆی کوردیی قاهیرە، هێزوپێز و رێزێکی بە بزووتنەوەی کوردایەتی دا لە هەموو لایەکی کوردستاندا.

لەهاوینی1957دا سەفەرێکم کرد بۆ رۆژهەڵاتی کوردستان و تاران و کە گەڕامەوە وتارێکم لە هەفتەنامەی (ژین)دا لەدژی رژێمی داگیرکەری ئێران نووسی، لەژێر سەرنێوی(یاریکردن بەئاگر) و، کە قوتابخانە کرایەوە چوومەوە کەرکووک. لە پاییزی ساڵی1957دا" فەرمانی بەڕێوەبەرانە" لە وەزارەتی زانیاریی عێراقەوە دەرچوو، بە ژ43340 ی رۆژی 1957/10/9 بۆ گواستنەوەم لە قوتابخانەی دوانێوەندیی موسەڵلاوە بۆ قوتابخانەی نێوەندیی زۆبێر(ی بەسرە) و، لەلایەن بەڕێوەبەرێتی زانیاریی کەرکووکەوە درایە دەستم. بەشێکی ئەم پێشهاتەم لە پێشگوتنی (وشەنامەکی ئیتیمۆلۆژیای زمانی کوردی)دا باسکردووە و، هەروەها لە نامیلکەی (من شێواندوومە لێتان، یان خۆتانن سەرلێشێواو، کورتەوەرامێک بۆ داروەدەستەی هوردەبۆرژوای خوێندەواری بێبار و خۆفرۆش و چڵکاوخۆری کورد، بەرلین/

سەعید قەزاز

زەکیە تۆفیق قەزاز (خێزانی سەعید قەزاز)

چاپخانـەی ئۆفسـێت، بەهـاری 1989 ل 147 ـ 149 خسـتوومەتەڕوو). لەبەرئـەوە، لێـرەدا دووبـارەی ناکەمـەوە. هەرهێنـدە دەنووسـم کـە بـۆ بێزاریدەربڕیـن بەرامبـەر بـەو زۆرداریيـەی بەرامبەرمکـرا، چوومـە بەغـدا و، لـەوێ هەوڵمـدا فەرمانەکـە بگـۆڕن بـۆم، لـێ هەوڵکـەم بێئەنجـام بـوو. لـەو ماوەیـەدا، رۆژێـک لـە دووکانـی (ئوسـتاد)بووم کـە مامۆسـتا رەفیـق حیلمـی هـات و، کاتێـک کـە (ئوسـتاد) لەگـەڵ ناسـیارێکی عەرەبـدا بەقسـەوە خەریکبـوو، مامۆسـتا رەفیـق حیلمـی بـە چرپـە گوتـی، کـە لێـرە رۆیشـتم دەچمـە چایخانـەی سەرسـووچەکە، تۆیـش چارەکێـک دوای ئـەوە وەرە، ئیشـم پێتـە. کـە چـووم، یەکسـەر هەسـتا و گوتـی:" بـا بچینـە ماڵـەوە، ئـەوڕۆ مـاڵ و منداڵ هیچیـان لـە ماڵـەوە نیـن، هـەر خـۆم و خۆتیـن". زانیـم شـتێک هەیـە. بـە پـاس چووینـە مـاڵ. ماڵەکەیـان چاوگـە خانوویەکـی کـرێ بـوو لـە بەتاویـن، عـەرەب پێیاندەگوت(موشـتەمەل). هـەر کـە دانیشـتین بەپێکەنینـەوە گوتـی:" تـۆ دەزانیـت چیـت کردووە؟"،گوتـم:" چیـم کـردووە؟" گوتـی بەزمێکـت دروسـت کـردووە، هەمـوو سـەروپۆتەڵاکی منـی گرتووەتـەوە و، تۆیـش دەبـێ ئـاگات لەخـۆت بـێ"، گوتـم:"

چـۆن"! گوتـی:" گوێبگـرە:وەک دەزانیـی ئەوەتـەی رادیـۆی کـوردی قاهیـرە هەیـە، هیـچ نەمـاوە بەعێـراق و دەوڵەتـە دراوسـێکانی عێـراق و ئینگلیـزی نـەکا. حکوومەتـی ئێـرە گرێگرتـووە، بەتایبەتـی کـە بـاس لـە یەکێتیـی میسر و سـووریاش دەکـرێ، ئـەوە هــەر مەپرســە. ماوەیــەک لەمەوبــەر، ئەحمــەدی عەزیزئاغــا هــات بــۆلام و، گوتــی سـەعید بەگ(قـەزاز) سـڵاو دەکا لێـت و دەڵـێ؛ بابفەرمـوێ بـۆ لام، پێکـەوە چایـەک بخۆینـەوە. منیـش گوتـم سوپاسـی دەکـەم، بـا ئـەو بفەرمـوێ بـۆ ماڵـەوە و شـۆرباوێک بخـوا لەگەڵـمان. پـاش ئـەوە، هـەر بـە ئەحمـەدی عەزیزئاغـادا هەواڵـی ناردەوە بـۆم کـە لـە رۆژی ....دا(کاتەکـەم بیرنەمـاوە: نەبـەز) پاشـنیوەڕۆ دێ بـۆ ماڵـەوە بـۆلام، بەتەنیـا و، ئەمـەش هەردەبـێ لەنێوانـی خۆماندابمێنێتـەوە. گوتـم بەسـەرچاو و، بەخێربـێ. کـە هـات، پـاش بەخێرهێنـان، یەکسـەر پێمگـوت، وەک دوو کـوردی هاووڵاتـی لەگـەڵ یـەک بدوویـن، یـان رەسـمیات هەبـی لەنێوانمانـدا. سـەعید قـەزاز گوتـی:" کـە مـن هاتووومـە ماڵـت، ئەمـە مانـای وایـە رەسـمیات نەمـا". منیـش گوتـم:" باشـە کاک سـەعید، جارەکـی دی بەخێرهاتیـت". ئەویـش گوتـی:" کاک رەفیـق، دەزانیـت دڵـم ئێشـاوە لێـت؟". گوتم:"خوانـەکا خێـرە؟" گوتـی:" خێـر نییـە و شـەڕە. کاک رەفیـق تـۆ پیاوێکـی لەنێـو کوردیـش و عێراقیشـدا ناسراویـت، گەلێـک شـتت بەسـەر هاتـووە و دنیایەکـت دیـوە، ئایـا بەڕاسـتی دەزانیـت، کارێـک بکرێـت کـە زیـان بەخۆشـت و کوردیـش بگەیەنێـت؟"، گوتم:"خوانـەکا، کاری چـی؟" سـەعید قـەزاز نامیلکەکـەی تـۆی لـە گیرفانـی هێنایـە دەرەوە و، خستییە بەردەمـم لەسـەر مێزەکـە و گوتـی: "دەفەرمـوو سـەیرکە". منیـش خـۆم لێنـەزان کـرد و گوتـم:" ئـەوە چییـە؟" گوتـی:" چـۆن چییـە؟ زۆر بـاش دەزانیـت چییـە؟"، گوتـم:" ناشـێ ئەمـە ئەوەبـێ کـە ئەحمـەدی عەزیزئاغـا گوتبـووی؛ کتێبێـک لـە لوبنـان چاپکـراوە و تۆیـش گوتووتـە؛ یـان مــن نووســیومە، یــان بــە پیلانــی مــن کراوە؟"،گوتــی:" بۆچــی تــۆ ئــاگات لەمــە نەبووە؟"،گوتـم:" بـاوەڕ بکـە، نـە مـن نووسـیومە و، نەئـاگام لـە چاپکردنـی بـووە. تـۆ چـۆن هاتیتـە سـەر ئـەو خەیاڵـەی کـە مـن نووسـیبێتم، یـان دەسـتم هەبووبـێ تێیدا؟"،گوتـی: "چۆنکـە باسـی تـۆی زۆر بەباشـی تێداکـراوە و سـەرتاپای باسـەکە، تاوانبارکردنـی عێـراق و گەلێـک لایەنـی دیکەشـە. خۆئەگـەر یەکێکـی دیکـەش ئـەو کارەی کردبـێ ئـەوا پێوەندیـی بـە تـۆوە هەبـووە، ئەگەرنـا؛ چووزانـێ تـۆ سـەرۆکی

حیزبی هیوابوویت"،گوتم:" کاک سەعید، خۆت لەمەوبەر گوتت کە من ناسراوم. گەلێک عەرەبیش وەک دوکتۆر فازیل حسەین و کێ و کێ لە کتێبەکانیاندا باسی منیان کردووە. دوایی نازانم چی بەزمان منەوە گوتراوە کە تۆی وا نارەحەت کردووە؟"،گوتی:"مەبەست لەو نووسینە ڕێخۆشکردنە بۆ عەرەبە قەومییەکان کە حکوومەتی عێراق بڕووخێنن و بڵێن کوردیش رازین بەوە و، ئەوجا دەرد بکەن بەدەمی کورد و هەموو عێراقییەکدا کە لەخۆیان نەبێ. باشە ئەم پرسیارە دەکەم لێت. ئەگەر ئەم حکوومەتەی عێراق رووخا و نەما، کورد هیچی دەستدەکەوێ؟". گوتم:"باشە، ئەگەر ئەم حکوومەتەی عێراق هەرواما، کورد هیچی دەستدەکەوێ؟"، کە ئەوەمگوت؛ سەعید قەزاز گوتی: " ئاخر پێمبڵێ کورد کێن؟"، گوتم: " کورد؟ من، تۆ" ... گوتی: "کاک رەفیق کە تۆ دەستەیەک منداڵەوردکەت لەخۆت کۆکردووەتەوە و دووکانی ئەو کابرا سەیرە(مەبەستیی ئوستاد بەشیر موشیر بووە: نەبەز) تان کردووە بە شارەزەردەواڵە و هەر ساتەناساتێک، شتێکی قۆڕ و دژ بە حکوومەت و قسەی ناهەق و شیوعیانە بەناوی ئەو کابرایەوە دەنووسن و، هەزار بووختان بە حکوومەت دەکەن، بۆچی ئێمە نازانین کە ئێوە ئەو کارە دەکەن و، ئەو کابرایەش لە سادەیی خۆی، دەڵێ "من نووسیومە". ئێوەش دەزانن کە ئەو کابرایە، وەک ماسی وایە کێردی لەسەر نییە، خۆتان خستووەتە پاڵی. کاک رەفیق بەچوار کەس و لەتێک ئیش بۆ کورد ناکرێ و دەبێ بزانیت کورد سێ بەشن. بەشێکیان کە 85%ی کوردەکەیە، لادێیی و نەخوێندەوارە و برسی و رووت و هەژارن و، لەلایەن لە سەتا پێنجی کوردەوە کە ئاغا و دەرەبەگ و سەرۆکهۆز و مەلا و شێخ و کوێخان، وەک کۆیلە هەڵسوکەوت دەکرێ لەگەڵیان، ئەوانیش هیچ ناڵێن و هیچ ناکەن. 10%ی کوردەکەش خوێندەوار و خەڵکی شارن و، ئەوانیش کەمەیەکی زۆر کەمیان نەبێ، هەموویان مۆسکۆ وەک مەککەی موسوڵمانان وایە بۆیان. دەفەرموو ئەمە کوردەکەتە". گوتم:" باشە تۆ وەزیریت و دەستڕۆیشتوویت، دە شتێک بۆ کورد بکە". گوتی:" من کوردم، بەڵام وەزیری کورد نیم. حکوومەتی عێراق منی کردووە بە وەزیر. ئەگەر کورد شتێکیان دەوێ، دەفەرموو با هەموو پێکەوە داوایبکەن. لەباتی ئەوەی دەقیژێنن "بڕووخێ ئیستیعمار" و لەباتی باسی شیوعێتی، بچن

بڵێـن ئێمـه کوردیـن و مافـی خۆمانمـان دەوێ. بـا لـه هەمـوو ناوچەکانـی کوردسـتانەوە نوێنـەر بنێـرن بـۆ بەغـدا و، بچنـه لای مەلیـک و سـەرۆکوەزیران و داوابکـەن. ئەوسـاکە منیـش، وەک وەزیرێکـی عێراقـی، کـه بەرپرسـیاریی کاروبـاری ناوخـۆی وڵاتـم، دەڵێـم هەقیانـه، باخۆیـان خۆیـان ببەنبەڕێـوە. ئابـەم جـۆرە شـتێک دەکـرێ، ئەگەرنـا، جەمـال عەبدولناسر، لەباتـی رادیۆیـەک بـه کـوردی، سـەت رادیـۆ دابنـێ، هیـچ شـتێک ناکـرێ و خۆتـان هەڵنەخەڵەتێنـن". گوتـم : "دەباشـه ئێـوە فەرمـوون دەستپێشـکەری بکـەن و، کارێـک بـۆ کـورد بکـەن و، نیـازی باشـی خۆتـان دەرخـەن". گوتـی:" کاکـه، دەستپێشـکەریی دەبـێ لـه کـورد خۆیانەوەبـێ و، ئـەوەش هەمـوو پێکـەوە. دیـارە تاوەکـو دەرەبـەگ و ئاغـا و مـەلا و شـێخ و شـیوعی دەسـەڵاتداربن لەنـاو کـورددا، هیـچ کارێـک بـۆ کـورد ناکـرێ، دڵنیاشـبە، کـه تـۆ دەڵێیـت ئـاگات لـه نووسـینی ئـەم کتێبـە نییـه، باشـه، بـەڵام ئـەوەی ئـەم کتێبـەی نووسـیوە، یـان کەسـێکی سـادە و خـاو و خۆشـباوەڕە و، پێیوایـە بـەو قسـانە عـەرەب دەبنـە بـرای کـورد و، دەوڵـەت بـۆ کـورد دروسـتدەکەن، ئـەوە نازانـێ؛ ئەگـەر عـەرەب بشـیانەوێ دەوڵـەت بـۆ کورد دروسـتبکەن، کـه نایانـەوێ، ئـەوا ناتوانـن دروسـتیبکەن، چۆنکـه ئـەو شـته بـەدەس ئـەوان نییـه و، ناتوانـن بیکـەن. خـۆ ئەگـەر واشـنەبێ، ئـەوا ئـەو کەسـه کابرایەکـی سـاختەچی و فێڵبـاز و تەڵەکەبـازە و، دەیـەوێ بـەم قسـه لووسـانە؛ سـابوون لەبەرپێـی ئـەو کابـرا هـارە لەخۆباییبـووە (مەبەسـتی ناسربووە:نەبـەز) بـدا، بۆئـەوەی ئەویـش دەسـتێکی شـێتانە بوەشـێنێ و، عێراقیـش و کوردیـش، تووشـی بەزمێـک بـکا و،ماڵـی خۆیشـی و ئێمـەش بەجـارێ وێـران بـکا. جـا ئەمـه باشـە؟"، گوتـم:" لەگـەڵ ئەوەشـدا، هیـچ نەبـێ، تـۆ دەتوانیـت رێبدەیـت بـه دەرچوونـی هێنـدەک رۆژنامـە و گۆڤـاری کـوردی". گوتـی: "داومـە، بەوانـەی کـه دەزانـم نایکـەن بـه چەقەنەلێـدان بـۆ شـیوعێتی، وەک کوڕەکـەی شـێخ حیسـامەدینی تاڵەبانـی". (سـەرنج: کاتـی خـۆی مـام جـەلال دەیویسـت رایـە (اجـازە)ی گۆڤارێکـی کـوردی وەربگـرێ کـه منیـش بەشـداریبکەم لـه دەسـتەی نووسـەرانیدا و، چـوو بـۆلای سـەعید قـەزاز، سـەعید قـەزاز، لەپێشـەوە بەڵێنـی دابـوو پێـی کـه بیداتـێ و پێیگوتبوو"هەڵبەسـتی نیشـتمانپەروەرانەی فایـەق بێکـەس بنووسـە تێیـدا، مەیکـە بەکتێبـی شـیوعێتی". بـەڵام دواییـش پەشـیمان بـووەوە لـە بەڵێنەکـەی و نەیدایـە. شـایەنی باسـە، لـەو ماوەیـەدا، رایـەی گۆڤـاری

(پێشــکەوتن) و(هیــوا) لــە بەغــدا و (شــەفەق) لــە کەرکــووک و هێنــدەک گۆڤــاری دیکــە دران، چەنــد پەرتۆکێکــی کوردیــش کەوتنــە بــازاڕەوە و،(یانــەی ســەرکەوتنی کورد)لەبەغدا جموجۆڵێکی تێکەوت. ئـەم قسـانەی مامۆسـتا رەفیـق حیلمیـم سـاڵانی سـاڵ لـە دڵـی خۆمـدا پاراسـتن و ئێسـتەش، تاوەکـو ئـەو هەندازەیـەی لەبیرمـاون و بەوپـەڕی سەرڕاسـتییەوە خسـتمنە سـەر کاخـەز، لەبـەر خاتـری مێـژووی کـورد، کـە ئــەم میــژووە بەداخــەوە، لــە گەلێــک لایەنــەوە کەلێنــی تێدایــە. بێجگــە لەمــەش، مامۆســتا رەفیــق حیلمــی، لەڕێــی ئەحمــەدی عەزیزئاغــاوە بیســتووبووی(نەک لــە ســەعید قــەزاز خۆی)کــە پێوەندیــی بــە مەســعوودی کــوڕی مــەلا محەممــەدی کۆییــەوە کــراوە، وەک کوردێکــی خوێنــدەوار و دووژمنــی شــیوعێتی، ئەویــش رازیبــووە بــە هــاوکاری و، ئامــادە بــووە لەگــەڵ کاکــە زیــاد و، گەلێــک لــە ئاغاکانــی کۆیــە و هەولێــر و بادینــان و پارتــی قســەبکا و، بــۆ ئەمــەش داوای پارەیەکــی زۆری کــردووە کــە دەمــی ئاغــاکان چــەور بکاپێــی. هەوڵەکــەی ســەرینەگرتووە، چۆنکــە لەلایەکــەوە ”پارتــی رازی نەبــووە“ کــە هاوکاریــی لەگــەڵ ”ئیســتعمار“دا بــکاو، لەلایەکــی دیکەشــەوە ســەعید قــەزاز خۆشــی رازی نەبــووە لەگــەڵ ئاغــاکان و”پارتــی“ کــە ئــەو بــە شــیوعی دەدایــە قەڵــەم هــاوکاری بــکا. (ســەرنج:دەبێ ئــەوەش بــۆ مێــژوو بێــژم کــە ســەعید قــەزاز کاتێــک ستاندار(متەســەریف)ی مووســڵ بــوو کەلەپچــەی کــردە دەســتی چەنــد دەرەبەگێکــی زلــی وەک ئەحمــەد رەشــیدی، میــری بەرواریــەکان و دێوالــی بەگــی دۆســکی کــە دوو دەرەبەگــی زۆردار و جاشــی رژێمــی عێــراق بــوون، دژ بە شۆرشی بارزان 1943 ـ 1945:ج.نەبەز)

ئەوجــا مامۆســتا رەفیــق حیلمــی گوتــی ”زۆر پێمناخۆشــە کــە رەهەنــدەی زوبێــر کراویــت، بــەڵام تــۆ بچــۆ بــۆ زوبێــر و سەرکێشــی مەکــە و، ماوەیــەک خــۆت کڕکــە، تاوەکــو ئــەم گڕوپڤــە دادەمرکێتــەوە. هێشــتا نازانــن کــێ ئــەو نامیلکەیــەی نووســیوە، ئەگــەر دۆزیانــەوە تۆیــت؛ خراپــترت پێدەکــەن“.

لــە کورتــی بیبرمــەوە، چوومــە زوبێــر و، لــە کوردســتان دوورخرامــەوە و، لــەو ماوەیــەدا کــە لــە زوبیــر بــووم، ”یەکێتیــی عــەرەب“ کــە پەیماننامەکــەی لــە 1958/2/1دا، واژۆکــرا و، لــە 2/21 دا گشتپرســیی لەســەر کــرا، لــە 2/23 دا بــە فەرمــی و بەشــێوەی”کۆماری یەکگرتــووی عــەرەب“ لــە میــسر و ســووریا پێکهــات و، دوایــی یەمەنیشــی چــووە

سـەر، عێـراق و ئـەردەن ناچارمـان بەرامبـەر بـەوە لـە 1958/2/14دا یەکگرتنێکـی فیدراڵـی لەنێـوان خۆیانـدا دروسـتبکەن. پارتییـەکان، زۆر هەوڵیانـدەدا، لەڕێـی نوێنـەری سـلێمانیی لـە پەرلەمانـدا، عەلـی کەمـال، نێـوی کوردیـش بەجۆرێـک لـە دەسـتووری "یەکگرتنـی عەرەبـی عێـراق و ئەردەن"دابهێـنرێ، بـەڵام لەبەرئـەوەی پارتـی هیـچ سـەنگ و قورسـاییەکی جەماوەریـی نەبـوو، نـووری سـەعید، هـەر وەرامیشـی نەدانـەوە. پارتییـەکان، عەلـی کەمالـی نوێنـەری شـاری سـلێمانییان کردبـوو بـە دەمڕاسـتی خۆیـان لای حکوومـەت. عەلـی کەمـال بازرگانێکـی زۆر دەوڵەمەنـد و کوردێکـی ئـازا و دەسترۆیشـتوو بـوو. کاری خێرەومەندییشـی دەکـرد. ماوەیەکیـش لەوەپێـش بەڕێوەبـەری پۆلیسـی بەغـدا بـوو، کـە توانیبـووی سـەربە دزەکان و جـەردەکان و چەقۆکێشـەکان شـۆڕبکا. نـووری سـەعید زۆر دەترسـا لێـی. لـە بەغـدا، تاوەکـو قاسـم نەهاتبـووە سـەرکار، زوو زوو دەهاتـە دووکانـی (ئوسـتاد) بەشـیر موشـیر و دەنگوباسـی حکوومەتـی دەهێنـا بۆمـان. پـاش ئـەوەی قاسـم هاتـە سـەرکار، لـە دەرەوەی عێـراق، بـە تایبەتـی لـە ئـەردەن و نێوچـەی کەنـداو و لوبنـان دەژیـا و، جاوبـار دەهاتـە ئەڵمانیـا. جارێکیـان خـۆی و خێزانەکـەی کـە لـە بنەماڵـەی سـەنەوی (سـنەیی)یەکانی بەغـدا بـوو، لەگـەڵ سـەباحی کـوڕی و کوڕەزاکـەی کـە منداڵێکـی زۆر وتووریـا و خۆبـە کـوردزان بـوو، هاتنـە میۆنیـخ، منیـش ئـەو دەمـە ئەپارتمانێکـم بەکرێگرتبـوو کـە ناندینێکـی گچکـەی هەبـوو، بانگێشـتمکردن بـۆ نانخـواردن. هاوبیـران؛ بروسـکە ئیبراهیـم و ئەحمـەد نەقیبیـش ئامادەبـوون. باسـی مـام جـەلال هاتـە پێشـەوە، کـە لـە حکوومـەت نێزیکببـووەوە. عەلـی کەمـال پرسـی لێـمان، "مـام جـەلال کـوڕی کێیـە؟"، ئێمـەش پێـمان سـەیر بـوو کـە ئـەو پرسـیارە دەکا ـ گوتمـان" بۆچـی نازانیـت کـوڕی کێیـە؟"، گوتـی: "نـا حەزدەکـەم لـە ئێـوە بپرسـم"، گوتمـان کـوڕی شـێخ حسـامەدینی تاڵەبانییـە"، گوتـی:" حسـامەدین چیکـەرە؟"، گوتمـان کابرایەکـی هـەژارە ـ گوتـی" کوڕینـە. ئێـوە خۆتـان دەزانـن ئـەز بـەم پیرییـەی خۆمـەوە، جـاران لـە پشـت مـام جەلالـەوە دەڕۆیشـتم و لەبـەری هەڵدەسـتام، ئەمـە کاتێـک بـوو کـە سـەرمایەکەی مـام جـەلال نیشـتمانپەروەری بـوو ـ ئێسـتە چووتـە پـاڵ حکوومەتـی عێـراق، لەبەرئـەوە، دەبـێ بزانـم کـوڕی کێیـە؟ ئایـا، دەشـێ لەبـەر خاتـری سـامانەکەی باوکـی لەبـەری هەسـتم؟".

شـایەنی باسـە، بەرنامـەی کوردیـی رادیـۆی قاهیـرە تاوەکـو سـاڵی 1964مـا، ئەوجـا لەژێـر گوشـاری عەبدولسـەلام عارفـداو لەبـەر ئـەوەی بەرنامەکـە لـە دژی عێـراق دەدوا، پرۆگرامـی کوردیـی داخـرا. یۆسـف مـارف (زەنـد) کـە لـە 1938/8/7دا لـە مەریـوان وەک کـوڕە دارتاشـێک، لەدایکبـوو و، لـە هەورامـان لای مەلاکەریمـی مودەڕیـس خوێندبـووی، لـە ئەڵمانیـا بـووە پەنابـەر و ئەندامـی (یەکێتیـی نەتەوەیـی خوێندکارانـی کـورد لـە ئەوروپـا) "نوکسـە". لـە قاهیـرە دیپلۆمـی لـە سـایکۆلۆژی و وانەگوتنـەوەدا وەرگرتبـوو و، لـە زانسـتگەی کیـل 1976/1975، ماجسـتێر و لـە 1982دا دکتـۆرای وەرگرتبـوو، دکتۆرانامەکـەی لـە بـارەی پێشـگری(دە)ەوە بـوو لـە زمانـی کوردیـدا. ڕەوانـی شـادبێ. یۆسـف گوتـی، چـی خـراپ بـوو لـە دژی عەبدولسـەلام عـارف بڵاومکـردەوە، تاپێیانزانـی.

کۆتایی باس

ئـەم هەوڵوتێکۆشـینە کـە لـەو نامیلکەیەوە(کفـاح الاكراد)دەسـتیپێکرد، بـووە هـۆی ئاشـناکردنی جەمـال عەبدولنـاسر بـە کێشـەی کـورد و، پێشـوازیی لـە بارزانـی و ئـەو کەسـانە کـرد کـە بارزانیـان لـە ئەوروپـای ڕۆژهەڵاتـەوە، پـاش کودەتاکـەی قاسـم، بەمیـسردا هێنایـەوە عێـراق؛ بـەڵام، ئەوەبـوو، نـە پارتـی و نـە کۆمۆنیسـتەکان، نەیانتوانـی سـووت لەسـەردەمی قاسـم وەربگـرن.

لـە کۆتایـی ئـەم وتـارەدا، دەمـەوێ ئـەوەش بێـژم کـە لـە نیـوەی یەکەمـی شەسـتەکاندا، کاتێـک لـە مۆنیـخ دەژیـام و، لـە زانسـتگەی مۆنیـخ دەمخوێنـد، لەگـەڵ ڕەحمەتـی عەبدوڵـڵا قـادر ببووینـە ئاشـنای یـەک. عەبدوڵـڵا قـادر لـە نەورۆڵییەکانـی هەڵەبجـە بـوو. لـە چلەکانـدا چووبـوو بـۆ سـویسرا بـۆ خوێندنـی هەندازیاریـی. کاک عەبدوڵـڵا، ئەگەرچـی بـە گۆڤانیی(شـایەتی)گەلێک کـەس، یەکێـک لەوانـە؛ د.یۆسـف ئەلعەتتـار کـە مامۆسـتای کیمیابـوو لـە زانسـتگەی بەغـدا لـە پەنجاکانـدا و، ناسـیاری عەبدوڵـڵا بوو، عەبدوڵـڵا هەرچەنـدە خوێندکارێکـی زۆر ژیـرەک بـوو، لـە بەدبەختـی، لـە خوێندنـدا سـەرنەکەوتبوو؛ هاتبـووە ئەڵمانیـا و، نانـی خـۆی بـە وتـاردان بـۆ کۆمەڵەیەکـی ڕۆشـنبیریی دەردەهێنـا. بێجگەلـەوەش، ماوەیـەک سـەرۆکی کۆمەڵەیەکـی ئیسـلامی

بـوو، کـە دوایـی لەبـەر هێنـدەک بیـروڕا کـە بەدڵـی لایەنگرانـی کۆمەڵەکـە نەببـوو، خـۆی لێکێشـابووەوە. لـە یەکێـک لـە وتارەکانیـدا کـە هەردەمـە لـە شـوێنێکی ئەڵمانیـا لەبـەردەم کۆمەڵـە خەڵکێکـدا بـە ئەڵمانییەکـی رەوان پێشکێشـیدەکرد؛ میسرییەکـی سـەر بـە رێبـازی نـاسر ئامـادە دەبـێ و، پـاش قسـەکردن لەگەڵـی، کارێکـی وادەکا کـە سـەفیری میـسر لـە ئەڵمانیـا بانگێشـتنامەیەک بـۆ چوونـە میـسر بنێـرێ بـۆی. عەبدولـلا قـادر ئـەو دەمـە لـە ئەڵمانیـا پەنابەربـوو. لـەو سـەردەمەدا، تاکوتـەرا پەنابـەر هەبـوون لـە ئەڵمانیـا، لەبەرئـەوە زۆر رێزدەگیـرا لێیـان. لـەو سـەفەرەیدا بـۆ میسر کـە لـە زسـتانی 1964دا بـوو، عەبدوڵـڵا قـادر؛ جەمـال عەبدولنـاسری دیبـوو. جـا لەبـەر ئـەوەی عەبدوڵـڵا قـادر لـە منـەوە بیسـتبووی کـە لەڕێـی (کفـاح الاکـراد) ەوە، نـاسر پێوەندیـی بـە کـوردەوە پەیداکـردووە؛ لای نـاسر باسـی ئـەوەی کردبـوو، ئەویـش لێیپرسـیبوو؛ بۆچـی تـۆ "صامـد الکردسـتانی" دەناسـیت؟" گوتبـووی:" ئا لـە میۆنیـخ دەژی و دۆسـتین"، نـاسر پێیگوتبـوو سـڵاوی منـی بگەیەنـێ و پێیبڵـێ؛ بـا لـە سـەفارەتی ئێمە(میـسر) لـە ئەڵمانیـا داوای ڤیـزە بـکا و بـێ بـۆ سـەردان وەک میـوان. کاک عەبدوڵـڵا، بیـروڕای وابـوو کـە بچـم باشـە. لەپێشـەوە دوودڵ بـووم لـە چـوون و نەچـوون، بـەڵام دوایـی کەلێکمدایـەوە، سـەردانەکەم رەنگـە لەبـارەی رێکلام(وتـاری رۆژنامـە و قسـەی نێـو رادیۆ)نرخێکـی هەبـێ، بـەڵام لەبـاری رامیارییـەوە هیـچ رۆڵێـک ناگێـڕێ. هەرچەنـدە کاک عەبدوڵـڵا گوتـی؛ کـە لـەلای نـاسر، رەخنـەی لـە عەبدولسـەلام عـارف گرتـووەو، گوتوویەتـی ئـەو کابرایـە، بـە هەڵوێسـتەکانی دژی کـورد و ئەوانـەی لەگەڵـی نیـن، زۆر زیـان دەگەیەنـێ بـەو رێبـازەی بەڕێزیـان گرتوویانـە بـۆ خزمەتـی عـەرەب و، عەبدولسـەلام ئـەو کەسـە نییـە کـە سـەرۆکێکی گـەورەی وەک ئێـوە هـاوکاری بکـەن" و، گوتـی:" نـاسر کـە ئـەم قسـانەم دەکـرد بـۆی، بێدەنـگ بـوو و، بـە رەنگـی دەموچاویـدا وابـوو کـە قسـەکەم بەراسـت دەزانـێ، بـەڵام لـە دژی عەبدولسـەلام قسـەی نەکـرد"، لەگـەڵ ئەوەشـدا بڕیارمـدا کـە نەچـم؛ چۆنکـە لەلایەکـەوە؛ عێراقێکـی عارفـی هەبـوو کـە سـەر بـە نـاسر خـۆی بـوو، پاشـان شۆڕشـێکی کـورد هەبـوو کـە نوێنـەری خـۆی هەبـوو. لەبـەر ئـەوە دەمزانـی چوونـم بـۆلای نـاسر لـەو کاتـەدا، هیـچ خزمەتێـک بەکێشـەی کـورد نـاکا، پـتر لـەوەی کـە کـراوە و، کاتـی بەسـەرچووە، چۆنکـە بارودۆخەکـە گۆڕابوو.ئەوەشـم لەبیربـوو کـە

لــە رۆژی 1959/4/16دا، ئــەو بارزانییــە پەنابەرانــەی لــە یەکێتیــی ســۆڤێت بــوون و گەڕانــەوە عێــراق، رادیــۆی قاهیــرە و(صــوت العــرب) کــە کەوتبوونــە دووژمنایەتیــی قاســم و ســۆڤێت و کۆمۆنیســتەکان، بــەدرۆ گوتیان"ســۆڤێت ئــەم بارزانییانــەی بەچەکــەوە ناردووەتــەوە بــۆ پشــتگیریی قاســم و کۆمۆنیســتەکان و، بــۆ نەهێشــتنی عەرەبایەتیــی عێــراق"، ئەمــەش هــەر درۆکــەی زســتانی 1956ی نــووری ســەعیدبوو. بێجگــە لەمەش،ئەوەبــوو کــە مــام جــەلال لەپــاش کودەتــای بەعــس(1963/2/8) بــۆ وتوویــژ لەبــارەی "یەکێتیــی عــەرەب"هوە چــوو بــۆ میــسر، نــاسر پییگوتبــوو کــە ئــەو" لــە هەمــوو بارودۆخێکــدا دژی هەمــوو بزووتنەوەیەکــی جیاخوازانــە لــە نیشــتمانی عــەرەب دا دەوەســتێ". واتــە بزووتنــەوەی کــوردی بــە جیاخوازانــە و، کوردستانیشــی بەبەشــێک لــە "نیشــتمانی عــەرەب" دانابــوو. ئێــدی خاڵێکــی گرنــگ کــە هەردوولامــان کۆبکاتــەوە نەمابــوو، لەگــەڵ ئەمەشــدا، کــە لەســاڵی1969دا نامیلکەیەکــم لــە هامبــورگ بــە عەرەبــی، لەژێــر نێــوی (حــول المشــكلة الكردیــة - لەبــارەی کێشــەی کــوردەوە) نووســی و، لەلایــەن (یەکێتیــی نەتەوەیــی خویندکارانــی کــورد لــە ئەورووپــا NUKSE)ەوە بڵاوکرایــەوە، باســی ئەوەمکــرد کــە نــاسر زۆر جێــی رێــزە، ئەگەرچــی عەرەبــەکان نرخــی خــۆی پێنــادەن؛ چۆنکــە هێنــدەک لــە فەلەســتینییەکان دەیانگــوت "خاینــە"، ئــەز ژی رێزیدەگــرم، هەرچەنــدە دەزانــم دژایەتیــی کــورد دەکا. رێزگرتنــی کەســێکیش، جیایــە لەگــەڵ هاوکاریکــردن لەگەڵــی. بــاوەڕم بــەو قســەیەی جەنــەراڵ دیگۆلیــش هانیبــوو، کــە دەیگوت:"هەڤاڵبەندێتیــی رامیــاری و پەیماننامــە، وەک کچــی گەنجــی جــوان و، گوڵــی رەنگینــی بەهــار وانــە"، مەبەســتی ئەوەبــوو، کچــە جوانەکــە بەتێپەڕبوونــی کات، پیردەبــێ و ئــەو شــۆخ و شــەنگییەی جارانــی نامێنــێ و، گوڵــە رەنگینــە گەشــەکەش، ســیس دەبــێ و، پاشــان هیشــک دەبــێ. ئــەم پەنــدەی دیگۆلیشــم لــەو نامیلکــەی (حــول المشــكله الكردیــە)دا تۆمارکردبــوو.

بەپێچەوانــەی قســەکانی ســەعید قەزازیشــەوە، کەپێیوابــووە؛ ئــەو کەســەی ئــەو نامیلکەیــەی نووســیوە، یــان سادە(ســاویلکە) بــووە، یــان "ســاختەچی"، ئــەز نــە لــە ســاویلکەیەتییەوە ئــەو کارەم کــرد و، نــە لــە ســاختەچێتییەوە. دەرفەتێکــم لەبــەردەم کێشــەی کــورددا دی و، ویســتم لەدەســتنەچێ و، ئــەو کاتــەش، لەبەهــاری ژیانمدابــووم و خاوەنــی هیــچ جــۆرە دەســەڵاتێکیش نەبــووم. ئــەوەش کەکــردم لەپێنــاوی

رەشــوڕووتی کــورددا کــردم و، چاوەڕوانــی خێروبێــری هیــچ لایەنێــک نەبــووم و نیــم بۆخـۆم. سـەعید قـەزاز، لـەو تەمەنـە و ئـەو پایـە بـەرزەدا، خـۆ دەیتوانـی کـە رادیۆکـە دامـەزرا، بەکاربەدەسـتانی عێراقـی بگوتایـە. دەدەی، مافێـک بـدەن بـە کـورد، بانەبنـە دۆسـتی نـاسر؛ بۆچـی نەیگـوت؟ ئێسـتە کامـمان گوناهباریـن؟

ئــەوەی ســەعید قــەزاز لێیدەترســا هاتــەدی. رژێمــی عێــراق گــۆڕدرا و، خۆشــی بەنــاڕەوا ملــی کــرا بەپەتــدا، هــۆی ئــەوەی کــە ســەعید قــەزاز، داوای مافــی بــۆ کــورد نەکــردووە، لــە ترســنۆکییەوە نەبــوو، چۆنکــە لەبــەردەم دادگــەی مەهداویــدا، زۆر ئازایانـە هاتـە دەسـت. هۆیەکـەی ئـەوە بـوو، بـاوەڕی بەکـورد نەبـوو، کـە لـەو کۆمەڵگــە دەرەبەگییــەدا بتوانــن، داوای مافــی خۆیــان بکــەن. بەڵگەشــم بــۆ ئەمــە ئەوەیــە کــە لــە هاوینــی 1962دا لــە ژنێف(ســویسرا) بەڕێکەوتێکــی ســەیر، زەکــێ خانــی خیزانــی ســەعید قــەزازم ناســی و ئــەو پرســیارەم کــرد لێــی ئــەوە چــۆن، لــەو هەلــەدا کــە رەخســابوو بــۆی، باســی کــوردی نەکــردووە؟ زەکــێ خــان گوتــی: باوکــی پەریخان(ســەعید قــەزاز) زۆر جــار کــە ئــەو باســە دەهاتــە پێشــەوە دەیگوت"کەســم لەپشــت نییــە. ئەوحەلــە بەتەنیــا دەمێنمــەوە". زەکــێ خــان ژنێکــی زۆر رۆشــنبیر بــوو، رەوانــی شــادبێ(بڕوانە: جەمــال نەبەز:رۆژانــی ئاوارەییــم لــە ســویسرا. بنکــەی ئەدەبــی و رۆناکبیریــی گەلاوێــژ، ســلێمانی1999).

بەرلین: شوباتی 2010

پەنجا ساڵ لەمەوبەر

چەند دەمژمێرێك لەگەڵ ئیمامی کۆچکردووی شیعەکانی جیهان ئایەتوڵڵاهولعوزما سەید موحسینی حەکیم لە پاییزی 1959دا لە نەجەف

جەمال نەبەز

چەند وشەیەك بۆچوونە نێو باسەکە

کورد دەبێژن"ئەوی بژی دەبینێ". ئەم قسە نەستەقە، لە چەند زمانێکی رۆژهەڵاتیی دیکە و، زمانە رۆژاواییەکانیشدا هەیە. راستە؛ مرۆڤ تاوەکو لە ژیاندابێ، گەلێك شت دەبینێ و گەلێك شتیشی بەسەردێ. لێ، هێندێکیان، مرۆڤ خۆی بەمەبەست بەدوایاندا ناگەڕێ، بەڵکو بەهۆی رێکەوتەوە تووشی دەبن، یان روودەدەن لێی. دیارە، هەتا مرۆڤ پێوەندیی بە خەڵکەوە فراوانتربێ، ژمارەی پێشهاتەکان و رێکەوتەکان پتر دەبن. جۆری پیشەش، جاروبار؛ رۆڵێك دەگێڕێ لە زۆریی و کەمیی ژمارەی پێشهاتەکان و رووداوەکاندا. بۆ وێنە: کرێکارێك کە هەر رۆژە بۆ یەکێك، یان بۆ لایەنێك کاربکا، یان تاکسیهاژۆرێك، کە هەردەمە و یەکێکی دیکە سواری تاکسییەکەی بکا، یان کەسێك کە لە بازاڕێکی گەورەدا دووکانداربێ، یان فەرمانبەرێك کە بەزۆریی بەڕێوەبێ و، بە پاس و شەمەندەفەر لە سەفەردابێ و، ئەم شار و ئەو شار بکا، ئەمانە پێوەندییان بەخەڵکەوە پترە، وەك لە یەکێك کە کارمەندێك بێ لە فەرمانگەیەکی گچکەدا و، بە تەنێ، لە ژوورێکدا خەریکی

سەید موحسین حەکیم

تاپیکـردن بـێ و، ڕێـی دووری، ماڵـەوە و شـوێنی کاربـێ. لێـرەدا دەمـەوێ بێـژم کـە پیشـەی مامۆسـتایەتی، پیشـەیەکە دەبێتـە هـۆی پێوەندییەکـی فـراوان، نـەك هـەر بـە قوتابیـان و هەڤاڵمامۆسـتایانەوە، بەڵکـو بەکەسوکاریشـیانەوە و؛ دەبێتـە هـۆی ناسـینی ژمارەیەکـی زۆر لـە خەڵکـی جیـاواز جیـاواز، بەتایبەتـی، ئەگـەر ئـەو مامۆسـتایە، وەك فیلمـی گـەڕۆك؛ ئـەم شـوێن و ئـەو شـوێنی پێبکـەن.. دە ئـەز ئـەو مامۆسـتا گەڕۆکـە بـووم، کـە لـە 1955/10/25دا بـە فەرمانـی ژمـارە 37121ی وەزارەتـی زانیاریـی عێـراق؛ بـە مامۆسـتا دامـەزرام و، لـە 1955/11/5دا دەسـتمبەکار کـرد تاوەکـو ڕۆژی 1961/9/30 کـە دەسـتملەکار هەڵگـرت و چوومـەوە مـاڵ، پـاش چەنـد جـار ئیسـتیقالەکردنم و دانـەدواوەی لەلایـەن وەزارەتـەوە، بەبیانـووی "پێویسـتیان بـە خزمەتەکـەم"، تاوەکـو دوایـی وەزارەت ناچاربـوو بە"ئیسـتیقالەکردوو"م دابنـێ بەپێـی قانـوون و، فەرمانـی ژمـارە 82366ی ڕۆژی 1961/12/16.

لـە مـاوەی ئـەم شـەش سـاڵ خەریکبوونەمـدا بـە پیشـەی فێرکاریـی و پـەروەردەوە لـە باشـووری کوردسـتان و عێراقـدا، چەنـد جـار جێگۆڕکـێ کراپێـم : دوو سـاڵ لـە کەرکـووك

(لـە چـوار قوتابخانـە: نێوەندیـی ڕۆژاوا، نێوەندیـی ڕۆژهـەڵات، نێوەندیـی موسـەڵڵا، دوانێوەندیـی ئێـواران؛ کـە بـە قوتابخانـەی عەلـی حیکمـەت بەنێوبانـگ بـوو)، سـاڵێك لە زوبێـر (بـەسرە، لەسـەر سنووری کوێت)، دوو سـاڵ لـە بەغدا(دوانێوەندیـی جەعفەرییەی ڕۆژان و ئێـواران)، سـاڵێك لـە هەولێر(دوانێوەندیـی هەولێـر و دوانێوەندیـی ئێـواران و قوتابخانـەی مامۆسـتایانی سـەرەتایی). لـەم ماوەیـەدا، گەلێـك شـتم دی و گەلێکیشـم بەسـەرهات، کـە ئـەم وتـارە شـوێنی گێڕانـەوەی ئـەو باسـانە نییـە، هێنـدە نەبـێ کـە پێوەندیـی بـە وتارەکـەوە هەیـە.

ڕەنگـە خوێنـەرەوەی ئـەم وتـارە ئـاگای لـەوە هەبـێ کـە لـە چەنـد شـوێنێکی دیکـەدا باسـی ئەوەمکـردووە کـە چـۆن وەك قوتابـی، هـەر لـە قوتابخانـەی نێوەندیـی سـلێمانییەوە و، پـاش ئـەوەی زمانـی عەرەبـی بـەزۆری زۆردارەکـی بەسـەر قوتابیانـی کـورددا سـەپێندرا و، مامۆسـتا کوردەکانیشـمان کـە بـە پەنجـەی دەسـت دەژمێـردران، ناچارکرابـوون بەعەرەبـی قسـە بکـەن لەگەڵـمان، کەوتمـە سـەر کەڵکەڵـەی ئـەوەی خـۆم ئامـادە بکـەم ببـم بـە مامۆسـتای دواڕۆژ، تاکـو بـە کوردیـی وانـە بڵێمەوە(سـەرنجی وتـاری: جەمـال نەبەز"بەبۆنـەی ئاهەنگـی پەنجاسـاڵەی بەشـی کوردیـی زانسـتگەی بەغـدا لـە پایـزی2009 دا، بەشـی کوردیـی چـۆن دامـەزرا؟" بـدە؛ لـە پاشـکۆی (ڕووداو) ژ86، 2009/11/16) هەروەهـا (وشـەنامەکی ئێتیمۆلۆژیـای زمانـی کوردیـی) www. jemalnebez.com . هـەر بـۆ گەیشـتنم بـەم ئامانجـە؛ چوومـە کۆلێـژی پـەروەردەی زانسـتگەی بەغـدا و، کـە خوێندنـم لـەوێ تـەواو کـرد، ئاواتەکـەم هاتـەدی و، بـۆ یەکەمجـار لـە پایـزی 1955دا لـە قوتابخانـەی دوانێوەندیـی کەرکـووك دامەزرێنـدرام، کـە بەسـەرهاتیی دوو سـاڵی کەرکووکـم بەکورتـی لـە پێشـگۆتنی (وشـەنامەکی ئیتمیۆلۆژیـای زمانـی کوردیـی)دا خستووەتەڕوو(سـەرچاوەی پێشـوو).

لە کەرکووکەوە ڕەهەندەکرام بۆ زوبێر

لـە پاییـزی 1957دا کاتێـك لـە قوتابخانـەی دوانێوەندیـی موسـەڵڵای کەرکـووك بـووم، بـە فەرمانـی وەزارەتـی زانیاریـی ژ(43340)ی ڕۆژی 1957/10/9 ڕەهەنـدەی قوتابخانـەی نێوەندیـی زوبێـر کـرام، وەك تۆڵەسـەندنەوەیەکی ڕژێمـی فەرمانڕەوایـی

ئـەو سـەردەمە، بەرامبـەر بـەوەی لـە پۆلـی قوتابخانـەدا بەکوردیـی قسـەم کـردووە و، ئەگـەر قوتابییـەك لـە زمانـی عەرەبیـی وانەکـە نەگەیشـتایە، بەکوردیـی تێمدەگەیانـد، هەروەهـا؛ وەك دووژمنایەتییەکـی نـاڕەوای دەسـەڵاتداران بەرامبـەر بـەو چالاکییـە رۆشـنبیریی و رامیارییـە بەرچـاوەی کـە هەمبـوو، وەك نووسـینی وتـاری رۆژنامـە و، چاپکـردن و بڵاوکردنـەوەی پەرتـۆك و نامیلکـە بـۆ خسـتنەڕووی کێشـەی خوێندەواریـی و رامیاریـی کـورد و، رەخنەگرتـن لـە هەڵوێسـتی حکوومـەت بەرامبـەر گوللەبارانـی خەڵـك لـە سـلێمانی لـە خۆپێشـاندانی رۆژی ناشـتنی تەرمـی شـێخ مەحمـوود لـە 1956/10/10دا کـە ئەختەرخانـی ژنـی رەشـۆلی گۆرانیبێـژی تێـدا کـوژرا و لاشـەی شـێخیش بەرگوللـەدرا، هەروەهـا هەڵوێسـتی سەرشـۆڕانەی حکوومەتـی عێـراق بەرامبەر پەلامـاری دەسـتدرێژکەرانەی بەریتانیـا و فەرەنسـا و ئیسرائیـل بـۆ سـەر میسر(سـەرنجی وتـاری جەمـال نەبەز:(پرۆگرامـی کوردیـی رادیـۆی قاهیـرە لـە هاوینـی 1957دا چـۆن دامەزرا)بـدە، لـە پاشـکۆی(رووداو) ژمـارە106 ی 2010/3/29 دا). پـاش ئـەوەی بـۆم رۆنبـووەوە، ئەگـەر واز لـە کارەکـەم بێنـم و نەچـم بـۆ زوبێـر وەك مامۆسـتا، ئـەو دەمـە بە"ئیسـتیقالەکردوو"دامدەنێن و جلکـی سـەربازیی دەکەنەبـەرم و، بەوجـۆرە دەمنێـرن بـۆ زوبێـر، چۆنکـە کاربەدەسـتی وەزارەتـی زانیایـی، لـە پاییـزی ئـەو ساڵەدا هەڕەشـەی ئـەوەی لەمـن کـرد، ئەگـەر وەك مامۆسـتا نەچمـە ئـەوێ، ئـەوا وەك سـەرباز دەمنێـرن.. بەنابەدڵـی چـووم بـۆ زوبێـر.

رۆژانی ئاوارەییم لە زوبێر

زوبێـری ئـەو سـەردەمە، شـارۆچکەیەکی دەهـەزار کەسـیی سـەر بەشـاری بـەسرە بـوو. بـە پـاس 10 بـۆ 12 خولـەك لـە بـەسرەوە دووربـوو. ئـەم شـارۆچکەیە بەنێـوی زوبێـری کـوڕی عەوامـەوە نێونـراوە. زوبێـر (593 ـ 656) لـە تەمەنـی 16سـاڵیدا موسـڵمان بـووە و، لـە گەلێـك لـە شـەڕەکانی موسـڵماناندا دژ بەبتپەرسـتەکان و ناموسـلمانەکان، لـە تـەك پەیامبـەری موسـڵماناندا بەشـداریکردووە، تـا لـە "شـەڕی حوشـتر" (حـرب الجمـل)دا کـوژراوە، کـە ئـەم شـەڕە لەنێـوان بـرازا و زاوای پەیامبـەر، عەلـی کـوڕی عومـران کـە بـە عەلـی کـوڕی ئەبـو تالیـب و ئیمامـی عەلـی بەنێوبانگـە و، باجـی ئایشـێی بێوەژنـی

پەیامبــەردا روویــداوە. شــەڕەکەش بۆیــە نێونراوە"شــەڕی حوشــتر"؛ چۆنکــە باجــی ئایشــێ لــەو شــەڕەدا ســواری حوشــترێك بــووە و بــە دیلگیــراوە. دوو هەڤاڵ(ســەحابە) ی پەیامبــەر؛ زوبێــر و تەڵحــە؛ لــەو شــەڕەدا کــوژراون. باجــی ئایشــێ؛ کچــی ئەبوبەکــری یەکەمیــن جێنشــین (خەلیفــە)ی پەیامبــەر بــووە، کــە زۆر بــە منداڵــی (لــە تەمەنــی 9 ساڵیدا)، باوکــی لــە پەیامبــەر مــارەی کــردووە. دیــارە ئــەم "شــەڕی حوشــتر"ە؛ شــەڕێك نەبــووە لەنێــوان موســڵمانان و "کوففــار"دا، بەڵکــو لەنێــو موســڵمانان خۆیانــدا بــووە، واتــە؛ شــەڕێك بــووە لەبابەتــی ئەم"شــەڕی براکوژی"یــەی کــە لەنێــوان حیزبــە کوردییــە مارکســییەکان"دا روویاندا.{سەرنج:وشــەی (باجــی) لای کــورد، وەك رێزێــك بــۆ خوشــکی گــەورە بــەکاردێ و، لــە فارســیدا بــووە بە(ێبجــی). (باجــی) وشــەیەکی کۆنــی کوردییــە، کــە پێوەندیــی بــە وشــەی (باگە/بــاگا)وە هەیــە، بــە مانــای (خــوا)و (مــەزن) و(گــەورە) و(خــاوەن). ســەرنجی وشــەی bhege ی سانســکریتیی و بۆگــی رووســی و، وشــەی بێگــم ی هینــدی بــدە، کــە لــە عەرەبیــی میسرییــدا بــووە بــە (بیجــووم). هەروەهــا وشــەی (بەگ)یــش هــەر لەمــەوە هاتــووە. خاوەنــی فەرهەنگــی فارســی(معین) بــە هەڵــە وشــەی (بــگ)ی بــە ترکــی داوەتــە قەڵــەم}.

ژیانــی رۆژانــەم لــە بــەسرە و زوبێــر، یادگارییەکــی خۆشــە. لــەو ماوەیــەدا کــە لــەوێ بــووم؛ گەلێــك کەســم ناســی و بوونــە دۆســتم و گەلێــك دۆســت و ناســیاوی کۆنیشــم چاوپێکەوتنــەوە، لەوانــە، مامۆســتا کەمالــی ئەحمەدبــەگ و کەمــال جــەلال غەریــب کە لە سلێمانییەوە پێــش مــن رەهەنــدەی بەسرەکرابــوون. هەروەهــا، مامۆســتایان عەبدولســتار ئەلفەزلــی و مونیــب ئەلدرووبــی کــە لــە زانســگەی بەغــدا هاوخوێنــدکاری بەشــی فیزیــك بوویــن. هــەر لــەو ماوەیــەدا، چ لەگــەڵ مامۆســتاکان و قوتابییــەکان و، چ بەتەنــێ، گەلێــك ســەفەرمکرد بەنێوچەکانــی خــوارووی عێراقــدا، بەتایبەتــی بەنێوچــەی زۆنگاوەکانــدا بــە "مەشحووف"(شــتێکە وەك بەلــەم) و، شــارەزای ژیانــی کۆمەڵگــەی هــەژار و دواکەوتــووی ئــەو ناوچانــە بــووم.

لــە هەمــووی خۆشــتر بۆمــن ئەوەبــوو کــە پــاش خراپەکاریــی کاربەدەســتانی کەرکــووك لــە دژم و، دەربەدەربوونــم بــۆ ســەر ســنووری کوێــت، کــە بەشــێکی ئــەم چیرۆکــەم لــە پێشــگۆتنی (وشــەنامەکی ئێتیمۆلۆژیــای زمانــی کوردیــی)دا باســکردووە، لــە زوبێــر و بــەسرە لــە نێــو قوتابییــەکان و مامۆســتاکان و کاربەدەســتانی پــەروەردە و

راستەخەڵکەکەدا خۆشەویست بووم. کە لە کەرکووك بووم، لە کارەکەمدا وەك مامۆستا، جێگیرنەکرابووم، کە دەبوو بەپێی قانوون، پاش ساڵونیوێك جێگیربکرێم. بەڵام بەڕێوەبەری زانیاریی بەسرە، مامۆستا عەبدولحەمید ئەلبەکر (عبدالحمید البکر) کە جارێکیان لە سەمینارێکی مندا لە بارەی زمانی کوردییەوە، لەژێر نێوی (رفع الاوهام و دفع التضلیل، عما فی اللغه الکردیه من الدخیل)دا بەشداریکرد، دۆستایەتییەکی ئاشکرای پێشانمداو، بەپێی (فەرمانی کارگێڕی) ژ(1196) رۆژی 1958/1/19 کە ئێستەش لام ماوە، کارەکەمی لە 1957/5/29ەوە(واتە لەو کاتەوە کە هێشتا لە کەرکووك بووم) جێگیرکرد. بێجگە لەوەش، کە مامۆستا حەمەعەلی مستەفا قەراخی، وەك پشکنەر(مفتش)ی ماتماتیك هات بۆ قوتابخانەکەمان و گوێی لەوانەگوتنەوەی من بوو و، لەنێو مامۆستاکان و کارگێڕی قوتابخانەدا باسی کارەکەی منی بەباشی کرد کارگێر، مامۆستا سالم ئەلبەدر(البدر)گوتی: قوتابخانەکەمان شانازی بەم خزمەی بەرێزتانەوە دەکا(سەرنج: مەبەست لەمە ئەوەبوو کە مامۆستا حەمەعەلی مستەفاش کوردبوو وەك من).

هەرچەندە کارگێڕی قوتابخانە، مامۆستا سالم ئەلبەدر گوتی قوتابخانەکە ژووری ڤالای زۆرە، لە ژوورێکیاندا، بێکرێ، نیشتەجێبە، سوپاسمکرد و، لەبەر هێندەك هۆ؛ لەوێ نیشتەجێنەبووم. لە هوتێلێك لە گەڕەکی عەشاری بەسرە، ژوورێکم بەکرێگرت و، رۆژانە بە پاس دەچووم بۆ قوتابخانە. جاری وا هەبوو، پاسەکە لەرێ پەکیدەکەوت، دەبوو پاڵمانپێوەبنایە، لەگەڵ ئەوەشدا هێندەك جار، نەدەکەوتەوەکار، ئێمەش هەر پاڵمانپێوەدەنا، تا نێزیکی شارەکە دەبووینەوەو، لەبەرئەوەی قوتابخانەکەمان لە قەراخی شار بوو، خواحافیزەم دەکرد لێیان و، ئەوانیش بە پاڵپێوەنان پاسەکەیان دەگەیاندە گەراج. جاری واهەبوو لە کاتی پاڵپێوەناندا پێکەنین دەیگرتم، دەیانگوت ئەوە بەچی پێدەکەنی، دەمگوت پێکەنینم بەخۆم دێ، چۆنکە "شرالبلیه مایضحك"(خراپترین کوێرەوەریی ئەوەیە کە مرۆڤ بهێنێتە پێکەنین)، کوردیش دەبێژن "سەربەقوڕ دێنێتە پێکەنین".

کە لە پشووی بەهاردا ویستم بۆ چەند رۆژێك بگەڕێمەوە کوردستان، لە بەغداوە سواری تاکسییەك بووم لەگەڵ بەڕێزان تەها بابان و فازیل سەعید هەولێری و ژنێکی کەرکووکی و یەکێکی دی. تاکسیهاژۆرەکە کوڕێکی خەڵکی سلێمانی بوو و،

"بەبراکـەی بەکـری نـادی" ناسرابـوو، بەهـۆی ئـەوەوە کـە سەرخۆشـیی شـەو تـەواو بەرینەدابـوو، لـەڕێ (لـە چۆڵـی قورفـە) "شـەڕەقۆچی" لەگـەڵ ترۆمبێلێکـی دیکـەدا کـرد، فازیـل و تەهـا و ئـەز هەمووەمـان کەلەلابوویـن و، کەرکووکییەکـە، کـە مریشـکێکی لەباوەشـدابوو،مرد و مریشـکەکەی لەپـاش بەجێـما. کـە گەڕامـەوە بـەسرە و، هێشـتا برینەکانـم چاکنەببوونـەوە، دوکتۆرەکانـی بـەسرە دوو مانـگ پـتر رووخسـەتیاندا پێـم تاکو بحەسـێمەوە و بێمـەوە سـەرخۆم. لەکەشـوهەوای دۆسـتانەی بـەسرەدا، هەلهەڵکـەوت بـۆم، گەلێـك شـت بخوێنمـەوە و، چەنـد شـتێکیش بنووسـم. هـەر لـە بـەسرە لـە 1957دا چیرۆکـی (پاڵتـۆ)ی چیرۆکنووسـی رووس نیکـۆلای گۆگـۆڵ م کـرد بـە کوردی و لـە 1958دا لـە بەغـدا چاپمکـرد.

راسـتە، سـوننەکان و شـیعەکانی بـەسرە، زۆر گلەییـان لەیـەك هەبـوو، لـەلای مـن دەردی دڵـی خۆیـان هەڵدەڕشـت، بـەڵام هەردوولایـان لەگـەڵ مـن دۆسـت بـوون و، منیـش هـەردەم هەوڵـی ئـەوەم دەدا کـە نێوانیـان لەگـەڵ یـەك خـۆش بـێ.

کـە کودەتـای عەبدولکەریـم قاسـم(1914 ـ 1963/2/8) لـە 1958/7/14دا روویدا؛هێشـتا مامۆسـتای قوتابخانـەی نێوەندیـی زوبێربـووم، بـەڵام لەبەرئـەوەی پشـووی هاویـن بـوو، لـە سـلێمانی بـووم. هەرەسـهێنانی رژێمـی شانشـینیی و، دامەزراندنـی کۆمـاری عێـراق و، باسـکردنی رامیارییەکـی تـازە لەلایـەن قاسـم و کاربەدەسـتانەوە، وایلەمنکـرد کـە هەوڵـی گەڕانـەوە بـدەم بـۆ کەرکـووك، بـەڵام ئـەو بیرخەرەوەیـەی کـە ئێمە(چەنـد مامۆسـتایەکی کورد)دامـان بـە قاسـم و ڤەزیـری زانیـاری ؛ بـۆ دامەزراندنـی (بەڕێوەبەرێتیـی زانیاریـی کوردسـتان) و، تەرخانکردنـی کورسـییەك بـۆ زمـان و وێـژەی کوردیـی لە زانسـتگەی بەغدا و، چاکسـازیی لە سیسـتەمی پـەروەردە و فێرکاریـدا ؛ بووبە هۆی سـەرنەگرتنی هەوڵەکەم بـۆ گەڕانـەوەم بـۆ کەرکـووك. لـەو ماوەیەدالـە بەغـدا، مامۆسـتایەکی خەڵکـی عەنکاوەم ناسـی؛ نێـوی عەبدولئەحـەد فرەنسـیس مالیـح بـوو، کـە یەکێکبـوو لـە کۆمۆنیسـتە عیراقییـە نـاسراوەکان و، پێوەندییەکـی بەهێـزی لەگـەڵ دەزگـەی پـەروەردەی بەغـدا و قوتابخانـەکان هەبـوو. کۆمۆنیسـتەکان لـەم سـەردەمەدا لـە وەزارەتـی زانیاریدا دەسـتیان دەڕۆی و کەرکووکیـان کردبـوو بـە مەڵبەنـدی چالاکـی لکـی حیزبەکەیـان لـە کوردسـتاندا. حەزیـان بەبوونـی مـن نەدەکـرد لـەوێ. مامۆسـتا عەبدولئەحـەد؛ مرۆڤێکـی رۆشـنبیربوو، زۆر رێـزی منـی دەگـرت و، بـاش گوێـی لـە رەخنەکانـم بەرامبـەر بـە حیزبەکـەی

دەگـرت، هەرچەنـدە هەوڵیـدا بمگێڕنـەوە بـۆ کەرکـووك، بـەڵام بەقسـەیاننەکرد. لەسـەر پێشـنیازی وی و، داخوازیـی قوتابخانەکـە لـە وەزارەتـی زانیاریـی؛ کارەکـەم بەشـێوەی خواسـتەمەنی(إعارە)؛ بەپێـی فەرمانـی وەزارەت ژمـارە55762ی رۆژی 1958/12/6؛ درا بـە قوتابخانـەی دوانێوەندیـی جەعفەرییـە بـۆ مـاوەی سـاڵێك، چۆنکـە قوتابخانەکـە زۆر پێویسـتیان بـە مامۆسـتای ماتماتیـك و فیزیـك هەبـوو، پـاش قسـەکردن لەگەڵـم، بەخۆشـییەوە منیـان وەرگـرت، کە سـاڵەکەش تەواوبـوو، سـاڵێکی دیکـەش درێژیانکردەوە بـۆم. ئـەم قوتابخانەیـە لەنێـو خەڵکـدا بـە قوتابخانـەی دوانێوەندیی"مۆسـکۆ" بەنێوبانگ بـوو، چۆنکـە زۆربـەی قوتابییەکانـی سـەر بـە حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێـراق بـوون.

قوتابخانەی دوانێوەندیی جەعفەرییە لە بەغدا

جـا لەبەرئـەوەی بوونـی مـن بـە مامۆسـتا لـە قوتابخانـەی دوانێوەندیـی جەعفەرییـە، بـووە هـۆی چاوپێکەوتنـم بـە سـەید موحسـینی حەکیـم، بەپێویسـتی دەزانم؛جـارێ باسـێکی کورتـی ئـەم قوتابخانەیـە و پێوەندییەکانـی و هەلومەرجـی ئـەو سـەردەمە بکـەم.

قوتابخانـەی دوانێوەندیـی جەعفەرییـە، قوتابخانەیەکـی ئەهلیـی شـیعەکان بـوو لـە بەغـدا. شـوێنەکەی کەوتبـووە پشـت پێچ(فیلکـە)ی حافـز قـازی یـەوە، کـە نازانـم ئێسـتەش ئـەو شـوێنە هـەر بـەو نێـوەوە دەناسرێتـەوە یـان نـا. خانوویەکـی گـەورەی سـێ نهۆمیـی بـوو، کـە بـە تایبەتیـی بـۆ قوتابخانـە دروسـتکرابوو. حەوشـێکی پـان و پـۆڕ و سـاڵۆنێکی گـەورەی هەبـوو، کـە بـۆ کۆبوونـەوە و، وەك شـانۆش بەکاردەهێـنرا. لەپۆلـی یەکەمـەوە تـا پۆلـی پێنجەمـی تێدابـوو. لەوسـەردەمەدا ؛ پۆلـی شەشـەم نەبـوو. دوانێوەندییەکەی(واتـە؛ پۆلـی چـوارەم و پێنجەمی)بەشـی زانسـت و بەشـی وێژەیـی و بەشـی بازرگانـی و بەشـێکی تایبـەت بەکچانـی تێدابـوو. بێجگـە لەمـەش، بەشـێکی ئێوارانیشـی هەبـوو، کـە قوتابـی وای بـۆ دەهـات، تەمەنـی پەنجـا سـاڵ و پتریـش بـوو. ژمـارەی قوتابییەکانـی، تێکـڕا، خـۆی لـە هـەزار قوتابییـەك دەدا، ژمـارەی مامۆستایەکانیشـی بیسـت هەتـا سـی مامۆسـتا و زێتریـش دەبـوون، کـە هێندێکیـان باوەڕنامـەی مامۆسـتایەتییان نەبـوو، بەڵام بەپێی پسـپۆڕییان، وەك ئابووریناس، کیمیاگەر،

دەرمانساز، پارێزەر، بژیشك، گرێبەستی کاتیی دەبەسترا لەگەڵیان مامۆستای واشی تێدابوو کە باوەڕنامەی ماجستێر، یان دوکتۆرای هەبوو، لێ، بەتۆمەتی ئەوەی کە لەگەڵ رژێمی "دوابڕاو"ی شانشینیی هاوکارییکردبوو، نانبڕاوکرابوو، لەبەرئەوە، ناچاربوو، وەك وانەبێژ (محاضر) بەپارەیەکی کەم و بە ترسولەرز، لەوێ کاربکا و تووشی گەلێك قسەی سارد و سووکی قوتابییەکان دەبوو. هێندێکیشیان، وەك من، لە وەزارەتی زانیاریی، بۆماوەیەك خوازراو(مستعار)بوون و، بەرامبەر بەوەش، دەبوو قوتابخانەکە کرێیەك بدا بە وەزارەتی زانیاریی عێراق کە بەمەیان دەگوت (قانوونی خواستن و بەکرێدان - قانون الاعاره والتأجیر). چۆنکە لەو سەردەمەدا؛ تازە کۆماری عێراق دامەزرابوو، هێشتا بەپێی قانوونی زەمانی شانشینیی کاردەکرا، کە مامۆستاکان، وەك هیخۆیی (ملك)ی دەوڵەت تەماشا دەکران. هەر مامۆستایەك وازی لەکارەکەی بهێنایە، یان دەربکرایە، مافی ئەوەی نەبوو لە هیچ فەرمانگەیەك، وەك کارمەند، دابمەزرێ، حکوومەتیش دەیتوانی دەستبەجێ جلکی سەربازی لەبەربکا و بینێرێ بۆ لەشکرگە.

قوتابخانەی جەعفەرییە هی شیعەکان بوو، لەگەڵ ئەوەشدا، لەهەر پۆلێکدا، ژمارەیەکی کەم قوتابی سوننە(عەرەب و کورد) و، چەند قوتابییەکی دیانیش هەبوون. بەڵام ژمارەیەکی بەرچاو، قوتابی کوردی فەیلی لەوێ دەیانخوێند. چۆنکە فەیلییەکان، ئەگەرچی قوتابخانەیەکی سەرەتایی خۆیانیان هەبوو لە گەڕەکی شێخ عومەر، کە گەڕەکی کوردەکانی بەغدابوو، بەڵام نەڕێیاندەدان لەو قوتابخانەیەدا بە کوردیی بخوێنن و، نە دەیانهێشت قوتابخانەیەکی نێوەندیی خۆیان هەبێ. بەپێچەوانەی فەیلییەکانەوە، شیعە عارەبەکان و دیانەکان و جوولەکەکان، ئەم مافە درابووپێیان. جارێکیان، لە حسەین سەیوانی، کە پارێزەرێکی نێوداری کوردە فەیلییەکان و، یەکێك بوو لە بەڕێوەبەرانی قوتابخانە سەرەتاییەکەیان و، سەردانی دوکانی(ئوستاد) بەشیر موشیری دەکرد، پرسیم، بۆچی قوتابخانەیەکی نێوەندیی و دوانێوەندیتان نییە؟ گوتی:" ئەوە لە وەزیرە کوردەکان بپرسە. چەند جار داوامان کردووە، لێ، رێماننادەن و، وەزیرە کوردەکانیش لەسەر ئەوە نایەنە قسە و هیچ ناکەن بۆمان". هەروەها گوتی: جارێکیان روومان لە وەزیری نێوخۆ سەعید قەزاز نا، کە یارمەتیمانبدا، گوتی:" ئەوە کاری من نییە، کاری وەزیری زانیارییە، پاشان

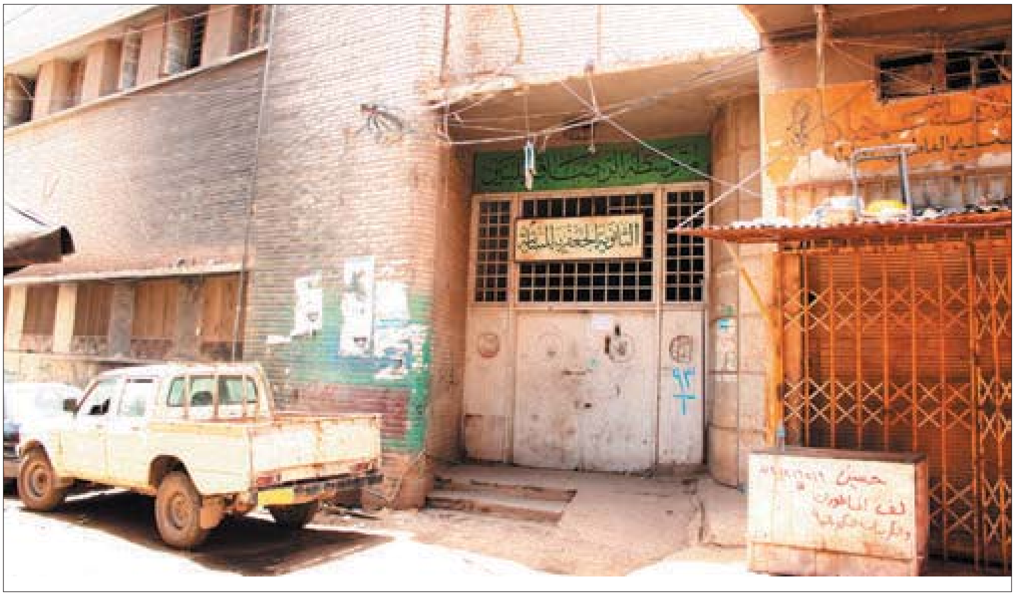

قوتابخانەی جەعفەرییە لە بەغدا، ئەم وێنەیە لە ڕۆژی 2010/06/01 گیراوە

ئێوە بۆچی واز لە بەغدا ناهێنن و ناچنە کەرکووك کە شاری نەوت و کاسبی و پارە و کوردستانە"، گوتم:" ئێمە گەلێك لەپێش عارەبدا لەبەغدابووین، بۆچی شاری خۆمان بۆ عارەب بەجێبهێڵین؟". وادیارە، بۆماوە(میرات) ی ئەو ڤەژیرە کوردە دەسەڵاتدارە کۆنانەی عێراق، بە ڤەژیر و دەسەڵاتدارەکانی ئێستەی حکوومەتی کوردستان بڕاوە، کە ئاوڕێکیان لە کوردە فەیلییەکان نەدایەوە و لە بێکەسیدا، زۆریان بوونەتە لایەنگری شیعە عەرەبەکان.

جا لەبەرئەوەی کوردە فەیلییەکان نەدەچوونە قوتابخانە حکوومەتییەکان کە بەدەست عارەبە سوننەکانەوەبوو، بەناچاریی روویان لە قوتابخانەی نێوەندیی و دوانێوەندیی جەعفەرییە دەکرد. هەر قوتابییەکیش لەوێ بیخوێندایە، دەبوو پارەیەکی کەم بدا بە بەڕێوەبەرێتیی قوتابخانەکە. خۆ ئەگەر ئەو قوتابییە هەژار و دەستکورت بووایە، شیعەبووایە، یان شیعە نەبووایە، پارە وەرنەدەگیرا لێی. دیارە ئەو پارەیەی کە بنەماڵەی قوتابییە دەوڵەمەندەکان دەیاندا، بەشی تێچوو(مەسرەف) ی قوتابخانەکەی نەدەکرد، لەبەر ئەوە، بەشێکی زۆری ئەو پارەیە، لەو پێنجیەکە و"بەش (سەهم)ی ئیمام" دەردەچوو، کە شیعە باوەڕدارەکان؛لە دەسکەوتی بازرگانی و کاری خۆیان دەیدەن، کە بەو پێنجیەکە دەگوترێ"خومس". هەر ئەمەشە

وایکردووە، ئاخوند(مەلا)ە شیعەکان، بەپێچەوانەی مەلا سوننەکانەوە، ناچارنەبن دەست لە حکوومەت پانبکەنەوە و ببنە گوێڕایەڵی حکوومەت، چۆنکە شیعەکان پێیانوایە، هەر حکوومەتێك کە حکوومەتی خۆیان نەبێ، زۆردار و داگیرکارە(جابر و غاصب) و، نابێ هاوکاریی بکرێ. لەگەڵ ئەمەشدا و، بەپێی باوەڕەکەیان، پێیانوایە کە فەرمانڕەوایی وان لە کۆتایی جیهاندا دێتە سەرکار، واتە؛کاتێك کە ”جەجاڵ“ هەستا(سەرنج:“ جەجاڵ“ وشەیەکی کوردییە کە لە“دژئاڵ“< دژ ئار < دژ ئاگرەوە هاتووە، واتە دژ بەهێزی ڕۆناکی، کە خودێی خۆر(میترا) خوای کۆنی کورد بووە) و کاتێك کە ”ئیمامی زەمان“ پەیدابوو. (”ئیمامی زەمان“ واتە ڕزگارکەر، بیرێکی کۆنی مەزدایزم(زەردەشتێتی)یە کە بەپێی ئەوە ڕۆژێك دێ“سائۆشیانت“ دێتەسەر زەوی و خەڵکی ژێردەست ڕزگار دەکا). شیعەکان هۆنراوەیەکیان هەیە بۆهاتنەسەر کاریان لە کۆتایی جیهاندا ”لكل أمه دوله يرقبونها ودولتنا فى أخر الدهر تظهر“ ماناکەی بەکوردی ئەمەیە:“ لایەنگرانی هەموو ئایینێك دەوڵەتێکیان دەبێ کە چاوەڕوانی دەکەن، دەوڵەتی ئێمەش لە کۆتایی جیهاندا دەردەکەوێ“. بەم پێیە خومەینی لەم باوەڕە لایداوە کە (کۆماری ئیسلامیی ئێران)ی دامەزراند، کە هێشتا جیهان ”بەرەوکۆتاییبوون“ نەچووە.

بەرنامەی خوێندن لە قوتابخانەی جەعفەرییە، هەروەك ئەو بەرنامەیە بوو کە وەزارەتی پەروەردە و فێرکاریی بۆ هەموو قوتابخانەکانی عێراق دایبنابوو. جا لەبەرئەوەی قوتابخانەکە ئەهلی و خاوەنەکەی شیعەکان بوون، زۆر هەوڵدەدرا کە ئاستی فێرکردنی قوتابییەکانی بەرز ڕابگیرێ؛ تاکو حکوومەت بیانووی بۆ داخستنی نەبێ. خۆشم، کە پێویستی بکردایە، هێندەك پاشنیوەڕوان، وانەی زێدە (اضافی) م بەخۆڕایی بە قوتابییەکان دەگوتەوە، لەبەرئەوە، زۆر خۆشەویست و ڕێزدار بووبووم لەلایان. ئێویشم وەك مامۆستایەکی باشی فیزیك و ماتماتیك دەرکردبوو؛ ئەمەش بووە هۆی ئەوەی هێندەك لە دەوڵەمەندەکانی بەغدا کە منداڵەکانیان لە فیزیك و ماتماتیکدا باش نەبوون، دەیانویست بەپارە ڕامبگرن بۆ وانەدانی تایبەتی بە منداڵەکانیان. منیش کردبووم بە مەرج بەسەریانەوە، کە ڕێبدەن قوتابییە هەژارەکانیش لەو وانانەدا بەشداربن و هەمووشیان پێکەوەبن. داخوازییەکەشم پەسندکرا. ئەو وانە تایبەتییانە، لە ڕۆژانی هەینی دا دەگوترانەوە، کە پشووی

قوتابخانەبوو. کارگێڕی قوتابخانەکە، مامۆستا حەسەن زەلزەلە، ماڵی ئاوابێ، ساڵۆنێکی گەورەی خستبووە خزمەتمەوە و، بەردەستێك(فەڕاش) ێکی راسپاردبوو؛ دەرکی قوتابخانەکە بکاتەوە بۆمان و چایی لێبنێ بۆمان. وانەکان، لە هەشتی بەیانییەوە تا پێنجی پاشنیوەڕۆ بوون، یەك دەمژمێر لە 12ەوە تا 13(یەکی پاشنیوەڕۆ) بۆ نانخواردن و حەسانەوە دانرابوو، کە منداڵە دەوڵەمەندەکان، خواردنی زۆریان لە ماڵەوە دەهێنا، منیش دابەشمەکرد بەسەر هەموویاندا. بەردەستەکەش، بێجگە لە خواردنی خۆڕایی، پارەیەکیشم دەدایە، دەیگوت "خۆزگە قوتابخانەکە هەموو رۆژێ ئەم خزمەتکارییەی بەمن رەوابدیایە". لەو پارەیەی کە دەستمدەکەوت، توانیم یارمەتی گەلێك دۆست و نادۆستیش بدەم، کە هێندێکیان، مخابن؛ زۆر سپڵە دەرچوون، لەوانە هەژار و زەبیحیی، کە زەبیحی لەبرێتی چاکە و دەستگیرۆیی لەلایەن منەوە، بووە سیخوڕی رژێمی قاسم بەسەرمەوە. ئەم بێڕەوشتییەی زەبیحی، کە خۆی خستە خزمەتی ئەم رژێم و ئەو رژێمەوە، بوو بەهۆی سەرتێداچوونی لەو کارانەدا.

بەڕێوەبەری قوتابخانەکە، حەسەن زەلزەلە، مرۆڤێکی زۆر لەسەرخۆ و زمانشیرین و رووخۆش بوو. یارمەتیدەری بەڕێوەبەر، نێوی ئەبوشەزا (أبو شذی)، واتە باوکی شەزا، چۆنکە کچەکەی نێوی (شەزا) بوو. دۆستایەتیم لەگەڵی زۆر خۆش بوو. ئەم بەشمەینەتە، پاش کودەتای رەشی بەعسییەکان لە شوباتی 1963دا، بە تۆمەتی ئەوەی گوایە"سەربە ئێرانە و دوژمنی ناسیۆنالیزمی عەرەب و حیزبی بەعسی سەرکردە"یە، لەسێدارەدرا. ئەم هەواڵەم لەچەند قوتابییەکی خۆم بیست کە قوتابیی دوانێوەندیی جەعفەرییە بوون و، پاش کودەتای بەعس، وەك پەنابەر رایانکردبووە ئەڵمانیا. بەو هەواڵە، زۆر خەفەتم خوارد. چۆنکە، ئەبوشەزا، بێجگە لە دۆستایەتی و هەڤاڵمامۆستایەتی، چاکەیەکیشی بەسەرمەوە هەبوو. کاتێك لە مانگی گوڵانی ساڵی 1962دا، لە بەغداوە بەرەو ئەوروپا دەچووم بۆ خوێندن لە سویسرا، گەلێك نووسینی رێبەندکراو (ممنوع)م پێبوو، کە ئەگەر لە فرۆکەخانە بمگەڕانایە، دەگیرام و کارەسات دەبوو بۆم. لەنێوان ئەو شتانەدا؛ کاژیکنامە و بڵاوکراوەکانی کاژیك و گەلێك دەستنووس و یاداشت و شتی دی کە لەسەر کاغەزی سووك و تەنك نووسیبوومنەوە و، دایکم بە جلەکانی ژێرمەوە درووی بۆم. برایەکی ئەبوشەزا؛ کە

لـە لەشـکری عێراقدا"موقـەددەم" بـوو، لەوکاتـەدا لـە فڕۆکەخانـەی بەغـدا سـەرکردەی بەشـی کۆنـترۆڵ (هیئـە السـیطرە) بـوو. بـە ئەبوشـەزام گـوت کـە بەبراکـەی بڵـێ، باوڵێـك پەرتۆکـم پێیـە، هەمـووی پەرتۆکـی خوێندنـن و، تکایـە کارێـك بـکا گومرگێکـی زۆر نەسـتێنن لێـم. مەبەستیشـم کەمکردنـەوەی پـارەی گوومـرگ نەبـوو، بەڵکـو مەبەسـتم ئەوەبـوو، کـە لـە فڕۆکەخانـە کەسێکی وەك ئـەو "موقـەددەم"ە ناسـیاوم بـێ، ئێـدی نامگەڕێـن. هـەرواش دەرچـوو. لەبـەر خاتـری وی؛ شـتێکیان کەمکـردەوە بـۆم و نەشـمگەڕان. بەوجـۆرە ئـەو شـتانەم لـە نەمـان رزگار کـرد. خۆ ئەگـەر وانەبووایـە؛ ئەوانە گۆڕیـان ون دەبـوو. چۆنکـە ئـەو دانەیەی(کاژیکنامـە) کـە بـە تلینڤیـس (تایپرایتـەر)ی خـۆم لـە سـلێمانی تایپمکردبـوو و، کردبـووم بـە پەرتـۆك و، دابـووم بـە هاوبیـران، سـەری تێداچووبـوو. هاوبیـر کامیـل ژێـر ئـاگای لەمـە هەیـە.

وانەکانی ئایین لە قوتابخانەی جەعفەرییە

لـە قوتابخانـە نێوەندییەکانـی عێراقـی ئـەو سـەردەمەدا، هەفتـەی دەمژمێرێـك دانرابـوو بـۆ وانەی"ئاییـن" کـە مەبەسـت لەمـە، هـەر ئایینـی ئیسـلام بـوو. ئـەو قوتابییانـەی موسـڵمان نەبـوون، یـان موسـڵمان بـوون و، ئـەو شـەوە خەونـی سێکسـییان دیتبـوو و، فریـای خۆشتن(غوسـڵ) نەکەوتبـوون، کـە بەمەیـان دەگـوت "شـەیتانی بـوون"، مافـی ئەوەیـان هەبـوو لـە پـۆل بچنـە دەرەوە. سـەیر ئەوەیـە، لـە قوتابخانـەی بـەرزی مامۆسـتایاندا کـە نێوەکـەی بووبـوو بـە (کۆلێـژی پەروەردە)؛بەشـێکی تایبـەت بـە (ئایین)نەبـوو کـە مامۆسـتا بـۆ وانەگوتنـەوەی ئاییـن پەروەردەبـکا. لەبـەر ئـەوە بەزۆریـی مامۆسـتایانی زمانـی عەرەبـی دەکـران بـە مامۆسـتای ئاییـن. هێنـدەك جاریـش، دەرچووانـی کۆلێـژی (شریعـە)ی بەغـدا دەکـران بە مامۆسـتای عەرەبـی و ئاییـن. بەڵام لە کۆلێـژی (شریعـە) کـە لـە گەڕەکـی ئەعزەمییـەی سوننینشـین بـوو، تەنـێ فیقهـی سوننی دەخوێنـدرا، لەبەرئـەوە، ژمارەیـەك خوێنـدکاری کـورد، بەتایبەتـی خەڵکـی کەرکـووك، وەك شـوکر مسـتەفا و ئیحسـان عەبدولحەمیـد و ئەوڕەحـمان رەزا و مـەلا نـووری و عەبدولڕەحیـم و گەلێکـی دی لـە کۆلێـژی (شریعـە) خوێندنیـان تەواوکـرد و کـران بـە مامۆسـتای وانـەی ئاییـن و عەرەبـی. ئـەوەی راسـتی بـێ، وانـەی ئاییـن، زۆر گوێنـەدەدرا

دیمەنێکی کۆن لە قوتابخانەی جەعفەرییە

پێـی و، دەکـرا بەهۆیـەك بـۆ باشـتر فێربوونـی زمانـی عەرەبـی. بـەڵام لـە قوتابخانـەی جەعفەرییـە، وانـەی ئاییـن بـە گرنـگ دەگیـرا. مامۆسـتای ئاییـن دەبـوو فیقهـی ئایینـی شـیعەی خوێندبـێ. ئـەم بابەتـەش لەعێراقـدا، تەنـێ لـە نەجـەف دەخوێنـدرا، کـە لـەوێ ئایەتوڵـڵاکان، هەریەکەیـان کورسـیی وانەگوتنـەوەی خـۆی هەبـوو، کـە بـەوە دەگوتـرا (الحـوزە العلمیـە) و بـە فارسـیش (حـوزە علمیـە) کـە بـە کـوردی (مەڵبەنـدی زانسـتی) یـە. ئەمـەش لـە قوم(ئێـران) و نەجەف(عێـراق) و بێرووت(لوبنـان) هەبـوو و هەیـە. هـەر ئایەتوڵڵایـەك چەنـد قوتابییەکـی هەبـوو، وانـەی پێدەگوتـن، بەبـێ پـارە و پـاداش. ئـەو قوتابییـەی هەژاربووایـە، مانگانەیەکیشـی دەبڕایـەوە بـۆی و، پـاش چەنـد سـاڵێك، ئەگـەر لـە خوێنـدن دا سـەرکەوتووبووایە، دەبـوو بـە (حوجەتولئیسـلام و موسـلمین- حجـە الاسـلام والمسـلمین) کـە ئـەم پلـە زانسـتییەش، وەك پلەی(ئایەتوڵـڵا) شـتێکی تازەکوورەیـە لـە مێـژووی فیقهـی شـیعەیەتیدا. خـۆ ئەگـەر ئـەو قوتابییـە پـتر بخوێنـێ و نامیلکەیـەك بنووسـێ، کەبـەوە دەبێژن"رسـالە"؛ ئـەو دەمـە دەبێتـە "موجتەهیـد"

شێخ عەبدولزەهرە

(مجتهد) و مافی دەرکردنی"فتوا"ی دەبێ. چۆنکە لە زانستدا گەیشتووەتە پلەیەك کە دەتوانێ لەبەر رۆشنایی هەر چوار چاوگەکەی ئایینی ئیسلام، واتە: قورئان و، گوتە و هەڵسوکەوتی پەیامبەر(حدیث) و، خاڵانە (قیاس) و گشتبڕیاریی(إجماع)؛ بڕیارەکانی شەرع دەستنیشانبکا.

مامۆستای ئایین شێخ عەبدولزەهرە ئەلسەغیر

لە قوتابخانەی جەعفەرییە، وانەگوتنەوەی ئایین و زمانی عارەبی سپێردرابوو بە ئاخوند(مەلا)یێکی شیعە کە نێوی شێخ عەبدولزەهرە ئەلسەغیر(شیخ عبدالزهرە الصغیر)بوو. بنەماڵەی ئەلسەغیر بنەماڵەیەکی ناسراون لە نەجەف. خۆزگە دەمزانی ئەو جەلالەدین ئەلسەغیرەی کە ئێستا لە پارلەمانی عێراقدا نوێنەرە، چ خزمایەتییەکی هەیە لەگەڵ شێخ عەبدولزەهرەی هەڤاڵمامۆستای ئەو کاتەم، رەوانی شادبێ. شێخ عەبدولزەهرە، ئەو دەمە بەتەمەن کەمێك لە پەنجا ساڵ تێپەڕیکردبوو، لە خانوویەکی کرێدا دەژیا لە گەڕەکی ئەعزەمییە(اعظمیە)ی بەغدا.

جلكـی مەلایانـەی شـیعەی لەبەردابـوو. ماوەیـەك پێـش مـن، بەڕەزامەندیـی وەزارەتـی زانیاریی(معاریـف)و، لەسـەردەمی شانشـینیدا، كرابـوو بـە مامۆسـتای ئاییـن و زمانـی عارەبـی، لەگـەڵ ئەوەشـدا، مانگانەكـەی كەمتربـوو لـە مافـی خـۆی. بەڵێنیاندابـوو پێـی كـە مووچەكـەی بـۆ راسـتبكەنەوە، بـەلام بۆیـان نەكردبـوو. خـۆی بەبەشخوراو دەزانـی، كەواشـبوو.

بەڕێوەبەرێیتـی قوتابخانەكـە و كـۆڕی مامۆسـتایان، مامۆسـتا شـیخ عەبدولزەهـرە و منیـان كردبـوو بـە "لیژنـەی كۆنـترۆڵ" (لجنـە الانضبـاط) بـۆ لێپرسـینەوە و بەدواداچـوون و چارەسـەركردنی ئـەو كێشـانەی كـە لـە نێـوان قوتابـی و قوتابـی و، قوتابـی و مامۆسـتادا روویانـدەدا. ئـەم كێشـانەش، لـە قوتابخانەیەكـی وا گـەورە و چڕوپڕ و، پـاش هەرەسـهێنانی رژێمـی شانشـینیی فەیسـەڵ و هاتنەكایـەی فەرمانڕەوایـی كۆماریـی قاسـم، یەكجـار زۆربـوون، بەتایبەتـی، پـاش ئـەوەی بەعسـییەكان و ناسیۆنالیسـتە عەرەبەكانـی سـەربە جەمـال عەبدولنـاسر؛ كەوتنـە ئاژاوەنانـەوە و دوژمنایەتیكردنـی عەبدولكەریـم قاسـم و كۆمۆنیسـتە هەڤاڵبەندەكانـی. ئەوەبـوو لـە 8 ی مارتـی 1959دا، عەقیـد عەبدولوەهـاب شـەواف لـە مووسـڵ و زەعیـم روكـن نـازم تەبەقچەلـی لـە كەركـووك و عەقیـد عەبدولسـەلام عـارف(1917 ـ 1966/4/13) لـە بەغـدا، بەپشـتگیریی نـاسر، كەوتنـە سەركێشـی و هەوڵدانـی كودەتاكـردن دژ بـە قاسـم، كـە ئـەو هەوڵـە، بەیارمەتیـی لایەنگـرە چەكدارەكانـی مەلامسـتەفا بارزانـی و ئازایەتیـی و جەربەزەیـی ئەنـوەر مایـی و، خۆپێشـاندانی جەماوەرانـەی كۆمۆنیسـتەكان لـە مووسـڵ و بەغـدا، پـاش چەنـد رۆژێـك سـەركوتكرا. شـەواف كـوژرا و تەبەقچەلـی گیـرا و دادگەیـی كـرا و لەسـێدارەدرا. عەبدولسـەلامیش كـە كرابـوو بـە سـەفیری عێـراق لـە ئەڵمانیـا و بەنیـازی بەشـداریكردنی لـە كودەتایـەی دیكـەی پێـش هـەرای شـەوافدا، بەدزییـەوە گەڕابـووەوە بەغـدا، لـە فڕۆكەخانـە لـە 1958/11/5 گیـرا و دادگەیـی كـرا و فەرمانـی مردنـی بەسـەردادرا، بـەڵام قاسـم فەرمانەكـەی جێبەجێنەكـرد. قوتابییـە چەپییەكانـی جەعفەرییـە، ئەوانـەی سـەربە پارتـی كۆمۆنیسـتی عێـراق بـوون، بەتایبەتـی كـوردە فەیلییـەكان، هـەر رۆژە ناڕۆژێـك ؛ لـە قوتابییەكـی سـەربە بەعسـیان دەسرەوانـد. كـە دەمگـوت؛ بۆچـی وادەكـەن، دەیانگوت"ئـەو داڵـك خیزە(دایـك حیزە)بەعسـییە"، حكوومەتیـش، بەپێـی رێنوێنیـی قاسـم و لایەنگرەكانـی، لەسـەریانینەدەكردەوە. ئەمـەش

هێمنیـی قوتابخانەکـەی دەشـێواند. ئالەمـەوە، ڕۆژێکیـان بەڕێوەبـەری قوتابخانەکـە، مامۆسـتا حەسـەن زەلزەلـە گوتی: "مامۆسـتا جەمـال؛ تۆیـش کوردیت وەك ئـەم فەیلییانە، بەڕاسـتی زۆر کێشـە و نائارامیـی دروسـت دەبـێ بۆمـان، ناکـرێ کارێکـی وابکەیـت کـە هێنـدە دەسـت لـە قوتابییـە بەعسـییەکان نەوەشـێنن و ئـاژاوە دروسـت نەبـێ بۆمـان". گوتـم "مامۆسـتای بەڕێـز: قوتابییـە فەیلییـەکان دەبێـژن؛ شـیعە عەرەبـەکان جارێـك بندەستن ؛ چۆنکـە شـیعەن و سـوننی نیـن، ئێمـەی فەیلـی دووجـار بندەسـتین، چۆنکـە کوردیـش و شیعەشـین. بـۆچ دەبـێ ئێمـە کـە چەنـد سـەتهەزارێکین لـەم بەغدایـە، مافـی ئەوەمـان نەبـێ بـە زمانـی خۆمـان بخوێنیـن و، هیـچ مافێکـی دیکەشـمان نەبـێ؟ مامۆسـتا حەسـەن کەمێـك مـات بـوو، ئەوجـا گوتـی باشـە چارچییـە؟ گوتـم: ڕێمبـدەن؛ بـا وانـەی زمانـی کوردیـی و مێـژووی کـورد بڵێمـەوە پێیـان و، بەرامبـەر بـەوەش هیـچ پارەیەکـم نـاوێ. مامۆسـتا حەسـەن گوتـی؛ باشـە بەسـەرچاو. نامـەی نووسـی بـۆ وەزارەتـی زانیاریـی کـە ئـەو دەمـە دوکتـۆر سـەدیق ئەترووشـی بادینانـی، زاوای هەمـزە عەبدوڵـلای سـکرتێری گشـتیی پارتـی (واتـە: مێـردی ڕێسـان خانمـی خوشـکی هەمـزە عەبدوڵـڵا) بەرپرسـیاری بەرنامـەی خوێندنـی قوتابخانـەکان بـوو لـە وەزارەت، کـە پـاش کودەتـا؛ بۆیاخـی کۆمۆنیسـتیی لەخـۆی دابـوو. کـە وەرام هاتـەوە بۆمـان، سـەدیقەفەندی فەرمووبووی"ڕێنادەیـن بـەوە، چۆنکـە زمانـی کـوردی لـە بەرنامـەی خوێندنـدا نییـە". حەسـەن زەلزەلـە، بەمـە زۆر تێکچـوو. گوتی:"أشـوف صاحبکـم دیعارض"(دەبینـم برادەرەکەتـان لـە دژی ئەمەیـە). گوتـم "مامۆسـتا، ئـەو کابرایـە نەبـرادەری ئێمەیـە و، نەبـرادەری کەسـی دیکەیـە، بـرادەری بەرژەوەندیـی خۆیەتی".پـاش چەنـد ڕۆژێـك مامۆسـتا ڕەفیـق حیلمـی کەکرابـوو بـە پشـکنەری ماتماتیـك لـە وەزارەتـی زانیاریـی، هات بـۆ قوتابخانەکەمـان و، لـە وانەیەکـی منـدا کـە جەبـر بـوو، ئامادەبـوو. پـاش وانەکـە چووینـە ژووری بەڕێوەبـەر و، حەسـەن زەلزەلـە بەباشـی باسـی منـی بـۆ ڕەفیـق حیلمـی کـرد؛ ڕەفیـق حیلمـی گوتی"جەمـال لـە منداڵییـەوە دەناسـم؛ هاوڕێـی باوکـی بـووم". ئەوجـا بەجۆرێـك لەبـارەی منـەوە کەوتەقسـە، کـە حەسـەن زەلزەلـە گوتی"هیوامـان وایە هـەر لـەلای ئێمـە بمێنێتـەوە".

جارێکیـان ڕێکەوتێکـی پێکەنینهێنـەر لەنێـوان شـێخ عەبدولزەهـرە و قوتابییەکـی کـوردی فەیلییـدا ڕوویـدا. ئەمـە، پـاش ئەوەبـوو کـە بەعسـییەکان (لەنێوانیانـدا سـەددام حسـێن

و عەبدولوەهـاب غریـری) لەسـەر شـەقامی ڕەشـید تەقەیـان لـە ترومبێلەکـەی قاسـم کردبـوو و، قاسـمیان بریندارکردبـوو، کـە لەوێـدا غریـری کـوژرا و، سـەددام بەبرینـداری رایکـرد بـۆ سـووریا. قوتابییە کـوردە فەیلییەکـە؛ لەکاتـی وانەگوتنەوەیەکی مامۆسـتایەکدا، نامەیەکـی بـۆ هاوقوتابییـەك نووسـیبوو، گوایـە ئـەو قوتابییـەی هەڤاڵـی کردبـوو بـە "قاسـم" و، خۆشـی کردبـوو بـە "سـەرۆکی کۆمـاری کوردسـتان"، کـە پیرۆزبایـی سـەلامەتی لـە "قاسـم" ی قوتابـی کردبـوو. جـا مامۆسـتاکە نامەکـەی لێگرتبـوو، دای بـە ئێمە(لیژنـەی کۆنـترۆڵ). کـە قوتابییەکـە هاتـە بەردەمـمان، شـێخ عەبدولزەهـرە زۆر تووڕەبـوو و، دەسـتی کـرد بـە جنێـودان بـە قوتابییەکـە. وامزانـی پێیدەڵـێ تـۆ منداڵێکـی جیابوونەوەخوازیـت ـ بـەڵام ئـەو گوتـی: "هـەی سـەگی کـوڕی سـەگ، تـۆ خـۆت کـردووە بەسـەرۆککۆماری کوردسـتان، ئـەی ئـەو مەلامسـتەفا بەسـزمانە بۆچـی دانیشـتووە؟" قسـەکەی بەتـەواوی بـە عارەبـی وابوو(کلـب ابـن الکلـب، انـت مسـوی نفسـك رئیـس جمهوریـە کوردسـتان ـ لعـد هـذا المسـکین مـلا مصطفـی گعدتـە شـنو؟!") قوتابییەکـە شـپرزەببوو، گوتی"مامۆسـتا بۆخاتـری خـوا، حـەدم چییـە خـۆم بکـەم بـە مـەلا مسـتەفا! ئـەز هێنـدی پێلاوێکم"(انـا شـحدی اصیـر ملامصطفـی، أنـی بگـد القونـدرە).

لەنێـوان قوتابییـەکان و مامۆسـتاکان و شـێخ عەبدولزەهـرەدا گاڵتەکـردن زۆربـوو، جارێکیـان لەلابۆر(مختـبر) ترومپـا زلەکـەی ئامێـری مەنگەنـەی ئاویـی دیارنەبـوو، قوتابییـەکان گوتیـان لای شـێخ عەبدولزەهرەیـە. جـا لەبەرئـەوەی جاروبـار شـێخ عەبدولزەهـرە دەهاتـە لام بـۆ لابـۆر، پێموابـوو قسـەکە ڕاسـتە. بـە قوتابییەکـەم گـوت" دەبچـۆ بـۆلای شـێخ، کـە لـە پۆلێکـی دی خەریکـی وانەگوتنەوەبـوو، بڵـێ تکایـە ترومپـا گەورەکـە بنێـرێ بۆمـان". توومـەز ئـەم قسـەیە ڕاسـت نییـە و بـۆ گاڵتەیـە، کـە منداڵەکـە چووبـوو گوتبـووی مامۆسـتا ترومپـا زلەکـەم بـدەرێ، لەلابـۆر پێویسـتیان بـە ترومپـا زلەکەیـە، شـێخیش وایزانیبـوو بـۆ گاڵتەپێکردنـە، بەدەسـت ئامـاژەی بـۆ "هینەکـەی" خـۆی کردبـوو، گوتبـووی "کـوڕم هـەر ئـەم ترومپایـەم هەیـە، دەتانـەوێ بیبـەن". کـە منداڵەکـە گەڕایـەوە، گوتـی "شـێخ نەیـدا بـە مـن"، لەبەرئـەوە خـۆم چـووم، هـەر چـاوی بەمـن کـەوت گوتـی:" ئـای ئـەوە تۆیـش هاتیـت؟ ئـەی قوتابییەکـەت باسـی نەکـرد بـۆت؟"، ئەوجـا تێگەیشـتم و پچـڕام لەبـەر پێکەنیـن. شـێخ عەبدولزەهـرە گوتـی:" ئاخـر کابـرا، ئـەز مامۆسـتای ئایینـم، یـان مامۆسـتای فیزیـا؟ کاری مـن باسـی خـوا و پەیامبـەر و

شـەیتان و جنۆکەیـە. کارم بـە ترومپـای زل و بچـووك چییـە؟“، گوتـم“ قوتابییەکانم گوتیان لای تۆیـە“. گوتـی: ”دە روویانـڕەش بـێ، ئەگـەر پێویسـتیان بـە ترومپـای منـە، بابێـن بیبـەن“. کـە گەڕامـەوە پۆلەکـەی خـۆم، قوتابییەکـە هەواڵەکـەی بـۆ پۆلەکـە گێڕابـووەوە؛ بووبـوو بـە پێکەنینێکـی زۆر. کـە مامۆسـتاکانی دی ئەوەیـان بیسـت، ماوەیـەك شـێخ عەبدولزەهرەیـان بە“پیـاوی ترومپـا زلەکـە“ (أبوملکبـس الکبیـر) بانـگ دەکـرد.

شیعەکان، زۆر باوەڕیان بە سەرکردە ئاینییەکانیان هەیە، کە بەمانە دەڵێن“مەرجەعییەت“. ئـەم وشـەیە عەرەبییـە و لـە فارسیشـدا بـەکاردێ، مانـای گەڕانـەوە دەگەیێنـێ بـۆ لای زانـا و شـارەزا و خواپەرسـت و راسـتگۆیەك، بەنیـازی پرسـپێکردن و راوێژپێکـردن؛ لەکاتـی گومانکردنـدا لـە راسـتی و ناڕاسـتیی شـتێك، یـان دوودڵیـی و دڵنیانەبـوون لـە هەڵوێسـتی پێویسـت بەرامبـەر بـەو شـتە؛ جائـەو شـتە رووداوێـك بـێ، یـان کردارێـك بـێ. پێموایـە؛ نێزیکتریـن وشـە لـە زمانـی کوردیـدا بـۆ ئـەو مەبەستە“پرسـپێکراو“، یـان ”راوێژپێکـراو“ە. شـایەنی باسـە، شـیعەکان هەریـەك راوێژپێکراویـان نییـە، بەڵکـو هـەر ئایەتوڵـڵا و هـەر موجتەهیدێـك، دەتوانـێ مریـدی خـۆی هەبـێ و ببێتـە راوێژپێکـراوی لایەنگرەکانـی خـۆی، کەبـەو مریدانـە دەگوترێ“موقەللید“(مقلـد) واتـە ”چاولێکـەر“، یـان لاسـاییکەرەوە.

لەنێـو ئایەتوڵڵاکانـدا دەسـتەیەك هـەن، بەژمـارە کـەم، بـە ئایەتوڵڵاهولعوزمـا (ئایەتـوڵای مـەزن) نـاسراون. لەنێـو ئەمانەشـدا، یەکێـك دەستنیشـاندەکرێ کـە دەبێتە“جێگـری ئیمامـی ونبوو“(نائـب الامـام الغائـب)، کـە ئیمامـی ونبـوو، بـە ”ئیمامـی زەمـان“ و ”مەهـدی چاوەڕوانکراو“یـش نێودەبـرێ. ئـەم ئیمامـی زەمانـە لـە کۆتایـی جیهانـدا دەردەکـەوێ و جەجـاڵ (دژئـاڵ) لەنێودەبـا و جیهـان لەبێدادیـی پاکدەکاتـەوە. ئـەم رامانـەش رامانێکـی کۆنـی کـورد و ئێرانییـە و، لەکێشـی زەردەشـتیدا هەیە(تەماشـای: جەمـال نەبـەز: (فەلسـەفە و رامانـی یارسانی لـە فەرهەنـگ و کۆمەڵگـەی کوردەواریـدا) بکـە (کۆبەرهـەم ژ(10) ـ هەولێـر 2009).

شـایەنی باسـە، هـەر کەسـێك بگاتـە ئـەو پلەوپایەیـە، گەورەتریـن کەسـە لەنێـو شـیعەکانی هەمـوو جیهانـدا، کـە باوەڕدارەکانیـان رووبتێدەکـەن و، گـوێ لـە فتـواکان و راوێژەکانـی دەگـرن، بـێ رەخنەلێگرتـن و گومانلێکـردن. نموونەیەکـی ئەمـەش خومەینـی بـوو کـە پـاش شۆڕشـی گەلانـی ئێـران، ئـەو نێـو وپلەیـەی پێـدرا و، نێونرا“ئیـمام“ کـە

دەبـوو نێوبـنرێ "جێگـری ئیـمام" ؛ نـەك "ئیـمام". دە ئـەو کەسـەی ئـەو پایـە بـەرزەی هەبـوو لەوکاتـەدا، کـە ئـەز لـە قوتابخانـەی جەعفەرییـە بـووم، ئایەتوڵڵاهولعوزمـا سـەید موحسـینی حەکیـم بـوو، کـە لەنەجـەف دادەنیشـت و، ئـەم نازنێـوە (ئایەتوڵڵاهولعوزمـا) ی بەکارنەدەهێنـا و، خەڵکیـش هـەر بە"سـەیید"، واتـە؛ نـەوەی پەیامبـەر نێویاندەبـرد.

سەفەرێك بە حیللە و کەربەلا و کووفەدا بۆ نەجەف بۆ دیداری سەیید موحسینی حەکیم

ڕۆژێکـی زووی پایـزی 1959 بـوو، هەواڵهـات بـۆ قوتابخانەکەمـان؛ کـە بـۆ سـبەینێ کارمەندانـی فەرمانگـەی تەندروسـتی دێنـە لامـان بـۆ دەرزیلێدانـی قوتابیـان و مامۆسـتایان و کارمەنـدان دژ بـە نەخۆشـیی گرانەتـێ، کـە ئـەو ڕۆژە دەکـرا بـە پشـووی قوتابخانەکـە، بەڕێکـەوت؛ دوو ڕۆژ دوای ئـەو ڕۆژەش هـەر پشـوو بـوو، ئێسـتە نایێتـەوە بیـرم لەبەرچـی وابـوو، لـێ 3 ڕۆژ لەسـەر یـەك قوتابخانـە نەبـوو. شـێخ عەبدولزەهـرە بەمنـی گوت"بەتەمـای ئـەو سـێ ڕۆژە چـی بکەیـت؟" گوتم؛"بەڕاسـتی جـارێ نازانـم چبکـەم و هێشـتا بڕیـارم نـەداوە، وابزانـم ناهێنـێ بـۆ تاکـە ڕۆژێـك بچمـەوە کوردسـتان، چۆنکـە ڕۆژێـك بەمسـەر و ڕۆژێـك بەوسـەرەوە دەڕوا"، گوتـی: "باشـە، چۆنـە پێکـەوە سـەفەرێك بکەیـن بـۆ کەربـەلا و کووفـە و نەجـەف و، لـە نەجـەف بتبـەم بـۆ لای سـەید موحسـینی حەکیـم، بالـەوێ یەکـدی بناسـن و، لـە کەربـەلا و نەجەفیـش شـوێنە پیرۆزەکانـت پیشـاندەدەم، وەك سـەحەنی ئیـمام عەلـی و ..هتـد" گوتـم "زۆرباشـە و زۆر سـوپاس".

ئـەز گەنجێکـی سـەڵت بـووم و مـاڵ و منداڵـم نەبـوو، وەك کـورد دەبێژن"کەرکـوڵ و بارسـووك"بووم؛ لە"هۆتێـل ڕەشـیدی ئـەو سـەردەمە" کـە هەمـووی چەنـد هەنگاوێـك لـە قوتابخانەکەمانـەوە دووربـوو، ژوورێکـی بچووکـم بـە مانگانـە بەکرێگرتبـوو. ژوورەکـە تەختێکـی نووسـتن و مێزێکـی بـۆ نووسـین و نانلەسـەرخواردن و دوو کورسـی و دەستشـۆرکێك و دۆڵابێکـی گچکـەی تێدابـوو. مافـی ئەوەشـم هەبـوو؛ گەرماو(حـمام) ی هۆتێلەکـە بەکاربێنـم بۆخۆشـتن. بەڕێوەبـەری هۆتێلەکـەش گەنجێکـی تلکێفـی زمانشـیرین بـوو. کوردێکـی زۆریـش ڕوویـان لـەو هۆتێلـە دەکـرد، بەتایبەتی خوێنـدکاران

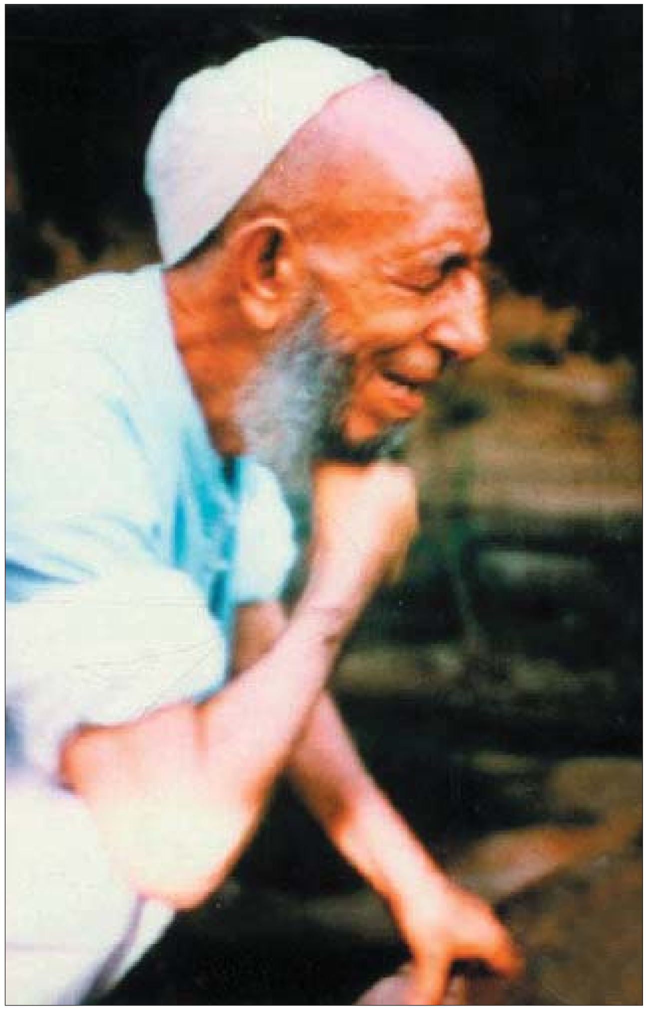

ئایەتوڵڵاهولعوزما سەید موحسین حەکیم

و رامیاران، لەوانە رەحمەتی ساڵح یوسفی و عومەردەبابە. هەر بەرامبەر هۆتێلەکە، چێشتخانەی "عەمۆ ئەلیاس" هەبوو، کە هی پیاوێکی ئەلقۆشی بوو، بەهۆی برادەرە ئەلقۆشییەکانمەوە، وەك مامۆستا مووسا نووح و عەبدولڕەحیم ئیسحاق، کە لە کەرکووکەوە هاوڕێیتیمان لەگەڵ یەك بەستبوو، پاش کودەتای قاسم هاتبوونە بەغدا و، مووسا وەك مامۆستای دوانێوەندیی کەرخ و، عەبدولڕەحیمیش، وەك سکرتێری گشتیی سەندیکای کرێکارانی عێراق، عەمو ئەلیاسیش ببوو بە ناسیاوم. خواردنێکی خۆش و خاوێن و بەرێژە هەرزانی هەبوو. لەبەر ئەوە؛ مشووری چێشتلێنانم نەدەخوارد و، کاتی پاش قوتابخانەم، بەخوێندنەوە و نووسین و چالاکی

مەزاری ئیمام حوسێن

رۆشـنبیریی وراميارييـەوە دەبردەسـەر. ئێوارانیـش کـە کاتـم هەبووایـە، دەچوومـە دوکانەکـەی (ئوسـتاد) بەشیر موشیر و، بـە دیدەنی(ئوستاد) و هاووڵاتیانـی کـوردی لـە هەمـوو بابەتێـك، چـاوم رۆندەبـووەوە. شـەوانیش تادرەنـگ، خەریکـی خوێندنـەوە و نووسـین دەبـووم.

هـەر ئـەو رۆژەش، دەسـتبەجێ پـاش دەرزیلێـدان، لەگـەڵ مامۆسـتا شـێخ عەبدولزەهـرە پێکـەوە کەوتینـەڕێ. لەپێشـەوە، بەسـواری پاسـێکی گچکـە چوویـن بـۆ حیللـە و چەنـد دەمژمێرێـك لـەوێ ماینـەوەو، گەڕەکـی کوردان(حـی الاکـراد)م دی کـە تـا ئەوکاتـە نێوەکـەی هـەر وەك خـۆی مابـوو، بـەڵام کوردەکانـی توابوونـەوە: هـۆزی گاڤانـی کـورد، کـە عـەرەب کردوویانـە بـە "جابـان"، شـاری حیللەیـان دروسـتکردووە. ئەوجـا کەوتینـەڕێ بـەرەو کەربەلا{کـە دەڵێـن نێوەکـەی لـە "کەرب"(کـرب) و "بەلا"(بـلا) ـ واتـە "خەفـەت و کوێرەوەری"یـەوە هاتـووە}. ژمـارەی دانیشـتووانی کەربـەلای ئـەو سـەردەمە، نێزیکـەی شەستهەزارکەسـێك دەبـوو، لـە نەجـەف گچکەتـر بـوو، کەچـی

کەربەلا پێتەختی ستانەکەبوو. دەوروبەری کەربەلا، هەمووی باخ و بێستانی خورما و میوەبوو. لەکەربەلا؛ چووینە سەر گۆڕی حسەینی کوڕی ئیمامی عەلی و گۆڕی عەباسی برای کە لە تەنیشتییەوە نێژراوە. حسەین لەم شارەدا بەدەستی لایەنگرانی مەعاویەی کوڕی ئەبوسوفیان، کە بنووسی سروش (وەحي) پەیامبەر بووە، کوژراوە. شیعەکان هەموو ساڵێك لەساڵیادیدا پرسە دەگێڕن بۆی و لەخۆیاندەدەن و جنێو بە یەزیدی کوڕی مەعاویە دەدەن و تفونەحلەتی دەکەن بەتایبەتی لە رۆژی "عاشورادا". پاش ئەوە، چووینە دوکانی ناسیاوێکی شێخ عەبدولزەهرە، کە زۆر بەگەرمیی بەخێرهاتنمانی کرد و، تەلەفۆنی کرد بۆ ژنەکەی و، بە فارسی پێیگوت میوانی هەیە، وادیاربوو ژنەکەی کاتی نەبوو خواردن دروستبکا، پێیگوت، باشە ناتوانیت بێجگە لە پڵاو شتێکی دیکەش دروستبکەیت؟ "لەوەدا شێخ عەبدولزەهرە بەپێکەنینەوە پێیگوت "وریابە؛ مامۆستا جەمال فارسی دەزانێ". گوتم، "وادیارە خێزانەکەی کاتی نییە و، بەڕاستی پێویست ناکا ئێمە ببین بەبار بەسەرییەوە، لە شوێنێك نان دەخۆین". بەڵام کابرا بەرۆکی بەرنەداین و لە کۆڵماننەبووەوە و، بردینییەماڵی خۆی، لەڕێ، مریشکێکی ئاوەڕووتکراوی کڕی و، کەچووینە ماڵەوە، ژنەکەی پڵاوی لێنابوو، خۆی رۆیشتبوو، پیاوەکە، مریشکەکەی کوڵاند و بە پڵاو و نانەوە خواردمان. لە قسەکردندا و، لە زمانشیرینی لە سنووربەدەر و، دەربڕینی ئەو وشە عەرەبییانەی کە کەوتوونەتە زاری فارسییەوە، بۆمدەرکەوت کە فارسە، هەرچەندە بە عەرەبییەکی بێگرێوگۆڵ قسەیدەکرد. داوای لێبووردنی کرد؛گوتی خزمێکی نێزیکی ژنەکەی نەخۆشە و، پێویست بووە بچێ بۆ سەردانیان. لە کاتی قسەکردندا، ناسیاوەکەی شێخ عەبدولزەهرە گوتی" شیعەکان بەتەمان حیزبێکی ئیسلامی دروستبکەن، بەڵام هێشتا بڕیاریاننەداوە؛ ئایا حیزبەکە هەر بۆ شیعەکان بێ، یان بۆ شیعەش و سوننەش بێ". شێخ عەبدولزەهرە گوتی:" حیزب و حیزبایەتیی شتێکی خراپە، لەوەش خراپتر ئاینزاگەریی(طائفیە)یە". خانەخوێکەمان دەیگوت؛"شیعە زۆرینەن، بۆچی دەبێ حکوومەت هەر بەدەست سوننەکانەوە بێ؟"، ئەز کە بێدەنگ دانیشتبووم؛ کابرا روویکردە من و گوتی: "ئەی باشە تۆ دەڵێی چی؟ "، گوتم "ئەز کوردم". کە ئەوەم گوت کابرا بە دەنگی بەرز گوتی: "بەخوای گەورە سویندتدەدەم، ئەم حکوومەتە سوننییەی عێراق چی بۆ ئێوە کردووە؟"،

گوتم ئەوە هەموو کەسێك دەیزانێ؛ بەڵام هونەر ئەوەیە؛ گەلێکی زۆرلێکراو و بندەست، کە رۆژێ دەستی بوو، بندەستێکی دیکە بندەستتر نەکا، کابرا ژیرەك بوو، لەقسەکەم گەیشت و، گوتی: "ئەگەر شیعە دەستیان هەبێ لە عێراقدا، لەگەڵ ئێوە خراپنابن". گوتم "لەوبارەیەوە ناتوانم هیچ بێژم، چۆنکە جارێ هەردوولامان هیچمان بەدەست نییە". ئەوەشمگوت، "زۆردار و خراپەکار سەربە هەر ئایین و ئاینزا و رەگەز و گەلێك بێ، هەر خراپە. ئەوەتا زۆربەی زۆری موسڵمانانی کورد لە عێراقدا سوننین و کەمەیەکیان شیعەن، بەڵام هەردووکیان وەك یەك بندەست و بەشخوراون".

پاش ئەوە کەوتینەڕێ بەرەو کوفە. کوفە قەزایەك بوو سەر بە ستانی کەربەلا، بەترومبێلێکی خێرا چارەکێك تا بیست خولەك لە نەجەفەوە دووربوو. دانیشتووانەکەی، خۆی لە بیستهەزار کەسێك دەدا. ئەم شارە؛ پیرۆزییەکەی بۆ شیعەکان لەوەدایە کە مەڵبەندی جێنشینیی (خەلافەت)ی ئیمامی عەلی بووە.

عەلی، لە ساڵی 656دا، وەك چوارەمین جێنشینی پەیامبەر، هاتەسەر کار. شیعەکان پێیانوایە کە پەیامبەر، لە وتاری ماڵاواییدا(حجە الوداع) کە لە دەیەمین مانگی کۆچیدا داوێتی، عەلی کردووە بەجێنشینی خۆی، بەڵام خەلیفەکانی دی گزییانکردووە لێی. دەبێ ئەوە بزانین کە عەلی لە بنەماڵەی عیمرانە و، لە قورئانیشدا سوورەتێك هەیە بەنێوی (ئالی عمران). لە کووفە، چووینە مزگەوتەکەی کە یەکەمین ئیمامی شیعەکان(عەلی) لە ساڵی 661 ز و لەو مزگەوتەدا، بەدەستی عەبدولڕەحمانی کوڕی مولجیمی مورادیی حەمیری کە یەکێکبووە لە "خەوارج"ەکان، برینداركراوەو، لە ئەنجامی ئەو بریندارییە و، ژەهراوییبوونی شمشێرەکەوە، کۆچیدواییکردووە. کووفە لە ساڵی638 دا؛لەلایەن سەعدی کوڕی وەققاس ەوە دروستکراوە. ماوەیەك مەڵبەندی خزمەتکردنی زمانی عارەبی بووە لە سەردەمیی ئەمەوییەکان و عەبباسییەکاندا. "قوتابخانەی کووفە" و "تیپی کووفی" لەم رووەوە بەنێوبانگن.

دوای ئەوە، گورج کەوتینەڕێ بەرەو نەجەف. لەپێشدا چووینە "سەحەن(صحن) کە گۆڕی ئیمامی عەلی لەوێیە. خەڵکێکی یەکجار زۆری لێبوو، هاتبوون بۆ سەردانی سەحەن و ماچکردنی داروبەردی ئەوێ. ئێدی، بەڕاستی ماندوو بووین، بەتایبەتی شێخ عەبدولزەهرە کە گەنج نەبوو. لەبەرئەوە چووین لەسەر بانی ماڵێکی چۆڵ کە خاوەنەکەی ناسیاوی شێخ عەبدولزەهرە بوو، نووستین تا بەیانی.

لەخزمەت ئایەتوڵلاهولعوزما، سەیید موحسینی حەکیم دا

بەیانی زوو، پاش بەرچاییخواردنێکی هەژارانە، کەوتینەڕێ بەرەو مەڵبەندێك کە بە (منتدی النشر) نێوبرۆییبوو. لەوێ، سەیید موحسین چاوەڕوانی ئێمەی دەکرد. شێخ عەبدولزەهرە هەواڵی ناردبوو بۆی کە دەچینە لای. لەبەر دەرگەی(منتدی النشر) شوێنێك هەبوو وەك هەیوانێکی گەورە، مەلایەك لەوێ وەستابوو، شێخ عەبدولزەهرە پێیگوت کە بچێ بەسەیید بێژێ ئەوا هاتووین. پاش ماوەیەکی زۆر کورت، سەیید موحسین بەڕوویەکی خۆشەوە هات بە پیرمانەوە و، بەدەستی راستی، دەستی راستمی گوشی و، بەدەستی چەپی قۆڵی راستمی گرت و، نێوچەوانمی ماچکرد. منیش دەستیم ماچکرد. سەیید زۆر بەگەرمی بەخێرهاتنمی کرد و، ئەوجا بەگەرمی

بەخێرهاتنـی شـێخ عەبدولزەهـرەی کـرد کـە ئەویـش منـی وەك مامۆسـتای رێـزداری قوتابخانەکەیـان ناسـاند. سـەیید گوتـی؛ "زۆر سوپاسـی شـێخ عەبدولزەهـرە دەکـەم کـە ئـەم دەرفەتـە خۆشـەی هێنایـەدی و گەنجێکـی کـورد رۆمەتدارمـان دەکا". منیـش دەستبەجێ گوتـم؛ کـورد دەڵێـن "دڵ لـەدڵ دەڕوانـێ" کـە بەعەرەبیش (القلوب سـواقیە) یـە و، بـۆ منیـش رۆمـەت و خۆشـییەکی گەورەیـە کـەوا ئـەو بەختـەم هەیـە؛ بەخزمـەت زانایەکـی وا گـەورە و پایەبـەرز و، مرۆڤێکـی وا سـادە و رووخـۆش و خاکـی دەگـەم کـە باوکانـە بەپیرمـەوە هـات. ئـەزژی سوپاسـی هەڤاڵپیشـە و هاوڕێـی خۆشەویسـت شـێخ عەبدولزەهـرە دەکـەم کـە ئـەم هەلـە خۆشـەی بـۆ مـن رەخسـاند".

(منتـدی النـشر) پەرتۆکخانەیەکـی یەکجـار گەورەبـوو. بەشـێکی بـۆ وانەگوتنـەوە دروسـتکرابوو. شـوێنی دانیشـتن لەسـەر مۆبێلـە و کورسـی تێدانەبـوو، بەڵکـو رایەخـی جـوان راخرابـوون و دۆشـەك بەسـەریانەوە. ئێمـەش لەسـەر دۆشـەکەکان دانیشـتین. ئەو مەلایـەی کـە هاتیـن لەبـەر دەرگەکـە وەسـتابوو، هەر ئـەو چایی هێنـا بۆمان و رۆیشـت. کەسـی دیکـە لـەوێ نەبـوو. هـەر هەرسـێکمان بوویـن. ئەوجـا سـەیید موحسـین لـە هەواڵـی منـی پرسـی و ویسـتی بزانـێ ئایا رازیـم لـە بارودۆخـی قوتابخانەکە. (مەبەسـتی قوتابخانـەی جەعفەرییـەی بەغـدا بـوو). منیـش گوتـم زۆر رازیـم و زۆر شـادمانم کـە لـەوێ کار دەکـەم. سـەیید گوتـی؛" شـێخ عەبدولزەهـرە باسـی خزمەتـی تـۆی کـردووە بۆمـان، خـوای گـەورە بتپارێـزێ و پاداشـت بداتـەوە". زۆر سوپاسـمکرد. ئەوجـا باسـی کـوردە فەیلییەکانـم کـرد بـۆی کـە رێیاننـادەن بـە کـوردی بخوێنـن و زۆر خراپـە دەکـرێ لـە دژیـان. سـەیید گوتـی "پێیانبێـژە نابـێ ناهومێدبـن، دەبـێ داوای مافـی خۆیـان بکـەن و کۆڵنـەدەن، رۆژێـك دێ دەگەنـە مافـی خۆیـان بەیارمەتـی خـوا". ئەوجـا سـەیید لەبـارەی کـورد و هەڵوێسـتییانەوە بەرامبـەر حکوومەتـی قاسـم پرسـیاریکرد لێـم. گوتـم، ئـەوەی راسـتی بـێ ؛ رەوشـی کـورد خراپـە و، بەداخـەوە، بەرەوخراپتریـش دەچـێ. کـە قاسـم هاتـە سـەرکار، کـورد بەگشـتی، چاوەڕوانـی ئەوەیاندەکـرد، ئـەو خراپەکارییانـەی کـە لەسـەردەمی شانشـینیی و دەسـەڵاتی ئینگلیزەکانـەوە روویانـداوە و لـە دژیانکـراوە، روونەدەنـەوە. قاسـم بەڵێنـی دا بـە کـورد، وەك هاوبـەش لـە عێراقـدا هەڵسـوکەوت بـکا لەگەڵیـان. خۆشـم یەکێـك بـووم لـەو شـاندەی کـە پـار لـە کوردسـتانەوە لـە27 ی تەممـووزدا چوویـن بـۆ بەغـدا بـۆ بینینـی قاسـم و، باسـکردنی داخوازییەکانـی کـورد.

پارێـزەر برایـم ئەحمـەد؛ بەنێـوی شـاندەکەوە قسـەیکرد لەبـەردەم قاسـم دا لـە وەزارەتی بەرگـری و، باسـی بەشـخوراویی کـوردی کـرد، کەچـی قاسـم گوتی؛"نابـێ کـورد بەقسـەی ئیمپریالیسـتەکان تەفرەبخـۆن". وادیاربـوو؛ داواکردنـی مافـی گەلێکـی، بـە فیتـی ئیمپریالیستەکان دەزانـی. ئێسـتاش لـەو بەڵێنـە تەماوییـەی کـە لـە دەسـتوورەکەیدا دای بەکـورد و، دەستوورەکەشـی لـەو رۆژەدا بڵاوکـردەوە کـە ئێمـە چووینـە لای، یـەك خاڵـی نەهێناوەتـەدی. وەك دەردەکـەوێ، قاسـم گێـڕی گۆڕیـوە. کـە جـاران کۆمۆنیسـتەکانی دەکـرد بەگـژ بەعسـییەکان و ناسرییەکاندا، ئێسـتە دەیەوێـت بەعسـییەکان بەهێزبکاتەوە و، بیانـکا بەگـژ کۆمۆنیسـتەکان و کـورددا. کۆمۆنیسـتەکانیش، بەداخـەوە، لـەم فرتوفێڵەی قاسـم ناگـەن و هەرپشـتی دەگـرن...". سـەیید گوتـی: "ئاژاوەگێڕیـی هیـچ خزمەتێـك بـە قاسـم نـاکا، لەوانەشـە خـۆی تێدابچـێ". ئەوجـا گوتـی: "قاسـم رەوشـتێکی یەکجـار خراپـی هەیـە، ئـەوەش خۆبەزلزانیـن و لووتبەرزییـە. هـەر کەسـێکیش لووتـی بەرزبـێ، خـوا لووتـی دەشـکێنێ. خـوا لـە قورئانـی پیـرۆزدا دەبێـژێ..." ولاتمـش فـی الارض مرحـا.. " (بەلەنجـە و نـاز بەسـەر زەویـدا مـەڕۆ" سـورەتی (إسراء) ئایەتـی 37" .کـە ئەوەیگـوت، ئایەتەکـەم تەواوکـرد و گوتـم:" إنـك لـن تخـرق الارض ولـن تبلـغ الجبـال طـولا "(چۆنکـە تـۆ نـە دەکاریـت زەوی کونبکەیـت و، نەسەریشـت دەگا بەبەرزیـی چیـاکان). سـەیید زۆر زۆر پێیخۆشـبوو. شـێخ عەبدولزەهـرە گوتـی: "مامۆسـتا جەمـال، هـەر فیزیـك و ماتماتیکـی نەخوێنـدووە، بەڵکـو فیقهـی ئیسـلام و زانسـتە ئیسلامییەکانیشـی خوینـدووە و، بەشـێکی زۆری قورئانـی لەبـەرە". ئەمـە؛ زۆر بەدڵـی سـەیید بـوو، گوتی"بەسـایەی ئەمەوەیـە کـە عارەبییەکـەی وابەهێـزە". شـێخ عەبدولزەهـرە گوتی؛"بێجگـە لـە کـوردی، فارسـیش دەزانـێ". کـە ئەوەیگـوت؛ سـەیید ماوەیـەك بـە فارسـی کەوتـە قسـەکردن لەگەڵـم، بەڕاسـتی، فارسـییەکەی، وەك عارەبییەکـەی رەوان و رۆن بـوو.

شـایەنی باسـە، لـەو رۆژانـەدا؛ کۆمۆنیسـتەکان کەوتبوونـە دووژمنایەتیکردنـی سـەیید موحسـین، بەبیانـووی ئـەوەوە، کـە گوایـە پیاوێکـی" کۆنەپەرسـتە"و پشـتگیریی قاسـم نـاکا و، لـە نەجـەف و دەوروبـەری خۆپێشـاندانیان سـازدەکردو دەیانچڕاند"بڕووخـێ کۆنەپەرستی"(تسـقط الرجعیـة). ئەمـەش وەك وەرامێـك وابـوو بـۆ رەخنەگرتنـی سـەیید لـە هەڵسـوکەوتی کۆمۆنیسـتەکان و قاسـم، کـە کۆمۆنیسـتەکان، ئەو سـەردەمە، قاسـمیان وەك بـت دەپەرسـت، ئەگەرچـی قاسـم، پـاش کارەسـاتی کەرکـووك لـە 14 ی تەممـووزی

1959دا کـە پیلانێـك بـوو تۆرانییـەکان و بەعسـییەکان و (کۆمپانیـای نەفتـی عێراقی IPC) سـەر بـە بەریتانیـا، نەخشـەیان بۆکێشـابوو، کۆمۆنیسـتەکانیش لـە نەزانـی خۆیـان؛ بـوون بەتەڵـەوە، قاسـم گێـڕی گـۆڕی بـوو، ڕەخنـەی لـە کۆمۆنیسـتەکان دەگـرت و تەنانـەت، لـە وتـاری ڕۆژی 1959/7/16دا لـە کڵێسـەی ماریوسـف لـە بەغـدا، کۆمۆنیسـتەکانی بـە "ئاژاوەگێڕ"(فوچوی)دایـە قەڵـەم، بـەڵام، پـاش سـێ سـاڵ، بۆیدەرکـەوت کـە ئەوانـەی ئـەو پیلانەیـان گێـڕا، بەعسـییەکان بـوون، ئەمەشـی بـە ڕۆژنامەی(الایـام) ژمـارە 59، تەممـووزی 1962 گـوت. لـە سـاڵی 1971دا لـە سـەمیناری (کوردسـتان و شۆڕشـەکەی)دا ئاماژەمکـرد بـۆی. بـەڵام ئـەم ئاگادارییـەی قاسـم درەنـگ بـوو. دەبـێ ئەمـەش بێـژم کـە کۆمۆنیسـتەکان هەتـا دواڕۆژی مانـی قاسـم؛ پشـتگیرییانکرد و بێجگـە لەمـەش؛ تاقمێـك دەستوەشـێن و جنێوفـرۆش و ڕووهەڵماڵـراو و خۆبژێـن و هەلپەرسـت کەوتبوونـە نێویانـەوەو، ئەمانیـش بێدەنگبـوون لـە کـردەوە ناڕەواکانیـان، لەترسـی ئـەوەی، نەبـا ژمارەی"جەمـاوەرە تێکۆشـەرەکەیان"کەمببێتەوە. لایەنگرانـی سـەییدیش لـەو ڕۆژانـەدا، وەك خـۆم بەچـاوی خـۆم دیـم، بەسـواری دەیـان قەمـەرە و لۆریـی سـەربەتاڵ، بەنێوشـار و دەوروبـەردا فڕکەیـان دەهـات و هاواریـان دەکرد:"الدیـن دیـن الاسـلام، ماکو شـیوعیە" (ئاییـن ئایینـی ئیسـلامە، کۆمۆنیـزم بوونـی نییـە).

دوای ئەوە، سـەیید پرسـیاری ئەوەیکرد لێم ئایا "سـەرکردە(زەعیم) مەلامسـتەفای بارزانی، بـە سیاسـەتی قاسـم و سیاسـەتی حیزبەکـەی خۆی(پارتـی) ڕازییـە؟ ئایا ئـەو شـتانەی لـە ڕۆژنامـەی حیزبەکەیـدا (خەبـات) بڵاودەکرێنـەوە بەدڵـی سـەرکردە بارزانین؟"، (سـەرنج: "خەبات"بەعارەبـی لـە بەغـدا دەردەچـوو). گوتـم: "مامـە سـەیید؛ ئـەوەی لەبـارەی بارزانییـەوە دەتوانـم بەبەڕێزتانـی بێـژم؛ ئەنجامـی سـەرنجدان و بەدواداچوونـی ئـەو شـتانەیە کـە ڕوودەدەن، یـان ئـەو هـەواڵ و قسـانەن کـە لـەو کەسـانەوە دەیانبیسـتم، کـە زوو زوو دەچنـە لای بارزانـی، ئەگەرنـا خـۆم، بێجگـە لەوکاتـەی کـە بەمنداڵـی لـە سـلێمانی، مەلامسـتەفا و چەنـد بارزانییەکـی دیکـە، کـە لـەوێ دەستبەسـەربوون و لـە ماڵێکـدا نیشـتەجێبوون کـە لـە سـەرووی ماڵـی ئێمـەوە بـوو و، بەزۆریـی کـە بـەلای ماڵـی ئێمـەدا تێدەپەڕیـن دەمدیـن، ئەوەتـەی گەڕاوەتـەوە لـە سـۆڤێت، تەنـێ، دووجـار چـاوم پێیکەوتـووە. جارێکیـان لـە هۆتێلێکـی بەغدا(سـمیرأمیس)؛ ڕۆژی گەڕانـەوەی بـۆ بەخێرهاتنکردنـی و، جارەکـی دی، مـام جـەلال بردمـی بـۆ ماڵەکـەی لـە بەغـدا، کـە کاتـی

ئـەوە نەبـوو لـە نێزیکـەوە هیـچ پرسـیارێك بکـەم لێـی. چۆنکـە هەمیشـە خەڵکێکـی زۆری لـە دەورەو، خەڵکەکـەش لـە هەمـوو بابەتێکـن. بـەڵام، بەهـۆی ئەوانـەوە کـە دەیناسـن و زۆر نێزیکـن لێـی، دەزانـم کـە لـە رامیاریـی و رەوشـی حیزبەکـەی رازی نییـە، ئەوەبـوو لـە کۆتایـی مانگـی حوزەیرانـدا، هەمـزە عەبدوڵـلا و برادەرەکانـی، کـە رێبازێکـی سـەر بـە پارتـی کۆمۆنیسـتی عێراقیـان گرتبـوو، مەلامسـتەفا بەهێزێکـی چەکدارەوە چـووە سـەر مەڵبەنـدی پارتـی لـە بەغـدا و، ئەوانـەی لـە حیـزب هەڵپەسـارد. ئەمـەش ئـەو راسـتییە دەردەخـا، کـە لـە رەوشـی رامیاریـی سـەرکردەکانی پارتـی رازی نییـە، وەك بیستووشـمە بـاوەڕی بـە قسـە و بەڵێنـی قاسـم نەمـاوە. ئەوەشـم بیسـتووە کـە مەلامسـتەفا لـە سـۆڤێت؛ بەتایبەتـی لـە سـەردەمی سـتالیندا، ژیانێکـی زۆر ناخـۆش و تاڵـی بەسـەربردووە". کـە لـەم قسـانەدابووم، شـێخ عەبدولزەهـرە گوتی"بارزانـی پیاوێکە دەیـەوێ لـە کـورد نەتەوەیـەك پێکبهێنـێ و ئـەوەش مافێکـی رەوایـە". ئەوجـا گوتـم: " مامەسـەیید؛ کێشـەی کـورد کێشـەیەکی زۆر سـەختە و پێوەندیـی بـە ئێـران و ترکیـا و سـووریا و سـۆڤێت و ئەمریـکا و بەریتانیـا و فەرەنسـا و دەوڵەتـە عەرەبییەکانـەوە هەیـە و، کێشـەی کـورد هـەر تەنـێ پێوەندیـی بـە عێراقـەوە نییـە کـە بەریتانییـەکان بـۆ بەرژەوەندیـی خۆیـان، سـێ لایەنیـان (شـیعە و سـوننی و کورد)یـان ترانجدووەتـە نێـو ئـەم دەوڵەتـەوە، بـێ ئـەوەی مـاف و سـنووری هـەر یەکەیـان دەستنیشـانبکەن. خـۆ ئەگـەر بەڕێزتـان لەبـارەی ئـەم زۆرلێکراویـی و بەشـخوراوییەی کـوردەوە لێدوانێـك بـۆ رای گشـتی بڵاوبکەنـەوە، دەبێتـە هێزێـك بـۆ دڵـی کـورد و، زات دەنێتـە بەریـان دژ بـە فەرمانڕەوایـی بوەسـتن....".

لەمـەدا سـەیید گوتی:"ئـەم دەوڵەتـە دەوڵەتـی مەیمونە(دولـە القـرود) و دەوڵەتـی مـرۆڤ نییـە. دڵنیابـە، دەوڵەتـی مەیمـوون تاوەکـو سـەر بەرگە ناگرێـت". گوتم "راستتان فەرمـوو: کوردیـش دەبێژن:(سـەگی هـار تەمەنـی چـل شـەوە)"، گوتـی: "أحسـنتم". واتە"راسـتتانگوتووە".

لەمـاوەی قسـەکردندا سـەیید گوتی: "بەبـرا کوردەکانـم رابگەیێنە کە ئاگایـان لەخۆیان بێ و، دان بەخۆیاندابگـرن و هەڵنەچـن، تاوەکـو ئـەم دەورە، بەیارمەتـی خـوا، بەسـەردەچێ. هیـچ دوورنییـە ئـەم شێتە(مەبەسـتی لـە قاسـم بـوو: نەبـەز) لەپـڕ پەلامـاری کـورد بـدا و کوشـتارێکی زۆر بـکا لێیـان و ئەوسا بێـژێ: پیلانێکـی ئیسـتیعماری پووچکردووەتـەوە،

ئـەو دەمـەش ئـەم تەفرەخواردووانە(مغفلیـن)ی سەرشەقامەکانیش(مەبەسـتی لەوانەبـوو کـە لـەو رۆژانـەدا، بەبیانـووی بەربەرەکانێی"کۆنەپەرسـتی"یەوە لەخۆپێشـاندانداابوون لـە دژی: نەبـەز) بکەونـە چەپڵـە لێـدان بـۆ سـەرۆکی تاقانەیان(لـەوەدا زەردەخەنەیـەك گرتی:نەبـەز) {سـەرنج: کۆمۆنیسـتەکان قاسـمیان نێونابوو"الزعیـم الاوحد"(سـەرۆکی تاقانـە). پارتییەکانیـش نێویاننابوو"کاکـە کەریـم". تەنانـەت رەحمەتیـی برایـم ئەحمـەد، هەڵبەسـتێکی بـۆ پەسـندانی قاسـم رێکخسـتبوو گوتبـووی: کەریـم گۆشـت و ئێسـقان نییـە، کەریـم تاکەئینسـان نییـە کەریـم خـۆی بیروباوەڕە.....هتـد. جـا ئەگـەر گۆشـت و ئێسـقان نەبووبـێ، دیـارە دەبـێ "کڕکڕاگە"بووبـێ}.

پـاش ئـەم قسـانە، جارەکـی دی ڕووم لـە سـەیید نایـەوە و گوتـم: "چۆنـە ئەگـەر بەڕێزتـان بیروڕایەکـی خۆتـان بەرامبـەر کێشـەی کـورد بـۆ خەڵکـی عێـراق بخەنـەڕوو، پشـتگیریی مافـی کـورد بکـەن، کـە ئەوانیـش ئەوەیـان پێدەبـڕێ، وەك هـەر گەلێکـی دی بـە ئـازادی بژیـن". سـەیید گوتـی: "ئـەز چیـم پشـتگیریی کـورد بکـەم. خـوا پشـتگیر و پەنـای هەمـوو زۆرلێکراوێکـە. ئـەز لەبەندەیەکـی بێدەسـەڵات بـەولاوە چـی دی نیـم". گوتـم: "سـەیید، راسـتتان فەرمـوو، ئێمـەی بەنـدە هەمووـمـان بەرامبـەر دەسـەڵاتی خـوا بێدەسـەڵاتین، بـەڵام وەك بەنـدەی خـوا؛ دەبـێ پشـتی براکانمـان بگریـن و گوتـم:"وکان اللـە فـی عـون العبـد مـادام العبـد فـی عـون أخیە"(تاوەکـو بەنـدە لـە یارمەتیدانـی بـرای خۆیدابـێ، خـوا یارمەتـی بەنـدەی خـۆی دەدا)"، جارەکـی دی سـەیید گوتـی: "أحسـنت". ئەوجـا گوتـی: "ئەگـەر زەحمـەت نابـێ بـۆت و کاتـت هەیـە، کـە گەڕایتـەوە بەغـدا، شـتێك بنووسـە بـۆم لەبـارەی کـوردەوە بـە گشـتی و، بەتایبەتـی کـوردی عێـراق و دەسـتەجۆراوجۆرەکانیان و داخوازییەکانیـان؛ تاوەکـو بەیارمەتـی خـوای مـەزن بتوانیـن بەهەمـوو لایەکـمان یارمەتـی یەکدیـی بدەیـن". گوتـم: "وەی بەسـەرچاو".

ئەوجـا شـێخ عەبدولزەهـرە گوتـی، لەوەپـتر نامانـەوێ زەحمـەت بـە سـەیید بگەیەنیـن و دەمانـەوێ ماڵئاوایـی لـە سـەیید بکەیـن و کەمێـك بـە شـاردا بگەڕێیـن. سـەیید گوتـی: "هیـچ زەحمەتێکتـان بـۆ مـن پەیدانەکـرد و خۆشـیتان هێنـا بـۆم. بـەڵام نابـێ نانـی نیـوەڕۆ لـە هیـچ شـوێنێك بخـۆن و دەبـێ بێنـەوە ئێـرە بـۆ نانـی نیـوەڕۆ". زۆر سوپاسـمان کـرد. پـاش گـەڕان بەگەلێـك شـوێنی شـاری نەجەفـدا، بـۆ نانـی نیـوەڕۆ گەڕاینـەوە، سـفرەیەك لەسـەر زەوی راخـرا، هەرسـێکمان پێکـەوە دەسـتمان بەخـواردن

کـرد. خواردنەکـە خواردنێکـی دەروێشـانەبوو. پـڵاو و شـلەی باینجـان (یـان کوولەکـە بـوو)، چەنـد پلەگۆشـتێکی کـەم لەنێـو شـلەکەدابوو، لەگـەڵ چەنـد کولێرەیەك و ماسـتاو. سـەیید گوتـی:" ببـوورە، ماسـتاوەکە لـە ماسـتی هەولێـر نییـە" (سـەرنج: لەوسـەردەمەدا، ماسـتی هەولێـر، یەکجـار بەنێوبانـگ بـوو، جارێکیـان نامەیـەك نێردرابـوو بـۆ وەزارەتێك لەبەغـدا، لـە پشـتی پاکەتەکـە نووسرابـوو، بەرامبەر(لـبن اربیـل= ماسـتی هەولێـر). ئێسـتەش ماسـت لـە ئێـران و تۆرانـەوە دێ بـۆ هەولێـر. رووی زەمانـە و، ئەوانـە رەش بـێ کـە زەمانەیـان گەیانـدە ئـەم رۆژانـە).

پـاش نانخـواردن و چایـی خواردنـەوە، چەنـد میوانێـك هاتـن و، هەریەکەیـان باسـی شـتێك و پرسـیاری شـتێکی دەکـرد. ئـەوەی بـاش لەبیـرم مابـێ ئەوەیـە؛ یەکێـك وابزانـم لـە بەغـداوە هاتبـوو، گوتـی: "قاسـم هەڵوێسـتی گۆڕیـوە بەرامبـەر بـە کۆمۆنیسـتەکان، پێویسـتە لـەوەدا پشـتگیریی قاسـم بکـرێ". سـەیید گوتی"الکفـر ملـە واحدە"(واتـە: کفـر لـە هەرلایەکەوەبـێ هـەر وەك یەکـە)؛ واتـە؛ نابـێ پشـتی خراپەکارێـك بگیـرێ دژ بـە خراپەکارێکـی دیکـە. ئەوجـا داوای رایەمـان کـرد لـە سـەیید بـۆ رۆیشـتن و، ئەویـش بەوپـەڕی سادەیی و خاکێتییـەوە هەسـتایە سـەرپێ و، تاوەکـو بـەر دەرگەکـە لەگەڵـمان هـات و، بەوپـەڕی خۆشەویسـتییەکی باوکانـەوە منـی بەڕێکـرد و، جارەکـی دی سوپاسـی شـێخ عەبدولزەهـرەی کـردەوە بـۆ ئـەو دەرفەتـەی کـە رەخسـاندبووی. ئێدی لـە نەجەف نەماینـەوە، یەکسـەر سـواری پـاس بوویـن و بـەرەو بەغـدا کەوتینـەڕێ، چەنـد پاسێکمان گـۆڕی تاوەکـو شـەو گەیشـتینەوە بەغـدا.

کـە چومـەوە ژوورەکـەم لـە هۆتێلەکـە، ئـەم بەسـەرهاتەم وەك خەونێـك هاتەبـەر چاو و، هەسـتم بـە خۆشـییەکی زۆر دەکـرد و، هـەر ئـەو شـەوە دەسـتمکرد بـە نووسـینی ئەوەی سـەیید موحسـین حەکیـم داوایکردبـوو لێـم و، بەڵێنـم دابـوو پێـی. پـاش هەفتەیـەك، یان دەرۆژ؛ کارێکـی خەسـت و خـۆڵ، نێزیکـەی حەفتـا لاپـەڕەم نووسـی لەبـارەی مێـژوو و خاڵـە گرنگەکانـی کێشـەی کـوردەوە و، دامـە دەسـت شـێخ عەبدولزەهـرە، ئەویـش لـە هەلێکـدا بـردی بـۆی و، کـە هاتـەوە گوتـی: "سـەیید زۆر پێیخۆشـبووە و، بەگەرمیی سـڵاو دەکا لێـت و نـزای خێـردەکا بـۆت". ئەمـە یەکەمیـن پێوەندییەکـی کوردیـی ـ رامیاریـی بـوو لەگـەڵ سـەیید موحسـین حەکیـم کـە رێبـەری شـیعەکانی جیهانـی ئـەو سـەردەمە بـوو. بـە دڵنیاییـەوە دەبێـژم، پێـش ئـەم پێوەندییـە، نوێنەرانـی هیـچ کۆمـەڵ و رێکخـراو

و حیزبێکــی کــوردی، ســەردانی ئــەو پیاوەیــان نەکــردووە. ســەرکردەکانی ئــەو دەمــەی کــورد، لەباســی لێنیــن و ســتالین و ســۆڤێت و شــووئین لایــی چیــن و مــاوی خەرەفــاو بــەولاوە، زمانیــان بــۆ هیــچ نێوێکــی دی گۆینەدەکــرد. ئێســتاکەش کــە حیزبی"المجلس الأعلى للثورة الإسلامية في العراق" کــە لــە هەشــتاکاندا لــە ئێران دامــەزراوەو، نەوەکانی ســەیید موحســینی رەحمەتــی دەیبــەن بەڕێــوە، بەرژەوەندیــی رامیاریــی وایکــردووە لێیــان، کــە لەگــەڵ پارتــی و یەکێتــی پێوەندییەکــی رامیارییــان هەبــێ و، هێنــدەك لــە سیاســەتکارانی کــورد، نابەرپرســانە و خۆهەڵکێشــانە دەبێــژن کــە ئــەم پێوەندییــەی ئەوڕۆیــان باپیرانــی هەردوولایــان دایانمەزرانــدووە، درۆیەکــی رووتــە و جێــی شــەرمە.
هەروەهــا، بەدڵنیاییــەوە دەبێــژم کــە ئــەم پێوەندییــەی مــن بــوو بەهــۆی ئــەوەی ســەیید موحســین ئــەو فتوایــە دەربــکات لەکاتــی شۆرشــی ئەیلوولــدا و بێــژێ؛ "بــاوەڕداران، نابــێ یەکــدی بکــوژن، ئــەوی دەکــوژێ و ئــەوی دەشــکوژرێ؛ هەردووکیــان بــە ئاگــری دۆزەخ(جهنم)دەســوووتێن". ئەمــەش، مانــای وابــوو؛ نابــێ شــەڕ و بەگژیەکداچــوون لەنێــوان کــورد و عێراقــدا هەبــێ؛ بەڵکــو کێشــەی کــورد بــە ئاشــتی چارەســەربکرێت. هــەر لەســەر ئەمــەش بــوو کــە دەســەڵاتدارانی شۆڤێنیســتی ئــەو ســەردەمەی عێــراق دەیانگوت"پیــاوە نامۆکە"{مەبەســتیان لــە ســەیید موحســین حەکیــم بــوو کــە گوایــە بەبنەچــە و رەچەڵــەك ئێرانییــە و خەڵکــی عێــراق نییە}"دڵــی بەســەربازی ئــەم وڵاتە(عێــراق) ناســووتێ، کــە دەکــوژرێ ...هتــد". ئــەم فتوایــەش کارێکــی زۆری کــردە ســەر ســەربازە شــیعەکان و پشــتی ساردکردنەوە لــە پەلاماردانــی کــورد و هێندێکیشــیان رایانکــردە لای پێشــمەرگەی کــورد.
کــە لــە ساڵی 1969دا لــە هەمبــۆرگ؛ ناملیکــەی (حــول المشــکله الکردیــە) واتــە (لەبــارەی کێشــەی کــوردەوە)م بــە عارەبــی نووســی و لەلایــەن (یەکێتیــی نەتەوەییــی خوێندکارانــی کــورد لــە ئەوروپا-نوکســەNukse)ەوە چــاپ و بڵاوکرایــەوە، زۆر بەرێــزەوە نێــوی ســەیید موحســینم بــرد و هەڵوێســتەکەییم بــەرز نرخانــد. هەروەهــا لــەو ســەمینارەدا کــە بــە زمانــی عارەبــی لــە 21 ی گوڵان(مایــس)ی 1994دا لــە کوێلن(ئەڵمانیا)لــە دووەمیــن کۆنگــرەی (چارەســەرکردنی ئیســلامانەی کێشــەی کــورد) بەبانگێشــتی "یەکگرتــەی ئیســلامیی کوردســتان" ســازکرا؛ جارەکــی دی باســی هەڵوێســتی ســەیید موحســین و چاوپێکەوتنــم لەگەڵــی کــرد. ئــەم ســەمینارە لەژێــر نێــوی (المستضعفون الکرد واخوانهم

المسلمون) (کوردی کەنەفتکراو و برا موسوڵمانەکانی) چاپی یەکەم (لەندەن 1997) چاپی دووەم (سلێمانی 2006) ل120) سەرنج: (ئەم سەمینارە، دووجار کراوە بە کوردی لەلایەن دوو کەسەوە، کە نە لەگەڵ یەك هاوکارییانکردووە و، نە پرسێکیان بەمن کردووە بۆ وەرگێڕانی و، نە وەرگێرانەکەیان ناردووە بۆ من بۆ تەماشاکردن. هەردوو وەرگێڕانەکە پڕن لە هەڵەی زمانەوانی و چاپی: نەبەز).
ئەوجا ئێستە کاتێك کە سەیید موحسین حەکیم، لەگەڵ خومەینی دا بەراورد دەکەم، جیاوازییەکی گەورە دەبینم لەنێوانیاندا. سەیید موحسین، فتوای دا بۆ نەڕشتنی خوێنی کورد، بەڵام خومەینی فتوای دا بۆ رشتنی خوێنی کورد. دیارە بۆنی گوڵ و بۆنی پیڤاز نابنە یەك.
پاش دوو ساڵ، ماوەی "بەکرێدانم بە قوتابخانەی دوانێوەندیی جەعفەرییە" لەلایەن وەزارەتی زانیارییەوە، بەپێی فەرمانی وەزارەت ژمارە 48413 ی 1960/9/19 و بە واژۆی زەعیم روکن ئیسماعیل عارف ڤەژیری زانیاری، تەواوبوو و، بڕیاری گێڕانەوەم بۆ قوتابخانەی نێوەندیی زوبێر دەرچوو. زۆر هەوڵمدا بمگێڕنەوە بۆ کەرکووك، بەڵام سەرینەگرت. لەوماوەیەدا، (بەڕێوەبەرێتیی گشتیی خوێندنی کوردیی (مديرية الدراسات الكردية العامة) لە بەغدا دمەزرابوو، وەك لە وتاری (بەبۆنەی ئاهەنگی بەشی کوردیی لە زانستگەی بەغدا/بەشی کوردی لە زانستگەی بەغدا لە 1959دا چۆن دامەزرا)، خستمەڕوو، (پاشکۆی رووداو ژ 86، 2009/11/16). دکتۆر جەمال حاجی شەفیق کە لە زانستگەی ژنێڤ(سویسرا) قانونی خوێندبوو، کرابووە بەڕێوەبەر و، مامۆستا سادق بەهائەدین بە یارمەتیدەری. ئەوانەی کە دژایەتی ئێمەیان دەکرد، مەبەستم لە ئێمە(ئەو هەشت مامۆستایەیە کە بیرخەرەوەکەمان دا بە قاسم و ڤەژیری زانیاری بۆ دامەزراندنی بەڕێوەبەرێتیی زانیاریی کوردستان و، بەشی کوردیی لە زانستگەی بەغدا) کورسییەکانی "بەڕێوەبەرێتی گشتیی خوێندنی کوردیی"یان لەنێوخۆیاندا دابەشکردبوو. گوتیان هەولێریش وەك کەرکووك کوردستانە؛ دەبچۆ لەوێ خزمەت بکە. گوتم: باشە، لەبەر خۆتان و خزمەتتان مرم!
"ئەوجا بەپێی بڕیاری وەزارەتی زانیاریی(معاريف) ژ 53455 ی 1960/10/5 هەر بە ئیمزای ئیسماعیل ئەلعارف گوێزرامەوە بۆ قوتابخانەی نێوەندیی زازا لە هەولێر و ئەوجا بۆ دوانێوەندیی هەولێر". بەڕێوەبەری قوتابخانەی دوانێوەندیی جەعفەرییە و

مامۆستاكان، زۆریـان پێناخۆشـبوو كـە زانیـان بەجێیاندەهێڵـم، تكایانكـرد لێـم بمێنمـەوە. كـە داوای لێبووردنـم كـرد، بە مامۆسـتا شـێخ عەبدولزەهرەیـان گوتبوو، پەشـیمانمبكاتەوە. ئەویـش گوتبـووی"دوو سـاڵ خزمەتـی ئێمـەی كـرد، بـا ئەوجـا خزمەتـی كوردەكـەی خۆشـی بـكا". ئـەز، وەك مامۆسـتا لـە قوتابخانـەی جەعفەرییـە جیابوومـەوە، بـەڵام بەدڵ جیانەبوومـەوە لێـی، تاوەكـو ئێسـتەش بیـری ئەوكاتـە دەكەمـەوە. ئـەو دوو سـاڵە، دوو سـاڵی خۆشـی ژیانـم بـوو. ڕۆژی ماڵاوایـی، مامۆسـتایان و قوتابیـان، ئاهەنگێكـی جوانیـان گێـڕا بـۆم، كـە بەڕاسـتی خەفەتبـار بـووم، بەدووركەوتنـەوەم لێیـان. سـاڵی دوایـی 1960 ـ 1961 بوومـە مامۆسـتا لـە هەولێـر و، ئـەوەش چیرۆكێكـی خـۆی هەیـە، بابمێنـی بـۆ كاتێكـی دی.

چەند سەرنجێك:

(*) ـ شـایانی باسـە ئـەو ڕۆژەی لەبەغـدا كەوتمـەڕێ بـەرەو سـویسرا، لـە گوڵانـی 1962دا بەڕێكـەوت لـە فڕۆكـەدا لەگـەڵ گەنجێكـی عەرەبـی بەغدایـی ناسـیاویم پەیداكـرد كـە بـۆ رابـواردن و گەشـتیاریی دەچـوو بـۆ ژنێڤ(سـوێسرا). گوتـی ماوەیـەك لـە ژنێـڤ دەمێنێتـەوە. ڕۆژێكیـان لـە بـازاڕ چاومـان بەیەككەوتـەوە و ماوەیـەك پێكـەوە گەڕایـن، گوتـی بەتەمایـە بگەڕێتـەوە بەغـدا، ئەگـەر كارێكـم هەبـێ بیـكا بـۆم. منیـش گوتـم نامەیـەك دەنووسـم بـۆ مامۆسـتایەكی هەڤاڵـم كـە لـە قوتابخانـەی دوانێوەندیـی جەعفەرییەیـە، ئەگـەر بكـرێ بیبـەی بـۆی. گوتی"بەسـەر چـاو" ماڵـی ئاوابـێ نامەكـەی گەیاندبـووە شـێخ عەبدولزەهـرە. ئەویـش وەرامـی نامەكـەی دابـووەوە. ئـەوەی لێـرەدا بگوتـرێ ئەوەیـە بـەر لـەوەی بـەرەو ئەورووپـا بكەومـەڕێ، جارەكـی دی لەبەغـدا چوومـە سـەردانی هەڤـاڵ مامۆسـتاكانم لـە قوتابخانـەی جەعفەرییـە. شـێخ عەبدولزەهرە دەیویسـت پەرتۆكێـك لەبـارەی بابییـەكان و بەهائییەكانـەوە بنووسـێ و ئـەزژی دەمزانـی كـە پەیامبـەری بەهائییەكان"عەبدولبەهـا" (1817 ـ 1892) پـاش ئـەوەی لەلایـەن مـەلا ئێرانییـەكان و مەلاكانـی بەغـداوە تەنگـی پێهەڵچنرابـوو، ڕوویكردبـووە كوردسـتان و دوو سـاڵ لـە سـلێمانی (1854- 1855)و لـە مزگەوتـی شـێخەڵڵای هەولێـر (كـە بەمزگەوتـی دوودەرگـە بەنێوبانـگ بـوو) بەنێـوی خواسـتەمەنیی دەروێـش محەممەدەوە مامۆسـتایی

کردبـوو و باوەڕنامە(إجازە)یەکـی ئاییـنـی کـە بەخەتـی خـۆی و بـە فارسـی بـۆ قوتابییەکی نووسـی بـوو، لـەلای بەڕێوەبەرانـی ئـەو مزگەوتـە مابـوو، کـە ماڵیـان چووبـووە بەغـدا، بەهـۆی دۆسـتایەتییانەوە لەگـەڵ مـن، بەتایبەتیـی کـە یەکێـك لـە کچەکانیـان شـووی بـە کوڕێکـی کەرکووکـی هاوڕێـم کردبـوو، رازیبـوون کـە کۆپییەکـی ئـەو باوەڕنامەیـە بـدەن بـە شـێخ عەبدولـزەهـرە، کـە ئـەو بەڵگەنامەیـەی لـە پەرتۆکەکەیـدا بەکارهێنـاوە. دانەیەکـی لـەو پەرتۆکـەی ناردبـوو بـۆم، بـەڵام نازانـم دام بەکـێ و نەیدامـەوە.

(*) ـ کـە لـە قوتابخانـەی جەعفەرییـە بـووم، ماوەیـەك سەردەمی"لێشـاوی کۆمۆنیسـتەکان" بـوو. مامۆسـتایەکی بەشـی زمـان و وێـژەی عەرەبـی لـە زانسـتگەی بەغـدا کـە نێـوی دوکتـۆر عەبدولـڕەزاق محێدیـن و شـیعەیەکی عەرەبـی ناسیۆنالیسـت بـوو، بـەڵام سەربە"بەعسـییەکان"نەبوو، زۆر ئازایانـە و بابەتانـە؛ وتـاری رەخنەگرانـەی لەبـارەی کۆمۆنیسـتەکان و کردەوەکانیـان دەنووسـی لـە یەکێـك لـە رۆژنامەکانـی بەغـدا کـە ئێسـتە نێوەکەییـم نایەتـەوە بیـر. هـەر لـەو ماوەیەشـدا، لەگـەڵ شـاندێکی عێراقـی سـەفەرێکی سـۆڤێتی کـرد، کـە گەڕایـەوە وتارێکـی نووسـی کـە ئێسـتەش سـەرنێوەکەییم لەبیرمـاوە: (أمـە تـأکل و تنـام و تسـتحم فـی غرفـە واحـدە – نەتەوەیـەك دەخـوا و دەخـەوێ و خـۆی دەشـوا لەتاکـە ژوورێکـدا)، باسـی ژیانـی کولەمەرگیـی راسـتە خەڵکەکـەی سـۆڤێتی کردبـوو کـە خێزانەکانیـان، هـەر یەکەیـان لـە ئاپارتمانێکـی یـەك ژووریـدا ژیـان دەبەنەسـەر. شـێخ عەبدولزەهـرە کـە ئـەم مامۆسـتایەی دەناسـی، منـی بـرد بـۆلای و، پێکـەوە، کارێکـی وامانکـرد کـە دوکتـۆر عەبدولـڕەزاق محێدیـن لـە یەکێـك لـە وتارەکانـی دا، کـە ئـەوەش بەبۆنـەی نووسـینێکی رۆژنامـەی (إتحـاد الشـعب)ەوە بـوو، کـە باسـی کۆمـاری کوردسـتانی تێـدا کرابـوو، بنووسـێ "کـوردەکان مافـی ئەوەیـان هەیـە سـەربەخۆبن" (مـن حـق ألاکـراد أن یسـتقلوا...). ئـەم قسـەیە بـۆ ئـەو رۆژە قسـەیەکی بەجەرگانەبـوو، چۆنکـە پارتییـەکان زاتـی ئەوەیـان نەبـوو، بەئاشـکرا باسـی ئۆتۆنۆمیـش بکـەن. ئەمـەش بـووە هـۆی ئـەوەی کـە رەحمەتـی مەسـعوود محەممـەد، هەلێـك هەڵبکـەوێ بـۆی و ماوەیـەك بـە وتـاری نێـو رۆژنامـە لەگـەڵ ئـەم مامۆسـتا عارەبـە بکەوێتـە وتووێـژ. لەسـەردەمی عەبدولڕەحـمان عـارف دا، دوکتـۆر عەبدولـڕەزاق محێدیـن بـووە ڤەژیـری "یەکێتی"(عـەرەب) کـە ڤەژیرێتییەکـی تازەدامەزراوبـوو لـە عێراقـدا، پـاش ئـەوە کـرا بـە سـەرۆکی ئەکادێمیـای زانسـتیی عێـراق.

(*) ـ گەلێك لە كەسایەتییە ناسراوەكانی بەغدا، بەتایبەتیی شیعەكان كە منداڵەكانیان لە قوتابخانەی جەعفەرییە دەیانخوێند، دەهاتن بۆ سەردانمان. یەكێك لەوانە سەیید عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی بوو كە تاریق(طارق)ی كوڕی قوتابی من بوو لە پۆلی سێیەمدا. تاریق سەر بەچەپییەكان بوو، حەزی لەچارەی باوكی نەدەكرد و دەیگوت"باوكم ناسیۆنالیستە". حەسەنی، هەر لەسەردەمی دامەزراندنی حكوومەتی عێراقەوە، لەلایەن ئینگلیزەكانەوە كرابووە بنووسی كۆڕی ڤەزیران(سكرتیر مجلس الوزراو) و چەند پەرتۆكێكیشی لەبارەی مێژووی ڤەزیرەكانی عێراقەوە نووسیوە. هەروەها پەرتۆكێكیشی لەبارەی"مێژووی رامیاریی نوێی عێراق"ەوە بڵاوكردووەتەوە. كە لەمانەدا هەوڵیداوە بزووتنەوەی كورد، بە فیتی ئینگلزەكان بداتە قەڵەم. سەیر ئەوەیە، شێخ عەبدولزەهرە و چەند مامۆستایەكی دیكەش؛ هۆشیارییان دابەمن و گوتیان؛ وریابە لە حەسەنی، حەسەنی سیخوڕە. حەسەنی؛ لەسەرەتای سەردەمی قاسم دا زۆر ترسی لەخۆی و پلەكەی هەبوو، بەڵام مرۆڤی هەلپەرست لە هەموو سەردەم و بازاڕێكدا جێیاندەبێتەوە. پەرتۆكەكانی وەك فاكت سەرنجڕاكێشن، چۆنكە بەڵگەنامەگەلێكیان گرتووەتەخۆ، كە بۆ مێژوونووس بەكەڵكن، بەڵام ئەم پیاوە بەمێژوونووس دانانرێ، بەڵكو بەكۆكەرەوەی فاكتگەل. حەسەنی و دوكتۆر كەمال مەزهەر دۆستایەتییان خۆش بوو و، هەردووكیان زوو زوو پەسنی یەكدییان دەدا. چۆنكە هەردووكیان لە شێواندنی مێژووی كورددا دەستێكی درێژیان هەبوو. نووسینەكانی د.كەمال مەزهەر و كەسانێكی دیكەشم خستووەتە ژێر هوردبینی لێكۆڵینەوە، لەناملیكەیەكدا لەژێر نێوی (شێواندنی مێژووی كورد لە هزر و بەرهەمی سەر كاخەزی چینی هوردە بۆرژوازیی كورددا) كە ئەگەر تەمەن بەبەرییەوە مابێ، بڵاودەكرێتەوە.

(*) ـ پاشنیوەڕۆیەك عەقید فازیل عەباس مەهداوی(العقید فاضل عباس المهداوی) سەرۆكی دادگەی بەرزیی سوپایی تایبەتیی(المحكمە العسكریە العلیا الخاصە) كە كۆمۆنیستەكان نێویاننابوو "دادگەی گەل"(محكمە الشعب) لەگەڵ عەقید وەسفی تاهیر (العقید وصفی طاهر) ئەندامی دادگە؛ هاتن بۆ قوتابخانەكەمان. وەسفی تاهیر تاوەكو رۆژی كودەتا(14ی تەمموز پاسەوانی نووری سەعید بوو (كە بەنووری پاشا نێوی رۆیبوو)، بەڵام رۆژی "شۆرش" ویستبووی بچێ نووری سەعید بكوژێ،

نووری سەعیدی زۆرزان هەرزوو بەجلکی ژنانەوە رایکردبوو، بەڵام دوایی بەهۆی پێلاوە پیاوانەکەیەوە ناسرایەوەو بەشێوەیەکی دڕندانە لەلایەن خەڵکەوە لەتوپەتکرا. بەبۆنەی هاتنی مەهداوی و وەسفی یەوە بۆ قوتابخانەکەمان، قوتابییەکان لە سالۆنی قوتابخانەکەدا کۆبوونەوە و کردیان بەچەپڵەلێدان و کوڕوکچی قوتابی لەسەر شانۆکە هەڵپەڕکێی عارەبی و کوردییان پێشاندا و، مەهداویش گەلێك باسی "برایەتیی کورد و عارەب"ی کرد و گەلێك جنێوی ئاڕاستەی بەعسییەکان و میسرییەکان کرد. بۆ سبەینێ؛ دارودەستەی بەعسییەکان و دووژمنانی قاسم و نەیارانی شیعەکان، وایان بڵاوکردبووەوە کە لە قوتابخانەی شیعەکان، کچان بەخواستی مەهداوی دانسیانکردووە و بەڕێوەبەرێتیی قوتابخانەش هیچی نەگوتووە. قوتابییەکان لەمە تووڕەبوون و پەلاماری مامۆستایەکی میسرییان دا، کە لە قوتابخانەکەماندا بەکرێ راگیرابوو، بەپاڕانەوەی من و شێخ عەبدولزەهرە لە"سەحل"(سحل)کردن رزگاری بوو. شایەنی باسە، کە بەڕێوەبەری قوتابخانە مامۆستا حەسەن زەلزەلە ئێمەی مامۆستای بە مەهداوی ناساند و کە سەرە هاتە سەر من، گوتی؛"مامۆستا جەمال لەبرا کوردەکانمانە"، مەهداوی زۆربە رووخۆشییەوە گوتی: "لە لاوانی کوردستانیت"، گوتم: "نەخێر لەهیچ حیزب و کۆمەڵەیەکدا نیم"، گوتی: "بۆچی؟ ئەوانە خزمەتی کورد دەکەن". گوتم "بۆچی خزمەت هەر ئەوەیە کە لەنێو حیزب، یان کۆمەڵەیەکدا بکرێ؟"، گوتی "نا. بەڵام پێکەوەبوون هێزە". مەهداوی لەگەڵ منی کورد، پتر لە هەموو مامۆستاکانی دی قسەی کرد. راستییەکەی مەهداوی، سەرەڕای هەموو قسەی قۆڕ و کردەوەی قۆڕی؛ جۆرە خۆشەویستییەکی هەبوو بەرامبەر بە کورد، نازانم ئەوە لەچییەوە هاتبوو، بەڵام ئەوە دەزانم کە مەهداوی پوورزای قاسم بوو. قاسمیش نیوەکورد و نیوە عارەب، نیوە شیعە و نیوە سوونی بوو. جا ئایا ئەم هەستەی مەهداوی لەم پێوەندییەوە بوو یان نا، نازانم. چۆنکە مەهداویش و قاسمیش هەدووکیان دەیانگوت"ئێمە عەرەبین".

(*) ـ قوتابخانەی جەعفەرییە هەرچەندە قوتابخانەی شیعە عەرەبەکان بوو؛ بەڵام گەلێك کورد کە شیعە نەبوون، دەهاتن بۆ خوێندن لەوێ، بەهۆی بوونی من لەو قوتابخانەیە. یەکێك لەوانە هاوبیر کامیل ژیر بوو کە ئەزموونی بەکالۆریای پۆلی پێنجەمی (بەشی وێژەیی) بەشێوەی دەرەکی لەو قوتابخانەیەدا بەسەرکەوتن دا،

پاش ئـەوەی ماوەیـەك خەریکـی بەهێزکردنـی بـووم لـە ماتماتیکـی گشـتی دا.

(*) ـ زۆر هەوڵمـدا لەبـارەی چارەنووسـی قوتابخانـەی دوانێوەندیـی جەعفەرییـە و مامۆسـتاکانی ئـەو سـەردەمەوە کـە لـەوێ بـووم، بەتایبەتیـی مامۆسـتایان شـێخ عەبدولزەهـرە ئەلسـەغیر و حەسـەن زەلزەلە(بەڕێوەبـەری قوتابخانەکـە) و ئەبوشـەزا(یارمەتیدەری بەڕێوەبـەر)، هێنـدەك زانیاریـی پەیدابکـەم، لـێ، ئـەوەی، کـە تائێسـتا دەسـتمکەوتووە ئەوەیـە کـە قوتابخانـەی دوانێوەندیـی جەعفەرییـە، تائێسـتە، لـە شـوێنەکەی جارانیـدا، کـە لەپشـت پێچی"حافـز قازی"(حافـڤ القاچـی) یـەوە بـوو، هەرمـاوە، بـەڵام لەسـەردەمی دەسـەڵاتدارێتی بەعسـییەکاندا، نێوەکـەی کـراوە بـە (قوتابخانـەی دوانێوەندیـی شـەهید محەممـەد سـەلمان)و، پـاش رووخانـی رژێمـی بەعـس، نێـوە کۆنەکـەی خـۆی وەرگرتووەتـەوە.

هەرچـی مامۆسـتا شـێخ عەبدولزەهـرەی هەڤاڵمامۆسـتامە، ئـەوا بەپێـی هەواڵێـك کـە لـە بەڕێـز جەمالەدینـی کـوڕی وەرگیـراوە، باوکـی کـە لـە 1918دا لەدایکبـووە و تاوەکـو سـەرەتای هەشـتاکان هـەر لـەوێ مامۆسـتابووە، ئەوجـا کـە خانەنشـین کـراوە، مـاوەی ساڵێك یـان سـاڵونیوێك، بـووە مامۆسـتا لـە حەوزەکانـی نەجـەف و، پـاش ئـەوەش بـووە مامۆسـتا لە"ئینسـتیتۆتی ئیسـلامی"(المعهد الاسلامی) لـە سـامەڕِا و، هـەر لـە سـامەڕِا، لـە 1987دا کۆچیدواییکـردووە و لـە نەجـەف نێـژراوە. رەوانـی شـادبێ.

لەبـارەی پەرتۆکەکـەی باوکییـەوە (البهائییون)بەڕێـز جەمالەدیـن گوتوویەتـی کـە کاتـی خـۆی لـە لوبنـان چاپکـراوە، بـەڵام بەهـۆی سـووتانی ماڵەکەیانـەوە؛ گەلێـك شـتیان لەنێوچـووە و، ئێسـتەش هیـچ دانەیەکیـان لـەو پەرتۆکـە لانەمـاوە. بـەڵام، دەگـەڕێ بەدوایـدا، ئەگـەر دەسـتیکەوت، ئـەوا هەمـووی فۆتۆکۆپـی دەکات بۆمـان.

بەڕێـز جەمالەدیـن، جـارێ تەندروسـتیی خراپـە و ناتوانـێ خـۆی زۆر مانـدوو بـکات.

لەبـارەی مامۆسـتایان حەسـەن زەلزەلـە و ئەبوشەزاشـەوە، هیـچ زانیارییەکـی نییـە، چۆنکـە ئـەو لـە ساڵی 1976دا لـەو قوتابخانەیـە قوتابـی بـووە و لـە زەمانـی ویـدا؛ ئـەو دوو مامۆسـتایە لـەوێ نەبـوون.

بەرلین پاییزی 2009

ئازادی لە سەربەخۆیی بەنرخترە

کاژێر 10-11ی پێش نیوەڕۆی 2012/10/14، چاپی ئەوروپای هەفتەنامەی (رووداو) سەمینارێکی بۆ پرۆفیسۆر د.جەمال نەبەز و د.هانەلۆرە کویشلەر سازکرد، لە چوارەچێوەی پێشانگەی نێودەوڵەتیی کتێب لە فرانکفۆرتی ئەڵمانیا لە هۆڵی 5.1ی ئەو پێشانگەیەدا. ژمارەیەك کورد و ئەڵمان لەو سەمینارەدا ئامادەبوون. پووختەی قسەکانی مامۆستا جەمال نەبەز کە لێرەدا بڵاوکراونەتەوە بە زمانی کوردی بوون، لەلایەن ئەیوب نووری راستەوخۆ دەکرانە ئینگلیزی لە سەمینارەکەدا.

مامۆستا جەمال نەبەز کە لە 1933/12/1 لە سلێمانی لەدایکبووە، لەسەرەتای ساڵانی شەستەکانەوە لە ئەڵمانیا دەژیا و لە رۆژی 2018/12/8 هەر لەوێش کۆچی دواییکرد.

پرۆفیسۆر د.جەمال نەبەز خاوەنی چەندین کتێب و لێکۆڵینەوەی دانسقەیە لەسەر زمان و مێژوو و بیری نەتەوەیی کوردی. هەمیشە بۆچوونی تایبەتی نەتەوەییانەی خۆی هەبووە سەبارەت رووداوەکانی کوردستان لە رێگەی نووسین و سەمینارەکانییەوە.

ئەمەی خوارەوە پووختەیەکە لە قسەکانی د.جەمال نەبەز لەو سەمینارەدا:

....

زۆر کەس هەن سەبارەت ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان داگیر و دابەشکردووە، چونکە خۆیان کێشەیان لەنێواندا هەیە، ئەگەر کورد بێن بڵێن ئێمە دەمانەوێ ئێستا

دەوڵـەت دروسـتبکەین، بـەڕای ئـەو کەسـانە ئـەوە کاتێکـی باشـە. لـە سـەتەی رابـردوودا چەنـد دەرفەتێـك کەوتنـە دەسـت کـورد، یەکێـك لەوانـە رووخانـی ئیمپراتۆریەتـی عوسـمانی بـوو، بەوشـێوەیە کـورد، عـەرەب، لاز و چەرکـەس دەرفەتیـان هەبـوو ببنـە دەوڵەتـی سـەربەخۆ.

ئێسـتاش زۆر دەوڵـەت هـەن ترسـیان لـێ نیشـتووە کـە کـورد ببنـە خـاوەن دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ، جـا بۆیـە دەڵێـن، ئێسـتا سـەردەمی دەوڵەتـی ناسـیۆنال نەمـاوە، ئـەوان نموونـە بـە یەکێتیـی ئەوروپـا دەهێننـەوە، دەڵێـن ئەوروپـا سـەردەمێك شـەڕی نێوخۆییان هەبـوو، بـەڵام ئەوەتـا یەکێتیـی ئەوروپایـان دروسـتکردووە. ئێسـتا دەبـێ ئێمـە تەماشـای ئـەوە بکەیـن کـە یەکێتیـی ئەوروپـا نەبووەتـە هـۆی ئـەوەی کـە گەلـی ئەڵمانیـا، گەلـی فەرەنسـا، گەلـی ئیتاڵیـا و گەلانـی ئیتاڵیا لەنێـو یەکتردا بتوێنەوە بەشـێوەی ئاسمیلاسـیۆن. ئەمـڕۆش تەماشـا بکـەن، یەکێتیـی ئەوروپـا کـون و کەلەبـەری تێبـووە، ئەوەتـا تەماشـای کێشـەی یـۆرۆ بکـەن بزانـن گەیشـتووەتە چـی؟ تاکـەی یەکێتیـی ئەوروپـا بەوشـێوەیە سـەردەگرێ ئـەوەش نازانـم، مـن خـۆم پێموایـە باسـکردنی یەکێتیـی ئەوروپـا واتـە باسـکردنی یەکێتـی دراو، ئـەوە هەنگاوێکـی زووبـوو، پێویسـتبوو ماوەیـەك دوابخرێـت.

دەوڵەت دروستکردن بۆ کورد شتێکی ناچارییە

ئەوانـەی بـە کـورد دەڵێـن کاتـی دەوڵەتـی ناسـیونال نەمـاوەو بۆچـی کـورد نایێـن لەنێـو ئـەو دەوڵەتانـەدا داوای ئـەوە بکـەن ببنـە هاونیشـتمان، بۆچـی نابنـە هاونیشـتمانی ئـەو وڵاتانـە و ببڕێتـەوە، کەچـی هـەر ئەو کەسـانەن کە پشـتگیری دەوڵەتە ناسیونالیسـتەکانی خۆشـیان دەکـەن. هەروەهـا ئەوەشـمان بینـی چـۆن دەوڵەتـی ئەڵمانیـا و دەوڵەتـی تورکیـا، پشـتگیری دروسـتبوونی دەوڵەتـی کۆسـۆڤۆیان کـرد، چـۆن پشـتگیری دامەزرانـی دەوڵەتـی کرواتیایـان کـرد، لەکاتێکـدا ئـەو دوو دەوڵەتـەش دەوڵەتـی ناسـیونالن. شـتێکی دیکـەش هەیـە حەزدەکـەم بیڵێـم، چونکـە چەنـد کوردێـك لێـرە دانیشـتوون، ئەویـش ئەوەیـە کـە چەنـد کوردێکـم بینـی دەیانگـوت ئەگـەر کوردسـتان بـووە دەوڵـەت ، بـەڵام نەبـووە دەوڵەتێکـی لیـبراڵ و سـێکولاری جیاکـەرەوەی ئاییـن و دەوڵـەت، ئـەوکات ئێمـە ئـەو کوردسـتانەمان ناوێـت. پێیاندەگوتـم ئەگـەر دەوڵەتـی کوردسـتان دروسـتببێ،

دیمەنێك لە سەمیناری د.هانە کویشلەر و د.جەمال نەبەز ، کە ئەیوب نووری بەڕێوەیدەبرد. (فۆتۆ : گۆران محەممەد)

گەرەنتی هەیە کە گەلی کورد ئازادبێ، ئەم گومانە شتێکی راستە، بۆچی؟ چونکە زۆر نەتەوە هەن دەوڵەتیان هەیە، بەڵام ئەو گەلانە ئازاد نین. زۆر لە دەوڵەتە عەرەبییەکان و دەوڵەتە ئیسلامییەکان و دەوڵەتەکانی دیکە، دەوڵەتی خۆیان هەیە و سەربەخۆن، بەڵام گەلەکانیان ئازاد نین. ئەو کوردانەی ئەو رەخنەیە دەگرن، ئەوانە ناتوانن دوو شت لە یەکتر جیابکەنەوە، دەوڵەت پەیوەندی بە سنوور و خاکەوە هەیە، پەیوەندی بە گەل و ئازادی و دیموکراسی و ئەو شتانەوە نییە. ئێستا بەو کەسانە دەڵێین ئەگەر کورد گوتیان ئێمە سەربەخۆییمان ناوێ، دەوڵەتمان ناوێ، دەمانەوێ وەك هاونیشتمانی ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان داگیرکردووە، تەنیا ئازادبین، هەر تەنیا ئازادیمان پێبدرێت، هیچمان ناوێ ئەوەنەبێ لەسەر ئەم خاکی کوردستانە کە هەزاران ساڵە لەسەری دەژین، بمێنینەوە، خاکەکەمان نەبێتە ترکستان و عەرەبستان و فارسستان، باشە ئایا ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان داگیرکردووە ئامادەن ئازادی بدەنە کورد، لە کاتێکدا ئامادەنین ئازادی بدەنە گەلەکانی خۆیان لە ترك و عەرەب و فارس. ئەوە شتێکە هەموومان بە چاوی خۆمان دەیبینین، لەو دەوڵەتانەدا عەرەب، ترك و فارس ناتوانن بەشێوەیەکی ئازادانە و بەشێوەیەکی

دیمەنێك لە سەمیناری د.هانە کویشلەر و د.جەمال نەبەز (فۆتۆ : گۆران محەممەد)

دیموکراتـی کاربکـەن. ئینجـا کەوایـە ئایـا کـورد دەتوانـن ئـەو خاکـەی هەیانـە واتـە کوردسـتان بپارێـزن. کەواتـە شـتێکی ناچارییـە، کـورد بـۆ ئـەوەی بتوانـێ خاکـی خـۆی بپارێـزێ و هیوایەکـی هەبـێ بـۆ ئـازادی، پێویسـتە وڵاتـی خـۆی جیابکاتـەوەو دەوڵەتـی خـۆی هەبێـت.

زۆر لەو گەلانەی دەوڵەتیان هەیە ئازاد نین

بـەلای منـەوە وەك کەسـێکی پۆلیتۆلـۆگ کـە زانسـتی سیاسـیم خوێنـدووە، دەوڵـەت هیـچ کاتێـك نابـێ بـە دەوڵەتـی هەمـوو نەتـەوە یـان هەمـوو گەلێـك، ئـەو دەوڵەتـە یـان دەسـەڵاتە بەدەسـتی یـەك کەسـەوە واتـە دیکتاتۆرێـك، یـان دەسـەڵاتە بەدەسـتی تاقمێکـەوە یـان بەدەسـتی تاقمێکـەوە کـە دێـن بـە ئیدیۆلۆژییەکـی ناسیونالیسـتی یاخود بـە ئیدیۆلۆژیەکـی ئایینـی ئـەو گەلـە بەڕێوەدەبـەن، بـەڵام ئەگـەر کـورد دەوڵەتیـان ببێ، دەتوانـن دەوڵەتەکـەی خۆیـان بپارێـزن.

بـەلای منـەوە ئـازادی زۆر بەنرخـترە لـە سـەربەخۆیی و دەوڵـەت، چونکـە گەلێـك کـە

ئـازاد بـوو هەرکاتێـك بیـەوێ دەتوانـێ دەوڵـەت دروسـتبکات، کـورد زۆر حەزیکـردووەو ئێسـتاش حـەزدەکات لـەو دەوڵەتانـەی تێیـدا دەژی، بـە برایەتـی و دۆسـتایەتی لەگـەڵ ئـەو گەلانـەی کـەوا دەوڵەتەکەیـان هەیـە دابنیشـن بـە دیالـۆگ قسـە بکـەن و بـە دیالـۆگ کێشـەی کـورد چارەسـەر بکـەن، بـەڵام تائێسـتا ئـەو چارەسـەرە نەبـووە، چونکـە نـە کـورد ئـازادن و نـە ئـەو گەلانـەش ئـازادن. مەبەسـتم لـە ئـازادی، ئـازادی جـۆری بیرکردنەوەیـە، ئـازادی جـۆرە تۆلێرانسـێکە کـە دەبـێ هـەر لـە منداڵێتییـەوە ئـەو شـتە دروسـتبکرێت. ئێسـتا دوای نەمانـی تێرۆریزمـی سـۆڤیەتی (بەڕاسـتی دەوڵەتـی یەکێتـی سـۆڤیەت دەوڵەتێکـی تێرۆریسـت بـوو)، کـە دوای نەمانـی دەوڵەتەکانـی ئەوروپـای رۆژهـەڵات سـەربەخۆییان دەسـتکەوت، لـە ئۆزبەکسـتان، ئەرمەنسـتان و ئەوانیدیکـە دەوڵەتـی سـەربەخۆ دروسـتبوون، بـەڵام گەلەکانیـان ئـازاد نیـن. بـە پێچەوانـەوە لـە چیکۆسـلۆڤاکیا دوو گەلـی ئـازاد هەبـوون، چیـك و سـلۆڤاك، لەبەرئـەوەی ئـەو دوو گەلـە بەڕاسـتی مێشـکیان ئازادبـوو و سـەرکردەکانیان بەڕاسـتی نوێنـەری گـەل بـوون، نوێنـەری دیموکراسـی و تۆلێرانـس بـوون، توانییـان بڵێـن هەریەکەمـان بـا دەوڵەتـی خۆمـان هەبێـت بـە جیـا.

بیروبـاوەڕی خـۆم وایـە و پێـش چـل پەنجـا سـاڵیش لـە نووسـینەکانمدا باسـی ئـەوەم کـردووە کـە گەلانـی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت عـەرەب بـن، تـرك بـن، فـارس بـن، بلـوچ بـن، پەشـتون بـن و ئەرمـەن بـن دەتوانـن بەشـێوەی کۆنفیدراسـیۆنێك دەوڵەتێکـی گەورە دروسـتبکەن و، وەك دۆسـت و بـرا هەرکـەس لـە سـنووری خاکەکـەی خۆیـدا سەربەسـتی هەبێـت، بـەڵام هەموویـان بتوانـن لـە کۆمەڵـی نەتـەوە یەکگرتووەکانـدا نوێنەرێکیـان هەبێـت.

رۆژئاواییەکان زۆر ناهەقییان کرد

ئێسـتا ئەگـەر بگەڕێینـەوە سـەر باسـی کێشـەی کـورد، ئـەو دەرفەتانـەی لـە سـەتەی رابـردوودا دەسـت کـورد کەوتـن، وەك دەرفەتـی جەنگـی جیهانـی یەکـەم کـە ئیمپراتۆریەتـی عوسـمانی رووخـا و شانشـینی قاجـاری نەمـا، ئـەوە دەرفەتێکـی گرنـگ بـوو بـۆ کـورد کـە بتوانـێ دەوڵەتـی کـوردی دروسـتبکات، بـەڵام دەوڵەتـە ئەوروپاییـەکان

کـە جەنگییـان بردبـووەوە، بەریتانیـا، فەرەنسـا، ئیتاڵیـا و یۆنـان، بەڵێنیـان دابـووە کـورد و ئەرمـەن کـە دەتوانـن بەپێـی پەیماننامـەی سیڤەر دەوڵەتـی خۆیـان دروسـتبکەن، بـەڵام ئـەو هێـزە ئەوروپاییانـە، بەریتانیـا و فەرەنسـا بەپێـی بەرژەوەندیـی ئیمپریالیسـتیانەی خۆیـان هاتـن کوردسـتانیان دابەشـکرد، بەشـێك بـۆ ئێـران و بەشـێك بۆ سـووریا و بەشـێك بـۆ تورکیـا و بەشـێك بـۆ عێـراق، ئـەم دەوڵەتـە دەسـتکردانەیان دروسـتکردن. بەڕاسـتی ئەوروپـا و جیهانـی رۆژئـاوا نـەك هـەر زۆر ناهەقـی و گوناهیـان کـردووە بەرامبـەر کـورد، بەڵکـو هـەروەك د.هانەلـۆرە کویشـلەر لێـرە پێـش مـن باسـیکرد، ئەوروپایـی و رۆژئاوایـی ناهەقیـان بەرامبـەر زۆر گـەل کـردووە. بـا هـەر باسـی کـورد نەکەیـن و نموونەیەکـی دیکـە باسـبکەین. نموونـەی فەلەسـتین و ئیسرائیـل، پـاش ئـەوەی کۆمەڵـەی نەتـەوە یەکگرتـووەکان بڕیاریـدا لـەو شـوێنەی بەدەسـت بەریتانیـاوە بـوو دوو دەوڵـەت دروسـتبکرێن، دەوڵەتێـك بـۆ عـەرەب و دەوڵەتێـك بـۆ جـووەکان، بەبـێ ئـەوەی بێـن لەنێـوان عـەرەب و جـوودا جـۆرە دۆسـتایەتییەك و جـۆرە تێگەیشـتن و جـۆرە تۆلێراسـێك پێبگەیێنـن کـە هەریەکەیـان لەشـوێنی خۆیـان بـن، بەریتانییـەکان هەسـتان رۆیشـتن و عـەرەب و جووەکانیـان تێکەڵـی یەکـتر کـرد و کردیانـە شـەڕ، ئـەوکات ئـەو دەوڵەتـە عەرەبانـەی کـە هەبـوون هەموویـان سیسـتەمەکانیان بەدەسـت چەنـد پاشـا و فیۆداڵێکـەوە بـوو، ئەوەبـوو پەنجـا سـاڵ شـەڕی عـەرەب و جوو دروسـتبوو، کە بەڕاسـتی ئـەوە پێویسـت نەبـوو، بەڕاسـتی ئـەوە بـێ تـاوان و گونـاح بـوون، چونکـە هـەر کەسـێك بکـوژرێ جـوو بێـت، عـەرەب بێـت، موسـڵمان بێـت یـان دیـان، ئێـزدی بێـت، عەلـەوی بێـت یارسـانی بێـت، ئـەو بـەر لـە هـەر شـتێك مرۆڤـە، کوشـتن و خوێـن رشـتن پێویسـت نییـە. هیـچ شـتێك ئـەوە ناهێنـێ مـرۆڤ بچـێ مرۆڤێکـی دیکـە بکوژێـت.

لە بەشی بندەستی عێراق دەرفەتەکە بەکارنەهێندرا

لێـرەدا لەبـەر کەمـی کات، دەمـەوێ ئـەوە بڵێـم کـە هەرچەنـدە کـورد مافـی ئـەوەی هەیـە دەوڵەتـی سـەربەخۆی ببـێ، مافـی ئـەوەی هەیـە لـە هەمـوو کوردسـتانی گـەورە نـەك هـەر لـەو پارچەیـەی کـەوا حکومەتێکـی ئۆتۆنۆمـی تێدایـە، دەوڵـەت دروسـتبکات و ئەوانـەی کـە مرۆڤـن و بەڕاسـتی مـرۆڤ دۆسـتن، پێویسـتە لـە هەمـوو

لایەکی جیهانەوە پشتیوانی بکەن، بەڵام لەنێوخۆی وڵاتی کوردستاندا بەتایبەتی لە بەشەکەی بندەستی عێراق، کارێکی وانەکراوە کە ئەو دەرفەتە بەکاربهێندرێت، چونکە ئەو دەرفەتە لەساڵی 2003دا کاتێك ئەمریکاییەکان هاتنە کوردستان، دەکرا ئەو شتە بکرێت، بەڵام ئەوان نەیانکرد.

ئێستاش تاقمێکی کۆنەپەرستی شیعە لە عێراق هاتوونەتە سەرکار، دیسان کێشەیان بۆ کورد دروستکردووەو، ئێستا شەڕی شیعە و سوننە وەك د.هانەلۆرە کویشلەر پێش من باسیکرد، ئەوەش شتێکی زۆر خراپە، تێکەڵبوون لەسەر هەر ئیدیۆلۆژیەك بێت، ئیدیۆلۆژی ناسیونالیستی بێت، یان ئیدیۆلۆژی ئایینی بێت یان چینایەتی بێت. وەك هانەلۆرە کویشلەر گوتی، خەڵکی رۆژئاوا پێویستە هەوڵێك بدەن کە پشتگیری ئازادی و دیموکراسی بکەن لە کوردستان، پشتگیری ئەم حیزب و ئەو حیزب نەکرێت، پشتگیری حیزبەکان خراپە، دەبێ پشتگیری خەڵکی کوردستان بکەن، پشتگیری ئەو کەسانە بکەن لە کوردستان کە بۆ ئازادی و بۆ برایەتی کار دەکەن.

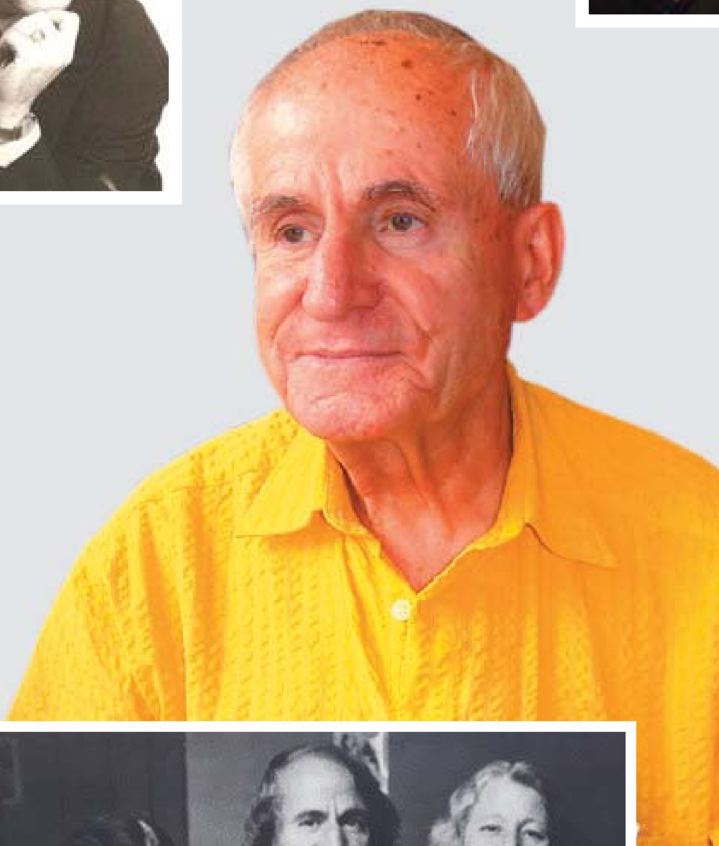
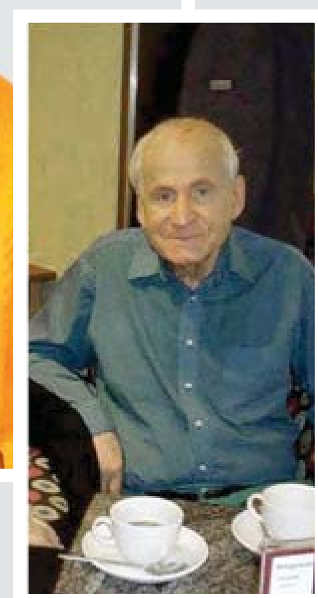
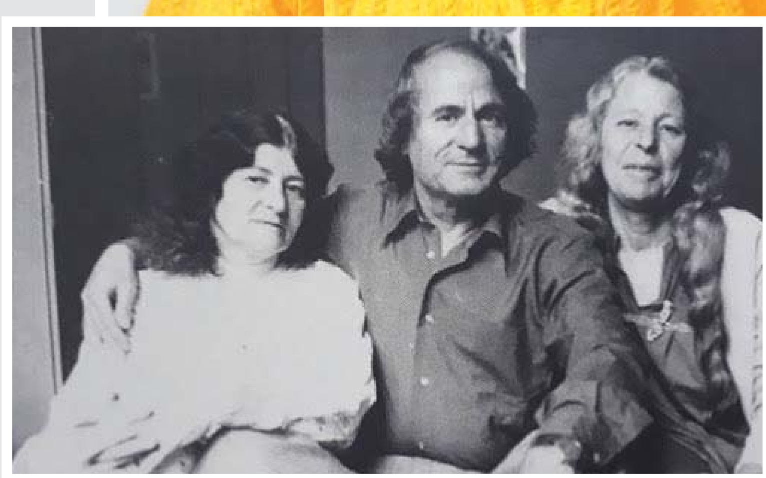

هەڤپەیڤین لەگەڵ

د.جەمال نەبەز

ئـەو هەڤپەیڤینـەم لـە رۆژی 22ی نیسـانی 2007 لـە بەرلیـن لەگـەڵ مامۆسـتا جەمـال نەبـەز کـرد. پرسـیارێك کـە زۆر کـراوەو دوای کۆچکردنیشـی لەلایـەن زۆر کەسـەوە ورووژێندرایـەوە لـەو هەڤپەیڤینـەدا کـراوە، بۆچـی ناگەڕێیـەوە کوردسـتان؟ هەرچەنـدە مـن خـۆم ئەوکاتیـش بۆچوونێکـی زۆر جیـاوازم هەبـوو لەوانـەی ئـەو پرسـیارەیان دەورووژانـد، بـەڵام وەك رۆژنامەڤـان دەبووایـە ئـەو پرسـیارە بـەردەوام ورووژاوە بکـەم. ئێمـە بـەدوای بەرهەمـی بیرمەندانـی کورددا دەچیـن نـەك ناونیشـانی نیشـتەجێبوونیان، د.جەمـال نەبـەز جگـە لـەو کارەی بـۆ گوزەرانـی خـۆی (کـە بەشـێکی زۆری ئـەوەش هـەر دەخسـتەوە خزمەتـی کوردسـتان) هەمـوو هـەوڵ و بەرهەمـی بـۆ کوردسـتان بـوو.

هەڤپەیڤینەکـەم بـە شـەو لـە رێسـتۆرانتێك لەگـەڵ پرۆفیسـۆر د.جەمـال نەبـەز کـرد، هەڤپەیڤینەکەمـان درێـژەی کێشـا و کرێکارانـی رێسـتۆرانتەکەیش پەلـەی داخسـتنیان بـوو، بۆیـە هـەروەك لـە کۆتایـی هەڤپەیڤینەکـەش دا هەسـتی پێدەکرێـت، هەڤپەیڤینەکـە دەبووایـە فراوانتربێـت لـەوە، نـەك خوێنـەر هەسـتبکات لەپـڕدا کۆتایـی هاتـووە.

ئـەو هەڤپەیڤینـەم کاتـی خـۆی بەشـێوەی نـووسراو بـۆ نـاردەوە، بـەڵام ئـەوکات گوتـی پێویسـت نـاکات ئێسـتا بڵاویبکەینـەوە، بەداخـەوە بڵاوکردنـەوەی کەوتـە دوای کۆچـی دوایـی خـۆی.

هەڤپەیڤین : ئاکۆ محەممەد

بنەچە و خوێندن

- لە باوکمەوە دەچینەوە سەر ئاغاکانی دزەیی
- باوکم لە سلێمانی گیرسابووەوە، ئیتر ببووە خەڵکی سلێمانی
- دایکم پێیگوتم خواپەرست بە و مەلا پەرست مەبە
- باوکم زۆر دۆستی شێخی شەدەڵە و عەبدولکەریمی عەلەکە بوو
- هەموو قورئانم لەبەربوو

ئاکۆ محەممەد: بەڕێزتان ساڵی 1933 لە سلێمانی لەدایکبوون؟

جەمال نەبەز: بەڵێ لە 1933/12/1 لە سلێمانی لەدایکبووم.

ئاکۆ محەممەد: هەر بە بنەچە خەڵکی سلێمانین؟

جەمال نەبەز: نەخێر. لە باوکمەوە ئێمە دەچینەوە سەر ئاغاکانی دزەیی. هۆمەری دزەیی ئەو زانیاریانە باش دەزانێت، کە یەکێك لە ئاغاکانی دزەیی ڕێی کەوتووەتە سلێمانی و باپیری منیش لەو بنەماڵەیەیە. باپیری من مەحموود ئاغا وەك ئاغایەکی دزەیی، واتە باوکی باوکم، کچێکی یەکجار زۆر جوانی دۆزیوەتەوە کە لە بنەماڵەیەکی یەکجار هەژار بووە، ئەو کچە ناوی ئامینە بووە، واتە دایکی باوکم. هەرچی دۆست و خزم هەبووە پێیانگوتووە ئەو کچە مەهێنە، ئەوە سواڵکەرە و ئەوە هەژارەو ئەوە چییە، باپیرم گوتوویەتی نا، ئەوە ئەو ژنەیە کە من دەکاتە پیاو و، هێناویەتی. خەڵك زۆر رقیان لەو ژنە هەڵگرتووە چونکە لە شەو و رۆژێکدا دەوڵەمەند بووە و ناویان ناوە "ئامینەخانی تازە دەوڵەمەند". دوای ئەوەی باپیرم ئەو ژنەی هێناوە هەرچی موڵك و ماڵ و پارەی هەبووە خستوویەتییە بەردەستی ئامینەخان. باوکم دەیگوت، دایکم بەڕاستی ژنێکی زیرەك بوو.

ئاکۆ محەممەد: رقی دزەییان لە باپیرت لەبەر ئەوەبووە کە دزەییەکان ژنیان لە

کەس نەدەهێنا و ژنیان نەدەدا بە کەسێکی دەرەوەی دزەییان؟

جەمال نەبەز: ئەوە راستە. لەبەرئەوەش دزەییەکان زۆر رقیان لە باپیرم هەڵگرت و زۆر قسەی ناشیرینیان پێگوتووە، بەڵام ئەو هەر سووربووە لەسەر ئەوەی کە ئەوە ژنێکی باشە و هەر دەبێ بیهێنێ و هێناویەتی. باوکم دەیگوت بەڕاستی دایکم ژنێکی تێگەیشتوو و زیرەك بوو و بەڕاستی یارمەتی باوکمی داوە.

هەر لە منداڵیشەوە هەوڵیداوە باوکی منیش بخاتە بەر خوێندن و پێیبگەیێنێت. لەبەرئەوە باوکم زانستەکانی مەلایەتی تەواوکردوون، لەلای زۆر مەلای زانا خوێندبووی، بەڵام باوکم دەیگوت تۆ ئەم خوێندنە دەخوێنی، بەڵام قەت نابێ مەلایەتی بکەی، خواپەرست بە، مەلا پەرست مەبە. ئەوە ئامۆژگاری دایکی باوکم بووە بۆ باوکم. ئینجا باوکم زمانی عەرەبی، فارسی، ترکی و کوردی زۆر بە باشی دەزانی. سەرەتایەکی زمانی ئینگلیزیشی دەزانی. زۆر شیعری فارسی و ترکی و عەرەبی لەبەربوو.

دایکیشم خەڵکی سلێمانی نییە. دایکم کچی مەلا فەتاحی سەرکۆیی یە. کە بە مەلا فەتاحی جافەران بەنێوبانگە، بەڵام لەڕاستیدا باوکی دایکم خەڵکی سەرکۆیە، سەرکۆ خەڵکی ناوچەی قەراخە. قەرەداخ ناوێکە لە سەردەمی عوسمانییەکان بەکارهێنراوە، هەرچەندە بنەچە و رەچەڵەکی وشەکە ترکی نییە، کوردییە. بە کوردی بە ناوچەی قەرەداخ دەگوترێت زەردیئاوا. لەبەرئەوە من نە لە باوکمەوەو نە لە دایکمەوە خەڵکی سلێمانی نیم. (بەپێکەنینەوە) کوردم.

ئاکۆ محەممەد: باپیرت چ ساڵێك چووەتە سلێمانی؟

جەمال نەبەز: بەڕاستی نازانم. بەڵام مامۆستا نەجمەدین مەلا بە دوورودرێژی ئەو باسەی دەزانی، چونکە مامۆستا نەجمەدین مەلا خزمایەتییەکی لەگەڵ باوکم هەبوو. زۆرجار ئەو باسی دایکی باوکمی بۆ دەگێڕامەوە کە ژنێکی زیرەك بووەو ژنێکی تێگەیشتوو بووە. تۆ وەرە ژنێکی هەژاری نەخوێندەوار ئەوەندە جوان بوویێت، ئەوەندە زیرەك بوویێت و بتوانێ کاربکاتە سەر خەڵك، لە قسەکردن و لە هەڵسوکەوتیان.

ئاکۆ محەممەد: باپیرت کە چووەتە سلێمانی بە دەوڵەمەندی چووە، موڵکەکانی لە دەشتی دزەییان لێ نەسەندراونەتەوە؟

جەمـال نەبـەز: بەڵـێ، بـەڵام نازانـم زەویەکانـی لـێ سـەندراون یـان نـا. موڵکـی لـە سـلێمانی هەبـووەو بـە پـارە کڕیویەتـی.

ئاکۆ محەممـەد: خـۆت چەنـد زمانێـك دەزانـی، وابزانـم هەشـت زمـان دەزانـی، چـۆن فێریـان بـووی؟

جەمـال نەبـەز: هەندێـك لـەو زمانانـە بـە منداڵـی فێریـان بـووم، چونکـە باوکـم زۆر هاوڕێـی هەبـوون. لەوانـە عـەرەب و فـارس. زۆر دۆسـتی کاکەییـەکان بـوو. باوکـی ئەحمـەد سـمێڵ هەبـوو لـە سـلێمانی، پێیاندەگـوت حەمەغـای برایـم ئاغـای خومیلـە. ئـەوە یەکێکبـوو لـە گەورەکانـی کاکەییـەکان. ئەحمـەد سـمێڵ قوتابـی بـوو و لەگـەڵ ئێمـە دەیخوێنـد، باوکـم زۆر دۆسـتی شـێخی شـەدەڵە بـوو، کـە حەقـە بـوو. لەگـەڵ جـووەکان دۆسـت بـوو، لەگـەڵ عەبدولکەریمـی عەلەکـە، کـە کاتـی خـۆی وەزیری شـێخ مەحمـوود بـوو. لەگـەڵ کەسـانێك دۆسـتبوو کـە موسـڵمان نەبـوون، لەگەڵ ئـەوەی باوکم بەڕاسـتی موسـڵمانێك بـوو موسـڵمانێتی خـۆی پاراسـتبوو. لـە ڕۆژووگرتـن و نوێژکـردن دا، بـەڵام زۆریـی لـە ئێمـەی منداڵەکانـی نەدەکـرد و بڵێـت، هەسـتن بچـن نوێـژ بکـەن یـان ڕۆژوو بگـرن، ئەمانـەی نەدەگـوت، بـەڵام خـۆی نوێـژی دەکـرد و ڕۆژووی دەگـرت و بەڕاسـتی خواپەرسـت بـوو و موسـڵمان بـوو. هیـچ ڕۆژێـك لـە ڕۆژان نەمبیسـتووە بەرامبـەر یەکێـك کـە ناموسـڵمان بێـت قسـەیەکی خراپـی کردبێـت. کریسـتیان لەگـەڵ ئێمـە نانیـان دەخـوارد لـە مـاڵ. دەمگـوت باوکـە ئەوانـە چـۆن خۆمانـەن، دەیگـوت ڕۆڵە ئەگـەر خـوا وەکـو ئێمەبێـت ناتوانـێ نیوەڕۆژێـك حوکمـی ئـەو دونیایـە بـکات، ئـەو دووبەرەکـی و دووژمنایەتییـە کاری ئێمـە و خەڵکـە، موسـڵمان و دیـان و جـوو ئەوانـەن کـە ئـەو ئایینانەیـان هەیـە، ئەگەرنـا لـەلای خـوا ئـەوە نییـە. لای خـوا ئـەو دووبەرەکـی و جیـاوازی و بەگژیەکداچوونـە نییـە، کـە ئـەو بکـەی بەگـژ ئـەودا و ئەویدیکـە بـەدژی ئەویدیکـەدا.

ئاکۆ محەممەد: خوێندنت لەگەڵ ئامادەییش لە سلێمانی تەواوکردووە؟

جەمـال نەبـەز: بەڵـێ، بـەڵام مـن لەپـاڵ ئـەوەی کـەوا دەچوومـە قوتابخانـە، لـەلای مـەلا دەمخوێنـد و هەروەهـا لـەلای باوکـم. دوای ئـەوەی کـە چوومـە قوتابخانـە، کـە ئـەوکات تەمەنـم چـوار سـاڵی بـوو، باوکـم قەڵەمـی دایـە دەسـتم و گوتـی:(اقـرا باسـم ربك).بەوشـێوەیە دەسـتم کـرد بـە خوێنـدن. گوتـی ڕۆڵـە دەبـێ بنووسـی. ئینجـا شـتێك

هەیە دەمەوێ بیڵێم کە من چۆن فارسی فێربووم. لە سلێمانی فارس نەبوون، بەڵام ئەوکاتەی کە من منداڵ بووم، لە سلێمانی شابەندەری ئێران هەبوو، کونسوڵخانەیەکیان هەبوو تۆزێك لە ماڵەکەی ئێمە بەرەوژووتر. ماڵەکەشمان لە گۆیژەبوو، نزیك قاوەخانەی سەرچیمەن. ئەوان ماڵیان لە دەوروبەری قاوەخانەکە بوو، شوێنێکیان گرتبوو و کردبوویانە کۆنسوڵخانە. منداڵەکانی دەهاتنە خوارەوە لەگەڵ ئێمە یاریان دەکرد و بە فارسی قسەیان دەکرد، منیش یاریم لەگەڵیان دەکرد و بە فارسی قسەم لەگەڵ دەکردن، کە باوکم ئەوەی زانی بە فارسی قسە دەکەم، گوتی رۆڵە ئەمە وانابێت، دەبێ تۆ دابنیشی و گوڵستان و بووستان و ئەو شتانەی هێنا و گوتی بە باشی دەبێ فێری ئەو زمانە ببی، ئەگەرنا بەوشێوەیە نابێت و لەبیرت دەچێتەوە. دوایی ئیتر وردە وردە ئەوەبوو فارسییەکەشم پێشکەوت. خەڵك دەهاتن لەگەڵ باوکم بە عەرەبی قسەیان دەکرد، منیش دەچووم بە عەرەبی قسەم لەگەڵ دەکردن، ئیدی ئەم زمانانە چ کوردی و چ فارسی و چ ترکی لە منداڵییەوە گوێم راهات پێیان.

ئینجا دوای ئەوە کە چوومە قوتابخانەی سەرەتایی تاقیکردنەوەیەکیان پێکردم، نەیانخستەمە پۆلی یەکەم یان دووەم، یەکسەر منیان خستە پۆلی سێیەمەوە. سێ مانگ لە پۆلی سێیەم مامەوە، ئینجا منیان خستە پۆلی چوارەمەوە، بەڵام لە قوتابخانەی ناوەندی یەك ساڵ دواکەوتم، چونکە ئەوساڵە سوورێژەم گرت، سوورێژەیەکی یەکجار پیس، لەوانەبوو نەژیم و بمرم، ئیدی بەباشی نەمدەتوانی بچمە قوتابخانە و ئەو ساڵە دواکەوتم. ئیدی دوای ئەوە وردە وردە پێشکەوتم لە قوتابخانە. ئەو سەردەمە قوتابخانەی ناوەندی سێ ساڵ بوو، دواناوەندی دوو ساڵ بوو. من چوومە بەشی زانستی، لەبیرمە لە جەبر و سێگۆشەکاندا 99م وەرگرتبوو. لە زمانی عەرەبی 81م وەرگرتبوو، بەهۆی خوێندنی ئیسلامەتی، فێری زمانی عەرەبی ببووم.

ئاکۆ محەممەد: ئەوکات لە سلێمانی خوێندن بە زمانی عەرەبی بوو؟

جەمال نەبەز: نەخێر. قوتابخانەی سەرەتایی بە کوردی بوو، بەڵام من بە خوێندنی ئیسلامەتی و قسەکردن لەگەڵ ئەو عەرەبانەی دەهاتنە لای باوکم فێری عەرەبی ببووم. من هەموو قورئانم لەبەربوو، هەر بە تەواوی.

ئاکۆ محەممەد: ئێستا لە بیرت نەماوە؟

جەمـال نەبـەز: ئـەی چـۆن. (وَالنَّجْـمِ إِذَا هَـوَى (1) مَـا ضَـلَّ صَاحِبُكُـمْ وَمَـا غَـوَى (2) وَمَـا يَنْطِـقُ عَـنِ الْهَـوَى (3) إِنْ هُـوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَـى (4) عَلَّمَـهُ شَـدِيدُ الْقُـوَى (5) ذُو مِـرَّةٍ فَاسْـتَوَى (6) وَهُـوَ بِالْأُفُـقِ الْأَعْـلَى (7) ثُـمَّ دَنَـا فَتَـدَلَّى (8) فَـكَانَ قَـابَ قَوْسَـيْنِ أَوْ أَدْنَى). هەندێکیـم لەبیرچووەتـەوە، دەزانـی چەنـد سـاڵە. بـەڵام بەوشـێوە دەتوانـم زۆر شـت لـە قورئـان بـە ئەزبـەری بخوێنمـەوە. ئـەوکات بێجگـە لـە قورئـان، زۆر شـت دەخوێنـدرا وەك:(مغنـى اللبيـب عـن كتـب الأعاريـب) کـە ئەمـە بنەچـەی ڕێزمانـی زمانـی عەرەبییە. ئینجـا لەوانـە هەیـە بـۆ نموونـە: اقـتران جـواب الـشرط بالفـاء، اسـمیە طلبیـە، وبجامـدن وب مـاء و ب لم و ب قـد و بالتنفیـس، تەنفیـس واتـە سـین و سـوف. کـە دەنووسـم بـە عەرەبـی، بۆچـی تـۆ پێتوایـە ئـەو عەرەبییـە لـە قوتابخانـە فێربوومـە، نەخێـر ئـەوە لـە خوێندنـی فیقهـی ئیسـلام یـان بڵێیـن ئیسـلامەوانییەوە فێربـووم.

ئاکۆ محەممەد: لەلای کێ دەتخوێند؟

جەمـال نەبـەز: لـەلای زۆر مـەلا دەمخوێنـد. بەتایبەتـی مـەلا ئەبووبەکر، کـە پێیاندەگوت مـەلا ئەبووبەکـری خانەقـا، بەڕاسـتی مرۆڤێکـی زیـرەك بـوو. ئـەوکات وانەبـوو مـەلاکان بچـن پـارە لـە حکومـەت وەربگـرن، مـەلاکان خۆیـان کاریـان دەکـرد و بەخۆڕایـی دەرسـیان دەگوتـەوە، بـەڵام باوکـم پـارەی دەدایـێ، بـۆ دەرس خوێندنـی مـن. لـە دوای ئـەوە، ڕۆژێـك لـە ڕۆژان ئـەو مەلایـە ئەوەنـدە هـەژار ببـوو ڕووی نەهاتبـوو بـە کـەس بڵـێ نانمـان نییـە، چووبـووەوە مـاڵ خـۆی سـەربڕی. دەیانگـوت شـێتە. ئەوەنـدە هـەژار و بـێ نـان بـوو.

ئاکۆ محەممەد: نازانی ساڵی چەند بوو خۆی سەربڕی؟

جەمال نەبەز: بەخوا نازانم ساڵی چەند بوو، بەڵام پێموایە لە پەنجاکان بوو.

ئاکۆ محەممەد: مامۆستاکانتان لە قوتابخانەی سەرەتایی کوردبوون یان عەرەب؟

جەمـال نەبـەز: لـە قوتابخانـەی سـەرەتاییدا، مامۆسـتاکان کوردبـوون، بـەڵام هەموویـان خەڵکـی سـلێمانی نەبـوون. کەرکووکـی تێدابـوو، کۆیـی تێدابـوو، هەولێریـی تێدابـوو. مامۆسـتا عومـەر سـاقی هەبـوو، هەولێـری بـوو، لەوانەیـە تـۆ بیناسـی، ئەمـری خـوای کـرد. کـە مـن لـە هەولێـر مامۆسـتابووم، عومـەر سـاقیش دیسـان مامۆسـتابوو، دەیزانـی کـە کاتـی خـۆی لـە سـلێمانی دەرسـی پێدەگوتیـن، ئـەوە هەولێـری بـوو. عەبدوڵـڵا پیـرە

هەبـوو، کابرایەکـی کۆیـی بـوو. عەبدوڵـڵا سـدیق هەبـوو لـە قوتابخانـەی سـەرەتایی کەرکووکـی بـوو.

ئاکۆ محەممـەد: کـە باپیـرت مەحمـوود ئاغـا ناوچـەی دزەییانـی بەجێهێشـتووە، دواتـر هیـچ پەیوەندییەکـی نەبـووە لەگـەڵ دزەییـان؟

جەمال نەبەز: نەخێر.

ئاکۆ محەممەد: لەسەردەمی تۆشدا پەیوەندییەکە دروستنەبووەوە؟

جەمـال نەبـەز: نەخێـر دروسـتنەبووەوە، چونکـە ئیـدی وەك دەڵـێ باوکـم لـە سـلێمانی گیرسـابووەوە، ئیـتر ببـووە خەڵکـی سـلێمانی، بـەڵام هـەر دەیگـوت کـە ئێمـە بـە بنەچـە و رەچەڵـەك دزەییـن.

خوێندن و ناسینی ئوستاد

- لە ساڵی 1951 ئوستادم ناسی
- مەلا جەمیل رۆژبەیانی زانایەکی گەورەبوو
- پێمناخۆشە قسە بە د.عیزەدین بڵێن

ئاکۆ محەممەد: دوای ئامادەیی لە کوێ خوێندت؟

جەمـال نەبـەز: دوای ئـەوەی چوومـە بەغـدا، چوومـە کۆلێـژی پـەروەردە، کـۆن نـاوی (دار المعلمیـن العالیـە) بـوو، کـە مـن چـووم پێیاندەگـوت کۆلێـژی پـەروەردە و سـەر بـە زانسـتگەی بەغـدا بـوو. مـن لـە سـاڵی 1949-1950 چوومـە ئـەوێ. ئینجـا مـن چوومـە بەشـی فیزیـك. ئـەوکات فیزیـك و ماتماتیـك پێکـەوە دەخوێنـدران، بـەڵام بەڕاسـتی مـن بـۆ فیزیـك نەچوومـە ئـەوێ، دەمویسـت ئەسـتێرەناسـی بخوێنـم، زۆر حـەزم لـە ئەستێرەناسـی بـوو، ئێسـتاش حـەزی لێدەکـەم و لـە مـاڵ تیلیسـکۆپم هەیـە، هەندێجـار کـە ئاسـمان تۆزێـك روونـاك دەبێـت دەچمـە دەرەوەو تەماشـای ئەسـتێرەکان دەکـەم. کتێبـی ئینسـترۆنۆمی و ئەوانـەم هەیـە. ئەویـش بابەتێکـی دوور و درێـژە و جارێکیـان

لێرە لە بەرلین، پرۆفیسۆرێکی زۆر گەورەی ئەنسترۆنۆمیم ناسی، دەتوانین باسی ئەوەش بکەین ئەگەر کات هەبوو.

بەڵام من چووم فیزیکم خوێند، فیزیك و ماتماتیك، بۆ ئەوەی وردە وردە بچم ئەستڕۆفیزیك بخوێنم، واتە فیزیکی ئەستێرەناسی، بەڵام ئیتر ئەوەبوو کە دەستم کرد بە خوێندن کرد لە زانستگەی بەغدا، سیاسەت و چالاکی سیاسی هاتەپێشەوە، هەستم بەوە دەکرد کە بەڕاستی نەتەوەی کورد، نەتەوەیەکی لێقەوماوەو، ئێمە کە لە زانستگەی بەغدا بووین، ژمارەی کەم خوێندکاری کوردبووین لەوێ. عەرەبەکان تاقمێکی لێدەرچێ کە چەپی بوون، کە پێیاندەگوتن کوڕی باش، ئەوانیدیکە هیچ پەیوەندییەکی خۆشیان نەبوو لەگەڵ ئێمە.

ئاکۆ محەممەد: چەپییەکان باشتربوون؟

جەمال نەبەز: چەپییەکان باشتربوون، سەر بە پارتی کۆمۆنیستی عێراق بوون. ئەوانە تۆزێك لەگەڵ دۆزی کورد خراپ نەبوون. ئەوانیش هەر بە قسە، چونکە کاتێك کە ئەوانیش دەستیان ڕۆیی، ئەوەنەبوو ئەو بەڵێنانەی دابوویان جێبەجێیان بکەن. لەسەردەمی عەبدولکەریم قاسمدا ماوەیەکی زۆر دەستیان ڕۆیی.

ئاکۆ محەممەد: لەساڵی 1953دا گوتیان بەپێی پێناسەی ستالین، چونکە کورد ئابووری هاوبەشی نییە کەواتە نەتەوە نییە؟

جەمال نەبەز: بەڵێ، بەڵام کۆنتر لەوە لەساڵی 1948دا کە من لە قوتابخانەی دواناوەندی بووم لە سلێمانی، لەوێ جۆرە بزووتنەوەیەك پەیدابوو کە پێیاندەگوت "تەحەڕوور" ، ئەمانە ئەوانەبوون کە باوەڕیان بە یەکێتی عێراق هەبوو. بۆچی پێیاندەگوتن "تەحەڕوور"، ئەمانە خۆیان سەر بە پارتی کۆمۆنیستی عێراق بوون. ئەوانە عەرەب بوون و پارتێك هەبوو بەناوی (حزب التحرر الوگنی)، داوای مۆڵەتیان کردبوو، بەڵام ئەوانەی لە پارتی کۆمۆنیستی عێراقدا بوون، نەیاندەتوانی بە ئاشکرا کار بکەن و بە خۆیان بڵێن کۆمۆنیست، چونکە پارتی کۆمۆنیست، ڕێبەندبوو، واتە قەدەخەبوو. لەبەرئەوە بەناوی "تەحەڕوور"ەوە کاریاندەکرد. ئەوەبوو حکومەت مۆڵەتی نەدایە "تەحەڕوور". ئەوەشت پێبڵێم یەکێك لەو هەڵە گەورانەی کە حکومەتی عێراق دەیکرد، ئەوەبوو کە هەرکەسێك بێزاری خۆی دەربڕیبا و دژی ڕژێم قسەی بکردبا، یان ڕەخنەیەکی بگرتبا، دەیانگوت ها ئەوە کۆمۆنیستە.

لەبەرئەوە هەرکەسێك قسەی باشی بکردبا دەیانگوت ئەوە کۆمۆنیستە. واتە ئەوەی حکومەت دەیکرد پڕوپاگەندەیەکی بێ عەقلانەبوو بۆ پارتی کۆمۆنیستی عێراق. ئینجا ئەوە لە سلێمانی هەر رۆژێك نا رۆژێك، بەدروشم و با بژی . با بژی دەچوونە دەرەوەو، باسی ئەوەیان دەکرد بژی برایەتی کورد و عەرەب، بڕووخێ ئیستیعمار و نازانم چی.

تاقیکردنەوە دەبوو نەدەهاتن بۆ تاقیکردنەوە. رۆژێکیان پیاوێکی زۆر بە نێوبانگ هەبوو، ناوی محەممەدعەلی مستەفا قەرەداخی، نووسەری هەموو کتێبی ئەندازە و جەبر و ئەو شتانە بوو بۆ قوتابخانەکانی ناوەندی و دواناوەندی، خەڵکی قەرەداخ بوو. محەممەد عەلی مستەفا، حکومەت ناردبووی بۆ سلێمانی بۆ ئەوەی لەگەڵ قوتابییەکاندا قسە بکات و بزانێ چیان دەوێت، ئەوانیش کۆبوونەوەو پێیگوتن چیتان دەوێت، گوتیان دەمانەوێ پەیمانی پۆرتسمۆس کە لەنێوان عێراق و بەریتانیا بەسترابوو هەڵبوەشێندرێتەوە، گوتی باشە دەینووسین و دەیدەینە پەرلەمان، ئەگەر گوتی لاییبەن، حکومەت دەبێ لایبدات. هەندێك شتی دیکەیان خستە پێشەوەو گوتی باشە. گوتیان دەبێ تاقیکردنەوەش نەکرێت و نەهێڵدرێت، گوتی نا نا ئەوە نابێت. ئیدی بووە هەرا و گوتیان ئەوە کابرایەکی کۆنەپەرستە. ئەویش گوتی ئەوەی ئێوە دەیڵێن لەسەر پەیمانی پۆرتسمۆس و ئەوانە بەسەرچاو دەیاننووسم، بەڵام مەسەلەی تاقیکردنەوەکان لێی نابوورین و دەبێ تاقیکردنەوەی خۆتان بکەن. بەزۆری خەڵکەکە حەزیان نەدەکرد بچنە خوێندن، بەڵکو دەهاتنە دەرەوەو بەسەر شەقامەکەدا دەگەڕان و خۆپیشاندانیان دەکرد و باسی برایەتی کورد و عەرەبیان دەکرد. بەزۆری باسی برایەتی کورد و عەرەبیان دەکرد. تاقمێکیش هەبوون بەرامبەر بەمە، ئەوانە پارتی بوون، پێیاندەگوتن پارتی. ئەوکات پارتی تازە دروستببوو، پارتی لە 1946 دروستبوو، مەلا مستەفاش لە یەکێتی سۆڤیەت بوو، بەڵام ئەوانەی کە خۆیان بە پارتی دادەنا بەناوی مەلا مستەفای رەحمەتییەوە قسەیان دەکرد و دەیانگوت ئەو گەورەمانە. ئینجا لەبەرئەوەی ئەو لە یەکێتی سۆڤیەت بوو، "تەحڕووڕ"ەکانیش نەیاندەوێرا زۆر قسەی لە دژ بکەن، چۆن دەبێ قسە لە دژی یەکێك بکەن کە لە قیبلەی ئەوان بێت، بەڵام دژی پارتییەکان بوون. "تەحەڕووڕ"ەکان دەیانگوت کورد نەتەوە نییە، چونکە ئابووری هاوبەشی نییە، ئەوەشیان لە ستالینەوە وەرگرتبوو.

ستالین دەڵێ ئەو نەتەوەیەی ئابووری هاوبەشی نەبێت، نەتەوە نییە. لەڕاستیدا ئەوە قسەی ستالین نییە، بەڵکو قسەی بۆرژوواکانە و کاژێکنامە وەڵامی ئەوەی داوەتەوە و باسی ئەوەی بە باشی کردووە، چونکە دەوڵەت ئابووری هاوبەش دروستدەکات، ئابووری هاوبەش دەوڵەت دروست ناکات. تاوەکو نەتەوەیەك دەوڵەتی نەبێت، ئابووری هاوبەشی نابێت. ئەگەر ئابووری هاوبەشی نەبێت، واتای ئەوە نییە نەتەوە نییە. با وادابنێین نەتەوەیەك سبەی دەوڵەتەکەی لەکیس دەچێت و ئابوورییە هاوبەشەکەی نامێنێت، بەڵام لە نەتەوەبوون ناکەوێت. بۆ نموونە ئەڵمانیا بووە دوو دەوڵەت و دوو ئابووری، بەڵام نەتەوەی ئەڵمان لە نەتەوەبوون نەکەوت. هەستی کۆمەڵگەیەك بەوەی چارەنووسێکی هاوبەشیان هەیە، ئەوە نەتەوە دروستدەکات، نەك ئەوەی کەوا بڵێین ئابووری هاوبەشی هەیە یان نا. لەگەڵ ئەوەی کوردستان دابەشکراوە بەسەر چەند دەوڵەتێکدا، دەبینی خەڵك لە سلێمانییەوە چوونەتە سنە شتومەکیان کڕیوەو گەڕاونەتەوە، بەبێ ئەوەی گوێبدەنە هیچ. هەرچەندە سنووریش بووە و نەیانهێشتووە بچێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەرچوونەتە ئەوێ، لە ناوچەی بادینانەوە چوونەتە بەرەو ژوور و گەڕاونەتەوە، خەڵك لە بادینانەوە چوونەتە قامشلۆ و گەڕاونەتەوە. ئەو دابەشبوونە ئەوە ناگەیێنێ کورد نەتەوە نییە. ئێستاش کورد دەوڵەتی نییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر پێنج شەش کورد، ئەگەر هەریەکەیان خەڵکی شوێنێك بن و پێکەوە کۆببنەوە، هەست بەوەدەکەن کە نزیکایەتی و لێکچوونیان لەگەڵ یەکتری زۆر زۆر زیاترە لەو عەرەب و تورك و فارسانەی لە یەك دەوڵەتدا لەگەڵ ئەواندا دەژین.

ئاکۆ محەممەد: هەر لە کاتی چوونت بۆ زانستگەی بەغدا بەشیر موشیرت ناسی و پەیوەندیت لەگەڵ مام جەلال و خەڵکی دیکەدا دروستبوو؟

جەمال نەبەز: من لە ساڵی 1951 مامۆستا بەشیر موشیر(ئوستاد)م ناسی. بە ڕێگەدا دەچووم، بە ڕێکەوت چوومە دووکانێك رۆژنامە وکتێبی کوردی دانابوون، منیش قسەم لەگەڵ کرد و ئیتر بووینە دۆست. دوای ئەوەش پێکەوە چووین بۆ نەورۆز، بۆ ماڵی مارف جیاوك. ئەو کاتی خۆی (یانەی سەرکەوتن)ی دروستکردبوو. مارف جیاوك مۆڵەتی یانەی سەرکەوتنی وەرگرتبوو، بەڵام دوای ئەوەی ئەوانەی ئەندامبوون لە یانەی سەرکەوتن دا، وەك ئەمین زەکی و تۆفیق وەهبی و پیاوە

گەورەکانی ئەوڕۆژە، ئابۆنەی خۆیان نەدابوو، ئەویش نەیتوانیبوو کرێی خانووەکە بدات، یانەی سەرکەوتنی خستبووە ماڵەکەی خۆی هەر بە ناو، لەسەر خانووەکەی نووسیبوو (یانەی سەرکەوتن- نادي الارتقاء الکوردی). جا رۆژێك ویستمان بچین بۆ ئەوێ، ئوستاد فەرمووی: شتێك بنووسە بۆ ئەوە، من پێتدەڵێم و تۆ بنووسە. منیش دەمزانی مەبەستی چییە، هەندێك شتم نووسی و لەوێ گوتی بیخوێنەوە، منیش گوتم ئەمڕۆ ئوستاد دەستی نەخۆشی هەیە (بەپێکەنینێکی زۆرەوە)، رەفیق چالاکی رەحمەتی گوتی "بەڵێ قاچی بە قووڕ گیرێ". ئینجا ئوستاد گوتی چاوت لێیە باشم گوتووە.

بەڕاستی ئوستاد مرۆڤێکی زۆر زۆر پاکبوو. بەڕاستی من کەم کەسم دیوە وەك بەشیر موشیر پاك، بە ویژدان، کورد، بەناموس، دڵپاك و حەز لە چاکەی خەڵك بکات. ئەمانەی هەموو هەبوون. نەك هەر من، زۆر کەسی وەك من ئامادەبوون لە خزمەتیدابن. من زۆر شتم بۆ دەنووسی، خەڵکی دیکەش دەینووسی. دوای ئەوە، تۆ پێتوایە ئەگەر ئێمە شتێکمان بنووسیبووایە، دەمانتوانی شتێك بنووسین بەناوی خۆمانەوە، وەك ئەوەی بەناوی بەشیر موشیرەوە دەماننووسی، دەستبەجێ دەیانگرتین، بەڵام هیچیان لەو نەدەکرد.

ئاکۆ محەممەد: بۆچی؟

جەمال نەبەز: دەیانزانی ئەو پیاوێکی پیرەو خۆیشی ئەو شتانە نانووسێت.

ئاکۆ محەممەد: خەڵکی کوێ بوو؟

جەمال نەبەز: کەس نازانێت، دەڵێن خەڵکی سلێمانی بوو. بەڵام کوردییەکەی "ئەمین"، خەڵك هەر دەڵێ من، بەڵام ئەو دەیگوت "ئەمین"، شێوەیەکی دیکە بوو.

ئاکۆ محەممەد: دووکانداریيەکەی چیبوو، چی دەفرۆشت؟

جەمال نەبەز: کاتی خۆی، کۆن بەرگدروو بوو، ئینجا شتێکی هەبوو هەڵیواسیبوو، نووسیبووی (صاحب المقص الذهبی). بەڵام من کە ئەوم ناسی رۆژنامە و کتێب و پاکەتە جگەرەو بەکرەی دروومانی دەفرۆشت. ئیتر ئێمەش جاروبار یارمەتیمان دەدا.

ئاكۆ محەممـەد: ئینجـا ئێـوە كە ئـەو هەمووە لێـی كۆدەبوونـەوە، كارەكەی نەدەوەسـتا و هیچی دەفرۆشـت؟

جەمـاڵ نەبـەز: هەنـدێ خەڵـك دەهـات شـتیان لێدەكـڕی. ئینجـا خـۆی چـی هەبـوو، شـتێكی وانەبـوو.

ئاكۆ محەممەد: نهێنی كۆكردنەوەی ئەو هەموو خەڵكە لەلایەن ئەوەوە لەچیدابوو؟

جەمــاڵ نەبــەز: خەڵكەكــە خۆشیاندەویســت. هەندێــك شــتی دەگــوت قســەكانی خۆشــبوون، وەك فەلســەفە بــوون. بەڕاســتیش قســەكانی فەلســەفە بــوون.

ئاكۆ محەممـەد: ئـەوە راسـتبوو دەیگـوت كـورد لـە چینیـش هەیـە و ئـەوكات دەیگوت كـورد 40 ملیۆنە؟

جەمـاڵ نەبـەز: عێـراق خـۆی ئـەوكات وابزانـم حـەوت ملیـۆن بـوو، ئـەوكات دەیگـوت لـەو عێراقـە لـە حـەوت ملیـۆن ئەوەنـدەی كوردبێـت، تـۆ بڵێـی لـە چیـن كـە ئەوەنـدە زۆرە 15 ملیۆنـی كـورد نەبێـت. ئینجـا لـەو دوایيـە مامۆسـتا محەممەدەمیـن پێنجوێنـی چووبـووە نزیـك چیـن، گوتـی وەڵـڵا بابـە چەنـد گوندێك هـەن لـەوێ هەموویان كـوردن. كەواتـە قسـەكانی ئوسـتاد لـە قسـەی هەمـوو كەسێك راسـتتربوون. حەزیدەكـرد كـورد پێشـكەون، ئەگـەر رقـی لـە كوردیـش هەسـتابووایە دەیگـوت: وەڵڵاهـی وام لێهاتـووە لـە داخـی ئـەم كـوردە چەقۆیـەك لـە دیماغـی خـۆم بـدەم. ئینجـا رەفیـق چـالاك گوتـی: نەكـەی بـە قوربانـت بـم، ئەگەرنـا ئـەو كـوردە بـێ گـەورە دەمێنێتـەوە.

ئینجـا لەسـاڵی 1993 بـوو وابزانـم، لـە پاریـس كۆنفرانسـێكیان سـازكردبوو بەنـاوی (زمانی كـوردی بـەرەو سـاڵی 2000)، منیشـیان بانگكردبـوو بـۆ ئـەوەی شـتێك بڵێـم، قسـەكان بـە ئینگلیـزی بـوون، دواتـر كراوەتـە تركیـش. ئینجـا لـەوێ لەگـەڵ برایـم ئەحمـەد چاومـان بـە یـەك كـەوت، شـەو یەكێـك نازانـم خزمـی ئیبراهیـم ئەحمـەد بـوو یـان كەسـێكی ناسـیاوی بـوو، بـە ئۆتۆمبیـل ئێمـەی بـرد بـۆ لایـەك، منیـش لـە ئۆتۆمبیلەكـەدا باسـی ئـەم قسـەیەی ئوسـتادم كـرد :چەقۆیـێ لـە دیماخـی خـۆم دەدەم. ئیبراهیـم ئەحمـەد گوتـی جـا وەڵـڵا چەقۆیەكـە بـەر هیـچ نەدەكـەوت. گوتـم ئەگـەر ئوسـتاد دەمـا، دەتوێـرا ئـەو قسـەیە بكـەی، جارێكـی دیكـە شـتێكت بنووسـیبووایە بـە میقەسـی زەهبـی وتارەكەتـی لـە رۆژنامەكـەدا دەبـڕی و رۆژنامەكـەی فڕێـدەدا، وەك وتارەكـەی مـارف خەزنـەدار. ئەمـە وابـوو، مـارف خەزنـەدار وتـاری لـە هـەر رۆژنامەیەكـدا بنووسـیبووایە،

ڕۆژنامەکەی دەفرۆشت، بەڵام وتارەکەی مارف خەزنەداری بە مقەس لێدەکردەوە. ئینجا سەمەد مەنجەڵ کۆیی هەبوو، دەیگوت " ئەوە چییە ڕەقابە لایبردووە".

ئاکۆ محەممەد: دەڵێن ئێستاش مام جەلال موعجیبی ئوستادە؟

جەمال نەبەز: جا کێ موعجیبی نییە. نەك هەر مام جەلال، ئەژدادی مام جەلالیش موعجیبیەتی. بەڕاستی بەشیر موشیر بیزانیبووایە کەسێك پاکە و خراپە ناکات و باسی کورد دەکات، خۆشیدەویست. دەیگوت هەر وتارێکم هەبوو دەبێ بڵاوی بکاتەوە، مام جەلال ئەوکات ڕۆژنامەی پارتی بەدەستەوەبوو. جا ڕۆژێکیان وتارێکمان بڵاوکردبووەوە، هەندێك وشەی ئەوروپایی تێدابوون، وەك ئیتنۆلۆگی و ئینترۆپۆلۆگی و ئەمانە، کابرایەك هاتبوو. گوتی ئوستاد، ئەمڕۆ وتارەکەی تۆمان خوێندەوە، گوتی ئێی، گوتی، بەڵام هەندێ وشەی تێدابوو تێیاناگەم. گوتی وەکو چی؟ ئینجا پێیگوت ئەوە بۆ تۆ نەنووسراوە، ئەوە بۆ حکومەت نووسراوە، حکومەت خۆی تێدەگات، بۆ تۆم نەنووسیوە. ئینجا مەسەلەی سەعید قەزاز و ئوستادیش هەبوو. ڕۆژێك درەنگ بوو، نزیکەی 10ی شەو دەبوو، دووکان و شت نەمابوون، بەڵام ئێمە دانیشتبووین، لەپڕ ئۆتۆمبێلەکەی لەبەردەم دووکانەکەی ئوستاد وەستا و هات و لەپڕ گوتی: ئەرێ وەستا بەشیر، چییە ئەو قسە قۆڕانە دەنووسرێن لە ڕۆژنامەدا، کێ بۆ تۆیان دەنووسێت. ئیتر کە بە ئوستادی گوت وەستا، ئینجا قسەی قۆڕ و کێ بۆت دەنووسێت، زۆر پەستبوو، یەکسەر گوتی: سەعید بێگ، ئەمین کێ بۆم دەنووسێ، ئەمین خۆم قەلەمم بەقوەتە و دەینووسم، کێ بۆم دەنووسێت. ئینجا گوتی کە تۆ قەلەمت بە قوەتە، بۆچی لەدژی حکومەت دەنووسی، حکومەت چی لە تۆ کردووە؟ ئوستاد گوتی: حکومەت خۆی گەواد نەبێت بۆچی لەدژی دەنووسم، ئەی بۆچی لە دژی جەنابت نانووسم. ئیتر وەڵڵا سەعید قەزاز هیچی نەکرد و گوتی ئیتر کەواتە هەر لە دژی حکومەت بنووسە(بە پێکەنینێکی زۆرەوە). ئەمەش ئەوە پیشاندەدات کە سەعید قەزاز کەسێکی خانەدان بوو و هیچی پێنەگوت و هیچی نەکرد.

ئاکۆ محەممەد: ئەو هەموو وتارانەتان لە کام ڕۆژنامە بۆ بڵاودەکردنەوە؟

جەمال نەبەز: لە هەموو ڕۆژنامەکاندا. چ ڕۆژنامەیەك هەبوو وتاری بەشیر موشیر بڵاونەکاتەوە، بە کوردی و بە عەرەبی. من بۆم دەنووسی، وردی بۆی دەنووسی

کـە ئـەو پێیدەگـوت (وەوەردی)، چونکـە وردی نـاوی خـۆی بـە دوو (و) دەنووسـی. هەمـوو جاریـش دەیگـوت نازانـم بۆچـی بەخـۆی دەڵـێ (وەوەردی). هـەژار شـیعری بـۆ دەنووسـی، کامیـل ژیـر شـیعری بـۆ دەنووسـی. هەندێجـار برایـم ئەحمەدیـش شـتی بـۆ چاپدەکـرد. مـام جەلالیـش شـتی بـۆ چاپدەکـرد.

ئاکـۆ محەممـەد: د.عیزەددیـن مسـتەفا رەسـووڵ کتێبێکـی لەبارەی ئوسـتادەوە نووسـی، دواتـر مـەلا جەمیـل و مـارف خەزنـەدار وەڵامێکیـان بـۆ نووسـی. هەنـدێ شـتیش لـە گۆڤـاری (خوێنـدکاری کـورد) بڵاوبـووەوە کـە گوایـە بەرێـزت زانیاریـت پێدابـن و ئەوانیـش نووسـیبێتیان؟

جەمال نەبەز: هیچ ناوی من نووسرابوو.

ئاکۆ محەممەد: نەخێر.

جەمال نەبەز: ئێ کەواتە نازانم.

ئاکـۆ محەممـەد: هیـچ رەخنـەت هەیـە لەسـەر ئـەو کتێبـەی عیزەدیـن مسـتەفا رەسـوول؟

جەمـال نەبـەز: عیزەدیـن مسـتەفا شـتێکی نووسـیوە، وەك بابەتێـك لەبارەی ئوسـتاد. رەخنەکـەی مـن ئەوەیـە کـە دەبووایـە نـاوە راسـتەقینەکان بنووسـێت، ئەگەرنـا ئـەو شـتانەی نووسـیویەتی روویانـداوە، هەندێـك شـتی بەچـاوی خـۆی بینیـوە، هەندێـك شـتی بەچـاوی خـۆی نەبینیـوە، بـەڵام ئـەو شـتانە هـەن کـە ئـەو نووسـیویەتی.

ئاکـۆ محەممـەد: ئـەی رات چبـوو سـەبارەت وەڵامەکـەی مـەلا جەمیـل رۆژبەیانـی و د.مـارف خەزنـەدار؟

جەمال نەبەز: من وەرامەکەی مارف خەزنەدارم نەدیوە.

ئاکۆ محەممەد: نووسیبووی، بەڵام بە ناوێکی خوازراو؟

جەمـال نەبـەز: نەمبینیـوە، بـەڵام وەرامـی مامۆسـتا جەمیلـی رۆژبەیانیـم دیـوە، بـەڵام وەکـو دەڵـێ لـە تووڕەبوونـەوە ئـەو شـتانەی نووسـیوە، دەیتوانـی ئـەو شـتانە بنووسـێ، بـەڵام بەشـێوەیەکی زۆر نەرمـتر. مامۆسـتا جەمیـل کـە تووڕەبـووە، خـۆت دەزانـی ئـەو مامۆسـتای هەموومانـە، پـاش مردنیشـی دەبـێ هەمووـمان بـە مامۆسـتای خۆمانـی بزانیـن. پیاوێکـی گەورەبـوو، زانایەکـی گەورەبـوو، بەراسـتی لەنێـو کورددا کـەم زانـای وەك ئـەوم بینیـوە، هـەزار چـرا لەسـەر گـۆڕی بـن، بـەڵام

عیزەدینیش بۆ من هاوڕێی منداڵییە. عیزەدین هەندێ کار و کردەوەی هەیە مرۆڤ دەتوانێ رەخنەی لێبگرێت، بەڵام من پێمناخۆشە قسە بە عیزەدین بگوترێت.

ئاکۆ محەممەد: دوای تەواوکردنی کۆلیژی پەروەردە، بوویە مامۆستا لە بەسرە؟

جەمال نەبەز: نەخێر بوومە مامۆستا لە کەرکووک، دوای کەرکووک منیان دوورخستەوە بۆ بەسرە.

ئاکۆ محەممەد: بۆچی؟

جەمال نەبەز: لەبەر کاروباری سیاسەت و ئەمانە. لە کەرکووک منیان لە سێ قوتابخانە دانابوو. قوتابخانەی موسەڵلا، قوتابخانەی شەرقی، قوتابخانەی غەربی. دووساڵ لەوێ مامەوە. لەساڵی 1957 منیان نارد بۆ زوبێر لە پارێزگەی بەسرا.

نووسین و کاری رامیاری

- بۆ نووسینی نامیلکەی (کفاح الاکراد) بۆ عەبدولناسر چوومە سووریا
- سەید موحسین حەکیم پێیگوتم: بە برا کوردەکانم بڵێ ئەم دەوڵەتە دەوڵەتی مەیمونانە
- یەکەمین نووسینم ساڵی 1952 لە (ژین) بڵاوکراوەتەوە

ئاکۆ محەممەد: هەڵسوکەوتی عەرەبەکان لەگەڵ ئێوە چۆن بوو؟

جەمال نەبەز: زۆرباش بوو. کە من چوومە بەسرا، لەپێشەوە منیان کردبووە مامۆستای زمانی عەرەبی، ئەو فەرمانە لە وەزارەتەوە هاتبوو، ئینجا لەپێشدا چوومە وەزارەتی مەعاریف، گوتم من ناچم بۆ ئەوێ و وازدەهێنم، بۆچی من بەناحەق دەنێرن، من دەمەوێ لە کوردستان بمێنمەوە. کابرایەك هەبوو، وابزانم ناوی عەبود زەلزەلە بوو لە وەزارەتی زانیاری کاری دەکرد، گوتی ئەگەر نەچی بۆ ئەوێ دەبێ ببی بە سەرباز. ئینجا دەستیکرد بە جنێودان بە جەمال عەبدولناسر،

گوایـه مـن لـه کەرکـووك چەپـی بـووم و لایەنـی جەمـال عەبدولنـاسرم گرتـووە. منیـش پێمگـوت، مـن خـۆم کـوردم. گوتـی کـە کـوردی بۆچـی واو وا، جنێـوی زۆر پیسـی دا، کـە مـن نامـەوێ بیانگێڕمـەوە. منیـش پێمگـوت ئـەوە گـەورەی ئێـوەی عەرەبـە، گوتـی نـا نـا گـەورەی ئێمـە نییـە. گوتـم گـەورەی عەرەبـە و تـۆ بۆچـی جنێـوی پێـدەدەی و چ هەقـت بەسـەریەوە هەیـە. ئینجـا گوتـی ئێمـە لـە دەوڵەتێکـدا دەژیـن و دەسـتی کـرد بـە پەسـندانی نـووری سـەعید و مەلیـك. منیـش ئیـدی ئەوەبـوو ڕۆیشـتم بـۆ بـەسرا. لـەوێ نووسـیبووی، بکرێتـە مامۆسـتای زمانـی عەرەبـی، ئـەو لـەو باوەڕەدابـووە کـە لەوانەیـە مـن نەتوانـم زمانـی عەرەبـی بڵێمـەوە. کـە مـن چوومە بـەسرا، ماوەیـەك زمانی عەرەبیـم گوتـەوە، قوتابییـەکان گوتیـان دەمانـەوێ عەرەبیـمان پێبڵێـت، ئیـدی منیـان گێڕایـەوە بـۆ مامۆسـتایەتی فیزیـك و ماتماتیـك. محەممەدعەلـی مسـتەفا، وەك موفەتیـش هاتـە ئـەوێ و، کـە منـی دی لـەوێ، ئـەو منـی کـردەوە مامۆسـتای فیزیـك و ماتماتیـك، پێیگوتـن: بابـە ئـەوە بەخۆڕایـی لـە کەرکـووك دەرکـراوە. ئینجـا کـە مـن گەڕامـەوە بـۆ پشـووی بەهـار، لـە ڕێگـەی بەغـداوە بـە تاکسـی گەڕاینـەوە بـۆ سـلێمانی، بـە ئۆتۆمبێلـی کابرایـەك پێیاندەگـوت بـرای بەکـری نـادی، ئـەو شـەوە سەرخۆشـبوو، تاکسـییەکە لـە ڕێگـە شەڕەشـۆقی کـرد لـە چۆڵـی قورفـە لەگـەڵ ئۆتۆمبێلێکـی دیکـە، پەراسـووم شـکا، شـەویلەم هەڵـدڕا، چەنـد ددانـم شـکا، بێهـۆش بـووم، ژنێکـی کەرکووکـی لـە تەنیشـتمەوە دانیشـتبوو لـە ئۆتۆمبیلەکـەدا، مریشـکێکی لەباوەشـدابوو، خـۆی مردبـوو، مریشـکەکەی مابـوو. فازیـل هەبـوو هەولێـری بـوو، فەقیـرە قـاچ و دەسـتی شـکابوو، ئیـتر تووشـی پەرێشـانی بوویـن. بەکـری نـادی، ئۆتۆمبێـل لێخـووڕەکـە، کـە شـەوێ ئـەو هەمـوو عەرەقـەی خواردبـووەوە، سـتێرنەکە چووبـوو بـۆ ورگـی، پەرێشـانی کردبـوو. مـن هـەر ئەوەنـدەم ئـاگا لێبـوو، پۆلیسـێك منـی ڕاکێشـایە دەرەوە و بـە کـوردی دەیگـوت ئەمـەش دەمرێـت. سـەیرە کـە منیـان هێنایـەوە بـۆ نەخۆشـخانەی کەرکـووك، ئاخـر لـە کەرکـووك لـە قوتابخانـەی شـەو، کـە پێیاندەگـوت قوتابخانـەی ئەهلـی حیکمـەت، لەوێـش دەرسـم دەگوتـەوە، چەنـد قوتابـی مـن هەبـوون، نەخۆشـەوان بـوون، کـە منیـان بینـی زۆریـان پێناخـۆش بـوو، کـە مـن نەفیکـراوم و وام بەسـەرهاتووە، زۆر یارمەتیانـدام. ئیـتر مـن گوتـم دەگەڕێمـەوە بـۆ سـلێمانی و چوومـە ئـەوێ، لـەوێ دکتۆرێـك هەبـوو قـادر شـاڵی، پێیانگوتبـوو بەڵکـو بچـی تەماشـای بکـەی، نەهاتبـوو. چونکـە زانیبـووی

مـن لەسـەر سیاسـەت نەفیکـراوم، نەهاتبـوو. هەروەهـا دکتـۆر کەمـال عەبدوڵـڵا ناجـی هەبـوو، مێـردی کچەکـەی سـەعید قـەزاز پەریخـان، گوتبـووی وەڵڵاهـی سەریشـم ببـڕن دەبـێ بچـم سـەری لێبـدەم. ئـەو هـات دەرمانـی کـردم و شـیرینقەی لێـدام، ماڵـی ئاوابێـت.

ئاکۆ محەممەد: لە هەولێریش مامۆستایەتیت کردووە؟

جەمـال نەبـەز: بەڵـێ لەسـاڵی 1960. مـن لـە زوبێـر گەڕامـەوەو ئـەوەم بەسـەرهات، تەندروسـتیم زۆر تێکچـوو، سـێ مانـگ ئیـتر مۆڵەتیـان پێـدام. ئەوەبـوو ئیـتر کودەتـای عەبدولکەریـم قاسـمی بەسـەرداهات. ئێمـە یادداشـتێکی دوور و درێژمـان دایـە قاسـم، بـۆ مافـی رۆشـنبیری و خوێنـدەواری و زانیـاری کـورد و لـە رۆژنامـەی (البـلاد) بڵاومانکـردەوە. عەبدولکەریـم قاسـم دەسـتبەجێ رۆژنامەکـەی داخسـت و فەرمانیدابـوو ئێمـەش بگـرن. د.عیزەددیـن مسـتەفا رەسـووڵ ئـەوە دەزانێـت، ئـەو رۆژەی کـە مـن ئـەو وتـارەم بڵاوکـردەوە، مـن کردمـە کـوردی و ئـەو لـە رادیـۆ کاری دەکـرد و کاری بـۆ مـن جێبەجێکـرد کـە لـە رادیۆشـەوە بـە کـوردی خوێندرایـەوە.

ئاکـۆ محەممـەد: لـە یادداشـتێکی دیکـەدا هـەر ئـەوکات هەندێـك داواکاریشـتان لـە جەمـال عەبدولنـاسر کردبـوو؟

جەمـال نەبـەز: راسـتە، بـەڵام ئـەوە شـتێکی جیابـوو. راسـتییەکەی جەمـال عەبدولنـاسر لـە 1951 و 1952دا هاتـە پێشـەوە، یەکەمجـار لەگـەڵ محەممـەد نەجیـب، دوای ئـەوەش بـە تاقـی تەنیـا هاتەپێشـەوە، مـن هـەر زوو هەسـتم بەوەکـرد کـە ئـەو لـە دژی حکومەتـی عێـراق و پەیمانـی بەغـدا و ئێـران و تورکیـا و ئەمانەیـە. دەمزانـی نابێتـە دۆسـتی کـورد، بـەڵام گوتـم لەوانەیـە ئـەم کابرایە، بتوانـی وای لێبکـەی بێلایـەن بوەسـتێت. هـەر هیـچ نەبێـت سـڵاوێك ببێـت لەنێوانمانـدا و چـوار قسـە لەسـەر مەسـەلەی کـورد بڵێـت. مـن ئـەوکات بـە رەحمـەت بێـت لەگـەڵ ئەحمـەد هـەردی قسـەم کـرد، گوتـم مـن بـە تەمـام شـتێك بنووسـم بـۆ جەمـال عەبدولنـاسر، گوتـی جـا چـۆن دەینووسـی، گوتـم بەخـوا دەبـێ بچمـە دەرەوە بینووسـم. ئەوسـاکە واتـە سـاڵی 1956 سـووریا وڵاتێـك بـوو تۆزێـك سەربەسـتی تێدابـوو. گوتـم دەچـم لـەوێ ئـەو کارە دەکـەم و بەڕاستییەکەیشـی چـووم. ئەوسـا مامۆسـتابووم لـە کەرکـووك و چـووم پاسـپۆرتم وەرگـرت و چوومـە سـووریا و لوبنـان. د.عیزەددیـن ئـاگای لێبـوو. ئـەوکات

کـە مـن لـە هۆتێلـی (فلسـطين شرق الاردن) دانیشـتم، کابرایـەك هەبـوو کوردبـوو، نـاوی ئەبـو ئەیـوب بـوو، ئـەو خاوەنـی هۆتێلەکـە بـوو. پیاوێکـی رەش و پیسـکەبوو بەڕاسـتی. ئینجـا ئـەوە لـەوێ دانیشـتم، هەفتەیـەك بـە شـەو و رۆژ ئـەو نووسـینەم نووسـی. بەنـاوی (کفـاح الاکـراد). بـەڵام مـن نەچوومەتـە میـسر وەك گیونشـەر دەڵێـت، بـەڵام مەسـەلەکە ئەوەیـە پەیوەنـدی دروسـتبوو. پیاوێـك هەبـوو بـە وڵاتینامـە میـسری بـوو، لـە بەغـدا دەژیـا. بـرای محەممەدعەلـی عەونـی بـوو، نـاوی نەجمەدیـن عەونـی بـوو، باوکـی خوشـکە دووڕییـە عەونـی. لەگـەڵ ئـەو قسـەم کـرد، ئەویـش گوتـی دەبـێ عەبدولنـاسر شـتێکی لەبەردەسـت بێـت بـۆ ئـەوەی بزانێـت مەسـەلەکە چییـە. گوتـی مـن ئـەوکات بەهەمـوو جۆرێـك دەتوانـم یارمەتیتـان بـدەم. کـە ئەمـە وایلێهـات، لەگەڵ مامۆسـتا عەلـی تۆفیـق و فایـەق عـارف کـە مامۆسـتای کیمیایـە ئێسـتا لـە سـلێمانی، قسـەم لەگـەڵ ئـەوان کـرد و هەسـتام چـووم بـۆ سـووریا و ئـەوەم نووسـی. لەگـەڵ رەوشـەن بەدرخـان و عیزەددیـن چوویـن بـۆ لوبنـان و ئـەو کتێبەمـان بـرد و لەوێـوە بـە پۆسـتە ناردمـان. ئەوسـاکە لوبنـان زۆر ئازادبـوو، وەك ئەوروپـا بـوو. ناردمـان بـۆ هەمـوو ئەمـلاو ئـەولا. دوو دانەشـمان نـارد یەکێکـی بـۆ سـەعید قـەزاز و یەکێکـی بـۆ کەسـێکی دیکـە. دوو دانەشـم لەنێـو پێڵاوەکانمـدا هێنانـەوە، یەکێکـم دا بـە ئەحمـەد نەقیبـی بـرادەرم، ئێسـتەش مـاوەو لـە سـلێمانییە، ئـەوە لێیپرسـە دەڵـێ، بەهـۆی ئـەو کتێبـەی تـۆوە ئەندامـمان بـۆ پارتـی پەیـدا دەکـرد. ئینجـا لـەوێ بـە نەجمەدیـن عەونیـم گـوت ئـەوە کتێبەکـەم هێنـاوە دانەیـەك بـۆ تـۆ و دانەیەکیـش لـە سـلێمانییە. بـەڵام بـەر لـەوەی ئـەو دانەیـە بدەمـە نەجمەدیـن عەونـی، پیشـانی رەفیـق حیلمیـم دا، چونکـە باسـی ئەویشـی تێدابـوو و زۆری پێخۆشـبوو. نەجمەدیـن عەونـی گوتـی مـن قسـە لەگـەڵ باڵیـۆزی میـسر دەکـەم. باڵیـۆزی میـسر پێیگوتبـوو بەهەمـوو جۆرێـك دەبـێ ئـەم کابرایـە ببینـی بـۆلام، پێیگوتبـوو: سـەرۆك کتێبەکـەی خوێندووەتـەوەو زۆری پێخۆشـبووە.

ئینجـا بـە نەجمەدیـن عەونیـم گـوت مـن چـۆن بچـم بـۆلای و ئـەو هەمـوو چاوەمـان لەسـەرە، گوتـی نـا، دەچیـن بـۆ ماڵێـك کـە لـە خێزانـی ئیسرابادییـەکان بـوو، کـە ژنـی نەجمەدیـن لـەو خێزانـە بـوو، گوتـی مـن و تـۆ بـە ئۆتۆمبێـل دەچینـە ئـەوێ و لـەوێ دەبیـن و کارێکـی وادەکـەم بـە ئۆتۆمبیلێـك بچیـن پشـتەکەی وا گەورەبێـت، کـە تـۆ

بخەینــە ســندووقی دواوە و لەوێــوە دەتبەینــە باڵیۆزخانــە. ئیــدی خەڵــك لــە دەرەوە ناتیبینێــت. گرنــگ چوویــن بــۆ لای باڵیــۆز، بەخێرهاتنــی کــردم و گوتــی : ســەرۆك کتێبەکــەی زۆر پێخۆشــبوو و ســەرۆك حــەزدەکات بزانێــت ئێــوە چیتــان دەوێــت. منیـش گوتـم مـن یەکێکـم و دەبـێ پـرس بـە برادەرەکانـم بکـەم، گوتـی بچـۆوە لەگـەڵ برادەرەکانــت قســە بکــە و بــۆم بنووســن و پێمانبڵێــن چیتــان دەوێــت. گوتــی ئێمــە ناتوانیــن هەمــوو شــتێکتان بــۆ بکەیــن، بــەڵام پێمانبڵێــن چیتــان دەوێــت و ئێمــە حــەز لــە دۆســتایەتی ئێــوە دەکەیــن.

کــە چوومــەوە ســلێمانی لەگــەڵ ئەحمــەد هــەردی، فایــق عــارف، عەبدوڵــڵا میدیــا و مامۆسـتا عەلـی تۆفیـق قسـەمان کـرد و باسـی ئەوەمـان کـرد کـە داخوازیـمان چـی بێـت، باسـی ئەوەکـرا کـە رادیۆیەکـی کـوردی لـە میـسر دابنرێـت. ئینجـا مامۆسـتا ئەحمـەد هــەردی دەیگــوت ئاخــر ئــەوە ســوودەکەی چییــە، لــەوێ هــەر پڕوپاگەنــدە بــۆ خۆیــان دەکـەن. گوتـم ئـەوە راسـتە، بـەڵام هـەر بـە کـوردی قسـەکردن واتـای داننانـە بـە ئێمـە. دواییــش دەرکــەوت کــە ئــەوە راســتە. ئینجــا کــە چوومــەوە بــۆ بەغــدا داخوازییەکانـمان پێگەیانـد. پێمانگـوت دەمانـەوێ پشـتیوانیمان لێبکـەن کـە کـورد لـە دەوڵەتەکانـی تورکیـا و ســووریا و عێــراق و ئێــران هەنــدێ مافیــان دەســتبکەوێ و ئاگاتان لە مەســەلەی کوردبێ و، بێجگـە لـەوەش کوردۆلۆگـی لـە زانسـتگەکان بخوێنـن و رادیـۆی کـوردی لـە قاهیـرە دابنرێــت و هەندێــك کتێبــمان بــۆ چــاپ بکــەن و هەنــدێ کــورد لەوێــبن پەیوەندییــان لەگــەڵ ئێمــە هەبێــت، ئــەوکات پەیوەنــدی زۆر زەحمــەت بــوو، ئەگــەر پۆســتەیەکت بناردبووایـە بـە دوو مانـگ دەگەیشـت. ئـەوکات ئینتەرنێـت و شـتی لەوشـێوەیە نەبـوو. بەوشـێوەیە عەبدولنـاسر لـە دوای ئـەوە رادیـۆی کـوردی لـە قاهیـرە دانـا.

ئینجـا ئـەوەش بڵێـم مـن ئەوکاتـە کـە لـە دیمەشـق بـووم، خەریکـی کتیـب نووسـین و نــاردن بــووم، رۆژێــك لــە ماڵــی رەوشــەن بەدرخــان عەزیــز شــەریفم بینــی. عەزیــز شــەریف ئــەو کتێبــەی خوێندبــووەوە و وایزانیبــوو رەوشــەن بەدرخــان نووســیویەتی، لەدوایـی زانـی مـن نووسـیومە. گوتـم بـەڵام لـەلای کـەس باسـی نەکـەی، گوتـی نـا بابـە شـتی وانییـە. گوتـم دە تـۆش قسـەیەکمان بـۆ بکـە لـەلای جەمـال عەبدولنـاسر، گوتـی بەسـەرچاو. ئەویـش خـوا هەڵناگـرێ قسـەی بـۆ بەرژەوەنـدی ئێمـەی کـورد کردبـوو. ئیـتر ئەوەبــوو ئــەو رادیۆیــە دانــرا، بــەڵام دوای دانانــی ئــەو رادیۆیــە، ســەعید قــەزاز هاتــە

سـلێمانی و گلەیـی کـرد و دەسـتیکرد بـە قسـەکردن و ئـەوە چییـەو، ئینجـا مۆڵەتـی دا بـە دەرچوونـی هەنـدێ گۆڤـاری کـوردی. لـەدوای ئـەوە حکومەتـی ئێـران کێـچ کەوتـە کەوڵـی و ئەوەبـوو لـە سـنە رادیۆیەکیـان دانـا و لـە تارانیـش رادیۆیـان بـە کـوردی دانـا. ئیـدی بەوشـێوەیە شـتێك دروسـتبوو. بەڕاسـتی شـتێك دروسـتبوو. جەمـال عەبدولنـاسر هاتـە سـەر ئـەو رێگەیـەی تۆزێـك خـۆی لـە کـورد نزیککـردەوە. مـن هیـچ لـەو بڕوایـەدا نەبـووم جەمـال عەبدولنـاسر ببێتـە دۆسـتی ئێمـە و نەشـدەبووە دۆسـتی ئێمـە، چونکـە کاری بـە بەعسـییەکان بـوو و لەگـەڵ ئـەوان کاری دەکرد. هـاوکاری قەومییـە عەرەبەکانی دەکـرد. کاتـی خۆیشـی بـە مـام جەلالـی گوتبـوو، هەرچۆنێـك بێـت ئێمـە دژی ئەوەیـن پارچەیـەك لـە نیشـتیمانی عـەرەب جیاببێتـەوە. ئێمـە دەمانزانـی ئـەو چۆنـە، بـەڵام ویسـتمان هیـچ نەبێـت لـە هەندێـك شـتدا بێلایـەن بوەسـتێت.

ئاکـۆ محەممـەد: پەیوەندیتـان لەگـەڵ مەرجەعـی شـیعەکان سـەید موحسـین حەکیـم پەیداکردبـوو. ئـەوە چـۆن بـوو؟

جەمـال نەبـەز: مـن کـە لـە پارێزگـەی بـەسرا دەرسـم دەگوتـەوە، ویسـتم بگەڕێمـەوە کەرکـوك، بـەڵام منیـان نەگەڕانـدەوە. ڕۆژێـك فرەنسـیس ئەلمالیـح، کوڕێکبـوو خەڵکـی عەینـکاوە بـوو. وابزانـم بەعسـییەکان کوشـتیان. ئـەو سـەر بـە پارتـی کۆمۆنیسـتی عێـراق بـوو، هەتابڵێـی مرۆڤێکـی باشـبوو، هەتابڵێـی مرۆڤێکـی زۆر رێکوپێـك و زمـان شـیرین و دڵ و دەروون پاکبـوو. ببووینـە دۆسـتی یـەك. مـن چووبوومـە بەغـدا هەوڵـی ئـەوەم دەدا بمگەڕێننـەوە کەرکـوك، ڕۆژێـك پێیگوتـم، فەیسـەل سـامیر بەڕێوەبـەری گشـتیی پـەروەردە، سـاڵی 1952 کـە مـن لـە زیندانـی ئەبوغرێـب گیرابـووم بـۆ چەنـد هەفتەیـەك، ئـەو فەیسـەل سـامیرەش ئەوکاتـە لـەوێ گیرابـوو، ئـەو چەپـی بـوو، یەکترمـان دەناسـی. ئـەو بـووە بەڕێوەبـەری گشـتیی پـەروەردە، منیـش چـووم بـۆ لای، گوتـی هەردووکـمان پێکـەوە دەچیـن بـۆلای. مـن و فرەنسـیس چوویـن بـۆلای، گوتـی ئێسـتە چ پێویسـت دەکات بگەڕێیـەوە بـۆ کەرکـوك، ئـەوە ئامادەیـی جەعفـەری هەیـە و لێـرە بـەدوای مامۆسـتای ماتماتیکـدا دەگەڕێـن، بچـۆ لـەوێ کاربکـە و ئێمـە بـە قـەرز و ئیعـارە، دەتدەینـە ئـەوان و لـە بەغـدا بیـت باشـترە، دەتوانـی لێـرە زیاتـر خزمەتـی کـورد بکـەی. قسـەکەی چـووە دڵمـەوەو، گوتـم باشـە. کـە لـە ئامادەیـی جەعفـەری دامـەزرام، تەماشـا دەکـەم نیـوەی قوتابییەکانـی کـوردی فەیلیـن، چونکـە ئـەوان

خۆیـان قوتابخانـەی ناوەنـدی و ئامادەییـان نەبـوو. قوتابخانـەی سـەرەتاییان هەبـوو، دەهاتـن لـە جەعفـەری دەیانخوێنـد. مامۆسـتایەك لـەوێ هەبـوو نـاوی عەبدولزەهـرە ئەلسـەغیر بـوو، مامۆسـتای ئاییـن و زمانـی عەرەبـی بـوو. بووینـە دۆسـتێکی تـەواو، زۆر منـی خۆشدەویسـت. بەڕاسـتی مرۆڤێکـی باشـبوو. دوو سـێ ڕۆژ هاتـە پێشـەوە پشـووبوو. گوتـی ئـەرێ تـۆ چیدەکـەی ئـەو ڕۆژانـە، گوتـم وەڵڵاهـی نازانـم، گوتـم ئێسـتا بچمـەوە کوردسـتان، ڕۆژێـك ئەمسـەر و ڕۆژێـك ئەوسـەر، کەسـوکارم هـەر نیازیـان تـازە دەبێتـەوە، گوتـم بۆیـە ناچمـەوە ئـەوێ. ئینجـا گوتـی کەوایـە وەرە بابچیـن بـۆ نەجـەف و کەربـەلا، گوتـم باشـە و چوویـن کـە ئـەوکات سـاڵی 1959 بـوو. مەسـەلەکە زۆر دوور و درێــژە، حەزدەکـەم بـە کورتـی بێگێڕمـەوە، گوتـی بابچینـە لای سـەید. واتـە سـەید موحسـین حەکیـم. چوویـن بـۆ لای سـەید. وابزانـم کـە چوویـن لـە شـوێنێك پێیاندەگـوت مونتـەدای نـەشر، لـەوێ دەرسـی دەگوتـەوە. سـەید موحسـین ئـەوکات تەمەنـی 55-60 دەبــوو، بەتــەواوی نازانــم. بــەڵام هەتابڵێــی بەخۆوەبــوو. پێشــتر پێیگوتبــوو کــە مـن دەچمـە لای، کـە زانـی ئێمـە چوویـن، هەتـا بـەر دەرگاکـە بەپیرمانـەوە هـات و نێوچەوانـی منـی ماچکـرد. منیـش دەسـتی ئـەوم ماچکـرد. گوتـی یاخـوا بەخێربێـی بـۆ ئێـرەو، گوتـی ئـەوە خۆشـییەك و گەورەییەکـە. منیـش بەڕاسـتی شـەرمم کـردەوە، کـە ئـەو پیـاوە بەوشـێوەیە قسـە بـکات. کـە چووینـە ژوورەوە زۆر پرسـیاری لێکـردم، زانـی کـە منیـش فیقهـی ئیسـلام و ئـەو مەسـەلانەی ئیسـلامەتیم خوێنـدووە زۆری پێخۆشـبوو. عەبدولزەهـرە ئەلسـەغیریش باسـی منـی بـۆ کردبـوو. لێـی پرسـیم، تـۆ عەرەبـی لەکـوێ فێربـووی، هـەروەك چـۆن تـۆ ئـەو پرسـیارانەت لـە مـن کـرد، ئەویـش ئـەو پرسـیارانەی کـرد. شـێخ عەبدولزەهــرەش پێیگـوت فارسـیش زۆربـاش دەزانێـت، سـەید موحسـین حەکیمیـش فارسـی زۆر بەباشـی و ڕێکوپێکـی دەزانـی. ئینجـا باسـی کـورد هاتەپێشـەوە، گوتـی بارودۆختـان چۆنـە، گوتـم بارودۆخـمان بـاش نییـە. گوتـم ئاخـر ئـەوە حاڵـە، کاتـی خـۆی ئێمـە داوامـان کـرد هیـچ نەبێـت مافـی کولتووریـمان بدەنـێ، ئەوەتـا نامانـدەنـێ. کۆمۆنیسـتەکان کاتـی خـۆی بەڵێنیـان پێدایـن پشـتمان بگـرن، ئێسـتا پشـتمان ناگـرن. ئینجـا لەوکاتـدا کۆمۆنیسـتەکان خەڵکیـان کۆدەکـردەوە لـە دژی سـەید موحسـین، کـە ئـەوە کابرایەکـی کۆنەپەرسـتە. ئینجـا ئەوانـەی سـەر بـە سـەید موحسـین خەڵکیـان بـە لـۆری دەهێنـا بـۆ سـەر شـەقام و هاواریـان دەکـرد(دیـن دیـن الاسـلام و ماکـو شـیوعیە).

سـەید موحسـین حەکیـم زۆر باسـی کوردی لێپرسـیم بـە دوور و درێژی. لای نیـوەڕۆ گوتی مـن جەمـال دەبەمـە دەرەوە بـۆ پیاسـە بـۆ ئـەوەی شـارەکە بگەڕێـت چونکـە ئێـرەی نەبینیـوە، گوتـی دەبـێ نیـوەڕۆ بێنـەوە پێکـەوە نـان بخۆیـن و، مـن نـان ناخـۆم تاوەکـو ئێـوە نەگەڕێنـەوە، کـە چووینـەوە نـان چـی، بەڕاسـتی هەژارێـك چ دەخـوات، ئـەوەش وابـوو. ئـەوەم لـەو بینـی و لـە ماڵـی شـێخ مەحموودیـش بەڕەحمـەت بێـت، ئـەو نانـە هەرزانـەم بینـی. سـەید موحسـین لەگـەڵ ئێمـە لەسـەر زەوی دانیشـت و بەهەرسـێکمان بەدەسـت نانەکەمـان خـوارد، برنجێـك و شـلەیەك. ئاویشـیان بـۆ دانابوویـن لەجیاتـی ماسـتاو دەمانخـواردەوە. پیاوێکـی هەتابڵێـی بـێ فیـز بـوو، هەتابڵێیـش زانابـوو. بڕوابکـە زۆر شـتی دەزانـی. لەقسـەکردندا بـۆم دەرکـەوت کـە ئـەو پیـاوە زۆر شـت دەزانێـت. دوای ئـەوە کاتێـك ڕۆیشـتم، گوتـی سـڵاو لـە بـرا کوردەکانـم بکـە کـە چوویـەوە بـۆ کوردسـتان و پێیانبڵـێ : " ان هـذه الدولـە هـی دولـە القـرود و دولـە القـرود لاتـدوم- ئـەم دەوڵەتـە دەوڵەتـی مەیمونانـە، دەوڵەتـی مەیمونانیـش تەمـەن درێژنابێـت". ئینجـا گوتـی دەتوانـی شـتێکم بـۆ بنووسـی لەسـەر مەسـەلەی کـورد، کـورد چیـان دەوێـت، ئاواتیـان چییـە. گوتـم بەسـەرچاو.

کـە گەڕامـەوە بـۆ بەغـدا 70 لاپـەڕەم بـۆ نووسـی و، دامـە دەسـتی شـێخ عەبدولزەهـرە کـە بـۆی بەرێـت. ئینجـا کـە شـێخ عەبدولزەهـرە گەڕایـەوە، گوتـی وەڵڵاهـی سـەید موحسـین زۆر زۆر سـڵاوت لێـدەکات و گوتوویەتـی بـڕۆ لەجیاتـی مـن نێوچەوانـی مـاچ بکـە.

ئاکـۆ محەممـەد: جارێـك کەسـێك لـە گۆڤـاری گـوڵان دا لەسـەر کتێبەکـەی (ئەمیـری حەسـەنپوور) نووسـیبووی کـە بەڕێـزت 7 بڕوانامـەی دکتـۆرات هەیـە، بـەڵام ئـەوەی مـن بزانـم هـەر ئـەوەی میـری کوردییـە کـە لـە بـواری مێژوودایـە؟

جەمـال نەبـەز: مـن حـەوت بڕوانامـەی دکتـۆرام نییـە. ئینجـا حـەوت بڕوانامـەی دکتۆرام بـۆ چییـە، بـەڵام مـن پۆلۆتۆلۆگیشـم خوێنـدووە. مـن فیزیـك و ماتماتیکـم خوێنـدووە. ڕۆژهەڵاتناسـی و پـەروەردەم لـە هامبـۆرگ خوێنـدووە. تێـزی دکتۆراکـەم لـە مێـژووە. هەروەهـا پۆلۆتۆلۆگیـم خوێنـدووە بـە دیپلـۆم لەپـاڵ یاسـا و ڕۆژنامـە و تەلەڤزیـۆن و ڕادیـۆ کـە هەموویـان پێکـەوە پێیاندەگوترێـت پوبلیتسیسـتیک، واتـە ڕاگەیانـدن.

ئاکۆ محەممەد: یەکەمین نووسینت کەی بڵاوکردووتەوە؟

جەمـال نەبـەز: وابزانـم یەکەمیـن نووسـینم لەسـاڵی 1952 یـان 1953 بڵاوکراوەتـەوە. کـە لـە ڕۆژنامـەی (ژیـن) بـڵاوم کـردەوە لـە دژی پێـڵاوی باتـە. کـە ئەوکاتـە ڕۆژنامـەی ژیـن مامۆسـتا گـۆڕان دەیـبرد بەڕێـوە. ئـەوکات زۆر پڕوپاگەنـدە بـۆ پێـڵاوی باتـە دەکـرا و ئەوانـەی پێلاویـان دەفرۆشـت لـە سـلێمانی، پێڵاوەکانیـان نەدەفـرۆشران. گوتبـووم پێویسـتە ئـەو پێـڵاوە نەهێڵـن و نەفرۆشرێـت و تـۆش لـە ڕۆژنامـەی ژیـن پڕوپاگەنـدەی بـۆ نەکـەی. ئەویـش وەرامـی دابـووەوە کـە ئـەو قسـانە راسـتن، بـەڵام ئاخـر ژیـن بەچـی بـژی ئەگـەر ئـەو ڕێکلامانـە بڵاونەکەینـەوە.

ژیان لە ئەوروپا و گەڕانەوە بۆ کوردستان

- میراتی بارزانی پێشمەرگەیە نەك کۆشك و تەلار
- بارزانی سەرۆکێکی لەشکریی گەورەبوو، کە بەڕاستی ڕەنگە لە ماوتسی تۆنگیش کۆنتربووبێت لە پارتیزانیدا
- لەساڵی 1962 هاتمە دەرەوە و بڕیارم دابوو بۆ ماوەیەکی کورت بێت
- بڕیارم داوە بە سەردان بچمەوە، بەڵام لەکاتێکدابێت کە بگونجێت
- لە کوردستان حاڵم خۆشتر دەبێت چونکە لێرە هەر بە ڕێگەوە نان دەخۆم، بەڵام لێرە سەربەستیم هەیە
- مستەفا سلێمان لە وەزارەتی بەرگریی هەواڵەکانی پێشمەرگەی بۆ دەناردین و ئێمەش لێرە بڵاومان دەکردنەوە

ئاکۆ محەممەد: چۆن بوو بڕیاری ئەوەتدا رووبکەیە ئەوروپا؟

جەمـال نەبـەز: مـن لەسـاڵی 1962 هاتمـە دەرەوە، بڕیارمدابـوو هـەر بـۆ ماوەیەکـی کـورت بێـت، بـەڵام دوایـی ئیـتر ئـەو بـەزم و ڕەزمـەی کودەتـای بەعسـییەکانی بەسـەردا هـات و شـەڕی بەسـەردا هـات و لێـرەش خەریکـی سیاسـەت و ئەمبـەر و ئەوبـەر بـووم.

ئینجا بێجگە لەوەش هەستم بەوەکرد ئەوانەی کە کاربەدەستی شۆڕشن، ڕێنادەن کە من بچمە ئەوێ. خۆ منیش نەمدەتوانی بچمەوە ناو شارەکان و لەبەردەست بەعسییەکاندا بژیم. لەبەرئەوە ئیتر بڕیارمدا لێرە بمێنمەوە تاوەکو هیچ نەبێت خوێندنەکەم تەواو دەکەم. کە خوێندنی یەکەمم تەواو کرد لەساڵی 1969دا ویستم بگەڕێمەوە. نامەم نووسی بۆ مامۆستا فەرەیدوون عەلی ئەمین، هاوبیرێکی هێژابوو بەڕاستی، هەزار چرا لەسەر گۆڕی بێت. پێمگوتبوو قسە بکە لەگەڵ ئەوان بزانە رایان چییە؟ ئەویش پەیوەندی کردبوو بەوانەی لەنێو شۆڕشدان، ئەوان پێیانگوتبوو ڕێنادرێ بێتەوە. بێگومان ئەوانەی خۆیان بە کاژیکەوە هەڵواسیبوو ئەو سەردەمە، وەك حەمەی عەزیز، وەك شێخ محەممەدی هەرسین، ئەمانە دەیانتوانی بە مەحموود عەلی عوسمان بڵێن کابرا تۆ کێی و بۆچی ڕێگە لەم کابرایە دەگری بگەڕێتەوە، بەڵام پێیان نەگوتبوو. بە فرەیدوونیان گوتبوو بابە پێی بڵێ نەگەڕێتەوەو بڕایەوەو بەزم و رەزم دروست نەکات. ئیتر لەبەرئەوە فرەیدوون نامەی بۆ من نووسیبوو، نامەکەشی سەیرە، بە پۆستە ناردبووی لە تارانەوە، ئەو فڕۆکەیەی کە ئەو نامەیەی هێنابوو، فڕۆکەکە سووتابوو و کەوتبووە خوارەوە، بەشێك لە نامەکەش سووتابوو. ئینجا بۆیان ناردم و گوتیان ئەو نامەیە بۆ تۆ هاتووە، بەڵام ماوەیەکی زۆری بەسەردا تێپەڕی. ئیتر کە نامەکە گەیشت و خوێندمەوە زانیم کە مەسەلەکە چۆنە. دوای ئەوەش ئیتر جارێکیان فرەیدوون عەلی ئەمین هاتبوو بۆ بوولگاریا یان وڵاتێکی دیکەبوو، نامەیەکی زۆر دڵسۆزانەی بۆ ناردم.

ئاکۆ محەممەد: بۆچی ئێستا کە بەشێکی باشووری کوردستان ئازادە ناگەڕێیەوە بۆ کوردستان؟

جەمال نەبەز: جارێ بەشێك لە باشووری کوردستان ئازاد نەبووە، ئازادی واتای دوو شت دەدات. یەکەم: یەکسانی. واتە یەکسانی کورد لەگەڵ ئەو نەتەوانەی کە وڵاتەکەیان داگیرکردووە، کە ئەمە ئەو یەکسانییە نییە. یەکسانی ناوخۆشی، واتە یەکسانی ژن و پیاو، یەکسانی لە دەسەڵاتدا و نەبوونی حیزب حیزبێنە، خەڵك فێرکردن بەوەی کەوا ئەو سیستێمەی کە هەیە دەبێ سیستێمێکی دیموکراتی بێت، نەك بە قسە بەڵکو بە کردەوە، ئەمانە بەداخەوە من هیچی نابینم لە کوردستان. لەبەرئەوە من ئەوە ناڵێم کە ئازادە، دەڵێم ئەمڕۆ کوردستان بەدەست

تاقمێـك كوردەوەیـە. دەتوانـم ئـەوە بڵێـم، بـەڵام كوردسـتان ئـازادە نـا. نـە لەبـاری ناوخۆییـەوە ئـازادە و نـە لەبـاری دەرەكییـەوە كوردسـتان ئـازاد نییـە. بەڵـكو كوردسـتان ئەمـڕۆ بەدەسـت حكومەتـی بەعسـەوە نییـە، بەڵـكو بەدەسـت تاقمێـك كوردەوەیـە. ئایـا مـن دەتوانـم لـە كوردسـتان چـی بكـەم ئەگـەر بچمـەوە كوردسـتان. هـەر دەبـێ خەریكـی نووسـین بـم، واتـە دەبـێ چـی بكـەم. ئـەوەی كـە مـن لێـرە دەیكـەم هـەر ئەوەیـە كـە دەتوانـم بچـم لـەوێ بیكـەم، ئەگـەر ڕێگـەم بـدەن. لێـرە سەربەسـتییەكی زۆر زۆرم هەیـە، ئێسـتا تـۆ خـۆت ڕۆژنامەنووسـی، ئەوەنـدەی مـن سەربەسـتیت هەیـە لـەوێ، نـا. بێگومـان نـە تـۆ و نـە هیـچ ڕۆژنامەنووسـێكی دیكـە ئەوەنـدەی مـن سەربەسـتی نییـە. مـن دەتوانـم بەسەربەسـتی زۆر شـت بكـەم، زۆر شـت بڵێـم، بـەڵام ئـەو سەربەسـتییەم لـەوێ نامێنـێ. ئینجـا مـن كـە بچـم كـە سـوودێك نەگەیێنـم، بۆچـی دەبـێ ئـەو بارودۆخـەی كـە ئێسـتا هەمـە، كـە پێمخۆشـە، چونكـە دەتوانـم هەندێـك كار بكـەم بـە ئـارەزووی خـۆم، بەبـێ ئـەوەی كـەس پێمبڵێـت وامەكـە، وامـەڕۆ و وابچـۆ، ئـەوەی فەرمـان دەكات بەسـەرمدا لێـرە نییـە. لـەوێ دەبـێ ئەگـەر بچـم لـە ماڵیـش دابنیشـم، ئـەوەش هـەر وازم لێناهێنـن. ئەوكاتیـش ئەگـەر هـەر كـەس هیچیشـم پێنەڵـێ، ویژدانـی خـۆم وازم لێناهێنـێ، لەبەرئـەوە دەبـێ كاربكـەم، كـە كارم كـرد تووشـی بـەزم و ڕەزم دەبـم و ناتوانـم لـە كارەكـەم بـەردەوام بـم.

ئاكۆ محەممەد: بڕیارتداوە بەسەردانیش نەگەڕێیەوە؟

جەمـال نەبـەز: بەسـەردان بەڵـێ. بڕیـارم داوە بـە سـەردان بچمـەوە، بـەڵام سـەردان دەبـێ لەكاتێكدابێـت كـە بگونجێـت، ئەوكاتـە. دەبـێ هەڵیبژێـرم بزانـم كـەی دەبێـت، تائێسـتا بەڕاسـتی ئەوكاتـە گونجـاوە نەهاتووەتـە پێشـەوە. تـۆ خـۆت دەزانـی پـاش ئـەوەی ئـەو "نـەوای ئـارام"ە دامـەزرا، مـن حـەوت سـاڵ خەریكبـووم پارتـی و یەكێتی وا لێبكـەم لەگـەڵ یەكـتری ڕێكبكـەون، ڕێككەوتنێـك نـەك لەسـەر كاخـەز، بەڵـكو لـە دڵـەوە، بـەڵام نەبـوو. ئێسـتەش ئـەو ڕێككەوتنـە هـەر نییـە. ئێسـتا دەڵێـن میراتـی بارزانـی، میراتـی بارزانـی چییـە؟ خانـووە، كۆشـكە، زەوییـە، ئـاوە؟ نەخێـر، بارزانـی كـە چـووە ڕەحمەتـی خـوا، جووتێـك كڵاشـی شـڕی لـێ بەجێمـاو هیـچ نـا. نـە خانـوو، نـە هیـچ، هیـچ شـتێكی لـێ بەجـێ نەمـا. نازانـم ئەگـەر كاتژمێرێكـی لـە دەسـت بووبێـت، بەخـوا ئـەوەش نازانـم. هیچـی لـێ بەجێنەمـا. میراتـی بارزانـی پێشـمەرگەیە.

بارزانـی سـەرۆکێکی سـەربازی و لەشـکریی گەورەبـوو، کـە بەڕاسـتی رەنگـە لـە ماوتسـی تۆنگیـش کۆنتربوویێـت لـەو پارتیزانیـەدا، مـن ئـەوە دەزانـم. میراتـی بارزانـی یـەك شـتە: پێشـمەرگە. ئـێ باشـە خـۆ ئەمـڕۆ پێشـمەرگەش نەمـاوە، پێشـمەرگە واتـە لەشـکری نەتـەوە، ئێسـتا بوونەتـە چەکـداری ئـەم حیـزب و ئـەو حیـزب. فەرمـوو بـا بیکەنـە پێشـمەرگە. بابیکەنـە یـەك. ئێسـتا بـا داراییەکەیـان بکەنـە یـەك. عەیبـە ئـەو شـتانەی ئێسـتا هـەن، بەڕاسـتی مـن بـە ئاشـکرا بیڵێـم، ئێسـتا بچمـەوە ئـەوێ ناڵێـن کابـرا ئێسـتا تـۆ بۆچـی وادەکـەی و واناکـەی. ئـەرێ باشـە تـۆ ئـەوە چەنـد سـاڵە لەوێـی و ئێسـتا هاتوویەتییـەوە ئـەو قسـانە چییـە. کەواتـە مـن نەچمـەوە باشـترە.
مـن کاتێـك دەمـەوێ بچمـەوە کـە خێرێکـم ببێـت، بـەڵام ئـەو خێـرەم نابێـت دەزانـم. ئـەوەی لێـرەش دەیکـەم، ئـەو تەقـە تەقـە، تۆزێـك ئەگـەر کارێـك بکـەم، بەخـوا ئەوەشـم پێناکرێـت لـەوێ. جـا مـن بچمـەوە چـی. وەك خـۆت دەمبینـی، ئـەوەی کـە مـن لێـرە هەمـە ئەوەیـە، لـەوێ رەنگـە بچمـەوە لـەوێ زۆر حـاڵم خۆشـتربێت، ژیانـم باشـتربێت. مـن لێـرە جاروبـار بـە رێگـەوە نـان دەخـۆم. هەفتـەی جارێـك بچـم خواردنێـك بخـۆم، خواردنێکـی کـوردی، ئەگەرنـا رۆژەکانـی دیکـە، دێمـە شـوێنێکی بەوشـێوەیە دادەنیشـم و هـەروا شـتێك دەخـۆم بـە رێگـەوە. لـەوێ لەوانەیـە بتوانـم هەمـوو رۆژێـك خواردنـی کـوردی بخـۆم. لـەوێ بتوانـم زۆر بـاش بژیـم. هەتـاو هەیـە لـەوێ، ئێـرە وڵاتێکـە رۆژێـك هەتـاوەو بیسـت رۆژ سـەرمایە و بارانـە و بەفـرە، بـەڵام لێـرە سەربەسـتی هەیـە.

ئاکۆ محەممەد: ئێستا چ کارێك دەکەی بۆ ژیان؟

جەمـاڵ نەبـەز: لـە هەندێـك شـوێن، بـەڵام نـەك وەك دەوامکـردن، بەڵکـو جـاری وا هەیـە بـۆ چەنـد رۆژێـك، جـاری وا هەیـە بـۆ هەفتەیـەك کار دەکـەم. وەك ئـەوەی لـە عێـراق پێیدەڵێـن موحازیـر. کاتـی خـۆی مـن لـە زانسـتگەی بەرلیـن کارم دەکـرد. ژیـان هیـچ کێشـە نییـە بـۆ مـن. ژیانـی مـن دەڕوات بەڕێـوە، هەروەهـا مـن پێویسـتیم بـەوە نییـە هیـچ کەسـێك یارمەتیـم بـدات و دەسـتیش لـە کـەس پـان ناکەمـەوە و تاوەکـو بشـمێنم هـەروا دەبـم. بـەڵام ئەگـەر مـن بڕۆمـەوە بـۆ ئـەوێ، دەبـێ بڕۆمـەوە بـۆ کوردسـتان، دەبـێ رۆڵێـك ببینـم. ئینجـا هەندێجـار کـە دەزگایەکـی چاپـی ئەڵـمان کـە کتێـب چاپدەکـەن، کتیبێـك لەسـەر بابەتێـك چـاپ دەکـەن، بـۆ منـی دەنێـرن بـۆ ئـەوەی هەڵیبسـەنگێنم و دەڵێـن بیخوێنـەوە بزانـە بـە دڵـی تـۆ چۆنـە. کاری مـن لـەوەدا لـە

سنووری رۆژهەڵاتناسی و زانستی رامیاریدایە کە کتێبەکە پەیوەندی بە پرسەکانی رۆژهەڵاتەوە هەبێت، بەرامبەر بەوەش دەتوانی پارە وەربگری. چونکە خوێندنەوەی کتێبێکی چوارسەت لاپەڕەیی و هەڵسەنگاندنی پێویستی بە کاتە. لەگەڵ ئەوەشدا ژیانی من، هەر خۆم و خۆمم، بۆیەش زۆر زەحمەت نییە.

ئاکۆ محەممەد: ئێوە ماوەیەکی زۆر هەواڵەکانی شۆڕشی ئەیلوولتان لە ئەوروپا بڵاودەکردەوە. ئەوە چۆن بوو؟

جەمال نەبەز: هەواڵەکانی شۆڕشی ئەیلوول لە رێگەی مستەفا سلێمانەوە دەگەیشتنە دەستی ئێمە. ئەوە هاوبیرێکی هێژابوو و وابزانم ئێستا لە سلێمانی دەژیت. مستەفا سلێمان ئەو سەردەمە ئەفسەربوو لە وەزارەتی بەرگریی عێراق. ئەوکات هەواڵی پێشمەرگە نەدەهاتنە دەرەوە، مستەفا سلێمان هەموو رۆژێك یان هەر رۆژێ نا رۆژێك کارتێکی بۆ من دەنارد و پوولێکی گەورەی پێوەدەنا و لەژێر پوولەکە دەینووسی ئەمڕۆ پێشمەرگە وایانکرد و حکومەتی عێراق وایکردووە. منیش پوولەکەم لادەبرد و هەواڵەکانم دەنووسینەوە بە فەرەنسی و دەماننارد بۆ میر کامەران بەدرخان و ئەویش لە رۆژنامەی (لۆمۆند)ی فەرەنسی بڵاویدەکردنەوە. رۆژێك کامەران بە منی گوت کە باڵیۆزی بەریتانیا لێیپرسیم کێ ئەو دەنگوباسانە بۆ تۆ دەنێرێت، چونکە زۆر راستن. گوتی منیش راستییەکەم پێنەگوت و گوتم من پەیوەندیم هەیە. ئینجا میر کامەران پێیدەگوتم ئافەرینت لێ بێت ئەو دەنگوباسانە لە کوێوە دێنی. منیش پێمگوت میر ئەو شتانە باس مەکە. لە نامیلکەی (رۆژانی ئاوارەییم لە سویسرە) ئەوانەم نووسیوە. میر کامەران زۆر حەزی دەکرد پێی بڵێم کە کێ ئەو هەواڵانە دەنێرێت، بەڵام پێمنەگوت، لەگەڵ ئەوەشدا میر دڵی نەئێشا.

مرۆڤێکی نەبەز

ئاکۆ محەممەد

لەنێو گێژاوی کۆیلەکردنی مرۆڤی کورد بۆ ئایدیۆلۆژیا ، لەنێو گێژاوی دیلکرانی مرۆڤی کورد بۆ ئایدیۆلۆژیای هاوردە، مرۆڤێکی زانای کورد لەنێو ئەو گێژاو و سەرلێشواندنەدا ، ئازایانە و بەشێوەیەکی زۆر هوشیارانە ، نادروستی ئەو روانگەیەی بەشێوەیەکی زانستانە رووندەکردەوە. ئەوە بۆ ئەوەی ئێستا کە بەشێوەیەکی یەکلاکەرەوە بۆی روونە کە قۆناخی پارتی ئایدۆلۆژی و کۆیلەکردنی مرۆڤ بۆ ئایدیۆلۆژیایەك تێپەڕیوە و نابێ بگەڕێتەوە ، لەوانەیە هێندە شتێکی گرنگ نەبێت، بەڵام بۆ ئەوکات کە زۆربەی زۆری حیزبەکان و رۆشنبیرانی کورد وەك مۆدە خۆیان کردبووە هەڵگری بیروباوەڕێك کە لەناخی خۆشیاندا دەیانزانی راست نییە، زۆر گرنگبوو، بۆ ئەوەی رووبەری بیرکردنەوەی ئازاد پەیدابێ و بیرکردنەوە لە بەرژەوەندی نەتەوەیی لەپێشەوەبێت نەك بەرژەوەندی ئایدیۆلۆژی – حیزبی.

ئەو مرۆڤە لەساڵانی پەنجاکاندا دەیگوت، کوردستان وڵاتە و هەیە، داگیرکراوە و دەوڵەتی نییە، بەڵام بیرکردنەوەی زاڵ ئەوەبوو ئەوەی ئابووری هاوبەشی نەبێت نەتەوەش نییە . دەیگوت دەبێ خوێندن و سیستەمی پەروەردەیی کوردی هەبێت نەك تەنیا خوێندن بە کوردی، پێیاندەگوت دەیەوێت پەروەردەی قلیاسان

دروستبکات. دەیگوت دەبێ کورد بە ڕێنووسی کوردی لاتینی بنووسێت بۆ ئەوەی زیاتر لەتنەبێت و لەپێشکەوتنی تەکنەلۆژی دانەبڕێت ، دەیانگوت دەیەوێت ریزی کرێکارانی عێراق لەتبکات . ئەو مرۆڤە دەیگوت ، داگیرکەرانی کوردستان دیارن، بەڵام دەبێ بزانین ئەوانەی ئەو دەوڵەتانەیان لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا دروستکرد، ئەوانیشبوون کوردستانیان لەتکرد و تائێستاش دەیانەوێت بە داگیرکراوی و لەتکراوی بیهێڵنەوە .

ئەو مرۆڤە لە رۆژی 1ی دیسەمبەری 1933 لەسلێمانی لەدایکبووە ، ئەو پرۆفیسۆر د.جەمال نەبەزە . ئەو بە هەموو پرەنسیپەکانی مرۆڤایەتییەوە مرۆڤێکی گەورەیە، بەپێی هەموو پێوەرەکانی کوردایەتی ، کوردستانی و مرۆڤێکی نەتەوەییە. بۆیەش من و هەموو ئەوانەش کە تاوەکو رادەیەکی زۆر لە رێگەی کتێبەکانی ئەوەوە فێربووین نەکەوینە ئەو گێژاوە و دەبێ کورد وەك نەتەوە خاوەن وڵات و مافەکانی دیکە و، بەڕادەی ئەوان سەربەخۆ و ئازادبێت، لەهیچ یاسایەکی نێودەوڵەتی و ئایینێکدا نەهاتووە کە نەتەوە سەردەستەکانی سەت لەسەت سەربەخۆ بن و کوردیش پێنج لەسەت ئازادبێت. دەبێ لەوڕۆژەدا پیرۆزبایی لەدایکبوون لە مامۆستا جەمال نەبەز بکەین. هەرچەندە خۆی پێیوایە ئەوە هەڵکشانی تەمەنە و ئەوەش لەجیاتی خۆشی ، مرۆڤ لە مردن نزیکدەکاتەوە . بەڵام من لەگەڵ ئەوەشدا ئەو بۆنەیەم هەڵبژارد بۆ ئەوەی لە وتارێکی تایبەتدا ، رێز لەو زانا و بیرمەندە گەورەیەی کورد بگرین.

مامۆستا جەمال نەبەز، رۆڵێکی بەرچاوی هەبووە لەنێو بزووتنەوەی نیشتمانیی هەموو پارچەکانی کوردستاندا . ئەو لەگەڵ شەش هاوبیری دیکەیدا، دیارترین دامەزرێنەری (کاژیك)ە. لە کاژیکنامە و پەرتووکەکانی دیکەیدا بناخەی بیری نەتەوەیی کوردی هاوچەرخی نووسیوەتەوە. کێشەی کوردی بۆ زۆر نێوەندی میللی و رۆشنبیریی عەرەب لە عێراق و وڵاتانی عەرەبی روونکردووەتەوە. هەواڵەکانی کوردستان و شۆڕشی کوردستانی گەیاندووەتە نێوەندە ئەوروپاییەکان لەکاتی شۆڕشی ئەیلوول دا. دەیان سەمیناری بۆ نێوەندە ئەکادیمی و رۆشنبیرییە ئەوروپاییەکان سازکردووە. بەشێوەیەکی زانستکارانە بەشێکی مێژووی هاوچەرخی کوردی ساخکردووەتەوە. کاری زۆر ناوازەی زانستکارانەی لەسەر زمانی کوردی و

ستاندارتکردنی زمانی نووسینی کوردی کردووە و، بنەچەی وشە کوردییەکانی ڕوونکردووەتەوە.
هەموو ئەوانەی لە دوای هەرەسی شۆڕشی ئەیلوول ، لەدوای ئەنفال و شکستی شۆڕش لەساڵی 1988 و هەروەها هەموو ئەوانەی دوای ئەوەش ناچاربوونە بچنە ئەوروپا و کاریان کەوتبێتە لای ، شایەتی ئەوپەڕی ئەرکوەخۆگری بۆ مامۆستا جەمال نەبەز دەدەن.
مامۆستا جەمال نەبەز لە سەمینار و لێکۆڵینەوە زانستییەکانیدا ، ڕەخنەگرێکی توند ، بەڵام ئاستبەرزی بارودۆخی کوردستانە ، ئەوەش لە پاکی خۆیەتی و بەهۆی پەرۆشیی ئەوە بۆ ڕەوشی نەتەوەی کورد و گەلی کوردستان . بەڵام مامۆستا جەمال نەبەز کە بە زمانی ئەوروپاییەکان و بۆ ئەوروپاییەکان قسە دەکات ، قسەکانی بە جۆرێکی دیکەیە ، کە تەنانەت کەم کەس هەیە بەوشێوەیە بتوانێت بەدڵگەرمی و بەشێوەیەکی زۆر باوەڕپێهێنەرانە باسی کوردستان و کولتووری کورد بۆ کەسانی بیانی بکات و ، من خۆم شاهێدی ئەوەبوومە ، هەموو کەسیش دەتوانێ ئەوە لەو کتێبانەی مامۆستا جەمال نەبەزدا ببینێت کە بە زمانی ئینگلیزی و ئەڵمانی و عەرەبی نووسیونی .
مامۆستا جەمال نەبەز ، لە لێکدانەوە و شرۆڤە نووسراوەکانیدا پشتی بە زانیارییە دروستەکان بەستووە ، لەبەرئەوەش زۆر لە پێشبینییەکانی بەدیهاتوون ، ئەوکاتەی چارەنووسی کەرکووك و زۆر ناوچەی کوردستانی لەباشووری کوردستاندا گرێدران بەجێبەجێکردنی ماددەی 140ی دەستووری عێراقەوە ، زۆر بەو هەڵەیە دڵتەنگبوو، هیچ دڵیشی بە دەستووری عێراق خۆشنەبوو . لەبیرمە لەساڵی 2005 پێش گشتپرسی کردن لەسەر دەستوور پێیگوتم ، دڵخۆشبوون بەو دەستوورەی عێراق بێمانایە ، چۆنکە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا ، دەستوور بریتییە لە هێز نەك ئەوەی پێیدەڵێن دەستوور ، ئینجاش لەعێراقدا راوێژ و بڕیاری گەلێری و دەوڵەتیش لای مەرجەعییەتە نەك لای هیچ سازییەکی بڕیاردەر .
مامۆستا جەمال نەبەز ، هەموو پەیوەندییەکانی لەگەڵ بیرمەندانی جیهان و دەزگا ئەکادیمییەکانی جیهان و نێوەندە ئەوروپاییەکان هەمووکات لەپێناو دۆزی کوردستان بەکارهێناون . بە ڕەنجدانێکی زۆری مێشکی و هێزی شانی خۆی سەربەرزانە ژیاوە

و، خزمەتـی نەتـەوەی کـوردی کـردووە و بەشـدارێکی گەورەبـووە لـە هوشـیارکردنەوەی نەتەوەکەیــدا . بۆیــەش خۆشەویســتی و شــانازی پێوەکردنێکــی نەتەوەیــی گشــتگیر شـایەنی مامۆسـتا جەمـال نەبـەزن .

* رۆژی 01-12-2018 لە ماڵپەڕی رووداو بڵاوکراوەتەوە.

ڕەسمەن ئینفیسالی بوو

ئاكۆ محەممەد

ئوستاد بەشیر موشیر دەیگوت "جەمال بۆیە تۆم زۆر خۆشدەوێت ، چۆنكە تۆ ڕەسمەن ئینفیسالیت"، لە ڕاستیدا ئەوە بەس بوو بۆ ئەوەی مامۆستا جەمال نەبەزت خۆشبوێت ، بەتایبەتی كە ئەو لە چەندین لێكۆڵینەوەی زانستانە و كتێبی تایبەتدا بیری سەربەخۆییخوازیی كوردی خستووەتە چوارچێوەی بیروباوەڕێكی تایبەتەوە كە بە "بیری نەتەوەیی" یاخود بە "قوتابخانەی كوردیی ناسیۆنالیزم" ناوی دەنا، لە كتێبێكیشدا زۆر بە وردی ڕوونیكردەوە كە "بیری نەتەوەیی" چ جیاوازییەكی هەیە لەگەڵ بیری قەومییەتی ڕۆژهەڵاتی و ناسیۆنالیزمی ڕۆژئاوایی . زۆر كەس لەنێو كورددا هەوڵیانداوە و كاریان كردووە لەپێناو داڕشتنەوەی هەستی كوردی لەچوارچێوەی نووسیندا، بەڵام كاری مامۆستا جەمال نەبەز بەتەواوی پێگەیشتوو بوو، تەوەری سەرەكی كاركردنی ساڵانێكی زۆری بوو كە سەرەتاكەی لە كۆتایی ساڵانی پەنجاكاندا لە كاژیكنامەوە دەستیپێكرد . كورد بۆ دۆزینەوەی سەرەتاكانی دەركەوتنی بیری نەتەوەیی دەگەڕایەوە بۆ دەقەكانی ئەحمەدی خانی، بەڵام زۆرجار ئەوە لەلایەن زۆر لە لێكۆڵینڤانەكانەوە بە هەستێكی شاعیرانە لێكدەدرایەوە. مامۆستا جەمال نەبەز بە چەند كتێبێكی زانستانەی درێژكراوەی

یەکتر، بیری نەتەوەیی کوردی لەچوارچێوەیەکی دیاردا داڕشتەوە و خستوویەتییە بەردەستی خوێندەوارانی نەتەوەکەی.

ئەو کتێبانەی مامۆستا جەمال نەبەز کە لە دوای راپەڕین کەوتنە دەست من و کەسانی وەك من لە باشووری کوردستان، زۆر گرانبوون لەڕووی نرخەوە و زۆریش سەختبوون بۆ خوێندنەوە بەهۆی ئەوەی هەموویان کۆپیکراوی چەنددەستکراو بوون. ئەو کتێبانە ئێستاش بە تیراژ و چاپی باشەوە لە کوردستان نەکەوتنە بەردەستی خوێنەران. هەرچەندە زۆر درەنگیشە ، بەڵام دیسانەوەش دڵخۆشم کە دەبینم ئێستا هەندێك کەس دەنووسن : پێویستە بەشێك لە کتێبەکانی مامۆستا جەمال نەبەز بخرێنە نێو پرۆگرامی خوێندنەوە .

مامۆستا جەمال نەبەز هەوڵێکی زۆری دا کە سیستەمی کوردی لە خوێندن و پەروەردەدا هەبێت لە کوردستان. لەبەرئەوەش هەمیشە گفتوگۆیەکی زۆر خەستی لەسەر ئەوە دەکرد کە تەنیا خوێندن بە کوردی بەس نییە ، بەڵکو پێویستە سیستەمی خوێندن و پەروەردە کوردی بێت. لە هەمانکاتدا هەوڵی دەدا زانستەکانیش بە کوردی بخوێنرێن هەر لەوپێناوەشدا لە ساڵی 1960 دا پەرتووکی (سەرەتای میکانیك و خۆماڵەکانی مادده)ی بڵاوکردەوە ، کە یەکەمین کتێبی زانستی فیزیایە بە کوردی .

ئەو کتێبەی کاتی خۆی بۆ خوێندکارانی ناوەندی نووسیبوو. هەوڵێکی زۆری دا بۆ ئەوەی کورد یەك رێنووس (رێنووسی لاتینی) و رێزمانێکی هاوبەشیان هەبێت، پێیوابوو بناخەی دروستکردنی زمانی ئەدەبی یەکگرتووی کوردی ئەوەیە. مامۆستا جەمال نەبەز بەتەنیا بوو، پشتیوانی لێنەکرا، هەندێجار دەروێشانی ئایدیۆلۆژیاکانیش زۆر دژایەتییان کرد ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا خاوەن کاریگەرییەکی زۆربوو ، هەرچەندە مامۆستا جەمال نەبەز ، بەهیوای لەدایکبوونی دەزگای تەواو سەربەخۆ ، خۆی لە قسەکردن لەسەر شاشەی تەلەڤزیۆنەکان دەپاراست و داوای لەوشێوەیەی رەتدەکردنەوە ، لەبەرئەوەش ئەوەی ناسیویانە ئەوانەن کە لە رێگەی کتێب و وتارەکانییەوە ناسیویانە .

کتێب و لێکۆڵینەوە زانستییەکانی مامۆستا جەمال نەبەز بە توانایی و زیرەکی ئەو مرۆڤەیان ئاشنا دەکردی، بەڵام کە ئاشنایەتی راستەوخۆت لەگەڵدا پەیدا دەکرد ،

گەورەیی ئەو مرۆڤەت زیاتر بۆ دەردەکەوت. هیچ پێشمەرگەیەکی ئاوارەبوو بۆ ئەوروپا و هیچ سیاسەتکارێکی کورد نییە کە چووبێتە شوێنێك مامۆستا جەمال نەبەز کاری لەوێ هەبووبێت و هاوکاری نەبووبێت. هیچ رێکخراوێکی پیشەیی کوردی نییە لە ئەوروپا ، پێویستیان بە مامۆستا جەمال نەبەز بووبێت و یارمەتی نەدابن. مرۆڤێکی دەستکراوەی هەمیشە حەز لە سەربەرزی بوو ، بۆیەش بە درێژایی تەمەنی سەربەرزانە ژیا .

من یەکەمجار لەساڵی 1999، دوای وەرگرتنی ژمارەی تەلەفۆنەکەی لە بەهەشتی د.مارف خەزنەدار ، لە رێگەی تەلەفۆنەوە قسەم لەگەڵ کرد . دوای ئەوە لە ساڵی 2000دا بەردەوام وتارەکانی بۆ رۆژنامەی (میدیا) دەناردن. وتارەکانی سەنگ و رەواجێکی زۆر گەورەتریان دابووە رۆژنامەی میدیا ، هەروەها نەوەی نوێش ئاشنای بۆچوونەکانی مامۆستا جەمال نەبەز بوون . من خۆم وەك سەرنووسەری میدیا ، زۆر دڵخۆشبووم کە مامۆستا جەمال نەبەز وتارەکانی بۆ دەناردین ، بەڵام لەهەمانکاتدا هەستمدەکرد کە دەبێ مامۆستا جەمال لەجیاتی ئەو وتارە بیرەوەرییەکانی و لێکۆڵینەوەی زانستانە لەسەر ئەو بوارانە بنووسێت کە بەڕاستی لەنێو کورددا کەسانی دیکە توانایان بەسەردا ناشکێت ، چەند جارێك ئەوەم پێگوت ، دەیگوت راستە ، بەڵام ئەوەش پێویستە کە لەسەر رووداوە هەنووکەییەکان بنووسرێت . دوای نەمانم لە رۆژنامەی میدیا، کتێبێکی لەسەر بنەچەی وشە کوردییەکان و لێکۆلینەوەیەکی زانستانەی لەسەر یارسانەکان نووسی ، کە بەڕاستی دوو کاری زۆر نموونەیین .هەروەها سێ باسی وەك پاشکۆی تایبەت بە سێ وێستگەو بیرەوەری گرنگی لە رۆژنامەی (رووداو)دا بڵاوکردنەوە ، کە تێیدا زۆر رووداو رووندەکاتەوە لە مێژووی هاوچەرخی کورددا روویانداوە .

لە مانگی نیسانی 2006 بۆ یەکەمجار لە بەرلین راستەوخۆ مامۆستا جەمال نەبەزم بینی ، ئەوە رۆژێکی زۆر خۆشبوو بۆ من . شەو دەبووایە پێکەوە دابنیشین ، دوای ئەوەی نانی ئێوارەمان خوارد ، هەندێك پارەی بۆ خەرجییەکانی من خستبووە زەرفێکەوە ، لەگەڵ بلیتێکی یەك مانگەی ترێن لە ئەڵمانیا . زۆرم هەوڵدا قەناعەتی پێبێنم وەرینەگرم ، بەڵام نەمتوانی بەسەر پێداگیرییەکەیدا سەرکەوم . کە گەڕامەوە کوردستان ، هەندێك پارەی دیکەم خستە سەر پارەی ناو زەرفەکەی مامۆستا جەمال

نەبـەز و کتێبـی (کێشـەی کـورد ، لەبـەر گـڕی ئاگردانـی شـەڕی عێـراق و ئێـران دا) بـۆ چاپکـرد، دوای ئـەوە ئینجـا سـێ پەرتۆکـی دیکەشـمان بـۆ چاپکـرد.
دوای ئـەوە دوو جـاری دیکـە مامۆسـتا جەمـال نەبـەزم بینییـەوە ، جـاری دووەم لـە پێشـانگەی کتێـب بـوو لـە فرانکفـۆرت لەسـاڵی 2012 ، کـە ئێمـە وەك رووداو زیاتـر لەبـەر ئـارەزووی ئـەو بەشـداریمان کـرد و بـە درێژایـی ئـەو چـوار رۆژە تاوەکـو شـەو بەیەکـەوە بوویـن ، جـاری دواییشـیان لـە شـاری کوێلـن بـوو ، کـە بەتایبـەت لـە بەرلینـەوە هـات بـۆ بینینـی ئێمـە و دواتریـش یەکسـەر گەڕایـەوە بـۆ بەرلیـن . هەمـوو ئـەو جارانـەش پێکـەوە نانمـان دەخـوارد ، جـاری وابـووە زۆربوویـن ، بـەڵام هەمیشـە ئـەو پـارەی هەمووانـی دەدا ، لەکاتێکـدا ئـەو هیـچ مووچەیەکـی نەبـوو و بـە کاری زانسـتانە و وەرگێـڕان دەژیـا . لەگـەڵ هەمـوو خەڵکیشـدا هەروابـوو ، نەیدەهێشـت یـەك نانیـش بـە رەنجـی کەسـێکی دیکـە بخـوات . لەبەرئـەوەش مامۆسـتا جەمـال نەبـەز هیـچ سـامانێکی دارایـی بەجێنەهێشـت ، بـەڵام بیـری نەتەوەیـی و سـامانێکی گـەورەی نـووسراوی بـۆ بەجێهێشـتین .

ماڵئاوا مامۆستا گیان و رووحت شاد.

* ئەم وتارە بە بۆنەی کۆچی دوایی مامۆستا جەمال نەبەز لە رۆژی 10-12-2018 لە ماڵپەڕی رووداو بڵاوکراوەتەوە.

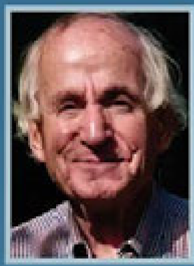

”

پێیاندەگوتم ئەگەر دەوڵەتی کوردستان دروستببێ، گەرەنتی هەیە کە گەلی کورد ئازادبێ، ئەم گومانە شتێکی راستە، بۆچی؟ چونکە زۆر نەتەوە هەن دەوڵەتیان هەیە، بەڵام ئەو گەلانە ئازاد نین. زۆر لە دەوڵەتە عەرەبییەکان و دەوڵەتە ئیسلامییەکان و دەوڵەتەکانی دیکە، دەوڵەتی خۆیان هەیە و سەربەخۆن، بەڵام گەلەکانیان ئازاد نین. ئەو کوردانەی ئەو رەخنەیە دەگرن، ئەوانە ناتوانن دوو شت لە یەکتر جیابکەنەوە، دەوڵەت پەیوەندی بە سنوور و خاکەوە هەیە، پەیوەندی بە گەل و ئازادی و دیموکراسی و ئەو شتانەوە نییە. ئێستا بەو کەسانە دەڵێین ئەگەر کورد گوتیان ئێمە سەربەخۆییمان ناوێ، دەوڵەتمان ناوێ، دەمانەوێ وەك هاونیشتمانی ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان داگیرکردووە، تەنیا ئازادبین، هەر تەنیا ئازادیمان پێبدرێت، هیچمان ناوێ ئەوەنەبێ لەسەر ئەم خاکی کوردستانە کە هەزاران ساڵە لەسەری دەژین، بمێنینەوە، خاکەکەمان نەبێتە ترکستان و عەرەبستان و فارسستان، باشە ئایا ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان داگیرکردووە ئامادەن ئازادی بدەنە کورد، لە کاتێکدا ئامادەنین ئازادی بدەنە گەلەکانی خۆیان لە ترك و عەرەب و فارس. ئەوە شتێکە هەموومان بە چاوی خۆمان دەیبینین، لەو دەوڵەتانەدا عەرەب، ترك و فارس ناتوانن بەشێوەیەکی ئازادانە و بەشێوەیەکی دیموکراسی کاربکەن. ئینجا کەوایە ئایا کورد دەتوانن ئەو خاکەی هەیانە واتە کوردستان بپارێزن. کەواتە شتێکی ناچارییە، کورد بۆ ئەوەی بتوانێ خاکی خۆی بپارێزێ و هیوایەکی هەبێ بۆ ئازادی، پێویستە وڵاتی خۆی جیابکاتەوەو دەوڵەتی خۆی هەبێت.

2021